T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

KADIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ VE SOSYAL TEMSİLLERİNİN DEĞİŞİM OLASILIKLARI: BARIŞ VE SAVAŞ ÜZERİNE ODAK GRUP TARTIŞMALARINA KATILIMIN ETKİSİ

(DOKTORA TEZİ)

KÜBRA ÖZKAN DEMİR

BURSA-2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
PSİKOLOJİ BİLİM DALI

KADIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ VE SOSYAL TEMSİLLERİNİN DEĞİŞİM OLASILIKLARI: BARIŞ VE SAVAŞ ÜZERİNE ODAK GRUP TARTIŞMALARINA KATILIMIN ETKİSİ

(DOKTORA TEZİ)

Kübra ÖZKAN DEMİR

Danışman:

Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL

BURSA-2022

ÖZET

Yazar adı soyadı	**Kübra Özkan Demir**
Üniversite	**Bursa Uludağ Üniversitesi**
Enstitü	**Sosyal Bilimler Enstitüsü**
Anabilim dalı	**Psikoloji Anabilim Dalı**
Bilim dalı	**Psikoloji Bilim Dalı**
Tezin niteliği	**Doktora**
Mezuniyet tarihi	**11/03/2022**
Tez danışmanı	**Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil**

KADIN ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DEĞER YÖNELİMLERİ VE SOSYAL TEMSİLLERİNİN DEĞİŞİM OLASILIKLARI: BARIŞ VE SAVAŞ ÜZERİNE ODAK GRUP TARTIŞMALARINA KATILIMIN ETKİSİ

Barış ve savaş, zihnimizde kendileriyle ilgili sosyal temsiller oluşturduğumuz ve aynı zamanda kendilerine bir değer atfettiğimiz ya da kişisel/sosyal değerlerimizle çok yakından ilişkili olan kavramlardır. Mevcut çalışma, barış ve savaş hakkındaki bir grup tartışmasında tekrarlı biçimde yer almanın, katılımcıların bu kavramlarla ilişkili değer yönelimlerinde ve bu kavramlara dair sosyal temsillerinde bir fark yaratıp yaratmayacağını incelemek üzere yapılmıştır. Bu soruya yanıt aramak için araştırma ve kıyaslama olmak üzere iki grup oluşturulmuştur. Araştırma grubunu Uludağ Üniversitesi'nde eğitim gören kadın öğrenciler oluşturmaktadır. Bu grup katılımcıları ile haftada bir saat olmak üzere 5 hafta boyunca barış ve savaş kavramlarının tartışıldığı odak grup görüşmeleri yürütülmüştür. Kıyaslama grubunda ise Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde eğitim almakta olan kadın öğrenciler yer almaktadır ve bu grup ile odak grup çalışması yürütülmemiştir. Tüm katılımcılardan değer yönelimleri, barış/savaş temsil içerikleri ve barışa/savaşa yönelik tutumlar hakkında bilgi toplanmıştır. Değer yönelimlerinin ve sosyal temsillerin değişim olasılıklarını inceleyebilmek için iki gruptan da üç farklı zamanda veri toplanmıştır. İlk zamana ait korelasyon analizi sonuçları, savaşa yönelik olumlu tutumların muhafazacılık ve özgenişletim değer boyutlarıyla pozitif, yeniliğe açıklık ve özaşkınlık değer boyutlarıyla negatif; barışa yönelik olumlu tutumların ise özgenişletim ile negatif, özaşkınlık ile ise pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir. Tekrarlı ölçümlerde varyans analizi sonuçları beş haftalık süreçte tüm katılımcıların yeniliğe açıklık puanlarının arttığını ve özaşkınlık puanlarının azaldığını göstermektedir. Grup-zaman etkileşimlerinin gözlendiği sonuçlarda, odak grup görüşmelerine katılan araştırma grubunun özgenişletim puanları düşerken, kıyaslama grubunun ise arttığı görülmektedir. Ayrıca araştırma grubunun beş haftada özaşkınlık değeri ortalaması, kıyaslama grubuna kıyasla anlamlı olarak daha az düşüş göstermektedir. Ancak odak grup görüşmeleri sonlandıktan üç ay sonra grup-zaman etkileşimleri artık gözlenmemektedir. Test-tekrar test korelasyon sonuçları her iki grubun da değer önceliklerinin kısa süreçte yüksek, uzun süreçte orta düzeyde tutarlılık sergilediğini işaret etmekle birlikte araştırma grubunun değer kalıcılığının kıyaslama grubundan daha düşük olduğunu göstermektedir. Barış ve savaş temsil içeriklerinden elde edilen sonuçlar ise araştırma grubunun barış ve savaş temsili yapısı ve içeriklerinin odak gruplarda yürütülen tartışmalara bağlı olarak değişim gösterdiğini, barış temsilinde grup tartışmaları sonrasında pozitif barış ile eşleşen kelimelerin sıklıklarının kıyaslama grubuna kıyasla anlamlı olarak arttığını, savaş temsilinde ise güç ve güç ilişkileri ile ilişkili kelimelerin grup tartışmalarına bağlı olarak temsil içeriğinde daha sık göründüğünü göstermektedir. Sonuç olarak elde edilen bulgular odak gruplarda barışı ve savaşı tartışmanın sosyal temsiller ve değerler üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymaktadır.

Anahtar kelimeler: ***Değer Yönelimleri, Barış/Savaş Temsilleri, Savaşa ve Barışa Yönelik Tutumlar,Değişim, Tutarlılık, Odak Grup Görüşmeleri***

ABSTRACT

Name &surname	**Kübra Özkan Demir**
University	**Bursa Uludağ University**
Institute	**Institute of Social Sciences**
Field	**Psychology**
Subfield	**Psychology**
Degree awarded	**PhD.**
Date of degree awarded	**11/03/2022**
Supervisor	**Prof. Dr. M. Ersin Kuşdil**

POSSIBILITIES OF CHANGE IN VALUE ORIENTATIONS AND SOCIAL REPRESENTATIONS OF WOMEN UNİVERSITY STUDENTS: THE EFFECT OF PARTICIPATION IN FOCUS GROUP DISCUSSIONS ON PEACE AND WAR

Peace and war are concepts that we create social representations about themselves in our minds and that we also attribute a value to or that are very closely related to our personal/social values. The present study was conducted to examine whether repeated involvement in a group discussion about peace and war would make a difference in participants' value orientations and social representations of these concepts. In order to seek an answer to this question, two groups, namely research and comparison, were formed. The research group consisted of female students studying at Uludağ University. Focus group discussions were conducted with the participants of this group, one hour a week, for 5 weeks, in which the concepts of peace and war were discussed. In the comparison group, there were female students studying at various universities in Turkey, and a focus group study was not conducted with this group. Information about value orientations, peace/war representations and attitudes towards peace/war were collected from all participants. Data were collected from both groups at three different times in order to examine the possibilities of change in value orientations and social representations. Correlation analysis results showed that positive attitudes towards war were correlated positively with conservatism and self-enhancement value dimensions, and negative ly with openness to experience and self-transcendence value dimensions; On the other hand, it showed that positive attitudes towards peace are negatively related to self-enhancement and positively related to self-transcendence. The results of repeated measures ANOVA showed that the means of openness to experience increased and self-transcendence decreased in a five-week period of all participants. Also, group-time interactions were observed. It was seen that while the means of self-enhancement of the research group decreased, the comparison group's means increased. In addition, the means of self-transcendence of the research group decreased significantly less than the comparison group during five weeks. However, three months after the focus group discussions ended, group-time interactions were no longer observed. Test-retest correlation results indicated that the stability of value priorities of both groups was high in the short term and moderate in the long term, but showed that the value stability of the research group is lower than that of the comparison group. The results obtained from the content of the representation of peace and war indicated that the structure and content of the representation of peace and war of the research group changed depending on the discussions carried out in the focus groups, the frequency of words related to positive peace after group discussions in the representation of peace increased significantly compared to the comparison group, and in the representation of war, the frequency of words associated with power and power relations increased significantly after group discussions. As a result, the findings revealed that discussing peace and war in focus groups has an impact on social representations and values.

Keywords: ***Value Orientations, Peace/War Representations, Attitudes Towards Peace and War, Change, Stability, Focus GroupInterviews***

ÖNSÖZ

Öncelikle yüksek lisans ve doktora eğitimim boyunca sosyal psikolojinin toplumla ve makro düzeydeki sosyal yapılarla olan bağını keşfetmemi sağlayan, çalışmalarımıza bu perspektiften yön veren ve değer katan değerli danışmanım Prof. Dr. M. Ersin KUŞDİL'e gönülden teşekkür ediyorum. Eğitimim süresince kendimi sosyal psikoloji alanında geliştirmem için gösterdiği özveri, sunduğu destek, sonsuz sabrı ve anlayışı için kendisine minnettarım. Doktora tez sürecimde kıymetli görüşleri, eleştirileri ve önerileriyle çalışmamın şekillenmesine katkıda bulunan Prof. Dr. Leman Pınar TOSUN ve Prof. Dr. Ogün ÜREK hocalarıma; jürimde yer almayı kabul eden ve tezimi daha iyi bir noktaya taşımama katkı sağlayan Prof. Dr. Sevim CESUR ve Dr. Öğr. Üyesi Ezgi KAŞDARMA hocalarıma teşekkürlerimi sunarım.

Lisans eğitimimden bu yana akademik çalışmalarımı desteklediği için TÜBİTAK Bilim İnsanı Daire Başkanlığı'na katkıları için teşekkür ederim.

Tez çalışmamı tamamlayabilmem için çocuğumun bakımına büyük zaman ayıran ve maddi manevi her türlü desteği koşulsuz olarak sunan ailem Meryem DEMİR ve Mustafa DEMİR'e; uzaktan da olsa desteklerini her zaman hissettiğim başta ablam Dr. Yasemin ÖZKAN AYDIN olmak üzere ailemin tüm fertlerine; tezimi yazarken yaşadığım teknik sorunları kolaylıkla çözen, arka planda en az benim kadar emek veren ve her zaman yanımda duran canım eşim Kemal DEMİR'e teşekkür ederim.

Çalışmamda yer alan katılımcılara ve beni destekleyen tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim. Bu tezi başta oğlum Demirhan DEMİR olmak üzere barışçıl bir ortamda yaşamayı hak eden tüm çocuklara armağan ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖZET ..... İV
ABSTRACT V
ÖNSÖZ ..... Vİ
TABLOLAR X
ŞEKİLLER ..... Xİİ
KISALTMALAR ..... Xİİİ
GİRİŞ 1
BÖLÜM 1 3
KURAMSAL ÇERÇEVE 3
1.1.Temel Değerler Kuramı 3
1.1.1.Değerlerin Yapısı 4
1.1.2.Geliştirilen Temel Değerler Modeli 6
1.1.2.Geliştirilen Değer Kuramı Çerçevesinde Değerlerin Bazı Değişkenler ile İlişkisinin Tekrar İncelenmesi 10
1.1.4. Değer Kalıcılığı ve Değişimi Üzerine Yapılan Çalışmalar 13
1.2. Sosyal Temsiller Kuramı 17
1.2.1. Sosyal Temsillerin İşlevleri ve Süreçleri 21
1.2.1.1.Sosyal Temsillerin Genişletilme/Detaylandırılma Süreci 22
1.2.1.2.Sosyal Temsillerin Organizasyon Süreci 22
1.2.1.3. Sosyal Temsillerin Dönüşüm Süreci 23
BÖLÜM 2 24
BARIŞ ÇALIŞMALARI 24
2.1. Barışın Kavramsallaştırılması 26
2.2. Barış Kültürü 29
2.3. Barış Psikolojisi 30
BÖLÜM 3 32
BARIŞ ÇALIŞMALARINDA TEMEL DEĞERLER KURAMI VE SOSYAL TEMSİLLER KURAMI 32
3.1. Temel Değerler Kuramına İlişkin Çalışmalar 32
3.1.1. Değerlerin Barışa ve Savaşa Yönelik Tutumlarla İlişkisi 32
3.1.2. Çatışma ve Savaş Ortamlarında Değerlerin Değişimi: Bağlamsal Etkiler 35
3.2. Sosyal Temsiller Kuramına İlişkin Çalışmalar 38
3.2.1. Barış ve Savaş Temsillerinin İçeriği 38
3.2.2. İletişim ve Sosyal Temsiller: İletişim Aracığıyla Temsil Yapısının Değişimi 39
3.2.3. Barış, Savaş, Çatışma Zamanlarında Sosyal Temsiller: Gruplararası Farklılıklar 41
3.2.4. Tarihsel ve Politik Bağlamların Ürünü Olarak Sosyal Temsiller 44
BÖLÜM 4 47
ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE İÇERİĞİ 47
4.1.Araştırmanın Problemi ve Amacı 47
4.2. Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri 50
4.2.1. Değerlere İlişkin Hipotezler ve Araştırma Soruları 50
4.2.2. Sosyal Temsillere İlişkin Hipotezler ve Araştırma Soruları 52
BÖLÜM 5 55
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ 55
5.1. Katılımcılar ve İşlem 55
5.2. Veri Toplama Araçları 59
5.2.1. Kişisel Bilgi Formu 59
5.2.2. Kelime Çağrışım Testi (Word Association Task) 59
5.2.3. Portre Değerler Ölçeği 60
5.2.4. Barışa ve Savaşa Yönelik Tutumlar Ölçeği 61

5.2.5. Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar Ölçeği (SŞT)..... 62
5.2.6. Odak Grup Çalışması..... 62
5.3. Veri Analizi..... 63
5.3.1. Değerler ile İlişkili Analizler..... 63
5.3.2. Sosyal Temsillerin Analizi..... 64
5.3.3. Odak Grup Görüşmelerinin Analizi..... 67
BÖLÜM 6..... 69
BULGULAR..... 69
6.1. Odak Grup Görüşmelerinin Tema Analizi Sonuçları..... 69
6.1.1. Tema Analizine İlişkin Genel Bulgular..... 70
6.1.1.1. Savaşın Nedenleri..... 70
6.1.1.2. Savaşma Amacının ve Yönteminin Değişen Yüzü..... 71
6.1.1.3. Savaşa Giden Süreç..... 72
6.1.2. Değerler Odağında Savaş ve Barış ile Bağlantılı Ortaya Çıkan Temalar..... 72
6.1.2.1. Güç ile İlişkili Temalar..... 74
6.1.2.2. Gelenekçilik ile İlişkili Temalar..... 75
6.1.2.3. Güvenlik ile İlişkili Temalar..... 76
6.1.2.4. Evrenselcilik ile İlişkili Temalar..... 79
6.1.2.5. İyilikseverlik ile İlişkili Temalar..... 81
6.2.Nicel Verinin Analiz Sonuçları..... 85
6.2.1. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Başlangıçtaki (Z1) Demografik Değişkenleri ve Değer Yönelimlerinin Karşılaştırılması..... 85
6.2.1.1.Demografik Değişkenler..... 85
6.2.1.2. Ana Değer Boyutları..... 86
6.2.2. Betimleyici Analizler..... 87
6.2.3. Demografik Değişkenlerin Değer Yönelimleri ve Tutumlar ile İlişkisi..... 89
6.2.4. Barışa/Savaşa/Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar ile Değerler Arasındaki İlişkiler..... 91
6.2.5. Z1-Z2 Tekrarlı Ölçümlere İlişkin Analiz Sonuçları..... 94
6.2.5.1. Demografik Değişkenler Açısından 2X2 Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi Sonuçları..... 94
6.2.5.2. Kısa Zamanda Değer Değişimi: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Ortalamalarının Beş Haftalık Süreçteki (Z1-Z2) Değişimi..... 99
6.2.5.3. Kısa Zamanda Değer Kalıcılığı: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Önceliklerinin Beş Haftalık Süreçteki (Z1-Z2) Kalıcılıkları..... 105
6.2.5.4. Gruplara Göre BYT, SYT ve SŞT'nin Tutarlılığının Değerlendirilmesi..... 107
6.2.6. Z1-Z2-Z3 Tekrarlı Ölçümlere İlişkin Analiz Sonuçları..... 108
6.2.6.1. Uzun Süreçte Değer Değişimi: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Ortalamalarının (Z1-Z3) Beş Aylık Süreçteki Değişimi..... 108
6.2.6.2. Uzun Süreçte Değer Kalıcılığı: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Önceliklerinin Beş Aylık Süreçteki (Z1-Z3) Kalıcılıkları..... 116
6.3. Sosyal Temsil Analizlerinin Sonuçları..... 121
6.3.1. Tüm Katılımcıların Barış ve Savaş Temsil İçeriklerinin ve Yapılarının Zamana Göre İncelenmesi..... 121
6.3.1.1. Zamana Göre Barış Temsili Yapısı ve İçeriği..... 121
6.3.1.2. Zamana Göre Savaş Temsili Yapısı ve İçeriği..... 126
6.3.2. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2) Temsil Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi..... 130
6.3.2.1. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi..... 134
6.3.2.2. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi..... 138
6.3.2.3. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi..... 141

6.3.2.4. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları 143
6.3.2.5. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi 143
6.3.2.6. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi 144
6.3.2.7. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi 148
6.3.2.8. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi 151
6.3.2.9. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları 153
6.3.2.10. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi 154
6.3.3. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Temsil Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi *154*
6.3.3.1. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi 155
6.3.3.2. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi 158
6.3.3.3. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi 161
6.3.3.4. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları 162
6.3.3.5. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi 162
6.3.3.6. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi 163
6.3.3.7. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi 164
6.3.3.8. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi 169
6.3.3.9. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları 170
6.3.3.10. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi 170
BÖLÜM 7 172
SONUÇ VE TARTIŞMA 172
7.1. Odak Grup Görüşmelerinin Değerlendirilmesi ve Saha Gözlemleri 173
7.2. Değerler ve Tutumlar Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi 176
7.3. Tekrarlı Değer Ölçümlerinden Elde Edilen Sonuçların Değerlendirilmesi 178
7.4. Sosyal Temsiller İle İlgili Sonuçların Değerlendirilmesi 181
7.5. Değer Yönelimleri ve Sosyal Temsillerdeki Değişimlerin Birlikte Değerlendirilmesi 183
7.5. Bulguların Pozitif Barış ve Negatif Barış Çerçevesinde Ele Alınması 185
7.6. Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerler ve Sosyal Temsiller 186
7.7. Sınırlılıklar 188
7.8. Sonuç 190
KAYNAKLAR 192
EKLER 209

TABLOLAR

Tablo 1. Schwartz'ın Temel Değerler Modelindeki Değer Tipleri ve Tanımları 5
Tablo 2. Geliştirilen Değer Modelindeki Değer Tipleri ve Tanımları 9
Tablo 3. Araştırma ve Kıyaslama Grubu Katılımcılarının Z1'deki Sosyo-Demografik Özellikleri 58
Tablo 4. Gruplara ve Zamana Göre Katılımcı Sayıları 58
Tablo 5. Ana Değer Grupları ve Alt Değer Tiplerinin Güvenirlik Katsayıları 61
Tablo 6. Kelime Çağrışım Yöntemine Göre Temsil Yapısı 65
Tablo 7. Değer Kategorileri Çerçevesinde Tema Analizine İlişkin Oluşturulan Kodlar 72
Tablo 8. Temalar Çerçevesinde Argümanlar ve Karşıt Argümanlar 82
Tablo 9. Demografik Değişkenler Açısından Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları 86
Tablo 10. Ana Değer Boyutları Açısından Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları 87
Tablo 11. Tüm Katılımcıların İncelenen Değişkenlere Ait Z1 ve Z2'deki Ortalama ve Standart Sapma Değerleri 87
Tablo 12. Tüm Katılımcıların Değer Yönelimlerinin Z1 ve Z2'deki Ortalama ve Standart Sapma Değerleri 88
Tablo 13. Demografik Değişkenlerin Tutumlar ve Ana Değer Boyutları ile Z1'deki Korelasyonları 90
Tablo 14. Demografik Değişkenlerin Tutumlar ve Ana Değer Boyutları ile Z2'deki Korelasyonları 90
Tablo 15. Değerlerin BYT, SYT ve SŞT ile Korelasyonları 93
Tablo 16. Gruplara Göre Demografik Değişkenlerin Ortalamalarının Zaman İçindeki Değişimi (2x2 ANOVA Sonuçları) 98
Tablo 17. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Ana Değer Boyutlarına İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X2) 100
Tablo 18 . Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların 19 Değere İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X2) 102
Tablo 19. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ana ve Alt Değer Tiplerinin Zamana Göre Test-Tekrar Test Korelasyonları (Z1-Z2) ve Tutarlılık Katsayısı Karşılaştırma Sonuçları 107
Tablo 20. Gruplara Göre BYT, SYT ve SŞT'nin Tutarlılık Katsayıları (Z1-Z2) 108
Tablo 21. Gruplara Göre BYT, SYT ve SŞT Arasındaki Tutarlılık Katsayılarının Karşılaştırılması 108
Tablo 22. Gruplara Göre Z1,Z2,Z3 Değer Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri 110
Tablo 23. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Ana Değer Boyutlarına İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X3) 113
Tablo 24. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların 19 Değere İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X3) 115

Tablo 25. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ana ve Alt Değer Tiplerinin Zamana Göre Test-Tekrar Test Korelasyonları ve Grup-içi Zamanlararası Korelasyon Karşılaştırmaları (Z1-Z2-Z3) 119
Tablo 26. Gruplararası (Araştırma ve Kıyaslama) Tutarlılık Korelasyonları Karşılaştırma Sonuçları 120
Tablo 27. Zamana Göre Tüm Katılımcıların Barış ve Savaş Temsillerinin Özellikleri 123
Tablo 28. Tüm Katılımcıların Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriği 124
Tablo 29. Tüm Katılımcıların Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriği 128
Tablo 30. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 136
Tablo 31. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 139
Tablo 32. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2) Ana ve Alt Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları 142
Tablo 33. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Özellikleri 143
Tablo 34. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları 144
Tablo 35. Araştırma Grubu Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 146
Tablo 36. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 149
Tablo 37. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Ana ve Alt Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları 152
Tablo 38. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Özellikleri 153
Tablo 39. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları 154
Tablo 40. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 156
Tablo 41. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 159
Tablo 42. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Ana Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları 161
Tablo 43. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Özellikleri 162
Tablo 44. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları 163
Tablo 45. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 165
Tablo 46. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi 167
Tablo 47. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Ana Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları 169
Tablo 48. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Özellikleri 170
Tablo 49. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları 171

ŞEKİLLER

Şekil 1. Birey Düzeyi Değerlerin Çembersel Dizilimi.....5
Şekil 2. Geliştirilen Değer Modelindeki Değer Tiplerinin Çembersel Dizilimi 9
Şekil 3. Şiddetin Tipolojisi (Galtung, 1969: 173).....27
Şekil 4. Genişletilmiş Şiddet ve Barış Kavramları (Galtung, 1969: 183).....27
Şekil 5 . BYT, SYT ve SŞT ile 19 Değer Arasındaki İlişkilerin Sinüzoidal Örüntüsü ..92
Şekil 6. Grupların Zamana Göre Siyasi Konuları Konuşma Sıklıkları Arasındaki Fark 95
Şekil 7. Grupların Zamana Göre Sosyal Medyadan Savaş ve Barış ile Bağlantılı Konuları Takip Etme Sıklıkları Arasındaki Fark.....95
Şekil 8. Grupların Zamana Göre Sosyal Çevreleri ile Savaş ve Barış ile Bağlantılı Konuları Konuşma Sıklıkları Arasındaki Fark 96
Şekil 9. Grupların Z1-Z2 Özaşkınlık Puan Ortalamaları Arasındaki Fark 101
Şekil 10. Grupların Z1-Z2 Özgenişletim Puan Ortalamaları Arasındaki Fark 101
Şekil 11. Grupların Z1-Z2 Güç-Kaynaklar Puan Ortalamaları Arasındaki Fark.....103
Şekil 12. Grupların Z1-Z2 İyilikseverlik-Güvenebilirlik Puan Ortalamaları Arasındaki Fark 104
Şekil 13. Grupların Z1-Z2 Evrenselcilik-Hoşgörü Puan Ortalamaları Arasındaki Fark 104
Şekil 14. Grupların Z1-Z2-Z3 Yeniliğe Açıklık Puan Ortalamaları Arasındaki Fark ..112
Şekil 15. Grupların Z1-Z2-Z3 Özaşkınlık Puan Ortalamaları Arasındaki Fark.....113
Şekil 16. Grupların Z1-Z2-Z3 Özyönelim-Eylem Puan Ortalamaları Arasındaki Fark114
Şekil 17. Grupların Z1-Z2-Z3 İyilikseverlik-Güvenebilirlik Puan Ortalamaları Arasındaki Fark.....114
Şekil 18. Barış Temsiline İlişkin Benzerlik Analizi Grafiği 132
Şekil 19. Savaş Temsiline İlişkin Benzerlik Analizi Grafiği 133

KISALTMALAR

A	Alçakgönüllülük
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
Akt	Aktaran
B	Başarı
Bkz	Bakınız
BM	Birleşmiş Milletler
BYT	Barışa Yönelik Tutumlar
ED	Evrenselcilik-doğa
EH	Evrenselcilik-hoşgörü
Eİ	Evrenselcilik-ilgi
G	Görünüş
GEL	Gelenekçilik
GH	Güç-hakimiyet
GK	Güç-kaynaklar
GüvK	Güvenlik-kişisel
GüvT	Güvenlik-toplumsal
H	Hazcılık
İG	İyilikseverlik-güvenebilirlik
İİ	İyilikseverlik-ilgi
M	Muhafazacılık
ÖZA	Özaşkınlık
ÖzD	Özyönelim-düşünce
ÖzE	Özyönelim-eylem
ÖZG	Özgenişletim
SŞT	Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar
SYT	Savaşa Yönelik Tutumlar
TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
T.Y.	Tarih yok
U	Uyarılım
UK	Uyma-kurallar
UKİ	Uyma-kişilerarası
UNESCO	Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
Vd	Çok yazarlı çalışmalarda ilk yazardan sonraki yazarlar (Ve diğerleri)
YA	Yeniliğe Açıklık
Z1	Zaman 1
Z2	Zaman 2
Z3	Zaman 3

GİRİŞ

Barış, savaşın yokluğu değildir, bir erdemdir, bir ruh halidir, iyilikseverliğe, güvene, adalete yatkınlıktır.

Baruh Spinoza

Savaş insanlık tarihi kadar eski bir olgudur ve günümüz dünyasında halen sürdürülen bir eylemdir. Dünyanın farklı bölgelerinde hala sıcak çatışmalar devam etmektedir. Günümüzde süregiden Ukrayna-Rusya Savaşı da çatışma bölgelerindeki insanların yaşadığı dramı gözler önüne sermektedir. Her ne kadar günümüz dünyasında barış, savaş ve çatışma göstergeleri yeniden tanımlanmış, değişen dünya düzenine uygun barışçıl yöntemler geliştirilmiş olsa da Küresel Barış İndeksi 2021[1] raporunda dünyanın son 13 yılda dokuzuncu kez daha az barışçıl hale geldiği ve ülke içindeki barış koşullarının geçen yıla kıyasla daha da kötüleştiği ortaya konulmuştur. Bu nedenle barış çalışmaları geçmişte olduğu gibi günümüzde de ve muhtemelen gelecekte de acil bir ihtiyaç olarak önemini korumaya devam edecektir.

Barış çalışmaları başlıca siyaset bilimi, felsefe, sosyoloji, ekonomi, psikoloji, medya ve iletişim çalışmaları olmak üzere çok sayıda disiplinin çalışma alanında yer almaktadır. Barış ve savaşın çok sayıda disiplinin çalışma konusu olmasının arkasında savaş ve çatışma zamanlarında gerek makro gerek mikro düzeydeki birçok sistemin koordineli işleyişinin sekteye uğramasından kaynaklandığı söylenebilir ve bu nedenle de multidisipliner bakış açısının geliştirilmesi gereken bir alandır. Barış psikolojisi de doğrudan ve dolaylı yollarla uygulanan şiddetin önlenmesine yönelik teoriler ve uygulamalar geliştirmeye çalışmaktadır (Christie, Wagner ve Winter, 2001: 13). Barış psikolojisi şiddeti önleme ve barışı teşvik etme hedefiyle açıkça değer yüklüdür ve doğası gereği etiktir (Bretherton ve Law, 2015: 9).

Barış psikolojisi ve sosyal psikoloji birbirlerine katkı sunacak iki alan özelliğindedir. Barış psikolojisi sosyal psikolojide geliştirilen teorik çerçevelerden faydalanabilir,

[1] Institute for Economics & Peace (2021). Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World, Sydney. Erişim: https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2021/06/GPI-2021-web-1.pdf.

benzer şekilde sosyal psikoloji de barış psikolojisinin kavramsal ve metodolojik yaklaşımlarından yararlanabilir (Gibson, 2011: 239). Bu çalışmanın teorik temellerini sosyal psikolojinin önemli kuramlarından Temel Değerler Kuramı (Schwartz, 1992) ve Sosyal Temsiller Kuramı (Moscovici, 1981) oluşturmaktadır. Bu çalışmanın amacı barış ve savaşı üzerine odak grup tartışmalarına katılımın değer yönelimleri ve sosyal temsiller üzerindeki etkisini incelemektir. Temel bireysel değerler, "özgül eylem, durum ve hedeflerin üzerinde olan, önem sıralamasında değişkenlik gösteren ve bireyin davranışlarını, seçimlerini, değerlendirmelerini yönlendiren standartlardır" (Schwartz, 1994: 21). Sosyal temsiller ise topluluklar tarafından ortak olarak paylaşılan idea, düşünce, imgelem, inanç ve bilgi olarak tanımlanmaktadır (Moscovici, 1981). Çalışmalar bireysel değerlerin barış ve savaş ile ilişkili görüşlerimizi ve davranışlarımızı etkilediğini göstermektedir (örn., bkz. Cohrs vd., 2005; Mayton, Diessner ve Granby, 1996). Barış ve savaş temsilleri de tarihsel kökeni olan (Wagner vd., 1999: 100) ama aynı zamanda anlık kurulan iletişim ve etkileşim ile sosyal olarak inşa edilen temsillerdir. Bu çalışmada grup etkileşimine izin veren doğasıyla bilinen odak grup görüşmeleri (Lune ve Berg, 2017: 103) metodolojik araç olarak kullanılmıştır. Odak grup çalışmaları aracılığıyla temel değerlerin incelendiği bir çalışmaya rastlanmamış olmasına rağmen, Sosyal Temsiller Kuramı çerçevesinde odak grup çalışmaları temsillerin nasıl oluştuğunu, geliştiğini, sürdürüldüğünü ya da değiştiğini incelemek amacıyla kullanılan bir yöntemdir (örnekler için bkz. Lauri ve Lauri, 2005; Wibeck, 2014). Bu çalışmada da barışı ve savaşı odak gruplarda tartışan katılımcıların değer yönelimlerinin ve barışa/ savaşa dair sosyal temsillerinin odak grup tartışmasına katılmayan katılımcılara kıyasla farklılaşıp farklılaşmadığının incelenmesi hedeflenmiştir. Elde edilen bulguların barış çalışmalarına yön veren teorisyenlerden John Galtung'un (1969) barış modeli (pozitif barış ve negatif barış) çerçevesinde yorumlanması planlanmaktadır.

BÖLÜM 1
KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1.Temel Değerler Kuramı

Değerler kültürlerin anlaşılmasında kritik bir role sahiptir ve kültürlerarası çalışmaların en çok çalışılan konusu haline gelmiştir (Knafo, Roccas ve Sagiv, 2011: 178). Siyasete, dine, ideolojiye malzeme olmuş bir kavramdır. Psikolojide, sosyolojide, felsefede ve diğer sosyal bilimlerde uzun zamandır çalışılan konular arasındadır (Hitlin ve Piliavin, 2004: 359). Schwartz değer çalışmalarında çeşitli teorik bakış açılarında örtüşen noktaları bir araya getirerek değerlerin yapısına ve içeriğine ilişkin yeni bir model geliştirmiş ve geliştirilen bu model kültürlerarası psikoloji çalışmalarına ışık tutmuştur. Değerler hem birey (Schwartz,1992) hem de ülke düzeyinde (Schwartz,1999) incelenebildiği için bireylerin, grupların, toplumların ve kurumların anlaşılmasına ve analiz edilmesine imkân tanımaktadır. Bu çalışmada birey düzeyindeki değerler inceleme konusu olacaktır. Birey düzeyindeki değerler *Temel Değerler Kuramı* (basic values theory) adı altında incelenmektedir.

Temel bireysel değerler, *"özgül eylem, durum ve hedeflerin üzerinde olan, önem sıralamasında değişkenlik gösteren ve bireyin davranışlarını, seçimlerini, değerlendirmelerini yönlendiren standartlardır"* (Schwartz, 1994: 21). Değerler neyin iyi, doğru ve önemli olduğunu belirler; insanların ilgilerine hizmet eder; insanların amaçlarıyla ve bu amaçlara ulaşırken sergilediği davranış biçimleriyle ilişkilidir; eyleme geçmek için güdüler, eyleme yön ve duygusal yoğunluk verir; eylemleri yargılama ve meşrulaştırma işlevi görür; açık ya da örtük olarak tutumları, davranışları ve gündelik kararları etkiler; yaşam deneyimlerinin ve baskın grup değerlerinin içselleştirilmesi aracılığıyla edinilir (Schwartz, 1992: 4; Schwartz, 1994: 21; Schwartz, 2016a: 81). Her insan içinde çeşitli değerleri barındırır ve biri için önemli olan değer diğeri için önemli olmayabilir (Schwartz, 2006: 3).

Yukarıda sözü edilen özellikler tüm değerlerde ortaktır. Bir değeri diğerinden ayıran şey ifade ettiği amaç ve motivasyon türüdür (Schwartz, 2006: 4). Schwartz (1992: 51-52) tüm kültürlerde ortak olarak gözlenen ve motivasyonel anlamda birbirinden farklı olan

10 değer tipi belirlemiştir. Bu değerler insanların üç temel varoluşsal ihtiyacına karşılık geldiği için muhtemelen evrenseldir. Schwartz'a (1992: 4) göre bu ihtiyaçlar şunlardır: Biyolojik organizmalar olarak bireylerin ihtiyaçları (organizma düzeyi), kişilerarası koordinasyonu düzenleyen sosyal etkileşim gereksinimleri (etkileşim düzeyi) ve grupların hayatta kalma ve refah ihtiyaçları (grup düzeyi). Tüm değerler bu üç temel ihtiyacın altında konumlanmışlardır. Her bireyin bu üç gereksinimi evrimsel olarak belirlenmiştir. Bireyler hayatta kalmak için ihtiyaçlarının farkına varmalı, üzerinde düşünmeli ve birtakım planlar yapmalıdır. Sosyal gruplarda etkin bir birey olabilmek ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğer insanlarla etkileşim halinde olmalıdır (Schwartz ve Bilsky, 1987: 551; Schwartz, 2006: 5).

1.1.1. Değerlerin Yapısı

Schwartz (1992: 4, 1994: 21) toplum içinde yaşayan insanların bu üç evrensel temel ihtiyacına karşılık olarak, iki ana boyut etrafında düzenlenmiş 10 değer tipi tanımlamıştır. Bu değer tipleri ya birbirine benzemektedir ya da birbiriyle çatışmaktadır, dinamik bir yapıya sahiptir, birbiriyle ilişkilidir ve motivasyonel süreklilik göstermektedir. Bunlar güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyma ve güvenliktir (bkz. Tablo 1).

Bu değer tipleri ise iki ana boyut etrafında çembersel bir yapı içine yerleştirilmiştir (Schwartz, 1994: 25): 1) Özgenişletim vs. Özaşkınlık 2) Yeniliğe Açıklık vs. Muhafazacılık (Bkz. Şekil 1). İlk ana boyut (Özgenişletim vs. Özaşkınlık) bireysel baskınlık kurma ve bireysel başarıyı arttırmaya (başarı ve güç) karşı insanları eşit kabul etme ve diğerleri için endişelenme (evrenselcilik ve iyilikseverlik) ile ilişkili değerlerden oluşmaktadır. İkinci ana boyut ise (Yeniliğe açıklık vs. Muhafazacılık) bağımsız düşünce ve eylem tercihlerine, haz ve heyecan aramaya (özyönelim, uyarılım ve hazcılık) karşı gelenekleri ve güvenliği önceleme, kendini sınırlama (uyma, geleneksellik ve güvenlik) ile ilişkili değerleri içermektedir. Değer tiplerinin çembersel daire üzerinde dağılımı, değerlerin birbiriyle olan benzerlik ve farklılık düzeylerini yansıtmaktadır. Birbirine yakın değerler pozitif yönde, birbirine zıt olarak konumlanmış değerler ise negatif yönde korelasyon göstermektedir. Örneğin geleneksellik, uyarılım değeriyle çatışırken uyma değeri ile benzerlik göstermektedir.

Tablo 1. Schwartz'ın Temel Değerler Modelindeki Değer Tipleri ve Tanımları

Değer Tipi ve Tanımı	Kaynağı	İlişkili Temalar
Güç: Toplumsal konum elde etme ve insanlar üzerinde tahakküm kurma isteği	Etkileşim, Grup	Sosyal güç, zenginlik, otorite, toplum tarafından tanınma
Başarı: Bireysel başarı elde etme	Etkileşim, Grup	Hırs, etkileyici, yetkin, başarılı, zeki
Hazcılık: Kişisel hazza ve zevke yönelme	Organizma	Hayattan haz ve zevk alma
Öz-yönelim: Düşünce ve eylemde özgürlük, bağımsızlık	Organizma, Etkileşim,	Özgürlük, yaratıcılık, bağımsız, öz- hedefleri seçme, meraklı, öz-saygı
Uyarılım: Bireyin heyecan ve yenilik arayışı, zihinsel uyarılım	Organizma	Heyecan arayışı, değişken yaşam, cesaret
Evrenselcilik: Hem doğanın hem de çeşitli toplumsal grupların iyiliğini isteme	Organizma, Grup	Eşitlik, doğayla bütünleşme, sosyal adalet, dünya barışı, doğayı koruma
İyilikseverlik: Yakın olunan bireylerin iyiliğini düşünme	Organizma, Etkileşim, Grup	Yardım etmek, sorumluluk sahibi, affedici, dürüst, sevmek
Gelenekçilik: Kültürel-dinsel töreye ya da fikirlere bağlılık	Grup	Geleneklere saygı duyma, dindarlık, kaderine razı olma, mütevazilik
Uyma: Grup içindeki çelişkilerden uzak durma	Etkileşim, Grup	İtaat, öz-disiplin, kibarlık, yaşlılara ve ebeveynlere saygı duyma
Güvenlik: Toplumsal yapının sürekliliğini sağlayıcı tedbirlere destek verme	Organizma, Etkileşim, Grup	Ulusal güvenlik, aile güvenliği, aidiyet hissi, sosyal düzen, sağlık, temizlik

Not. Schwartz (1994:22) çalışmasından alınmıştır.

Şekil 1. Birey Düzeyi Değerlerin Çembersel Dizilimi

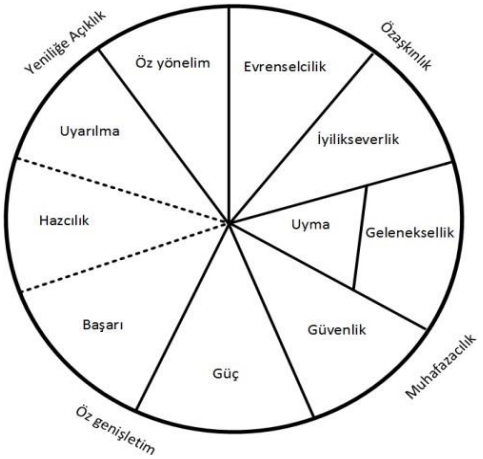

Not. Schwartz (1994:24) çalışmasından alınmıştır.

Bir bölgede toplanan beş değer tipi (güç, başarı, hazcılık, uyarılım, öz-yönelim) bireysel ilgi ve çıkarlara hizmet ederken, 3 değer tipi (iyilikseverlik, gelenekçilik, uyma) ise kolektif çıkarlara hizmet etmektedir. Evrenselcilik ve güvenlik değerleri ise hem bireyin hem de grubun/toplumun çıkarlarına hizmet ettiği için bu bölgelerin arasında konumlanmıştır (Schwartz, 1992: 13).

Çember içinde tanımlanan bu değerler her ne kadar birbirinden ayrı olsa da birbirleri ile motivasyonel sürekliliğe sahiptir. Schwartz (2006:11) sürekliliğin doğasına açıklık getirmek için bitişik değerler arasındaki benzer motivasyonlara vurgu yapmıştır.

a) güç ve başarı - sosyal üstünlük ve saygı;

b) başarı ve hazcılık - benmerkezci tatmin;

c) hazcılık ve uyarılım - duygusal olarak hoş bir uyarılma arzusu;

d) uyarılım ve özyönelim - yeniliklere ve uzmanlığa içsel ilgi;

e)özyönelim ve evrenselcilik - kişinin kendi muhakemesine ve varoluşsal çeşitlilik içinde rahat oluşuna güvenmesi;

f) evrenselcilik ve iyilikseverlik - başkalarının iyileştirilmesi ve bencil çıkarların aşılması;

g) iyilikseverlik ve gelenekçilik - kişinin iç-grubuna bağlılığı;

h) iyilikseverlik ve uyma - yakın ilişkileri teşvik eden normatif davranış;

i) uyma ve gelenekçilik - toplumsal olarak dayatılan beklentilerin lehine itaat;

j) gelenekçilik ve güvenlik - yaşama kesinlik kazandıran mevcut sosyal düzenlemeleri korumak;

k) uyma ve güvenlik - ilişkilerde düzen ve uyumun korunması;

l) güvenlik ve güç- ilişkileri ve kaynakları kontrol ederek tehditlerden kaçınmak veya üstesinden gelmek.

1.1.2.Geliştirilen Temel Değerler Modeli

Schwartz, öne sürmüş olduğu değer sisteminin, tüm değerlerin özünü oluşturduğunu ve değerler arasındaki ilişkilerin tüm kültürlerde benzerlik gösterdiğini iddia etmektedir. Bu değer modeli yapısı çok sayıda ülkede test edilip desteklenmiştir (örnekler için bkz., Bilsky, Janik ve Schwartz, 2011; Davidov, Schmidt ve Schwartz,

2008; Schwartz, 2006; Schwartz ve Boehnke, 2004). Ancak bazı çalışmalarda birbirine yakın değerlerde çoklu bağlantılılık, bazı indekslerde düşük iç-güvenirlik ve birden fazla faktörde maddelerin çapraz yüklenmesi (cross-loading) gibi ölçüm ile ilişkili çeşitli problemlerin olduğu raporlanmıştır (Davidov, Schmidt ve Schwartz, 2008: 440-441; Knoppen ve Saris, 2009: 94-96). Bunun üzerine hem bu tür ölçüm ile ilişkili sorunları azaltmak hem de tutumların ve davranışların daha etkin bir şekilde açıklanmasını sağlamak için değerlere daha fazla kavramsal açıklık ve ayrıntı sağlanmasının gerektiğine kanaat getirilmiştir (Schwartz vd., 2012: 664-665). Ayrıca Schwartz'a (2017: 52) göre değerler arasındaki ayrımlar ne kadar ince olursa, değerlerin süreklilik oluşturması da o kadar net olacaktır.

Bunun üzerine Schwartz vd. (2012: 668-677) 10 değer tipini 19 değere çıkararak temel değerler kuramını genişletmişlerdir. On temel değeri hem kavramsal hem de istatistiksel olarak tekrar incelemişler ve bazı değerlerin iki ya da üç alt değer tipine ayrışmasına, bazı yeni değerlerin ise eklenmesine karar vermişlerdir. Özyönelim değeri özyönelim-düşünce ve özyönelim-eylem; güç değeri güç-kaynaklar ve güç-hakimiyet; güvenlik değeri güvenlik-kişisel ve güvenlik-toplumsal; uyma değeri uyma-kurallar ve uyma-kişilerarası; iyilikseverlik değeri iyilikseverlik-güvenebilirlik ve iyilikseverlik-ilgi; evrenselcilik değeri ise evrenselcilik-ilgi, evrenselcilik-doğa ve evrenselcilik-hoşgörü alt değerlerine ayrıştırılmıştır. Uyarılım, hazcılık, başarı ve gelenekçilik değerleri aynı kalmakla birlikte, alçakgönüllülük ve görünüş değerleri yeni eklenen değerler olmuştur. Aynı çalışmada 10 ülkeden (Finlandiya, Almanya, İsrail, İtalya, Yeni Zelanda, Polonya, Portekiz, İsviçre, Türkiye ve ABD) toplanan veriler de yeni geliştirilen modeldeki değer ayırt ediciliğini kanıtlamıştır. Geliştirilen değerler, önceki temel değerler ile uyumlu bir yapıya sahiptir. İlaveten, 10 değer yapısına göre daha fazla yordayıcı ve açıklayıcı güce sahiptir. Bu çalışmadan sonra farklı kültürlerden elde edilen veriler de 19 değerin ayırt ediciliğini ve değerler arasındaki motivasyonel sürekliliği kanıtlamaktadır (örnekler için bkz. Butenko ve Schwartz, 2013; Cieciuch, Schwartz ve Vecchione, 2013; Cieciuch vd., 2014; McQuilkin vd., 2016; Li, 2016; Torres, Schwartz ve Nascimento, 2016; Schwartz vd., 2017; Schwartz ve Cieciuch, 2021). Modelin farklı kültürlerdeki geçerlilik çalışmalarının yanı sıra, 19 değerin cinsiyet (örn., Cieciuch, Schwartz ve Vecchione, 2013; Schwartz ve Butenko, 2014; Schwartz, 2017), tutumlar (örn., Schwartz, 2017;

Grigaryan ve Schwartz, 2021), davranışlar (örn., Schwartz ve Butenko, 2014; Torres, Schwartz ve Nascimento, 2016; Schwartz vd., 2017) gibi değişkenlerle olan ilişkilerine odaklanan çalışmalar bulunmaktadır. Geliştirilen modeldeki 19 değer tipi ve kavramsal karşılıkları Tablo 2'de yer almaktadır. 19 değerin üst kategorileri ve motivasyonel yapısının çembersel dizilimi ise Şekil 2'de gösterilmiştir.

Schwartz vd. (2012: 668-670) 19 değer tipini sarmalayan dış çemberlere yeni açıklamalar getirmişlerdir. En dış çemberin üst yarısını temsil eden değerler (uyarılım, iyilikseverlik, evrenselcilik, özyönelim) kaygıdan bağımsız değerlerdir ve önemleri ulaşıldığında anlaşılmaktadır. Çemberin alt yarısını temsil eden değerler (uyma, gelenekçilik, güvenlik, güç, başarı) ise kaygıya ve tehdide karşı öz-savunmayı gerektirmektedir. Bu değerlerin önemleri ise ulaşılamadığında anlaşılmaktadır. Değerleri kuşatan iç kısımdaki çember ise öz-düzenlemenin kişisel mi yoksa sosyal hedeflerle mi yapıldığını simgelemektedir. Kişisel odak ve sosyal odak olarak isimlendirilen bu boyutlar, kişisel ilgilerin ve özelliklerin nasıl düzenlendiği ve diğer insanlar ya da kurumsal yapılarla ilişkilerin nasıl kurulduğu üzerinden getirilen açıklamalara cevap verecek türdendir. Bu noktada evrenselcilik, iyilikseverlik, alçakgönüllülük, uyma, gelenekçilik ve toplumsal güvenlik değerleri sosyal odaklıyken özyönelim, uyarılım, hazcılık, başarı, güç, görünüş ve kişisel güvenlik kişisel odaklı değerlerdir.

Tablo 2. Geliştirilen Değer Modelindeki Değer Tipleri ve Tanımları

Değer Tipi	Tanım
Özyönelim-Düşünce	Bireylerin kendi düşünce ve yeteneklerini geliştirme özgürlüğü
Özyönelim-Eylem	Bireylerin kendi eylemlerine karar verme özgürlüğü
Uyarılım	Heyecan ve yenilik arayışı
Hazcılık	Bedensel haz ve duyumsal doyum arayışı
Başarı	Sosyal standartlarca belirlenen başarı arayışı
Güç-Hakimiyet	İnsanlar üzerinde hakimiyet kurarak güç elde etme
Güç-Kaynaklar	Kaynaklar üzerinde hakimiyet kurarak güç elde etme
Görünüş (Face)	Toplumsal ilişkilerde kendi yüzünü /toplumsal imajını koruma
Güvenlik-Kişisel	Yakın çevrede güvenlik arayışı
Güvenlik-Toplumsal	Toplum içinde güvenlik ve istikrar arayışı
Gelenekçilik	Kültürel, ailevi ve dini gelenekleri koruma ve sürdürme
Uyma-Kurallar	Kurallara, kanunlara ve resmi yükümlülüklere uyma
Uyma-Kişilerarası	İnsanlara zarar vermekten ve üzüntü verici davranışlardan kaçınma
Alçakgönüllülük	Kendi değerini olduğundan aşağı gösterme, büyüklenmeme
İyilikseverlik-Güvenebilirlik	İç-gup içerisinde sözüne güvenilir biri olma
İyilikseverlik-İlgi	İç-grup üyelerinin refahı için kendini adama
Evrenselcilik-İlgi	Bütün insanlar için adalet ve eşitlik isteme
Evrenselcilik-Doğa	Doğanın korunması
Evrenselcilik-Hoşgörü	Kendinden farklı insanları anlama ve kabul etme

Not.Schwartz vd. (2012:669)'nın çalışmasından alınmıştır.

Şekil 2. Geliştirilen Değer Modelindeki Değer Tiplerinin Çembersel Dizilimi

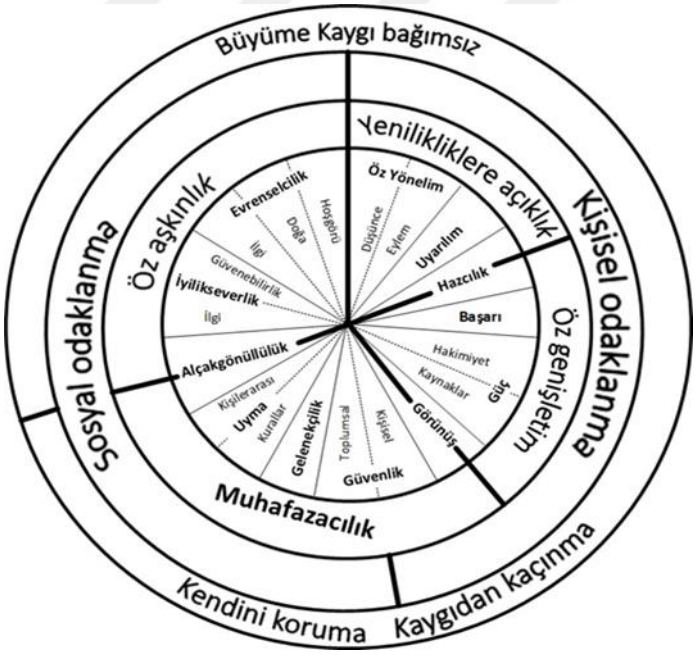

Not. Schwartz vd (2012:669) çalışmasından alınmıştır.

1.1.2. Geliştirilen Değer Kuramı Çerçevesinde Değerlerin Bazı Değişkenler ile İlişkisinin Tekrar İncelenmesi

Temel değerler modeli ile ilişkili olarak çeşitli kültürlerde, bağlamlarda ve farklı gruplarla çok sayıda çalışma yürütülmüştür. 10 değerli modelden elde edilen bulguları, geliştirilen yeni değer modeli çerçevesinde tekrar inceleyen çalışmalar da mevcuttur. (örn., Schwartz, 2017[2]). Bunlar arasında cinsiyet, yaş, tutum ve davranışlarla ilişkili olarak incelemeler bulunmaktadır. Bu bölümde bu çalışmalardan elde edilen bulgular incelenecektir.

Cinsiyet Farklılıkları: Önceki çalışmalarda (örn., Schwartz ve Rubel, 2005: 1019) cinsiyet açısından güvenlik ve uyma değerlerine ilişkin tutarlı verilerin elde edilemediği görülmüştür. Cieciuch, Schwartz ve Vecchione (2013: 1228) 13 farklı ülkeden katılımcının değer ölçümlerini incelediklerinde kadınların erkeklere kıyasla kişisel güvenliğe daha fazla önem verdikleri sonucuna ulaşmışlardır. Toplumsal güvenliğe erkekler tarafından daha fazla önem verileceği beklenilmesine rağmen sadece iki ülkede (İsrail ve ABD) erkeklerin güvenlik-toplumsal değerine kadınlardan daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Schwartz (2017: 62) önceden yapılan bir çalışmanın (Schwartz ve Rupel, 2005) verilerini 19 değer ışığında tekrar değerlendirdiğinde de kadınların erkeklere kıyasla güvenlik-kişisel değerine daha fazla önem verdiklerini görmüştür. Ancak Cieciuch, Schwartz ve Vecchione (2013) çalışmasından farklı olarak erkekler için (örneklemin %66'sı) toplumsal güvenlik, kadınlara kıyasla daha önemli bulunmuştur. Benzer sonuçlara Schwartz ve Butenko (2014: 808) da ulaşmıştır. Cinsiyetin değerler ve gündelik davranışlar arasındaki düzenleyici etkisini araştırdıkları çalışmasında, erkeklerin kadınlara kıyasla toplum güvenliği ile ilişkili davranışları daha sık sergilediği ve erkeklerde güvenlik-toplumsal değerinin toplum güvenliği ile alakalı davranışlarla ilişkisinin daha güçlü olduğu bulunmuştur. Cinsiyete göre önemlerinde farklılaşma olan diğer değerler arasında ise görünüş ve güç-kaynaklar değerleri bulunmaktadır. Schwartz'ın (2017: 62) çalışmasında görünüş değerinin kadınlar için, güç-kaynaklar değerinin ise erkekler için daha önemli bulunduğu ortaya çıkmıştır.

[2] Schwartz bu çalışmasında 6 kıtadan, 25 farklı ülkeden, 50 farklı örneklemin verilerini yeni değer modeli ışığında tekrar inceleyerek kapsamlı bir çalışma yürütmüştür.

Cinsiyete göre evrenselcilik ve iyilikseverlik değerlerine verilen önemde de farklılaşma görülmektedir. 10 değer üzerinden yapılan çalışmada (Schwartz ve Rupel, 2005: 1019) kadınların erkeklere kıyasla her koşulda evrenselcilik değerine daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Ancak bu çalışmanın verileri 19 değer ışığında tekrar incelendiğinde (Schwartz, 2017: 61-62) evrenselcilik-doğa değerine verilen önemin kadınlar ve erkekler açısından farklılaşmadığı, ancak evrenselcilik-ilgi ve evrenselcilik-hoşgörü değerlerine kadınların erkeklerden daha fazla önem verdikleri dikkati çekmiştir. Bu ikisi arasından da kadınlar için evrenselcilik-ilgi değeri, evrenselcilik-hoşgörü değerinden daha önemli görülmüştür. Schwartz ve Butenko'nun (2014: 808) çalışmasında da kadınların iyilikseverlik-ilgi ve iyilikseverlik-güvenebilirlik değerlerine erkeklerden daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Kadınlarda iyilikseverlik-ilgi değeri, iyilikseverlik-güvenebilirlik değerine kıyasla anlamlı olarak daha yüksek düzeydedir (Schwartz vd., 2012: 683). Cinsiyete göre 19 değerin farklılaşıp farklılaşmadığını ele alan bu çalışmalarda genel olarak kadınların güvenlik-kişisel, iyilikseverlik-ilgi ve evrenselcilik-ilgi değerlerine, erkeklerin ise güvenlik-toplumsal ve güç-kaynaklar değerlerine daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Bu sonuçlar kadınlara ve erkeklere atfedilen toplumsal cinsiyet rolleriyle de örtüşür durumdadır. Toplumlarda kadınlar genel olarak aile üyelerinin bakımından sorumlu, korumacı ve ilişkisel olarak görülmektedir. Kadınların üreme ve bakım konusundaki rolü dolayısıyla kadınların kendilerini iç-grup üyelerinin iyiliğini ve refahını arttırmaya, yakın çevrede güvenlik arayışını içselleştirmelerine neden olduğu öne sürülebilir. Ayrıca yakın çevredeki insanların yanı sıra başkalarının iyiliği için de bencil çıkarların aşılması gereklidir. Kadınların evrenselcilik-ilgi değerine erkeklerden daha fazla önem veriyor olmaları da bu bağlamda açıklanabilir (ayrıca bkz. Schwartz ve Rubel, 2009).

Yaş Farklılıkları: Yetişkin ve üniversite öğrencilerinin katılımıyla gerçekleştirilen Schwartz vd.'nin (2012: 679) çalışmasında uyma-kurallar değerinin yaş değişkeni ile, uyma-kişilerarası değerine kıyasla, daha güçlü pozitif korelasyon gösterdiği görülmüştür. Aynı çalışmada yaş ile birlikte güvenlik-toplumsal değerine verilen önemin, güvenlik-kişisel değerine kıyasla, arttığı raporlanmıştır. Yaş gruplarına ayrılarak incelendiğinde ise (Schwartz, 2017: 62-63), 21-40 yaşları arasında uyma-kişilerarası değerinin en düşük seviyede olduğu bilinmektedir. Uyma-kurallar değerine verilen önem ise yaş ile birlikte artmaktadır. Öte yandan evrenselcilik-doğa ve

evrenselcilik-ilgi değerleri evrenselcilik-hoşgörü değerine kıyasla yaş ile daha yüksek düzeyde pozitif korelasyon sergilemektedir. İyilikseverlik-ilgi değeri yaş ile pozitif korelasyon gösterirken; iyilikseverlik- güvenebilirlik ise negatif ilişki sergilemektedir (Schwartz vd., 2012: 679). Yaş ve değer öncelikleri arasındaki ilişkilerin ele alındığı bu çalışmalarda, daha genç yaşta olanların başkalarına zarar vermekten ya da onları üzmekten kaçınma olarak tanımlanan uyma-kişilerarası değerine sosyal düzeni korumaya yönelik oluşturulan kanunlara ve kurallara uyma olarak açıklanan uyma-kurallar değerine daha fazla önem verdikleri söylenebilir. Muhafazacılık boyutunda yer alan güvenlik-toplumsal ve güvenlik-kişisel değerlerinde de yaşa bağlı benzer bir farklılaşma eğilimi bulunmaktadır. Gençler için güvenlik-kişisel değeri, yaş almış diğer bireyler için ise güvenlik-toplumsal değeri daha ön plandadır. Bu sonuçlar gençler için yakın çevredeki kişilerin güvenliğini önemseme ve çevredeki insanlar ile uyumlu bir ilişki kurma isteğinin daha fazla olduğunu göstermektedir. Sosyal ilişkilerde güvenilir bir insan olmanın önemine işaret eden iyilikseverlik-güvenebilirlik değerinin de genç yaştaki kişilerde daha önemli görülmesinin arkasında diğer insanlarla uyumlu ve olumlu ilişkiler kurma isteği yatıyor olabilir.

Tutumlar ve Davranışlar: Schwartz (2017: 63-64) yürütmüş olduğu kapsamlı çalışmada yeni değer modelinin tutumlar ve davranışlarla olan ilişkilerini de ortaya koymuştur. Örneğin gelir eşitsizliğinin ortadan kaldırılmasını destekleme değişkeninin evrenselcilik-hoşgörü değerine kıyasla evrenselcilik-ilgi değeriyle daha yüksek korelasyon gösterdiği görülmüştür. Öte yandan göçmenleri kabule yönelik tutumların evrenselcilik-hoşgörü değeriyle, evrenselcilik-ilgi değerine kıyasla, daha güçlü bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur. Diğer bir ayrım ise özyönelim-düşünce ve özyönelim-eylem değerleri arasında olmuştur. Politik gündemi takip özyönelim-düşünce ile ilişkili bulunmuştur. Ancak "her koşulda kişisel özgürlüğün sağlanması vazgeçilmez bir haktır" fikrine daha fazla katılanların özyönelim-eylem değer puanlarının da daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar zihinsel ve fiziksel özerkliğin altında farklı motivasyonların yattığını da göstermektedir. Güç-kaynaklar ve güç-hakimiyet değerleri ile ilişkili elde edilen bulgular da bu iki değerin farklılaştığı noktaları açığa çıkarmaktadır. Örneğin güç-hakimiyet değeri puanları yüksek olanların "Polislere bizleri koruyabilmesi için daha fazla güç verilmelidir" ifadesine katılımı da yüksek olmuştur. Diğer bir bulgu ise politik gündemi takip etmenin güç-hakimiyet

değeri ile pozitif, güç-kaynaklar değeri ile ise negatif yönde ilişki sergilediğidir. Öte yandan, para kazanmaya, maddi kaynaklara sahip olmaya yönelik tutumların ise sadece güç-kaynaklar değeri ile ilişkili olduğu görülmüştür. Bu çalışmalar genişletilmiş değer modelinin çeşitli tutum ve davranışlarla ilişkili olarak değer önceliklerindeki farklılaşmayı açıklama gücünü ortaya koymaktadır.

1.1.4. Değer Kalıcılığı ve Değişimi Üzerine Yapılan Çalışmalar

Değer teorisyenlerine göre değerler özgül durumların, eylemlerin ve zamanın üzerinde görece kalıcı kişisel özelliklerdir (örn.; Rokeach, 1973; Schwartz, 1992; Hitlin ve Piliavin, 2004). Değerlerin, insanların genetik miraslarının ve sosyal deneyimlerinin ürünü olduğu kabul edilir (Schermer vd., 2008: 535-536; Knafo ve Spinath, 2011: 729; Uzefovsky, Döring ve Knafo-Noam, 2016: 10-12). Bu çalışmalarda değerler kişisel ve sosyal durumlardaki değişimlerden az da olsa etkilenerek değişim gösterse bile, genel anlamıyla kalıcı bireysel özellikler olarak kavranmaktadır. Değerlerin kalıcılığı sayesinde de bireylerin gelecekteki tercihleri, seçimleri ve davranışları ile ilişkili çıkarımlar yapmak da mümkün olmaktadır (Roccas, Sagiv ve Navon, 2017: 19). Ancak deneysel manipülasyonlar (örn., Rokeach, 1975: 473-475; Maio, 2010: 17-18; Döring ve Hillbrink, 2015:80-81; Ye ve Ng, 2019: 95-99), farklı yaşam evrelerine geçiş ya da önemli yaşam olayları sonrasında (örn., Bardi vd., 2014: 144-145; Gouveia vd., 2015: 7-11; Lönnqvist, Jasinskaja-Lahti ve Verkasalo,2011: 387-388; Lönnqvist, Leikas ve Verkasalo, 2018: 50) değerlerin değişimini ele alan çalışmalar da mevcuttur.

"Değer değişimi" bir değerin ölçekte derecelendirilmesinin ya da sıralanmasının değişmesi anlamına gelmektedir. Yapılan çalışmalarda değerlerin zaman içindeki kalıcılığını ve değişimini değerlendirmek için farklı tekniklerin kullanıldığı görülmektedir. En sık kullanılan yöntemler arasında ortalama-düzeyi değişim[3] (mean-level change) ve sıralama-düzeyi tutarlılık[4] (rank order stability) bulunmaktadır. Bu iki

[3] Ortalama-düzeyi değişim, bir grup katılımcının zaman içinde bir özellik üzerinden ortalamasının daha yüksek ya da daha düşük değerlere kayması olarak açıklanmaktadır (Specht, Egloff, ve Schmukle, 2011: 863). Bu yöntemde örneklem düzeyinde değişime odaklanılır (Roberts ve Mroczek, 2008: 31).

[4] Sıralama-düzeyi tutarlılık, belirli bir özellik üzerinden bireylerin göreli sıralamasının zaman içinde korunma derecesini ifade eder. Bir gruptaki bireylerin, zaman içinde grup olarak bir özellik üzerinden ortalamaları artsa veya azalsa bile, birbirlerine göre bir özellik üzerindeki konumlarını koruyorlarsa, sıralama düzeyi tutarlılık yüksektir (Coulacoglou ve Saklofske, 2017: 223). Ölçümler arası test-tekrar test korelasyonları alınarak sıralama-düzeyi tutarlılık hesaplanmaktadır. Pearson korelasyon katsayısı 1'e

yöntem ile değerlerin kalıcılığı ve değişimi grup düzeyinde incelenmektedir (Roberts ve Mroczek, 2008:31; Vecchione vd., 2020: 448). Sınırlı çalışmada ise değerlerin birey düzeyinde kalıcılığı ipsatif tutarlılık[5] (ipsative stability) hesaplanılarak değerlendirilmiştir (örn., Sundberg, 2016; Vecchione vd., 2016; Vecchione vd., 2020). Aşağıdaki bölümde sözü edilen yöntemler kullanılarak ele alınan değer değişimi ve kalıcılığı ile ilişkili çalışmalara yer verilecektir.

Bireylerin yaşam koşullarındaki yaşa bağlı değişikliklerin ve bireylerin toplumdaki sosyal rollerinin değer değişiminde etkisi olduğu kabul edilmektedir (Schwartz, 2005: 71-76). Değerlerdeki değişim evlilik, çocuk yetiştirme, kariyer sahibi olma gibi değişen sosyal rollere ve yaşam evrelerine adaptasyondan kaynaklı olarak ortaya çıkmaktadır (Bardi vd., 2009: 924-925). Fiziksel ve biyolojik değişimlerin de değer değişimi üzerinde etkisi bulunmaktadır. Farklı yaş gruplarıyla yapılan çalışmalar yaşam boyu gelişimin değerler üzerindeki etkisini ortaya koymaktadır. Çocuklarla ve ergenlerle yapılan boylamsal çalışmalar zaman içinde bazı değerlerde değişim olsa bile yaş ilerledikçe değer önceliklerinin daha durağan hale geldiğini göstermektedir. Örneğin 7-11 yaş aralığındaki çocuklardan farklı zamanlarda alınan ölçümler yaş ilerledikçe muhafazacılık ve özgenişletim değerlerinin öneminin azaldığı, yeniliğe açıklık ve özaşkınlık değerlerinin ise öneminin arttığını göstermektedir. Değer ortalamalarındaki değişime rağmen değer önceliklerinin orta düzeyde kalıcılık sergilediği görülmüştür (Cieciuch, Davidov ve Algesheimer, 2015 14-18). Erken ergenlik dönemindeki çocukların (ortalama 10 yaş) iki yıl boyunca 4'er ay periyotlarla 6 farklı değer ölçümlerinden elde edilen sonuçlar da çocukların zamanla özgenişletim ve yeniliğe açıklık değerlerinin öneminde artış olduğunu; ancak önceki çalışmadan farklı olarak muhafazacılık ve özaşkınlık değerlerinin ortalamalarının değişmediğini göstermektedir (Vecchione vd., 2020: 453-457). Bu çalışmada birbirine yakın zamanlarda (4 aylık periyotlarla) 10 değerin %86'sında .70'in üzerinde test-tekrar test korelasyon değeri

yaklaştıkça bireylerin incelenen değişken açısından göreli konumunun zaman içinde tutarlı olduğu kabul edilmektedir (Huang, 2010).

[5] İpsatif tutarlılık, zaman içinde bir bireyin incelenen yapılar açısından göreceli konumunu koruması olarak açıklanabilir (Mortimer, Finch ve Kumka, 1982: 270). Grup düzeyinde değerlendirilen sıralama-düzeyi tutarlılığın, birey düzeyinde ölçümüdür. İpsatif tutarlılık bireylerin ölçümler arasındaki puanlarının Spearman sıralama korelasyonları (Spearman rank correlations) alınarak hesaplanmaktadır (Vecchione vd., 2020: 453).

bulunmuştur. İki yıl içindeki değer tutarlılığı ise .57 olup değerlerin uzun süreçte de orta düzeyde kalıcılık sergilediği görülmüştür. Bardi vd. (2009: 916-917) Almanya'da lise düzeyinde eğitim gören ergenlik dönemindeki çocuklardan (ortalama 15 yaş) 9 ay arayla iki farklı değer ölçümü almışlardır ve bu süreçte katılımcıların iyilikseverlik ve evrenselcilik değerlerine verdikleri önemde azalma olduğu; öte yandan güç, başarı ve özyönelim değerlerine verdikleri önemde ise artış olduğu görülmüştür. Değer önceliklerinin sıralaması ise .58-.66 arasında değişen test-tekrar test korelasyon ortalamaları ile tutarlı bir tablo sergilemektedir. Bu çalışmaların ortak bulgusu çocukların değerleri arasındaki motivasyonel sürekliliğin Schwartz'ın (1992) önerdiğine benzer bir yapı içinde sergilendiğidir.

Hızlı fiziksel, sosyal ve duygusal değişimlerin yaşandığı, benlik ve kimlik algısının değiştiği çocuklarda ve ergenlerde bile değerlerin kalıcılığı söz konusuyken; görece sabit kişilik özelliklerine sahip yetişkinlerin değer değişimi ve kalıcılığı nasıldır? Schwartz (2006: 6) yetişkinlerde değer değişiminin üç kaynağı olduğunu iddia etmiştir: tarihsel olaylar, yaşlanma ve yeni bir yaşam evresine geçiş. Toplumu ilgilendiren tarihsel olayların değer değişimine olan etkisi ilerleyen bölümlerde ele alınacaktır. Yaşın etkisine odaklanıldığında, Schwartz (2006: 6-7) genç yetişkinlerin hazcılık, uyarılım, özyönelim ve evrenselcilik değerlerine daha fazla önem verdikleri ancak güvenlik, gelenekçilik ve uyma değerlerine ise daha az önem verdiklerini öne sürmektedir. Ancak yaşlılığın getirdiği fiziksel hareketlilikte kısıtlanma ile birlikte güvenlik, uyma ve gelenekçilik değerlerinin daha önemli bulunduğunu; aksine fiziksel enerji ve duyusal doyum gerektiren hazcılık, güç ve başarı değerlerinin öneminde azalma olduğunu ileri sürmektedir. Vecchione vd. (2016: 115-116) genç yetişkinlerle yürütülen 8 yıllık izlem çalışması sonucunda yaş ilerledikçe muhafazacılık ve özaşkınlık değerlerinin önemi artarken başarı değerinin ise öneminin azaldığını; Sortheix, Olakivi ve Helkama (2013: 338) ise Finlandiyalı yetişkinlerin 1993 yılından 2007 yılına muhafazacılık boyutunda yer alan uyma ve güvenlik değerlerinin öneminin arttığını ve diğer çalışmalarla uyumlu olarak başarı değerinin öneminin azaldığını raporlamışlardır.

Üniversite öğrencileriyle yapılan çalışmalar (Bardi vd., 2009: 919, 2. çalışma) üniversiteye hemen başladıktan ve bir yıl sonra alınan iki değer ölçümü arasında alınan

test-tekrar test korelasyonları, 10 değerin .50-.70 (ortalama .58) arasında değişen tutarlılık sergilediğini göstermektedir. Öncelikleri en çok değişen değerler uyma ve başarı iken en az değişenler ise uyarılım ve evrenselcilik değerleridir. Ortalamaları açısından da öğrencilerin iyilikseverlik puanları düşerken, güç puanları artmıştır. Aynı araştırmacıların diğer bir çalışmasında ise (Bardi vd., 2009: 921, 3. çalışma) üniversiteye başladıktan 3 ay sonra da on değerin .64 ortalama ile orta düzeyde kalıcılığa sahip olduğu görülmüştür. Kısa sürede ve uzun sürede değerlerin kalıcılığının ve değişiminin incelendiği diğer çalışmalar arasında Schwartz'ın (2005: 7) İngiltere, Almanya ve Fransa ülkelerinden katılımcıların değer önceliklerinde kalıcılık olup olmadığını incelediği çalışması yer almaktadır. İngiltere katılımcıları 1 ay, Almanya katılımcıları 6 hafta ve Fransa katılımcıları ise 2 yıl süreyle takip edilmiştir. 3 farklı zaman aralığındaki test-tekrar test korelasyon katsayısı sonuçları insanların değer önceliklerinin kısa zaman diliminde daha sabit olduğunu göstermiştir. 6 haftalık süreçte değerlerin test-tekrar test katsayıları .70-.82 arasında değişirken (ortalama .75); 2 yıllık süreçte .50-.66'ya (ortalama .60) düşmektedir. Alman öğrencilerin 6 haftalık süreçte iyilikseverlik değeri en çok (r=.62), başarı değeri ise en az değişmiştir (r=.82). Fransız yetişkinlerin katıldığı çalışmada da iyilikseverlik değerinin en fazla (r=.50), geleneksellik değerinin ise en az değiştiği (r=.66) dikkati çekmektedir. Bu üç çalışmanın ve Vecchione vd. (2020: 453-457) çalışmasının sonuçları kısa zamanda değer değişiminin daha az olduğu ancak süre uzadıkça daha yüksek düzeyde değer değişimi meydana geldiğini göstermektedir. Yetişkin grupla yapılan çalışmalarda da ölçümler arasındaki süre uzadıkça (2 ya da 3 yıl) değer kalıcılığının .50'lere kadar düştüğü bilinmektedir (Örnekler için bkz, Bardi vd., 2009: 4. Çalışma; Milfont, Milojev ve Sibley, 2016; Dobewell ve Aavik, 2016). Öte yandan yaş ilerledikçe de değer kalıcılığında artış olmaktadır. Vecchione vd. (2018: 420-421) genç yetişkinlik döneminde olan (19-26 yaş aralığında) katılımcılardan 4 yıl arayla (2004, 2008, 2012) değer ölçümü almışlar ve değer kalıcılığının 2004-2008 yılları arasında .67, 2008-2012 yılları arasında ise .81 olduğunu bulmuşlardır. Benzer sonuçlar Vecchione vd.'nin (2016: 115) çalışmasında da yer almaktadır.

Birey düzeyinde tutarlılığın ölçülmesinde kullanılan ipsatif tutarlılık sonuçları da bireylerin değer sıralamasının zaman içinde büyük ölçüde tutarlılık sergilediğini göstermektedir. Vecchione vd.'nin (2020: 457) 2 yıllık takip sonucunda, birbirine yakın

zamanlardaki değer korelasyonlarının ortalamasının .79-.84 arasında değiştiğini; katılımcıların %75'inin değer sıralamasında .94 ve üzeri tutarlılık sergilediğini ve sadece %5'inin test-tekrar test korelasyonunun düşük düzeyde olduğunu ortaya çıkarmışlardır. Vecchione vd. (2016: 119) 8 yıllık izlem çalışmasında da katılımcıların %5'inde ölçümler arası korelasyon katsayılarının düşük düzeyde (.20'nin altında) olduğu görülmüştür. Katılımcıların %75'inden fazlasının .45 ve üzeri değer tutarlılığına sahip olduğu bulunmuştur.

Bu çalışmalarda değerlerin değişimi ve kalıcılığı ya yaşamın normal akışına herhangi bir müdahale olmadan incelenmiş ya da yaşamın normal döngüsü içindeki yeni yaşam evrelerine geçiş dönemlerinde yürütülmüştür. Söz edildiği üzere, yaşa bağlı değişimlerin değer değişimi ve kalıcılığı üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ancak değerlerin ortalamalarında değişimler olsa bile, değer öncelikleri genel olarak orta ve yüksek düzeyde tutarlılığa sahiptir. Ayrıca bu çalışmalarda, Schwartz'ın (1992) öne sürdüğü gibi, birey içi (intra-individual) değer değişiminin rastgele olmadığı, aksine çembersel döngü içinde birbirine zıt değerlerin zıt yönlerde değiştiği, birbirine yakın değerlerin ise uyumlu bir şekilde aynı yönde değiştiği ve dolayısıyla değerlerin döngüsel (yani, motivasyonel) yapısının korunduğu görülmektedir (bkz. Bardi vd., 2009: 925; Maio, 2010: 17-18).

1.2.Sosyal Temsiller Kuramı

Sosyal temsiller kuramı Serge Moscovici (1961/1976)'nin *La Psychoanalyse, son image et son public* isimli eserinde tanıtılmıştır. Moscovici bu eserinde 1950'li yıllarda Fransa'da üç farklı kesimin –liberaller, komünistler ve Katolikler- psikanalize dair sosyal temsillerinin farklılaşan boyutlarını incelemiştir. Bu çalışmanın en vurucu yanı iletişim sisteminin birbiriyle ilişkili dört bileşeninin (iletişim içeriği, iletişim süreci, iletişim sonucu ve sosyal grupların ayrışması) bütüncül bir şekilde incelenmesidir (Bauer ve Gaskell, 1999: 165). Böylece hem sosyal temsiller tanımlanmış hem de işlemlenme süreci aydınlatılmıştır. Bu yönüyle "sosyal temsiller" kavramı bilim camiasının dikkatini çekmiş ve psikoloji, antropoloji, sosyoloji, medya ve popüler kültür çalışmaları, sağlık, eğitim gibi birçok alanın inceleme konusu olmuştur. Temsiller alanında yapılan çalışmaların çoğunun Avrupalı araştırmacılar tarafından yürütülmesine

rağmen; dünyanın geri kalan bölgelerinde de bu kuramın temel alındığı çalışmaların arttığı görülmektedir (Wachelke, 2011: 730).

Sosyal temsiller kuramı hem sağduyuya hem de bilginin içeriğine ve üretimine odaklanan sosyo-psikolojik bir kuramdır. Temelinde, insanların içinde bulunduğu hayatı nasıl anlamlandırdıkları inceleme konusudur (Moscovici ve Markova, 2000: 157). Moscovici (1988:225) gündelik hayattaki iletişime ve düşünce biçimlerine odaklanılarak insan psikolojisi ve modern toplumsal/kültürel eğilimler arasındaki bağlantının kurulabileceğini; bu bağlantının da sosyal temsiller aracılığıyla yapılabileceğini öne sürmektedir.

Sosyal temsiller, bireyler arası iletişim sürecinde gündelik yaşantının doğal akışında ortaya çıkan bir dizi kavram, ifade ve açıklamayı kapsamaktadır (Moscovici, 1981: 182). Geniş tanımıyla Moscovici (1988: 214) sosyal temsilleri şu şekilde açıklamaktadır:

> *Sosyal temsiller gündelik düşüncenin içeriğine, dini inançlarımıza, siyasi düşüncelerimize ve adeta nefes almak gibi anlık olarak kurduğumuz bağlantılara bütünlük ve tutarlılık sağlayan fikir yığınıdır. Sosyal temsiller kişileri ve nesneleri sınıflandırmaya, davranışları açıklamaya ve karşılaştırmaya, onları sosyal ortamımızın bir parçası olarak nesneleştirmeye imkân tanır.*

Bir tür değerler, idealar ve pratikler sistemi olan sosyal temsillerin iki önemli işlevi bulunmaktadır: 1) bireylerin kendilerini yönlendirmelere ve içinde yaşadıkları dünyaya hâkim olmalarına olanak tanıyarak sosyal düzeni kurmalarına, 2) bir topluluk üyeleri arasındaki iletişimin paylaşılan kodlar (temsiller) aracılığıyla sürdürülmesine yaramaktadır (Moscovici, 1973: xiii). Temsillerin iletişimi kolaylaştırma ve sürdürmedeki rolü sayesinde de toplumun dinamik anlatımlarını ve söylemlerini inceleyebilmek mümkündür (Philogene ve Deaux, 2001: 5). Sosyal temsiller sadece toplumun genelinde değil toplum içindeki farklı sosyal grupların değerlerine, idealarına, bilgilerine, metaforlarına, inançlarına ve pratiklerine bağlı olarak nasıl farklı anlayışlar geliştirdiklerini açıklamaya da yaramaktadır (Moscovici, 1961/1976).

Sosyal temsiller yaklaşımı özü itibariyle sosyal fenomen ya da obje ile ilişkili olarak gündelik konuşma ve eylemlere odaklandığı için sosyal bilişsel yaklaşımlardan ayrışmaktadır. Çünkü sosyal bilişsel yaklaşımlarda bir nesnenin bazı içkin özelliklerinden dolayı sosyal olduğu kabul edilir ama sosyal temsiller yaklaşımına göre, bir nesne insanların onunla ilişki kurma biçimlerinden dolayı sosyaldir. İnsanlar konuşurken o nesneye anlamlar ve özellikler yüklemektedir. İnsanların davranışları da ortak dünya anlayışlarına bağlı olarak uyumlu ve koordinedir (Wagner vd., 1999: 335-336). Daha önceden söz edildiği gibi gruplar da kendi içindeki sosyal özelliklerinden yola çıkarak iletişim aracılığıyla gruplarına ait sosyal temsilleri üretirler.

Dinamik perspektiften sosyal temsiller; ideaların, metaforların, imgelerin birbiriyle güçlü ya da zayıf bir şekilde bağlantılandığı bir ağ gibidir (Moscovici, 2000:153). Ancak sosyal temsiller mutlak, mantıklı ve bütünlüklü düşünce örüntüleri olarak resmedilmemelidir. Aksine birbiriyle çatışan düşünce parçacıklarının bir arada olması da mümkündür. Çünkü gündelik hayatımızda düşüncelerimiz bazen birbiriyle çatışmakta ve birbirinden farklılaşmaktadır (Höijer, 2011: 5).

Sosyal temsiller kuramı, modern toplumlardaki psikososyal fenomenlerin incelenmesinde kullanılan kavramların ve ideaların bir tür çatısı durumundadır. Temsiller yaklaşımı bu sosyal psikolojik fenomenlerin tarih, kültür, ekonomi gibi makro sistemler içerisinde gömülü olduğunu, böylece özne ve nesnenin birbirinden tamamen ayrışık olmadığını varsayarak sosyal psikolojide yaygınlıkla kullanılan teorilerin ve yaklaşımların bireysellik üzerine kurulu yöntemsel kısıtlılıklarını aşmanın yolunu da önermiştir (Moscovici, 2001: 12-13). Sosyal temsiller yaklaşımında nesne aktif bir bağlam içerisinde tanımlanmaktadır. Abric (2001: 44-45) önceden belirlenmiş nesnel bir gerçekliğin olmadığını, aksine gerçekliğin temsil edildiğini ifade etmektedir. Gerçeklik bireyler ya da gruplar tarafından onaylanır, bilişsel sistem içinde tekrar yapılandırılır ve değer sistemi içinde sentezlenir. Böylece yeniden kurgulanan ve yapılandırılan gerçeklik, o bireyin ya da grubun gerçekliği haline gelmektedir. Öznel gerçeklik tarihsel, sosyal ve ideolojik bağlam içinde şekillenmektedir. Bağlamlar değiştikçe gerçeklik algılayışı da farklılaşmaktadır, çünkü nesnenin ya da öznenin temsilleri değişmektedir. Dolayısıyla temsillerin gerçekliği tekrar inşa etme rolü

bulunmaktadır. Nesnenin karakteristik özelliklerinin sentezlenmesine izin vermektedir ve öznenin önceki yaşam deneyimlerini, tutumlarını ve normlarını yapılandırmaktadır.

Moscovici (1988: 221) kolektif olarak paylaşılan sosyal bilişlerin sosyal temsiller olarak nitelendirilmesinde üç farklı türde temsilin olduğunu ileri sürmektedir: hegemonik (hegemonic) temsiller, gruba özgü (emancipated) temsiller, tartışmalı (polemic) temsiller. Temsiller siyasi parti, ulus ya da diğer makro yapılar içindeki bireylerin çoğu tarafından ortak olarak paylaşılabilir. Bu tür temsiller hegemonik (baskın) temsiller olarak adlandırılmaktadır. Hegemonik temsiller, tüm sembolik ya da duyuşsal pratiklerde örtük olarak bulunmaktadır ve tektip, homojen ve kalıcıdır. İkinci gruptaki temsiller ise birbirlerine görece yakın temas içerisinde olan alt grupların etkileşimleri sürecinde ortaya çıkan temsillerdir. Her alt grup kendine özgü temsiller üretir ve ürettikleri özgün temsilleri diğer gruplarla paylaşır. Gruba özgü temsiller olarak adlandırılan bu temsiller özerk, gruba özgü, eşgüdümlü özelliklere sahiptirler. Son grupta ise toplumsal çatışmalar ve anlaşmazlıklar sırasında ortaya çıkan, toplumun bütününde ortak olarak görülmeyen tartışmalı (polemical) temsiller bulunmaktadır. Sosyal ve politik hedeflerin/mücadelelerin gerçekleştirilmesinde bu tür temsiller bir tür sistemi meşrulaştırma işlevi görmektedir (Jost ve Ignatow, 2001: 193-194). Bu bağlamda Jost ve Ignatow (2001: 194) ortak olarak üretilen temsiller aracılığıyla grup aktivitelerinin koordine edildiğini ve bireyler arasındaki iş birliğinin kolaylaştığını öne sürmektedirler. Toplumsal olarak paylaşılan temsiller sayesinde ortak bir hedef için kitlesel olarak hareket etmek mümkün olmaktadır. Grup ya da toplumla beraber hareket etmek için topluluklar kültürlerine uygun kurumlar yaratırlar, ortak normlar geliştirirler ve ortak kuralları takip ederek inanç sistemlerini oluştururlar (Philogene ve Deaux, 2001: 7).

Sosyal temsillerin kökleri Durkheim'ın (1898) 'kolektif temsiller' kavramına dayanmaktadır. Durkheim, kolektif ve bireysel temsiller arasında önemli bir ayrım yapmıştır. Ona göre bireysel temsiller diğer insanlarla paylaşılamayan içsel durumlardır, ancak kolektif temsiller toplum üyeleri tarafından yaygınlıkla paylaşılan, kaynağını toplumdan alan düşünce, kelime, imge, sembol, mit ve geleneklerdir (akt., Augoustinus, Walker ve Donaghue, 2014: 37-38). Durkheim bireysel temsiller ve kolektif temsilleri hiçbir zaman sentezlememiştir. Hatta kolektif temsilleri bireysel temsillere karşıt

konumlanan yapılar olarak tanımlamıştır (Moscovici, 1988: 219). Sosyal temsiller kuramı aracılığıyla birey ve toplum arasında yeni bir sentez oluşturulmuştur. Bireyler düşüncelerini tek başına oluşturmazlar; aksine birbirlerini etkileyerek, birbiriyle paylaşarak, gerçekliği oluşturan şeyleri somutlaştırarak sosyal bilgiye ulaşırlar. Bu paylaşılan temsiller de inançları, ideaları, tutumları ve fikirleri biçimlendirir, 'şey'lere anlam verir ve insanların birbirlerini anlamalarına yardımcı olur. Böylece birey ve sosyal yaşam arasında köprü görevi görür (Philogene ve Deaux, 2001: 6). Durkheim ve Moscovici'nin ayrıştığı diğer önemli nokta ise, Durkheim kolektif temsilleri daha durağan görürken; Moscovici ise daha akışkan ve dinamik bir yapı içerisinde ele almaktadır (Augoustinus, Walker ve Donaghue, 2014: 38). Durkheim temsillerin ne dinamiğine/değişimine ne de sosyal bilişlerin çeşitliliğine odaklanmıştır (Moscovici, 2000). Sosyal temsiller yaklaşımı bu açıdan bir yenilik getirmiş ve Markova'nın deyimiyle (2003: 121) sosyal temsiller, iletişim aracılığıyla gelişen "hareket halindeki düşünceler" olarak görülmüştür.

1.2.1. Sosyal Temsillerin İşlevleri ve Süreçleri

Sosyal temsillerin çok sayıda işlevi bulunmaktadır. Sosyal temsiller gerçekliği inşa etmekte ve şekillendirmektedir, objelere ve olaylara anlam yüklemektedir. Grup içinde ve gruplararasında iletişime ve sosyal etkileşime imkân vermektedir ve bu nedenle doğrudan sosyalleşme aracı olma özelliğindedir. Günlük yaşantımızda bilinmedik olanı bilindik yapmaya yaramaktadır (Moscovici, 1984: 23-24; Purkhardt, 2015: 9-13).

Sosyal temsillerin bilişsel ve sosyal olmak üzere iki bileşeni bulunmaktadır. Bilişsel bileşen gerçekliğin yeniden yapılandırılmasında bir kişinin veya grubun aktif bir role sahip olmasından kaynaklanmaktadır ve bilişsel bileşenin işlevi sosyal nesneyi stabilize etmektir. Sosyal bileşen ise sosyal temsillerin kolektif bir ürün olması ve sosyal etkileşim aracılığıyla üretilmesi ile ilişkilidir ve sosyal bileşenin işlevi kolektif kimlikleri oluşturmak ve sürdürmektir. Sosyal temsillerin üretilmesinde ve aktarılmasında bu iki bileşen ayrılmaz ikilidir (Abric, 1996: 77). Abric (1996: 77-80;) temsillerin bilişsel yönüne vurgu yapmaktadır ve sosyal temsillerin üç sürecinden bahsetmektedir: 1) sosyal temsilin genişletilmesi ve detaylandırılması süreci (the elobaration processes of a social representation), 2) sosyal temsillerin organizasyon

süreci (the functioning process), 3) sosyal temsillerin dönüşüm süreci (transformation process).

1.2.1.1.Sosyal Temsillerin Genişletilme/Detaylandırılma Süreci

Sosyal temsillerde gerçekliği inşa etmek için iki süreçten faydalanılır (Moscovici, 1984: 23-34): 1) Demir atma (anchoring) 2) Nesneleştirme (objectification). Demir atma, yeni bir şeyin zihinde daha önceden var olan bir şeyin içinde sınıflandırılmasıdır. Böylece yeni, yabancı, alışılmadık olan fikirlerin, nesnelerin ya da olayların tanıdık bir bağlam ya da kategori içinde yeniden düzenlenmesi sağlanır. Nesneleştirme ise yeni bir objenin sembolik bir özün içinde somutlaştırılmasıdır. Diğer bir deyişle, soyut bir kavram, idea ya da imajın somut/objektif bir 'şey' içerisinde tanımlanarak sosyal gerçeklik ile ilişkilendirilmesidir. Farklı olan ve aşina olunmayan şeyler bireyler üzerinde korku ve belirsizlik yarattığı için, bu iki süreç sayesinde sosyal temsiller bir tür sembolik baş etme yöntemi olarak kullanılmaktadır (Jost ve Ignatow, 2001: 194). Ayrıca bu iki süreç aracılığıyla yeni bir fenomen tanıdık hale gelirken gündelik pratiklerin ve rutinlerin içeriğine de dahil olmaktadır (Moscovici, 1984: 30).

1.2.1.2.Sosyal Temsillerin Organizasyon Süreci

Sosyal temsillerin yapısal özelliklerini inceleyen Abric (1993: 75-78) temsillerin iki önemli özelliği olduğunu ileri sürmektedir: 1) Sosyal temsiller durağan ve katı, aynı zamanda değişken ve esnek bir özelliğe sahiptir. 2) Sosyal temsiller ortak olarak paylaşılan idealar, düşünceler, imgeler ve inançlar olsa bile bireyler arasında farklılaşabilmektedir. Bu iki özellikten yola çıkarak sosyal temsillerin merkezi (central core) ve çevresel (periphery) bileşenlerden oluştuğunu söyleyerek ikili modelini tanıtmaktadır. Merkezi bileşenler (ya da merkezi öz) sosyal temsillerin çekirdeğini oluşturmaktadır; temsile kalıcılık, değişime dirençlilik, tutarlılık ve süreklilik sağlayan parçasıdır; görece anlık bağlamlardan (immediate context) bağımsızdır. Bir grubun değerleri, normları ve tarihiyle ilişkili olduğu, grubun kolektif hafızasından etkilendiği için konsensus sağlanmış bilgi parçalarını içermektedir. Bu nedenle grubun homojenliğini yansıtmaktadır. Merkezi öz temsile anlamını ve değerini vermektedir. Temsil içindeki organizasyonun yöneticisi rolündedir.

Birincil öneme sahip merkezi öz etrafında ikincil öneme sahip ancak önemli bir işlevselliği olan çevresel bileşenler ise kişisel deneyimlerden etkilenmektedir, anlık gerçeklikler ve bağlamlarla etkileşim halindedir. Bu nedenle esnektir ve değişkendir. Merkezi öze kıyasla da çeşitlidir. Zıtlıkları ve birbiriyle çelişen parçaları barındırmaktadır, böylece grubun heterojenliğini yansıtmaktadır. Çevresel bileşenin demir atma ve nesneleştirme aracılığıyla somut gerçekliğe adaptasyonu sağlama, temsil içeriğini farklılaştırma ve zenginleştirme, merkezi özü değişime karşı koruma olmak üzere üç önemli işlevi bulunmaktadır. Sonuç olarak bu ikili sistem (merkezi ve çevresel) birlikte çalışmaktadır, temsilin yapılandırılmasında her birinin ayrı ama birbirini tamamlayan görevleri bulunmaktadır. Moliner ve Abric (2015: 93) merkezi elementlerin soyut ve sembolik, çevresel elementlerin ise somut ve bağlama özgü yönlerine vurgu yaparak her ne kadar merkezi öz bağlamlardan bağımsız ele alınsa da çevresel elementlerin ürettiği anlamlar doğrultusunda merkezi özün tekrar yorumlanmasını olanaklı hale getirdiğini öne sürmektedirler.

1.2.1.3. Sosyal Temsillerin Dönüşüm Süreci

Bir sosyal temsilin tamamen dönüşmesi için merkezi özün doğrudan ve tam olarak değişmesi gerekmektedir. Çünkü merkezi öz değişime dirençli parçadır ve dirençli olan parçanın değişmesi sosyal temsilin tamemen değişmesi anlamına gelmektedir. Kökten değişim nadir görülen bir durum olmakla birlikte ancak savunma mekanizmalarının artık işlevini yitirdiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ama bazen de mevcut olanı parçalamadan, yeni elementler entegre edilerek, merkezi öz değiştirilmektedir. Buna "aşamalı" dönüşüm adı verilmektedir. Oysaki çoğu zaman sadece çevresel temsil elementleri dönüşmektedir. "Yüzeysel dönüşüm" adı verilen bu dönüşümde merkezi öz kendini korumaya devam etmektedir, değişim sadece çevresel bileşenlerle sınırlı kalmaktadır (Abric, 1993: 77-78). Sosyal temsillerin dönüştürülme süreci sayesinde de temsillerin dinamik yönü açığa çıkmaktadır.

BÖLÜM 2

BARIŞ ÇALIŞMALARI

Küresel Barış Endeksi[6](2018) raporuna göre son 10 yılda özellikle Orta Doğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki iç çatışmalar nedeniyle ölümlerin, terörist saldırıların ve dolayısıyla ülkesinden yerinden edilenlerin artması ile küresel barış ortamında bozulmalar olmuştur. Son bir yılda ise dünya genelinde %0.27 oranında gerileme olduğu raporlanmıştır. Bu gerileme en çok süregiden çatışmaların, emniyet ve güvenlik sorununun, terörizm ve iç çatışmaların yüksek seviyelerde seyretmesinden kaynaklanmaktadır. 2008-2018 yılları arasında terörist saldırılarda ölenlerin sayısı %247 artmış, yerinden edilenlerin ve mültecilerin sayısı ise ikiye katlanmıştır. Yüz ülkede terör faaliyetlerinde artış olmuştur. Yüz altmış üç ülkenin verilerinin dahil edildiği bu raporda komşu ülke Suriye'nin en düşük seviyede barış ortamına sahip olduğu görülmektedir. Suriye'yi takip eden ülkeler ise yine aynı coğrafyada bulunan Afganistan ve Irak olmuştur.

Ülkemizde de genel barış düzeyinde gerileme olmuştur. Terör saldırılarında hayatını kaybedenlerin oranının çok yüksek olması; 2016 yılında yaşanan darbe girişimi; basın özgürlüğü, ücretsiz bilgiye erişim ve ifade özgürlüğünde yaşanan gerilemeler dolayısıyla önceki döneme kıyasla ulusal barış kültürü düzeyinde düşme görülmektedir (bkz. Küresel Barış Endeksi Raporu, 2017[7]). Türkiye, barış düzeyinde Avrupa kıtasındaki 36 ülke arasından en sonuncudur; 163 ülke arasından ise 149. sıradadır. Komşu ülke Suriye'de süregiden savaşın da barışçıl ortamın bozulmasında etkisi bulunmaktadır. Türkiye'nin Suriye'deki Kürt kimlikli güçlere karşı yeni bir karşı duruş sergilemesi nedeniyle komşu ülkelerle de ilişkilerin bozulduğu görülmektedir (Küresel Barış Endeksi Raporu, 2018). 2017 ve 2018 yıllarında yayınlanan bu raporlardan elde

[6]Institute for Economics & Peace (2018). Global Peace Index 2018: Measuring Peace in a Complex World, Sydney. Erişim: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Peace-Index-2018-2.pdf

[7]Institute for Economics & Peace (2017). Global Peace Index 2017: Measuring Peace in a Complex World, Sydney. Erişim: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GPI-2017-Report-1.pdf

edilen sonuçlar hem ülkemiz hem de diğer bölgeler için barışın elzem bir mesele olduğunu göstermektedir.

Barış yüzyıllardır birçok düşünürün zihnini kurcalayan bir kavram olagelmiştir. Rousseau'nun toplumlar arasındaki eşitsizliklerin ortadan kalktığı "adalet olarak barış" kavramı (Yalvaç, 2007: 153); Kant'ın devletlerarasındaki "ebedi barış"ın nasıl sağlanacağına yönelik görüşleri (Yalvaç, 2018: 39) sonraki dönemlerdeki barış teorisyenlerine ışık tutmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra barışın tesis edilmesi üzerine çalışan çok sayıda enstitü kurulmuştur. Bunlar arasında en bilinenleri Oslo Barış Araştırmaları Enstitüsü; İsveç'teki Uppsala Üniversitesi Barış ve Çatışma Araştırmaları Bölümü ve Stockholm Uluslararası Barış Araştırmaları Enstitüsü'dür. Bu enstitülerde silahlı çatışmaların nedenlerinin araştırılması; savaş, soykırım, insan hakları ihlalleri gibi olayların önlenmesi ve barışçıl ve adil toplumların inşa edilmesi üzerine çalışmalar yürütülmektedir[8]. Bu birimlerdeki çalışmaların şekillenmesinde farklı teorik açılardan çalışan teorisyenlerin düşüncelerinin etkileri görülmektedir. Örneğin 20. yüzyılda Avrupa'daki antisemitizm akımının yarattığı sorunlara işaret eden Karl W. Deutsch dünya vatandaşlığı fikrinin benimsenmesinde toplum içindeki ve toplumlar arasındaki iletişimin, paylaşımın, karşılıklı güven ve anlayışın ortak kimliklerin üretilmesindeki ve "biz" duygusunun oluşturulmasındaki rolüne vurgu yapmaktadır. Güvenlikçi toplum modelinden barışçıl bir toplum modeline doğru ilerleyen süreci resmetmektedir (Büyükakıncı, 2018: 121). David Mitrany dünya barışının sağlanmasında uluslararası iş birliği ve karşılıklı bağımlılık kavramlarına odaklanarak ulusların bütünleşmesine duyulan ihtiyacı görünür kılmış ve ulusların ötesinde işlevsel uluslararası örgütlerin kurulması gerektiğini savunmuştur (Mercan, 2018: 163). Chadwich Alger de Birleşmiş Milletlerin (BM) barışın kurulmasındaki aracı rolüne vurgu yaparak barışın tehdit altında olunduğu durumlarda BM'nin insancıl müdahale yapmasını meşru görmektedir. Ulus ötesi kurumların çatışma çözümü, uluslararası iş birliği ve iletişimdeki rolüne odaklanmıştır (Demirtaş, 2018: 231-232).

[8]Kroc Institute For International Peace Studies. "What is Peace Studies?". Website: https://kroc.nd.edu/about-us/what-is-peace-studies/

2.1. Barışın Kavramsallaştırılması

Barış çalışmalarının kurucusu olarak bilinen Johan Galtung kalıcı barışın nasıl tesis edileceği üzerine odaklanarak barış ve şiddet kavramlarına sistematik bir bakış açısı getirmiştir. 1969 yılında yayınladığı *"Violence, Peace and Peace Research"* adlı makalesi barış üzerine çalışan araştırmacıların başvuru kaynağı haline gelmiştir. Bu çalışmasında barışı tanımlamadan önce şiddetin çok yönlü boyutlarının ele alınması gerektiğini öne sürmüş ve şiddetin farklı biçimlerini tanımlamıştır. Şekil 3'te Galtung'un şiddetin farklı açılardan nasıl kategorilendirildiğini gösteren modeli yer almaktadır. Bu modelden de takip edileceği üzerine Galtung fiziksel ve psikolojik şiddet ayrımı yaparak şiddetin daha çok fiziksel şiddetle eşleştirilmesine de itirazlarını sunmuştur. Fiziksel şiddeti bedene zarar veren her türlü eylem olarak tanımlamıştır. Ancak psikolojik şiddeti salt ruhsal bütünlüğe zarar verilmesi olarak değil, bireyin zihinsel potansiyelinin azalmasına neden olan kandırma, beyin yıkama, telkin ve tehdit etme gibi çeşitli formları olan şiddet türü olarak tanımlamıştır. Şiddetin açık ya da gizli şekilde, kasıtlı ya da kasıtsız uygulanması ve şiddeti uygularken herhangi bir obje kullanılıp kullanılmaması ise yaptığı diğer ayrımlardır. En önemli ayrım ise şiddetin kişisel mi (doğrudan), yoksa yapısal mı (dolaylı) olduğu ile ilgilidir. Kişisel şiddette, şiddet eylemini gerçekleştiren bellidir, bu nedenle de sonuçları somuttur. Yapısal şiddet de ise şiddeti uygulayan belli değildir, aktör genelde sosyal, politik, ekonomik, kültürel yapıların içinde gizlidir. Bu nedenle de sonuçları çoğu zaman somut olarak gözlemlenmez. Kendini genelde eşit olmayan yaşam koşullarında ya da orantısız güç dağılımında gösterir (Galtung, 1969: 167-174).

Galtung (1964:1-4) başlangıçta negatif barışı savaşın ve şiddetin yokluğu olarak tanımlarken, pozitif barışı ise toplumların bütünleşmesi olarak ele almaktadır. Ancak pozitif barış kavramına ilişkin net bir tablo oluşturmamış olmasına eleştiriler gelmiştir ve 1969 yılındaki çalışmasında pozitif barış ve yapısal şiddet arasında bağlantı kurmuştur. Şiddetin iki boyutlu yapısına (kişisel ve yapısal) karşılık barışın da iki yönlü olacağını belirterek bireysel şiddetin daha geniş anlamıyla aleni şiddetin yokluğunu "negatif barış" ve yapısal şiddetin yokluğunu ise "pozitif barış" olmak adlandırmıştır (bkz. Şekil 4) (Galtung, 1969: 183-184).

Şekil 3. Şiddetin Tipolojisi (Galtung, 1969: 173)

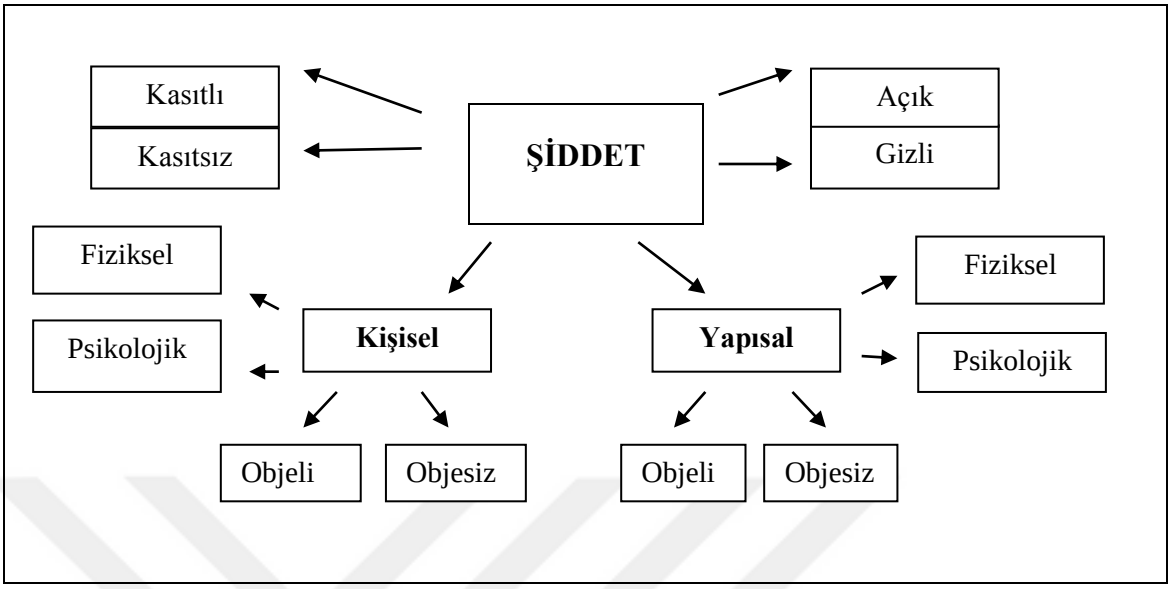

Şekil 4. Genişletilmiş Şiddet ve Barış Kavramları (Galtung, 1969: 183)

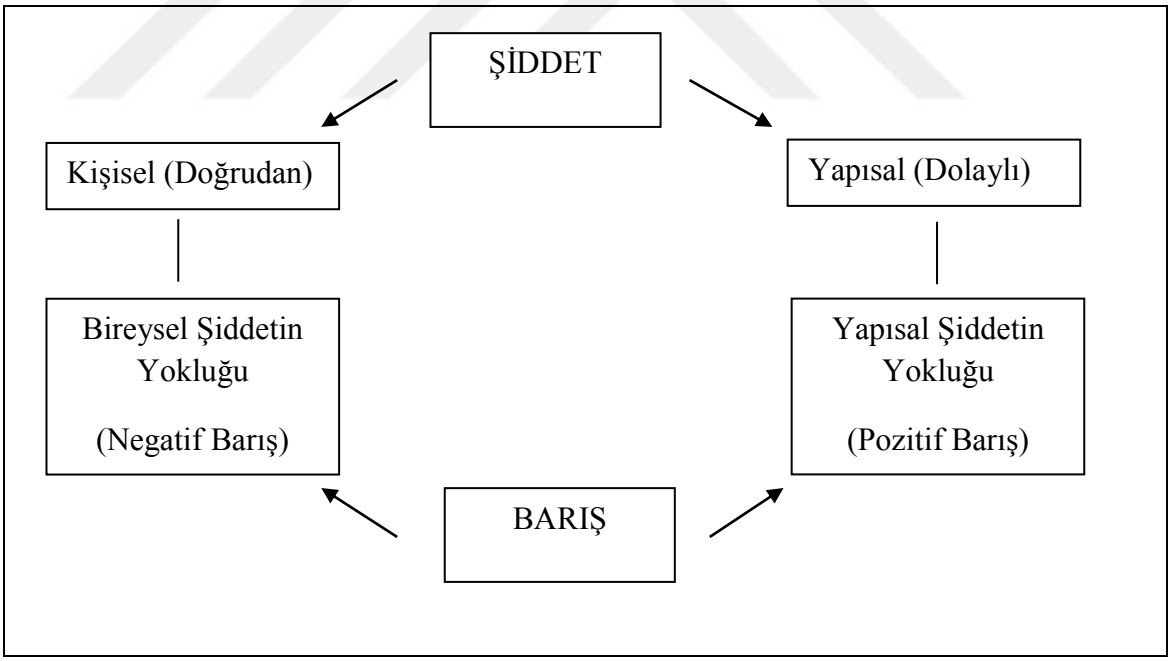

Galtung (1996: 196-197) ilerleyen zamanlarda şiddetin türlerine "kültürel şiddet" kavramını da eklemiştir. Ona göre "kültürel şiddet" din, dil, ideoloji, bilim, sanat, hukuk, medya, eğitim gibi alanların doğrudan (kişisel) ya da dolaylı (yapısal) şiddeti meşrulaştırmak için kullanılmasıdır. Kültürel şiddet çoğu zaman toplum tarafından

içselleştirilmiştir ve bu nedenle de şiddetin olağanlaştırılması kaçınılmaz hale gelir. Galtung kişisel, yapısal ve kültürel şiddetin birbirinden ayrılmaz, hatta birbirini körükleyen ve destekleyen yapıya büründüğünü söylemektedir. Pozitif barış aslında tüm bu şiddet biçimlerinin ortadan kaldırıldığı ve her türlü olumlu yaşam koşullarının oluşturulduğu bir iklimi tasvir etmektedir. Bunun için taraflar arasında iş birliği, sosyal adalet, eşitlik, refah ve kalkınma, demokrasi, insan hakları, çoğulculuk ve özgürlüklerin korunması aracılığıyla pozitif barışa uygun zemin hazırlanmalıdır. Galtung (1981: 183) güçlülerin toplum içindeki statükoyu korumak için barış kavramını kullanma eğiliminde olduklarını ve adil/haklı savaş söylemlerini kullanarak barışın istismar edildiğini öne sürmüştür. Ona göre barış tamamen barışçıl araçlarla sağlanmalıdır.

Galtung (1976: 282-304) barışın ikili ayrımından yola çıkarak daha sonra barış yapma (peacemaking), barışı koruma (peacekeeping), ve barış inşası (peacebuilding) kavramlarını tanıtmıştır. *Barış yapma*, devam eden bir çatışmayı durdurma anlamına gelmektedir. Amaç taraflar ve paydaşlar arasında karşılıklı anlayışa dayalı tam uzlaşmayı sağlamaktır. Ancak barış yapmada birazdan sözü edileceği üzere barış inşasının hedeflediği gibi toplumsal değişim için çalışılmaz. Barış yapma yöntemleri arasında müzakere, arabuluculuk, soruşturma, uzlaştırma, tahkim, yaptırım gibi yöntemler yer almaktır. *Barışı koruma* bir çatışmanın ardından savaşın yeniden başlamasını engellemektir. Kalıcı barışın sağlanması yönelik faaliyetleri kapsar. Sivil ve savaş alanındaki ölümleri azaltmak ve yeni bir savaş çıkma riskini azaltmak temel hedeflerdendir. BM Barış Güçleri barış yapıcı taraf örneğidir. Barış güçleri sivilleri korur, çatışmaları etkin bir şekilde önler, şiddeti azaltır, güvenliği arttırır ve ulusal makamları çatışma çözümünü üstlenmeleri için yetkilendirir. *Barış inşası* ise geniş bir yelpazeyi kapsayan yapısal bir mekanizmadır. Savaşların nedenlerini ortadan kaldıran ve kendi kendini destekleyen yapılar yaratma sürecidir. Galtung (1976: 297-298) barış inşasını şu şekilde tarif etmektedir:

> *Barışın dayandığı mekanizmalar yapının içine yerleştirilmeli ve sistemin kendisinin hazırlayacağı bir rezervuar olarak mevcut olmalıdır. Tıpkı sağlıklı bir vücudun kendi antikorlarını üretme kabiliyetine sahip olması ve geçici ilaç uygulamalarına ihtiyaç duymaması gibi…Daha spesifik*

olarak, savaşların çıkabilme ihtimaline karşılık savaşların nedenlerini ortadan kaldıran ve savaşa alternatifler sunan yapılar bulunmalıdır.

Ona göre en iyi yöntem çatışmanın dönüştürülerek çözümlenmesi ve kalıcı barış için toplumsal adaletin sağlandığı ve uzun döneme yayılmış yapısal eşitsizliklerin giderildiği bir toplum düzeninin inşa edilmesidir.

2.2. Barış Kültürü

Barış, savaşın yokluğunun (absence of peace) ötesinde bir kavram olarak ele alındığında "barış kültürü" ve "şiddetsizlik" ortamının sağlanmasında daha bütüncül bir kavrayış ve farkındalık gerekmektedir. Kültürleri ve toplumları birbirine bağlayan ve birbirinden ayrıştıran insanlığın temel ilkeleri tekrar düşünülerek "barış kültürü", bireylerin haklarından faydalandığı ve başkalarının haklarına saygı gösterip koruduğu; kaynakların eşit dağıtıldığı; bugünkü ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarının karşılandığı; demokratik yönetim içinde bireylerin karar alma mekanizmasının bir parçası olduğu; anlaşmazlıkların ve sorunların (şiddete ve savaşa başvurulmadan) barışçıl yollarla çözümlendiği ve hükümetlerin yukarıda belirtilen noktaların teşvik edilmesinde sivil toplumla birlikte aktif rol aldığı bir kültürdür (B.M. Genel Kurulu, 53/243, 1999[9]).Özgürlük, adalet ve demokrasiye, tüm insan haklarına, hoşgörü ve dayanışma ilkelerine dayanan, sosyal etkileşimi ve paylaşımları yansıtacak ve ilham verecek değerleri, tutumları ve davranışları içeren; diyalog ve müzakere yoluyla sorunların çözüldüğü ve tüm hakların tam olarak kullanılmasının ve toplumların gelişim sürecine tam olarak katılma araçlarınının garanti altına alındığı kültürel ortam olma özelliğindedir (UNESCO, 2013[10]).

Düşünce ve eylemi savaş kültürünün (culture of war) ötesine çevirmek için, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu 1999 yılında eylem planı hazırlamıştır. Bu planda barış kültürünün sekiz farklı bileşeninden söz edilmektedir. Bunlar (1) Barışçıl yollarla

[9]United Nations, 53/243, Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace. https://undocs.org/A/RES/53/243

[10] UNESCO (2013). Culture of Peace and Non-Violence: A vision in action. https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/%5BENG%5D%20Programme%20d%27action%20de%20l%27UNESCO.pdf

çatışma çözümü için eğitim; (2) Sürdürülebilir kalkınma (yoksulluğun ortadan kaldırılması, eşitsizliklerin giderilmesi ve çevresel sürdürülebilirlik); (3) İnsan hakları; (4) Cinsiyet eşitliği; (5) Demokratik katılım; (6) Hoşgörü, anlayış ve dayanışma; (7) Katılımcı iletişim ve bilgiye ücretsiz erişim; (8) Uluslararası barış ve güvenlik (silahsızlanma ve barışı sağlamaya yönelik olumlu girişimler) olarak sıralanmaktadır. Pozitif barış kavramını yansıtan bu eylem alanlarının birbirini tamamladığı ve ayrılmaz bir şekilde iç içe geçtiği öne sürülmektedir. Beyannamede barış kültürünün yaratılması için ulusal ve uluslararası iş birliği çağrısında bulunulmaktadır. Bu tür çabalar ile birlikte, uyum içerisinde birlikte yaşamanın yollarını yaratmak, barışı toplumsal, ekonomik ve siyasi yaşamın dinamik güçleri olarak düşünme kapasitesini geliştirmek, şiddetsizlik ilkesine bağlılığa yöneltmek için toplumsal girişimler teşvik edilmektedir (UNESCO, 2013).

2.3. Barış Psikolojisi

Barış psikolojisi şiddete yol açan, şiddeti önleyen, şiddetsizliği kolaylaştıran, aynı zamanda herkes için adil, saygın, onurlu bir yaşamı inşa etmeye teşvik eden, şiddetin olumsuz etkilerini iyileştirmeye yardımcı olan zihinsel süreçler ve davranışlar üzerine çalışan bir alt disiplindir (Macnair, 2015: 19). Barış psikolojisi[11] 1990 yılında Amerikan Psikoloji Derneği'nin (APA) 48. Birimi olarak (şimdiki adıyla Barış, Çatışma ve Şiddet Araştırmaları Topluluğu) resmiyete kavuşmuştur. Bu topluluk üç ayda bir yayınlanan *Peace & Conflict: The Journal of Peace Psychology* dergisiyle barış, şiddetsiz çatışma çözümü, uzlaşma gibi konularda psikoloji başta olmak üzere çeşitli disiplinlerdeki çalışmaların üretilmesi teşvik edilmektedir. Bu derginin 1995 yılında yayınlanan ilk sayısında Deutsch, William James'i (1910/1995) savaşın psikolojik boyutlarına dikkati çektiği "The Moral Equivalent of War" isimli ünlü konuşmasına referansla ilk barış psikologu olarak tanıtmıştır (akt., Christie, 2006: 1). Barış psikolojisi yeni tanınan bir alan olmasına rağmen psikoloji biliminin tarihsel sürecinde saldırganlık, önyargı, ayrımcılık, gruplararası çatışma gibi alanlarda teoriler üretilerek şiddetin nedenlerinin anlaşılmasına önemli katkılar sunulmuştur. Özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasında nükleer silahların gelişimi, Birleşmiş Milletler örgütünün kurulması, Amerika ve Rusya arasındaki Soğuk Savaş'ın ortaya çıkması psikologları da savaşın nasıl önlenebileceği

[11] Barış psikolojisinin tarihsel gelişimi hakkında geniş bilgi için ayrıca bkz. Alparslan (2018).

üzerine düşünmeye itmiştir. Morton Deutsch, Susan Fiske, Herbert Kelman, Ralph White gibi birçok psikolog savaşların durdurulması için çalışmalarına yön vermiştir (Deutsch ve Coleman, 2015: 106). 1970-1990 yılları arasında barış psikolojisi üzerine üretilen çalışmaların sayısında önemli bir artış olmuştur, bu tarihlerden sonra yayın sayısında azalma yaşansa dahi yine de barışı konu edinen çalışmaların yayınlandığı görülmektedir (Blumberg, 2006:5). Çünkü Sovyetler Birliği'nin dağılması ve Soğuk Savaş sonrasında, postmodernizmin de etkisiyle, terörizmin, yasadışı ayrılıkçı oluşumların, bağımsızlık savaşlarının, sivil savaşların sıklıkla gündeme gelmesi ve uluslararası savaşların yerini etnik, dini, kültürel, politik iç-çatışmalara bırakması barış psikolojisinin 1990'lar ve sonrasında da önemini korumasını sağlamıştır (Christie, Wagner ve Winter, 2001: 1-7). Ancak 1990'lar ile birlikte barış psikolojisi disiplinlerarası alana açılmış ve birey düzeyinde ele alınan bilişsel-motivasyonel faktörlerden ziyade makro düzey faktörlerin analizini içeren yaklaşımlar hâkim olmaya başlamıştır. Artık barış psikolojisinde coğrafi-tarihsel bağlama duyulan ilgi artmış, barış ve şiddetin türleri ve anlamları daha fazla ayrıştırılmış, şiddet ve barışın doğasına sistemik bir bakış açısı getirilmiştir (Christie, 2006: 3-7). Böylece toplumların barışı, savaşı ve çatışmaları nasıl anlamlandırdıkları; toplumsal inançların, değerlerin ve tutumların çatışmaların sürdürülmesi ya da barışçıl yolların tercih edilmesinde nasıl rol oynadığı da politik, kültürel, tarihsel bağlamlar ışığında değerlendirebilme şansı elde edilmektedir.

BÖLÜM 3

BARIŞ ÇALIŞMALARINDA TEMEL DEĞERLER KURAMI VE SOSYAL TEMSİLLER KURAMI

Bu bölümde şimdiki çalışmanın ana hattını oluşturan temel değerler ve sosyal temsiller kuramları perspektifinde barış, savaş ve çatışmayı konu edinen çalışmalar derlenmiştir.

3.1. Temel Değerler Kuramına İlişkin Çalışmalar

Bu alt bölümde temel değerlerin barış, savaş ve çatışmaya yönelik tutumlarla olan ilişkisi ele alınmıştır. Ayrıca çatışma ve savaş koşullarında değerlerin kalıcılığının ve değişiminin ne yönde olduğunu inceleyen boylamsal çalışmaların bulgularına yer verilmiştir.

3.1.1. Değerlerin Barışa ve Savaşa Yönelik Tutumlarla İlişkisi

Değer yönelimlerinin barış ve savaş ile ilişkili tutum ve davranışlarla olan ilişkisinin incelendiği çalışmalarda savaşa ve barışa yönelik tutumların genellikle özgenişletim ve özaşkınlık boyutlarıyla ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak muhafazacılık ve yeniliğe açıklık boyutu altında yer alan değerlerin de savaşı ya da barışı destekleme ile her daim tutarlı bir tabloya sahip olmasa da ilişkisi bulunmaktadır.

Değerler ve militarist tutumlar arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada (Cohrs vd., 2005: 301-305) 11 Eylül saldırısı sonrasında (2002-2003 yılları arasında) Almanya örnekleminden (yaş aralığı 14-75) elde edilen verilerin sonuçları militarist tutumların özgenişletim (güç ve başarı) ve muhafazacılık (güvenlik ve uyma) değerleriyle pozitif; özaşkınlık (evrenselcilik ve iyilikseverlik) ile negatif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar Mayton, Peters ve Owens (1999: 74) çalışmasında da görülmektedir. Kuzeybatı Pasifik'te lise ve üniversite öğrencileriyle yürütülen bu çalışmada militaristik tutumlar özgenişletim (güç, başarı, hazcılık) ve muhafazacılık (güvenlik ve uyma) değerleriyle pozitif yönde ilişkili bulunmuştur; militarist tutumların

özaşkınlık ve özyönelim değerleriyle herhangi bir ilişkisi olmadığı görülmüştür. Aynı araştırmacıların farklı bir çalışmasında (Mayton, Diessner ve Granby, 1996: 251) şiddetsizliğin genel prensiplerine dayanan "şiddetsizlik ölçeği" aracılığıyla katılımcıları puanlarına göre *şiddete yatkın* ve *şiddetsizliğe yatkın* olmak üzere iki gruba ayırmışlardır. Şiddetsizliğe yatkın olanların iyilikseverlik, evrenselcilik ve uyma değerlerine; şiddete yatkın olanların ise güç ve hazcılık değerlerine daha fazla önem verdikleri görülmüştür. Khan ve Smith (2003: 289) Pakistan'da Şii ve Sünni gruplar arasındaki çatışmaların alevlendiği bir dönemde iktidara karşı ayaklanan şiddet yanlısı seküler bir parti olan Muttahida Kavmi Hareketi ve şiddet karşıtı İslamcı siyasi parti özelliğinde olan Cemaat-i İslami parti üyelerinin değer yönelimleri arasında farklılık olup olmadığı incelemişlerdir. Şiddet yanlısı olan ilk grubun yeniliğe açıklık (hazcılık, uyarılım) ve özgenişletim (güç, başarı) değerlerine; şiddet karşıtı olan diğer grubun ise özaşkınlık (iyilikseverlik, evrenselcilik) ve muhafazacılık (uyma, gelenekçilik, güvenlik) değerlerine daha fazla önem verdikleri bulunmuştur. Sundberg (2014: 82) de savaşta şiddete yönelik tutumların güvenlik ve gelenekçilik değerleriyle pozitif yönde ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bègue ve Apostolidis (2000: 1131) de Fransız öğrencilerin Kosova Savaşı'nı desteklemeye yönelik tutumlarının evrenselcilik değeri ile negatif, uyma değeriyle ise pozitif yönde ilişkili olduğunu söylemektedir.

ABD, İngiltere, Japonya ve Yeni Zelanda'da karma yaş gruplarıyla yürütülen çalışmada (Mayton ve Furnham, 1994: 122-123) evrenselcilik değerinin hem üniversite öğrencilerinde hem de yetişkin gruplarında antinükleer hareketlere desteği pozitif yönde etkilediği; ancak sadece yetişkinlerin özyönelim (+) ve uyarılım (-) değerlerinin antinükleer mücadele ile ilişkili olduğu raporlanmıştır. Aynı çalışmada güç değeri antinükleer hareketlere destek ile negatif yönde ve orta düzeyde ilişkili bulunmuştur. Uyma değeri ise sadece iki örneklemde antinükleer aktivizm davranışları sergileme ile (negatif yönde) ilişkilidir. Boehnke ve Schwartz'ın (1997: 157-159) çalışmasında, geleneksel savaş korkusu hem Almanlar hem de İsrailliler için özaşkınlık (evrenselcilik, iyilikseverlik) ve muhafazacalık (uyma, güvenlik) değerleriyle pozitif ilişkili bulunmuştur. Bu çalışmada aynı zamanda nükleer savaş korkusunun hangi değerlerle ilişkili olduğu da incelenmiştir. Elde edilen bulgular her iki örneklem için de nükleer savaş korkusunun özaşkınlık ve muhafazacılık değerleriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Ancak sadece İsrailliler için nükleer savaş korkusu aynı zamanda güç

ve başarı değerleriyle de pozitif ilişki sergilemektedir. Araştırmacılar farklı savaş türlerinin (geleneksel ve nükleer savaş) değerler ile olan ilişkisinin İsrail ve Almanya örneklemlerinde farklılaşmasını, dünya siyasetinde İsrail'in ulusal düşmanlarının silah kullanma arayışı içinde oldukları ve bu nedenle herhangi bir tehlikeyle karşılaşmamak ve onlarla rekabet edebilmek için güç ve başarı değerlerinin ön planda tutulmasından kaynaklanabileceği şeklinde açıklamışlardır. Uzun süredir çatışma ve savaş koşullarında olan İsraillilerin, görece barışçıl iklim içinde yaşayan Almanlara kıyasla, geleneksel savaşlardan daha çok korktuğu; ancak tüm dünyayı etkisi altına alabilecek kadar tehlikeli olan nükleer savaştan korkunun her iki grup için de benzer düzeyde olduğu görülmektedir. Halperin ve Bartal (2011: 644-645) evrenselcilik-yeniliğe açıklık değeri yüksek olan ve gelenekçilik-uyma değeri düşük olan İsrailli katılımcıların İsrail-Filistin uzlaşmasına ve iki etnik grup arasındaki çatışmaların sonlandırılarak barış ortamının sağlanmasına daha fazla destek verdiklerini ortaya çıkarmıştır. Miklikovska ve Fry (2010: 132) Malezya'daki Semai ve Avusturya'daki Mardu yerli kabilelerinin değer yönelimlerini etnografik araştırma yöntemi aracılığıyla incelemişlerdir. Semai ve Mardu kabilelerinde şiddeti önlemek için özaşkınlık değerlerine büyük önem atfedildiği ve toplulukların bu değerler doğrultusunda yaşam biçimlerini ve ilişkilerini düzenledikleri görülmektedir. Hachett, Omoto ve Matthews (2015: 53-57) değerler ve insan haklarına verilen destek arasındaki ilişkileri incelediği çalışmasında; evrenselcilik değeri yüksek olanların insan hakları meselesiyle daha fazla ilgilendiği ve diğer insanların iyiliği için daha fazla mücadele ettiği ortaya çıkmıştır. Bunun yanı sıra, evrenselcilik değerine verilen önem kişinin kendisini dünyanın bir parçası olarak hissetmesi ve dolayısıyla insan haklarına daha fazla destek verilmesi ile ilişkilidir. Kuşdil ve Şimşek (2008: 994-995) Türkiyeli gençlerin Kopenhag kriterleri çerçevesinde Avrupa Birliği'ne üye olmaya yönelik görüşlerinin değerler ile olan ilişkisini incelemişlerdir. Yeniliğe açıklık değerine verilen önem arttıkça insan haklarının ve azınlık haklarının iyileştirilmesine, kamu kuruluşlarında şeffaflık ve hesap verilebilirliğin desteklenmesine; özaşkınlık değerine verilen önem arttıkça ise bunların yanı sıra sivil yaşamda militarizmin etkilerinin azaltılmasına da destek verildiği görülmüştür.

Geliştirilen değer modeli çerçevesinde, 19 değerin barışa ve savaşa yönelik tutumlarla ilişkilerini değerlendiren çalışmaların sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Konu ile doğrudan ilişkili olarak Avcı'nın (2014: 51) üniversite öğrencileriyle Türkiye'de Kürt

sorununun çözümüne yönelik yürüttüğü tez çalışmasının sonuçları gösterilebilir. Bu çalışmada *Kürtlerin Taleplerine Destek* değişkeninin güvenlik-toplumsal değeri ile yüksek düzeyde; uyma-kurallar, gelenekçilik, güç-kaynaklar, güvenlik-kişisel değerleri ile orta düzeyde negatif ve anlamlı ilişki sergilediği; öte yandan evrenselcilik-hoşgörü, evrenselcilik-ilgi, evrenselcilik-doğa, özyönelim-eylem, özyönelim-düşünce ve uyarılım değerleriyle orta düzeyde, iyilikseverlik-ilgi ve iyilikseverlik-güvenebilirlik değerleriyle ise zayıf düzeyde anlamlı ve pozitif ilişki sergilediği bulunmuştur. *Ayrımcılığın Önlenmesine Destek* değişkeni de değerlerle benzer yönde ilişkiler sergilemektedir. Farklı olarak güç-hakimiyet değeri ile Kürtlerin taleplerine destek değişkeni arasında ilişki bulunmazken; ayrımcılığın önlenmesine destek değişkeni bu değer ile negatif yönde ilişkili bulunmuştur. Sonuç olarak dört ana boyut açısından bu çalışmada da barışa yönelik tutumlar olarak değerlendirilebilecek *Kürtlerin Taleplerine Destek* ve *Ayrımcılığın Önlenmesi* değişkenlerinin özgenişletim ve muhafazacılık değer boyutlarıyla negatif; özaşkınlık ve yeniliğe açıklık değer boyutlarıyla pozitif ilişkili olduğu görülmektedir.

3.1.2. Çatışma ve Savaş Ortamlarında Değerlerin Değişimi: Bağlamsal Etkiler

Değerlerin kalıcığı ve değişimi üzerine yapılan çalışmalarda, değerlerin geçen süreye bağlı olarak orta veya yüksek düzeyde kalıcılığını koruduğu belirtilmişti. Ancak bu çalışmalar yaşamın doğal akışında sürdüğü, travmatik nitelikte akut gelişmelerin olmadığı dönemlerde aralıklı olarak toplanan verileri içermektedir. Peki göç, savaş, sosyopolitik olaylar gibi toplumları ilgilendiren makro boyuttaki önemli yaşam olayları sonucunda değerlerin değişimi ve kalıcılığı nasıldır?

Şüphesiz toplumlardaki sosyoekonomik ve sosyopolitik gelişmelerin toplumun değer yönelimleri üzerinde yansıması bulunmaktadır. Rokeach ve Rokeach (1989: 778-782) 1968-1981 yılları arasında Amerikan değerlerindeki değişimi konu edindiği çalışmasında Amerikalıların eşitlikçilik değerine verdikleri önem arttıkça ırkçı tutumlarının azaldığını ve toplumsal bütünleşmeyi destekledikleri bulunmuştur. Schwartz ve Sagie (2000: 485) 42 farklı ülkeden elde ettikleri veriler doğrultusunda toplumların sosyoekonomik ilerleme ve demokratikleşmesinin yeniliğe açıklık ve özaşkınlık değerlerine verilen önemle pozitif, muhafazacılık ve özgenişletim değerlerine verilen önem ile ise negatif ilişkili olduğu görülmüştür. Sortheix vd.

(2019: 19-20) küresel ekonomik krizin değerler üzerindeki etkisini inceledikleri çalışmada, Avrupalı gençlerin ve genç yetişkinlerin (16-35 yaş arası) 2002-2014 yılları arasında muhafazacılık (güvenlik, gelenekçilik, uyma) değerlerinin öneminin arttığı ve yeniliğe açıklık (özyönelim, uyarılım, hazcılık) değerlerinin ise öneminin azaldığı görülmektedir.

Bu çalışmaların haricinde tarihsel önemi olan sosyal olaylar sonrasında değerlerin değişimi ve kalıcılığını konu edinen bazı çalışmalar bulunmaktadır. Bu sosyal olaylardan biri göçtür. Lönnqvist, Jasinskaje-Lahti ve Verkasalo (2011: 587-588) Rusya'dan Finlandiya'ya göç edenlerin değerlerinin göç öncesi ve göç sonrasında (19 aylık süreçte) orta düzeyde kalıcılık sergilediğini (.51); değer önceliklerinde iyilikseverlik değerinin en çok, gelenekçilik değerinin ise en az değiştiğini göstermektedir. Ayrıca göç sonrasında göçmenlerin evrenselcilik ve güvenlik değerlerinin öneminin arttığı, başarı ve güç değerlerinin ise öneminin azaldığı dikkati çekmektedir. Göçmenlerle yapılan diğer bir çalışmada (Bardi vd., 2014; 141-142) Polonyalı göçmenlerin İngiltere'ye göçü sonrasında (göç ettikten 3 ay ve 9 ay sonra) öz-yönelim, uyarılım, hazcılık ve iyilikseverlik değerlerine verdikleri önemin arttığı; geleneksellik, uyma, güvenlik ve güç değerlerine verdikleri önemin ise azaldığı görülmektedir. Goodwin, Polek ve Bardi (2012: 665) çalışmasında da İngiltere'ye göç eden Polonyalı göçmenlerden 3 farklı zaman diliminde (Z1= göç ettikten 3 ay içinde, Z2=9-12 ay, Z3=18-21 ay) değer ölçümü alınmıştır. Göç sonrasında göçmenlerin gelenekçilik değerine verdikleri önem azalırken, özyönelim ve evrenselcilik değerlerinin öneminin ise arttığı gözlenmiştir.

Diğer önemli yaşam olayı ise savaş ve çatışmalardır. Daniel vd (2013: 653-654) İsrail-Lübnan savaşı sürecinde (2006 yılında) çatışma bölgesindeki 39 ergenden 4 farklı zaman diliminde değer ölçümü almışlardır (Z1=savaşın başlamasından 12 gün sonra, Z2=savaşın ortasında, Z3=ateşkesten 7 gün sonra, Z4=savaşın sonlanmasından 1.5 ay sonra). Z1'den Z4'e test-tekrar test kalıcılık katsayısı anksiyete bağımlı değerler için (güç, güvenlik, uyma ve geleneksellik) .49; anksiyete bağımsız değerler için (hazcılık, uyarılım, öz-yönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik) ise .58 olarak izlenmiştir. Bu sonuçlar savaş sürecinde anksiyete bağımlı değerlerin sıralamadaki yerinin daha fazla değiştiğini göstermektedir. Sonuçlar ayrıca savaş sürecinde güç,

güvenlik ve geleneksellik değer ortalamalarının yükseldiğini; uyma değerinin ise azaldığını göstermektedir. ABD'de yürütülen diğer bir çalışmada (Lehmiller ve Schmitt, 2008: 266), 11 Eylül olayları sonrasında Amerika'nın Irak'ı işgal etmesi ile birlikte Amerikalıların özgenişletim ve muhafazakârlık değerlerinin işgal öncesine kıyasla daha yüksek olduğu bulunmuştur. Sundberg'in (2016: 94-97) çalışmasında ise İsviçre askerlerinin Afganistan'a gitmeden ve savaş sonrası ülkelerine geri geldikten 6 ay sonra alınan değer ölçümleri sonucunda değerlerin ortalama kalıcılık katsayısının .82 olduğu görülmektedir (geleneksellik en az kalıcı: .57, iyilikseverlik ve uyma değerleri ise en fazla kalıcı: .92). Beque ve Apostolidis (2000: 1130) çalışmasında Kosova Savaşı öncesinde (savaş başlamadan 1 ay önce) ve savaş sürecinde (başladıktan 3 ay sonra) Fransız kadın öğrencilerden elde edilen bilgiler savaş sürecinde evrenselcilik ve uyarılım değerlerinin savaş öncesine göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bardi, Calogero ve Mullen (2008: 491) 20.yüzyılda Amerika'da basılan gazetelerin içeriklerine dair arşiv çalışması yürütmüşlerdir ve gazetelerin 2. Dünya Savaşı ve Soğuk Savaş döneminde diğer dönemlere kıyasla güvenlik değerinden daha fazla bahsettikleri ortaya çıkmıştır. Savaş, çatışma, terörizm gibi büyük ölçekli toplumsal olayların yanı sıra basit manipülasyonlarla bile değer ortalamalarında değişimin olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur. Buna Döring ve Hillbrink'in (2015: 80-81) çalışması örnek verilebilir. Ergenlik dönemindeki Alman çocuklara doğayla bütünleşmeyi konu edinen kısa bir film izlettikten sonra deney grubunda olan çocukların kontrol grubuna kıyasla uyarılım, özyönelim ve evrenselcilik değerlerinin öneminin arttığı; uyma ve güvenlik değerlerinin ise öneminin azaldığı raporlanmıştır.

Değerlerdeki hızlı değişimler olağanüstü koşullar 'normal'e döndüğünde eski düzeyine geri döner mi? Bu soruya cevap olarak Verkasalo, Goodwin ve Bezmenova'nın (2006: 151) Finlandiya'da yürüttükleri çalışma örnek verilebilir. Finlandiya kültüründe iyilikseverlik, evrenselcilik ve hazcılık değerlerine verilen önemin yüksek olduğu bilinmektedir. 11 Eylül'deki intihar saldırısı sonrasında farklı zaman dilimlerinde (saldırıdan hemen sonra, 11-48 gün sonra ve 5 ay sonra) toplanan veriler, saldırıdan hemen sonra güvenlik (sosyal düzen, aile güvenliği ve ulusal güvenlik) değerinde artış olduğunu gösterirken ilerleyen zamanlarda bu değerin

ortalama olarak saldırı öncesindeki düzeyine geri döndüğü görülmektedir. Güvenlik gibi iyilikseverlik değerinde de saldırıdan sonra (hemen sonra ve 11-48 gün sonra) düşme gözlenmiş ancak 5 ay sonra tekrar toplanan verilerde bu değerin saldırı öncesindeki seviyesine geri döndüğü görülmüştür. Bu çalışmanın sonuçları Schwartz'ın (2011: 311) temel değerler kuramı ile ilişkili açıklamaları ile örtüşmektedir. Ona göre, bir değerdeki değişim sonucunda diğer değerlerin yapısında da geçici uyumsuzluk meydana gelmektedir; ancak değişim ile birlikte değer yapısındaki tutarsızlık zaman içerisinde giderilerek tekrar denge sağlanmaktadır. Schwartz her kültürde böyle bir eğilimin olmayabileceğini ekleyerek, bazı kültürlerdeki insanların tutarsızlıkları ve çelişkileri daha kolay kabul edebileceğini ve bu nedenle tutarsızlık etkisinin zayıf kalabileceğini ileri sürmektedir.

Değerler her ne kadar bağlamdan bağımsız evrensel yapılar olarak anlaşılsa da önemli yaşam olayları karşısında değişime uğrayabileceği görülmektedir. Schwartz'a (1992) göre değerler, sosyal deneyimler ve davranış yönelimleri arasında sistematik bağlantılar bulunmaktadır. Bu bağlantılar hem evrensel hem de kültüre özgü yapıdadır. Evrensel olan bağlantılar değerler ile ilgili temel süreçleri içerirken; kültüre özgü olanlar ise içinde bulunulan kültüre has sosyal, tarihsel, politik, ekonomik bağlam ile sıkı ilişki içerisindedir. Bu nedenle bir toplumun, kültürün değer yapısını incelerken bağlamsal faktörleri göz ardı etmemek doğru bir yaklaşım olacaktır.

3.2. Sosyal Temsiller Kuramına İlişkin Çalışmalar

Bu alt bölümde ise sosyal temsiller kuramı ile bağlantılı olarak barış ve savaş temsillerinin içeriği; barış, savaş ve çatışma koşullarında sosyal temsillerin gruplararasında farklılaşan ve benzeşen boyutları; tarihsel, politik ve kültürel bağlamların barış ve savaş temsillerine olan yansımaları aktarılmıştır.

3.2.1. Barış ve Savaş Temsillerinin İçeriği

Birçok çalışmada savaş temsillerinin genel olarak somut, barış temsillerinin ise soyut kavramları içerdiği görülmektedir. Savaş daha çok somut objeleri (bomba, ordu, savaş, silah vb.) ve canlı imgeleri (kan, katliam, yoksulluk vb); barış ise soyut kavramları (mutluluk, sakinlik, sevgi, arkadaşlık vb.) ve değerleri (özgürlük, eşitlik, adalet, uyum vb.) kapsayacak şekilde temsil edilmektedir (Sarrica ve Contarello, 2004: 555-564; van

der Linden vd., 2011: 229; Sarrica, 2007: 261-263; Sarrica ve Wachelke, 2010: 321-322).

Savaş temsili içeriğinde somut obje ve canlı imgelerin yanı sıra aleni şiddete (ölüm, yıkım, nefret, şiddet, terörizm vb.) ve dolaylı şiddete (yoksulluk, hastalık, sefalet vb) ilişkin referanslar; öznel deneyimler içerisinde yer alan olumsuz duygular (nefret, acı, üzüntü, korku vb.) ve savaş deneyimleri; savaşın olumsuz sonuçları (ölüm, açlık, yoksulluk, yıkım vb.); savaşın nedenleri (din, para, güç vb.); savaşın ahlaki boyutları; savaşın sorumluları ve aktörler; coğrafik referanslar (Irak, Amerika vb.) gibi temalar yer almaktadır (Wagner, Valencia ve Elejabarrieta, 1996: 337-338; Sarrica ve Contarello, 2004: 558; van der Linden vd., 2011: 229; Sarrica, 2007: 261; Sarrica ve Wachelke, 2010: 321, Daniel, Doudin ve Pons, 2006: 215-217; Bouchat vd., 2019: 133-137).

Barış temsilinin içeriğinde ise genel olarak öznel deneyimler, kişilerarası ilişkiler (arkadaşlık, kardeşlik vb.), olumlu duygular (sükûnet, saygı, huzur vb.), soyut imgeler, semboller ve metaforlar (doğa, renk, gökkuşağı, güvercin, ışık vb.), insani davranışlar (yardımlaşma, dayanışma vb.), sosyal düzen (istikrar, uyum, birlik vb.), sorumlular (din, insanlık, Birleşmiş Milletler, yakın çevre vb.) ve pozitif barış/sosyal dönüşüm (eşitlik, adalet, demokrasi, ilerleme, insan hakları vb.) ile ilişkili temalar yer almaktadır (Wagner, Valencia ve Elejabarrieta,, 1996: 339-340; Sarrica ve Contarello, 2004: 560; van der Linden vd., 2011: 229; Sarrica, 2007: 263; Sarrica ve Wachelke, 2010: 322). Türkiye'de ortaöğretim öğrencilerinin barış temsillerinin incelendiği çalışmada (Bayad, Sakin ve Cesur, 2020: 20) barışın güvenli ve rahat bir yaşam, iyi kişilerarası ve toplumsal ilişkiler, barış sembolleri (örn. güvercin, zeytindalı) ile eşleştirildiği görülmüştür.

3.2.2. İletişim ve Sosyal Temsiller: İletişim Aracığıyla Temsil Yapısının Değişimi

Pozitivist yaklaşımlardan farklı olarak sosyal temsiller kuramı, temsil içeriğinin bağlama özgü olarak çeşitlendiğini ve değiştiğini, ayrıca etkileşime dayalı olarak iletişim aracılığıyla temsil yapısının şekillendiğini öne sürmektedir. İletişim aracılığıyla temsil içeriğinin değişimine örnek olarak Daniel, Doudin ve Pons'un (2006: 218-221) çalışması verilebilir. Bu çalışmada yüz yüze bir ortamda şiddetin nedenleri, sonuçları, araçları ve şiddetten korunma yollarını grup olarak tartışan katılımcıların, grup

tartışmasına katılmayanlara kıyasla, şiddet temsili içeriğinin tartışmalara bağlı olarak değiştiği, yeni temsil elementleri ürettikleri ve şiddeti önleme konusunda farkındalık kazandıkları görülmüştür. Huguet, Latané ve Bourgeois (1998: 835-840) kişilerarası iletişimin insan hakları temsil içeriğine etkisini incelemek amacıyla iki hafta boyunca beş oturumdan oluşan tartışma grupları oluşturmuşlardır. Katılımcıların yarısı insan haklarının ihlal edildiği farklı senaryolar üzerinden tartışma yürütmüşlerdir (deney grubu). Diğer yarısı ise insan hakları ile bağlantısız konuları (kampüs hayatı) tartışmışlardır (kontrol grubu). Her iki grup katılımcıları araştırma başlangıcında ve sonunda 21 farklı kısa senaryo üzerinden insan haklarının ne derecede ihlal edildiğini (-3; +3) arasında değişen bir skalada işaretlemişlerdir. Çalışmanın sonucunda deney grubunda yer alan katılımcıların grup tartışmaları sonunda ölçüm aracındaki maddeleri daha yüksek düzeyde insan hakları ihlali olarak nitelendirdikleri görülmüştür. Ancak kontrol grubunun ön ve son test sonuçlarında bu türden anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Sözü edilen bu çalışmalar kişilerarası iletişimin temsil içeriğinin değişmesine olan etkisine örnek verilecek türdendir.

Medya kamuoyu oluşturma, toplumun bir konu hakkındaki düşüncelerini etkileme ve değiştirme üzerinde etkili bir iletişim aracıdır. Yetişkin İtalyan grubuyla 2004 -2005 yıllarında yürütülen çalışmada (Sarrica, 2007: 260-266); barış, savaş ve çatışma temsil içeriklerinin iki yılda kalıcılık sergilediği kadar değişime de uğradığı görülmektedir. Sözü edilen çalışma kamuoyunda İtalya'nın Kosova, Afganistan ve Irak savaşlarına müdahalesi tartışılıyorken yürütülmüştür. Toplumda iki kutuplaşmış fikir bulunmaktadır. Biri uluslararası sorunları çözmek amacıyla da olsa savaşa müdahale edilemeyeceği üzerineyken, diğeri ise hükümetin insani yardımları ulaştırmak amacıyla bu sürecin içinde olduğu için bu müdahalelerin meşru olduğudur. Bu tartışmalar sürerken İtalyan'ların savaş, barış ve çatışma temsil içerikleri elde edilmiş ve 2004-2005 yılları süresince, sözü edilen temsillerin içeriğinde çok az değişim olduğu görülmüştür. "Ölüm", "kan", "nefret" kelimeleri hem 2004 hem de 2005 yıllarında savaş temsilinin merkezi özünü oluşturmaktadır. Ancak "silah" ve "yıkım" gibi temsil elementleri 2004 yılında çevreselde yer alırken 2005 yılında merkezi öze dahil olmuştur. Araştırmacılar temsil yapısındaki bu değişimin medyada askeri operasyonların somut yönlerine ve sonuçlarına sıklıkla yer veriliyor olmasından kaynaklandığını öne sürmektedirler. Savaş temsili yapısındaki diğer bir değişim ise 2004 yılında acizlik ve çaresizlik duygularını

çağrıştıran kelimelerin (örn., korku, ıstırap) yerine 2005 yılında duygu yükü olmayan kelimelerin geçmesidir. Araştırmacılar bu değişimin nedeninin askeri operasyonların ussallaştırılması sonucunda bireysel deneyimlerin de değişmiş olabileceği şeklinde açıklamışlardır. Öte yandan, barış temsilinin 2004-2005 yıllarında savaş temsili kadar tutarlı ve kalıcı bir yapı sergilemediği görülmektedir. Barış temsilinin merkezi özünde her iki yılda da kişisel arzulara ilişkin idealler (örn., huzur, özgürlük) ve kişilerarası ilişkilere (örn., arkadaşlık, uyum) vurgu yapan elementler bulunmaktadır. Metaforlar, imgeler ve soyut kavramlar (örn., güvercin, renkler, ütopya) ise her iki yılda da çevresel temsiller arasında yer almaktadır. Özellikle 2005 yılında toplumda ve medyada "iş birliği", "dayanışma" ve "tolerans" gibi kavramların sıklıkla konuşulmasından kaynaklı temsil içeriğine girdiği görülmektedir. Diğer bir çalışmada ise (Hanson-Easey ve Moloney, 2009: 508-511) Afrika'dan Avustralya'ya göç eden mültecilere yönelik ulusal ve uluslararası insani yardım programlarının sıkça tartışıldığı bir dönemde (2001-2005 yılları arasında) Avustralyalı katılımcılardan "mülteci" temsil içerikleri elde edilmiştir. Medyada Afrikalı mültecilere yönelik tartışmalara ve görüntülere sıklıkla yer verilmesi sonucunda toplumda mültecilere yönelik sosyal bilgi artmış ve bu doğrultuda "mülteci" temsili içeriğinde ve yapısında değişim meydana gelmiştir. 2005 yılında "açlık", "siyah", "çocuk", "hastalık", "üzgün" gibi kelimelerin temsil içeriğine dahil olduğu raporlanmıştır.

3.2.3. Barış, Savaş, Çatışma Zamanlarında Sosyal Temsiller: Gruplararası Farklılıklar

Grup-içi ve gruplararası süreçlerin sosyal temsillerin şekillenmesinde önemli bir rolü bulunmaktadır. Gruplar hem sosyal temsillerin üreticisi konumunda hem de "dışarıda" var olan sosyal temsillerin kullanıcısı durumundadır. Hatta gruplar dış-gruplarla etkileşim halindeyken sosyal temsilleri yeniden üretebilirler (Breakwell, 1993: 201). Sarrica ve Contarello'nun (2004: 555-564) çalışmasında, İtalya'daki barış aktivistleri ile barış aktivisti olmayan kişilerin barış ve savaş temsil içeriklerinde farklılaşma olduğu görülmektedir. Barış aktivisti olmayanlar savaşı insan hayatını tehdit eden, karşısında hiçbir şey yapılamayan, güçsüzlük ve çaresizlik yaratan trajik bir olay olarak betimlemişlerdir. Öte yandan, barış aktivistleri ise barışın sağlanabilmesi için neler yapılabileceğine dair daha somut yaklaşım sergilemişlerdir. Örneğin, aktivist

olmayanlar barış temsili içeriğinde sembollere, yakın ilişkilerle ilişkili elementlere yer verirken; aktivistler ise barışı "tartışma", "müzakere" gibi içinde dinamizmi barındıran temsil elementleriyle eşleştirmişlerdir. Bu çalışmadan elde edilen diğer bir sonuç ise barış kavramının sadece barış aktivistlerinde tutarlı, somut ve sınırları belirgin bir yapı sergiliyor olmasıdır. Grupların "çatışma" temsilinde de ayrıştığı görülmektedir. Barış aktivistleri çatışmayı doğal ve diyalektik iletişim için iyi bir araç olarak nitelendirirken; aktivist olmayanlar ise çatışmayı olumsuzlukları çağrıştıran kelimelerle tasvir etmişlerdir. Ayrıca aktivist olmayanlar çatışmayı kişilerarası düzlemde, duruma özgü olarak değerlendirmişlerdir.

Sosyal temsiller, gruplararası ilişkilerin dinamiklerinin anlaşılmasına da katkı sunmaktadır. Sosyal temsillerin tarihe demirlenen bir yönü olduğu düşünüldüğünde, sosyal temsillerden elde edilen sonuçlardan tarihsel süreçte neler yaşantılandığına dair önemli ipuçları elde edilebilir. Montiel vd (2013: 3-8) Filipinler'in güneybatı kesiminde Mindanao Özerk Bölgesi içinde yer alan Kuzey Cotabato'da yaşayan Müslüman ve Hristiyanlar arasında "toprak" mevzuları nedeniyle gruplararası çatışmalara dönüşen bir sosyopolitik iklimde Müslüman ve Hristiyanlar'ın toprak sahipliğine yönelik sosyal temsillerini incelemişlerdir. "Cotabato'daki toprak sahipliğinin hikâyesini anlatacak olsaydınız hangi üç konudan bahsedersiniz?" sorusuna Hristiyanlar "gruplar arası çatışma" (merkezi öz), "toprak meseleleri" ve "politik problemler" (çevresel temsiller) cevabını vermişlerdir. Müslümanlar için ise "toprak meselesi", "barış" ve "Müslüman meseleleri" merkezi özde yer alırken; "gruplar arası çatışma", "ayrışma/uyuşmazlık" ise çevresel temsiller arasındadır. Bu çalışmada aynı zamanda Hristiyan ve Müslüman kanaat önderleriyle odak grup çalışması yürütülmüştür. Söylemsel analiz sonuçları gruplararasında "toprak sahipliğine" ilişkin farklılaşma olduğunu göstermektedir. Hristiyanlar hukuki kaynaklara ve bürokratik süreçlere referans vererek yasal yollarla topraklara sahip olduklarını; Müslümanlar ise argümanlarını kuşaktan kuşağa aktarılan hikayelerine dayandırarak toprakların atalarından (royal family line) miras kaldığını öne sürmüşlerdir. Müslümanlar Hristiyanların topraklara adil olmayan yollardan zorla ve aldatma ile sahip olduklarını; Hristiyanlar ise Müslümanların toprakları gönüllü olarak sattığını, bu sürecin de tamamen adil ve dürüst yollarla ilerlediğini öne sürmüşlerdir. Aynı bağlamda Montiel vd. (2012: 41-45) Mindano'daki çatışmaları sonlandırmak amacıyla 2008 yılında imzalanan barış anlaşması sonrasında Müslümanlar arasında da

ayrılıkların olduğunu gözlemleyerek her iki grubun da Müslümanlardan oluştuğu MoroUlusal Kurtuluş Cephesi (MNLF) ve Moro İslami Kurtuluş Cephesi (MILF) üyelerinin barış anlaşmasına yönelik temsil içeriklerini incelemişlerdir. MILF barış anlaşmasının Mindanao'ya barış getireceğini ve bölgeyi kalkındıracağını ifade ederken; MNLF ise anlaşmanın bölgedeki silahlı çatışmaların ve şiddetin artmasına sebep olacağını öne sürmüştür. Grupların aynı zamanda Mindanao'daki çatışmaların dinamikleri; barış anlaşması sonrasında ortaya çıkan çatışmaların çözümü ve sürdürülebilir barışın nasıl sağlanacağına ilişkin düşünceleri de birbirinden farklılaşmaktadır.

Türkiye'nin siyasi tarihini de yakından etkileyen Kıbrıs sorunu çerçevesinde Kıbrıslı Rumlar ve Kıbrıslı Türkler'in temsillerinin incelendiği çalışmada (Psaltis, 2016: 23-25), Kıbrıslı Rumlar, Kıbrıs sorununun yıllardır çözülememesinin nedenini Türklerin yayılmacı politikalarına bağlarken; Kıbrıslı Türkler ise Türkiye'yi bu süreç içinde sergilediği yanlış politikalar nedeniyle sorumlu tutmuşlardır. Grupların geçmişteki gruplararası ilişkileri değerlendirmelerinde de farklılık bulunmaktadır. Kıbrıslı-Rumlar geçmişteki Türklerle olan ilişkilerini olumlu olarak değerlendirirken; Türkler ise olumsuzluk ve hoşnutsuzluk içeren tanımlamaları daha sık kullanma eğiliminde olmuşlardır. Gruplararasında farklılaşan diğer bir temsil içeriği ise gruplararası temasın nasıl algılandığı ile ilişkilidir. Kıbrıslı-Türkler, Kıbrıslı-Rumlarla temasının az olduğunu ve birlikte yaşamın mümkün olmayacağını belirtirken; Kıbrıslı-Rumlar ise Kıbrıs'ın birleşmesini ve iki bölge arasında barışın tesis edilmesini istediklerini ifade etmişlerdir. Bu çalışmanın sonuçları kolektif olarak paylaşılan temsillerin gruplararası ilişkilerin iyileştirilmesine katkı sunmasının yanı sıra, barışın tesis edilmesine ket vuran özellikte de olabileceğini göstermektedir. Öte yandan barış müzakerelerinin başlangıcında Kıbrıs-Rum kesimi ılımlı bir tutum sergilemesine rağmen en son müzakerelerde geri çekilme kararı almıştır. Aveaamidou ve Psaltis (2019: 8-15) Kıbrıs-Rum kesiminin müzakerelerden geri çekilme kararı öncesinde (yaklaşık 4 aylık süreçte) medyanın barış müzakereleri temsillerini incelemişlerdir. Kıbrıs-Rum kesimine ait iki yerel gazetede (Simerini ve Philelefheros) çıkan haberler ve yazıların içerikleri incelendiğinde; medyada "Türkleştirme tehdidi", "güvenlik tehditleri", "Helenizm'e yönelik tehditler" ve "devletin dağılması" temalarının sıklıkla tartışıldığı görülmüştür. Araştırmacılar barış

sürecinde medyanın dönüştürücü diyalog ortamının baltalanmasındaki rolünü gözler önüne sermişlerdir.

3.2.4. Tarihsel ve Politik Bağlamların Ürünü Olarak Sosyal Temsiller

Sosyal temsiller tarihsel, politik ve kültürel bağlamlar ile iç içe geçerek süreç üçünde yeniden üretilme potansiyeline sahiptir. Bobowic vd (2014: 8-10) 2. Dünya Savaşı sonunda kazanan ya da kaybeden taraf olan ulusların savaş temsili içeriklerindeki farklılaşmayı incelemek amacıyla altı farklı kıtadan çeşitli ülkelerden veri toplamışlardır. Elde edilen sonuçlar, 2. Dünya Savaşı'nda yenilgiye uğrayan ülkelerin savaşı "gereksiz", "facia", ve "adaletsiz" olarak tanımladıklarını, kazanan ülkelerin ise savaşı "ekonomik yeniden yapılanma", "teknolojik ve bilimsel gelişmeler" ve "insan hakları" ile ilişkilendirdikleri görülmüştür. Bu çalışmanın diğer bir sonucu ise 2. Dünya Savaşı'nın kazanan tarafı olan ülkelerin savaşmaya olan istekliliklerinin de daha yüksek olduğunu göstermektedir. Tarihsel süreçte savaşlardan "başarı" ile çıkılmasının güncel savaş söylemlerine olan yansımalarının incelendiği diğer bir çalışmada (Gibson,2012: 24-25), Irak Savaşı'yla ilgili ABD medyasında yürütülen tartışma programlarındaki söylemler analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuçları, ABD'nin Irak'a girmesini meşrulaştıran politik liderlerin söylemlerini Amerika'nın 2. Dünya Savaşı'ndan elde ettiği başarısına dayandırarak inşa ettiklerini ve geçmiş savaşlardaki kazanımlara referansla Irak'tan da başarı ile ayrılacaklarını öne sürdükleri görülmektedir. Bu anlamda tarihsel süreçteki olaylara dair anıların bugünün politikalarını da etkilediği görülmektedir. Yaşanan tarihsel ve politik olayların toplumun kolektif hafızasına yansımasının incelendiği çalışmada (Çavuşoğlu, Özdemir ve Kuşdil, 2021: 12-13) Türkiye örnekleminden 15 Temmuz 2016 darbe girişimine dair sosyal temsil içerikleri elde edilmiştir. Sonuçlar "korku", "endişe", "darbe" kelimelerinin merkezi özde; "askerler", "ölüm" ve "tank" kelimelerinin ise çevresel elementlerde bulunduğunu göstermektedir. Bu olaya dair flaş anıları daha güçlü olan kişilerin ise merkezi özde yer alan kelimelerinin daha belirgin olduğu dikkati çekmektedir.

Kültürlerarasında yapılan çalışmalar, ülkelerin kendine özgü barış koşullarının toplumun kolektif temsillerine nasıl yansıdığını da göstermektedir. Van der Linden vd (2011: 229-232) ülkelerin sosyopolitik ikliminin toplumun savaş ve barış temsillerine etkisini incelemek amacıyla ABD ve Danimarka örneklemlerinden veri toplamışlardır.

Bu iki ülkenin karşılaştırılmasındaki neden, iki ülkenin barış kültürü seviyelerinin farklı oluşundan kaynaklanmaktadır. Danimarka'da diğer gelişmiş ülkelere kıyasla gayrisafi yurtiçi hasıladan silahlanmaya ve militarizme ayrılan pay daha düşük seviyededir. ABD ise militarizme büyük yatırım yapmaktadır ve dünyada şiddeti en çok kullanan ülke olarak bilinmektedir. Bu bağlamda yapılan çalışmanın sonuçları iki kültürün barış ve savaş temsil içeriklerinin farklılaştığını göstermektedir. Barış temsili içeriğinde Danimarkalılar "pozitif barış" ile ilişkili kelimelere (özgürlük, refah, istikrar, ilerleme, demokrasi, yaşam); Amerikalılar ise duygulara (sakinlik, sevgi, huzur) ve metaforlara (güvercin, gökkuşağı vb.) daha sık yer vermişlerdir. Amerikalılar'ın savaş temsili içeriğinde ise aleni şiddet ile ilişkili kelimeler yer alıyorken; Danimarkalılar'ın ise hem aleni hem de dolaylı şiddete ilişkin kelimeleri kullandıkları görülmektedir. İspanyalı ve Nikaragualı yetişkinlerle yürütülen diğer bir çalışmada ise (Wagner, Valencia ve Elejabarrieta, 1996: 336-345) sıcak bir çatışma ortamından çıkmış olmanın ve olmamanın barış ve savaş temsillerine olan yansımasının nasıl olduğu incelenmiştir. Çalışmanın yürütüldüğü dönemde Nikaragua'daki sivil savaş henüz sonlanmıştır, İspanya'da ise uzun yıllar boyunca barış yaşanmaktadır. Bu bağlamda araştırmacılar barış temsilinin önce verildiği koşulda ve savaş temsilinin önce verildiği koşulda barış ve savaş temsillerinin tutarlılıklarının gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemişlerdir. Hem Nikaragualı hem de İspanyalı katılımcıların savaş temsili içeriği her iki koşulda da tutarlılık gösterirken; sadece Nikaragualı katılımcıların barış temsili içeriği her iki koşulda tutarlı olduğu görülmüştür. Nikaragua'lı katılımcıların barış temsili içeriğinde pozitif barış ile eşleşen "yardımlaşma", "dayanışma", "özgürlük" ve "saygı" kelimelerinin tutarlı bir şekilde yer aldığı görülmektedir. İspanyalılar savaş temsili içeriğinde "korku, endişe" gibi duygulara yer verirken; Nikaragualılar ise somut savaş deneyimlerine (örn., sefalet) ve kendi ülkelerindeki savaş koşullarına (örn., ekonomik abluka) ilişkin kelimeleri kullanmışlardır.

Yukarıdaki çalışmalarda birbiriyle çatışma halinde olmayan ülkelerin savaş ve barış temsillerinin kıyaslandığı görülmektedir. Peki sıcak çatışmanın tarafları olan ülkelerde sosyal temsillerin görünümü nasıldır? Buna örnek olarak Orr, Sagi ve Bar-On'un (2000: 9-10) çatışma halindeki İsrailli ve Filistinli katılımcıların sosyal temsillerini Avrupalı örneklem ile kıyasladıkları çalışmanın sonuçları verilebilir. Bu çalışmanın sonuçları çatışan tarafların savaşı meşrulaştırmak adına sosyal temsilleri bir tür kolektif savunma

mekanizması olarak kullandıklarını göstermektedir. Genel olarak İsrailliler ve Filistinliler için ülke güvenliği Avrupalılardan daha önemli durumda olduğu görülmektedir. Ayrıca İsrailliler ve Filistinliler kendi ülkelerini ve ulusal bağımsızlıklarını korumak adına savaşları daha meşru görmektedirler. Çatışan grupların savaşı meşru kılmak için bazı tarihsel iyimserlikler sergiledikleri de görülmektedir. Ancak İsraillilerin bu konudaki tarihsel değerlendirmeleri daha iyimserken; Filistinlilerin ise daha karamsardır. Ancak savaşlar birtakım haklı gerekçelere bağlanarak meşrulaştırılsa bile savaşın yıkıcı etkilerine bilfiil maruz kalan Filistinli ve İsrailliler, Avrupalılara kıyasla, barış için bedel ödemeye daha isteksiz olduklarını ifade etmektedirler.

Sosyal temsiller kuramı, gündemdeki politik olayların ve bu politik olayların bireyler üzerindeki etkilerini söylemler aracılığıyla incelenmesine de fırsat sunmaktadır. Zamperini vd (2012: 15-19) Genova G8 zirvesi sonrasında polisler ve aktivistler arasında yaşanan çatışmaların, eylemcilerin sosyal temsillerine nasıl yansıdığını incelemişlerdir. 24 Temmuz ve 2 Kasım 2001 tarihleri arasında üç sol kanat İtalyan medyası (Manifesto: ulusal bir sol gazete, Radio Popolare: özel bir radyo istasyonu, Carta: ulusal bir sol dergi) aracılığıyla aktivistlerden zirve esnasında yaşadıkları deneyimlerini yazılı olarak sözü edilen medya kuruluşlarının e-mail hesaplarına göndermeleri istenmiştir. Toplamda 316 aktivistin zirve ile ilişkili deneyimleri ve düşünceleri yazılı olarak elde edilmiştir. Yapılan söylem analizinde Genova'nın, askerileşmiş bir şehir olarak temsil edildiği ortaya çıkmıştır. Aktivistler kendilerini sırtından vurulmuş gibi hissetmekte, polisle olan çatışmalarını savaş olarak resmektedir. Ülkenin diktatör tarafından yönetildiğini ve aktivistlerin bu ülkede yeri olmadığını sıklıkla dile getirmektedirler. Gruplararası ilişkilere ilişkin temsillerinde ise çatışmanın merkezinde "kara blok" ve polisin olduğuna yönelik temsillere yaygınlıkla yer verilmektedir. Aktivistler kendilerini şiddet kullanmayan, barışçıl kişiler olarak tanımlamakta, ancak kara bloğu ise itibarsız, şüpheli ve damgalanmış olarak resmetmektedir. Polislerin uyguladığı şiddet nedeniyle aktivistler kendilerini polislerden ayrıştırmaktadırlar. Polislerin kamu güvenliğini ihlal etmeleri yanı sıra hem barışçıl gösterilerin hedefe ulaşmasını hem de aktivistlerin otoriteyle iletişim kurmalarını engelledikleri ifade etmektedirler. Ayrıca aktivistler demokratik rejimlerde bu tür çatışmaların yaşanmasını akılcı bulmadıklarını dile getirmişlerdir.

BÖLÜM 4

ARAŞTIRMANIN KAPSAM VE İÇERİĞİ

4.1.Araştırmanın Problemi ve Amacı

Temel Değerler Kuramı ve Sosyal Temsiller Kuramı değerlerin ve sosyal temsillerin etkileşimden ve bağlamlardan ne derecede etkilendikleri noktasında ayrışmaktadırlar. Temel Değerler Kuramı bakış açısından değerlerin, insanların zihnine yerleşik ve bağlamlardan görece bağımsız olduğu, makro olaylar karşısında bile büyük ölçüde yapısını koruduğu kabul edilmektedir. Sosyal temsiller kuramı ise temsillerin iletişim esnasında ortaya çıktığını, tartışmalarla zenginleştiğini ve çeşitlendiğini öne sürmektedir. Ayrıca sosyal temsillerin sosyal, siyasal, tarihsel ve ekonomik bağlamlara gömülü olduğu, bu nedenle de sosyal olarak inşa edilen bir özelliği olduğu bilinmektedir. Bu kuramların yukarıda bahsedilen temel varsayımları üzerine çeşitli çalışmalar yürütülmesine rağmen söz konusu iki kuramın birlikte ele alındığı bir çalışma bulunmadığı dikkati çekmektedir.

Kuramların kalıcılık ve değişim üzerine kurulu varsayımları "barış" ve "savaş" kavramları üzerinden bir çatı altında incelenebileceği düşünülmüştür. Çünkü özellikle insani krizlerin yaşandığı zamanlarda "barış" ve "savaş" değer yüklü bir olgu olma özelliği taşımaktadır. Kuramsal tartışma bölümünde de aktarıldığı üzere çeşitli bağlamlarda ve örneklemlerle yapılan çok sayıda çalışmada barışa ve savaşa yönelik tutumların temel insani değerlerle olan ilişkisi ortaya çıkarılmıştır. Öte yandan, barış ve savaş temsilleri de eski bağlamlardan tam bir kopuş gerçekleşmeden yeniden inşa edilen, iletişim ve etkileşimle çeşitlenerek anlamlı hale gelen özelliğe sahiptir. Özellikle "barış" ve "savaş"ın tartışmalı ve tehdit edici olduğu durumlarda "barış" ve "savaş" temsillerinin daha erişilebilir hale geldiği öne sürülebilir. Bu gerekçelerle değerleri ve sosyal temsilleri barış ve savaş odağında çalışmanın kuramların temel varsayımlarını sınayabilmek için anlam üreteceği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın yürütüldüğü dönemde Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) 20 Ocak 2018'de Afrin operasyonuna "Zeytindalı Harekâtı" adı vererek bu operasyonu BM sözleşmesinin 51. maddesinde yer alan Meşru Müdafaa Hakkı'na istinaden yaptığını duyurmuştur.

Sınır güvenliği ve terörle mücadele kapsamında yapılan bu operasyon güvenlik ikilemini de beraberinde getirmiştir. Hem medyada hem de toplum arasında kutuplaşmalar ortaya çıkmıştır. Bir yanda Türkiye'nin güvenlik ve beka sorununu çözmek amacıyla Afrin'e müdahalesinin meşru olduğu savunulmuştur. "Zeytindalı Harekâtı" ile Afrin'e barış getirileceği ve böylece Suriye'de süregiden savaş dolayısıyla yerinden edilen insanların ülkelerine geri dönebilecekleri inancı yükselmiştir. Ayrıca Türkiye'nin sınırında PKK/YPG/PYD destekli yeni bir Kürt devletinin oluşumunun engelleneceği savunulmaktadır. Öte yandan ise Afrin operasyonun işgalci bir anlayışın ürünü olduğu, Türkiye'nin milli güvenlik sorununun Afrin operasyonu ile giderilemeyeceği, savaşın insanların can güvenliğini tehlikeye atmasının yanı sıra hem yerel hem de uluslararası huzur, barış ve istikrar ortamını daha çok bozacağı fikri savunulmuştur. Dolayısıyla toplumsal kutuplaşmanın arttığı, neyin savaş ve neyin barış olduğu fikrinin toplum tarafından yoğun olarak tartışıldığı bir dönemde hem değerleri hem de temsilleri birlikte çalışmanın imkânı doğmuştur.

Bu tez çalışması ile değerlerin ve temsillerin zaman içindeki kalıcılığının ve değişiminin nasıl olduğunun incelenmesi hedeflenmiştir. Boylamsal araştırma deseni bir değişkenin zaman içindeki tutarlılığını ve değişimini incelemek için uygun bir yöntem olduğu düşünülerek üç farklı zamanda değerler ve temsiller ölçümü alınmıştır. Ölçümlerin alındığı zamanın da bağlamların değerler ve temsiller üzerindeki etkisini incelenmesi üzerinde özgün bir değeri bulunmaktadır. İlk ölçüm yukarıda söz edildiği üzere barış ve savaş konularının medyada ve toplumda sıklıkla tartışıldığı bir zaman diliminde alınmıştır. İkinci ölçüm, TSK'nın 18 Mart 2018'de Afrin merkeze girdiğini ve operasyonu başarıyla sonlandırdığını duyurduğu döneme denk gelmiştir. Bu olayın ardından Amerika'nın Suriye'ye müdahalesi savaş tartışmalarını yine alevlendirerek savaş ve barış meseleleri toplumun gündemine tekrar yerleşmiştir. Üçüncü ölçüm ise ikinci aşamadan üç ay sonra elde edilmiştir. Bu dönemde ise savaş ve barış tartışmaları eskisi gibi gündemde olmamıştır. Böylece değerlerin ve temsillerin kalıcılığını ve değişimini bağlamsal özelliklere bağlı olarak inceleyebilme fırsatı bulunmuştur.

Araştırmanın asıl amacı, değerler odağında barış ve savaşı aktif olarak tartışmanın temel değerler ve sosyal temsillerin değişimi ve kalıcılığı üzerinde nasıl bir etkisi olacağını incelemektir. Bu amaç doğrultusunda odak grup görüşmelerinin yürütülmesi uygun

görülmüştür. *Odak grup görüşmeleri*, grup ortamında katılımcıların birlikte görüştüğü ve bir konu üzerine tartıştığı özel bir nitel araştırma tekniğidir (Lawrence Neuman, 2014: 471)[12]. Odak grupların amacı sağlıklı bir tartışma ortamı oluşturarak katılımcıların konuya ilişkin bakış açılarını, fikirlerini, yaşam deneyimlerini ve değerlendirmelerini paylaştığı zengin bir içerik elde edebilmektir (Baş ve Akturan, 2008: 104). Odak gruplarda katılımcılar arasındaki etkileşim ön plandadır (Lune ve Berg, 2017: 103), böylece grup etkileşimine dair dinamiklerin yakalanmasına fırsat sunmaktadır. Grup üyeleri arasındaki etkileşim sayesinde araştırılan konu üzerine önemli yeni kavrayışların geliştirilmesi mümkün olmaktadır (Hyde vd., 2005: 2588-2589; Quinn ve Fantasia, 2017: 2). Bu açıdan sosyal temsiller kuramının nesnenin bir bağlam içinde öznelerarası etkileşimler yoluyla anlam ve işlev kazandığını öne sürmesi ve dolayısıyla odak grupların bu etkileşime izin vermesi gibi nedenler şimdiki çalışmanın araştırma konusu açısından odak grup görüşmelerinin nitel veri toplama araçları arasından en etkili yöntem olduğu düşünülmektedir. Böylece grup içinde tekrarlı bir şekilde barışı ve savaşı tartışmanın hem değer yönelimleri hem de barışa ve savaşa ilişkin sosyal temsillerin yapısında ve içeriğinde bir değişim yaratıp yaratmayacağı, Türkiye'nin içinde bulunduğu sosyo-politik bağlam da göz önünde bulundurularak, incelenecektir.

[12] Odak gruba dair farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Barbour (2008: 2) odak grupları, birbirinden bağımsız bireylerden oluşan, küçük gruplar için tasarlanmış ve belli bir konu üzerinde grup tartışmasına imkân tanıyan bir tür mülakat çeşidi olarak tanımlamıştır. Benzer şekilde Baş ve Akturan (2008: 103) odak grup görüşmesini, önceden belirlenmiş bir konu hakkında bir grup katılımcının düşüncelerini öğrenmek için tasarlanmış tartışmalar olarak tanımlamaktadır. Odak gruplar, bilginin derinlemesine araştırılmasını kolaylaştıran ve dikkatle planlanmış grup tartışmaları olma özelliğindedir (Krueger ve Casey, 2015: 2).

4.2. Araştırmanın Soruları ve Hipotezleri

Bu kısımda, yapılan literatür taraması ışığında hazırlanarak sınanması hedeflenen hipotezler ve yanıtlanacak araştırma soruları, ileri sürülme gerekçeleri de verilerek tanıtılmaktadır.

4.2.1. Değerlere İlişkin Hipotezler ve Araştırma Soruları

Barışa/savaşa yönelik tutumlar ve savaşta şiddete yönelik tutumların değer boyutları ile ilişkilerine dair hipotezler:

Kuramsal tartışma bölümünde tanıtıldığı gibi, günümüze dek yapılan çalışmalar değerlerin savaşa ve barışa yönelik tutumlar ile ilişkili olduğunu göstermektedir. Özgenişletim ve muhafazacılık değer boyutlarının savaşa yönelik tutumlarla; yeniliğe açıklık ve özaşkınlık değerlerinin ise barışa yönelik tutumlarla pozitif yönde ilişkili olduğu bilinmektedir (bkz., Mayton ve Furnham, 1994; Cohrs vd., 2005; Boehnke ve Schwartz, 1997; Mayton, Diessner ve Granby, 1996; Khan ve Smith, 2003; Miklikowska ve Fry, 2010; Daniel vd., 2013; Halperin ve Bartal, 2011). Bu tez çalışmasında da değer boyutları ile barışa ve savaşa yönelik tutumlar arasında benzer yönde ilişki olması beklenmektedir. Ayrıca ana değer boyutları içinde yer alan 19 alt değer grubundan hangi değerlerin tutumlar ile olan ilişkisinin daha güçlü olduğunun da incelenmesi hedeflemektedir.

Hipotez 1: Özgenişletim ve muhafazacılık değer boyutları savaşa yönelik tutumlar ve savaşta şiddete yönelik tutumlarla pozitif yönde olacaktır.

Hipotez 2: Özgenişletim ve muhafazacılık değer boyutları barışa yönelik tutumlar ile negatif yönde ilişkili olacaktır.

Hipotez 3: Özaşkınlık ve yeniliğe açıklık boyutları barışa yönelik tutumlarla pozitif yönde ilişkili olacaktır.

Hipotez 4: Özaşkınlık ve yeniliğe açıklık boyutları savaşa yönelik tutumlar ve savaşta şiddete yönelik tutumlar ile negatif yönde ilişkili olacaktır.

Araştırma ve kıyaslama gruplarının beş haftalık süreçte değer ortalamalarının değişimine dair araştırma sorusu:

Yapılan boylamsal çalışmalar savaş ve çatışma dönemleri gibi belirsizlik içeren dönemlerde değer ortalamalarının değişebildiğini göstermektedir (bkz. Daniel vd., 2013; Lehmiller ve Schmitt, 2008; Beque ve Apostolidis, 2000). Hatta küçük bir deneysel müdahale sonrasında bile değerlerin ortalamaları açısından bir değişim gözlenebilmektedir (bkz. Döring ve Hillbrink, 2015). Öte yandan, değerlerin toplumun ve siyasetin gündeminde savaş ve barış tartışmalarının olduğu bir dönemde ortalamaları açısından zaman içinde değişeceği öngörülmekle birlikte, değişimin yönünü tahmin etmek güçtür. Dolayısıyla, söz konusu değişimlerin yönlerine ilişkin hipotez önerilememektedir. Bunun yerine, konu bir araştırma sorusu kapsamında ele alınacaktır.

Araştırma Sorusu 1: Araştırma ve kıyaslama gruplarının değer ortalamaları beş haftalık süreçte (Zaman 1-Zaman 2) değişim gösterecek midir?

Araştırma ve kıyaslama gruplarının değer önceliklerinin beş haftalık süreçteki (Zaman 1—Zaman 2) kalıcılıklarına dair hipotez:

Değerlerin ortalamalarında süreç içinde bazı değişimler olsa bile bireylerin değer önceliklerinin orta ve yüksek düzeyde tutarlılık gösterdiği bilinmektedir (bkz. Bardi vd., 2009; Milfont, Milojev ve Sibley, 2016; Sundberg, 2016; Schwartz, 2005; Vecchione vd., 2016). Hatta ölçümler arası süre kısaldıkça değer tutarlılığı daha yüksek düzeyde olmaktadır (Schwartz, 2005). Bu çalışmada da beş haftalık süreçte katılımcıların değer öncelikleri sıralamasının yüksek düzeyde tutarlılık göstereceği beklenilmektedir.

Hipotez 5: Hem araştırma hem de kıyaslama grubunun 5 haftalık süreçte (Zaman 1-Zaman 2) değer kalıcılıkları tüm ana değer grupları için yüksek düzeyde olacaktır.

Araştırma ve kıyaslama gruplarının beş aylık süreçte değer ortalamalarının değişimine dair araştırma sorusu:

Değerlerdeki hızlı değişimlerin olağanüstü koşullar 'normal'leştiğinde eski düzeyine geri döndüğüne dair birtakım çalışmalar bulunmaktadır (bkz. Verkasalo, Goodwin ve Bezmenova, 2006; Bardi vd., 2008). Bu çalışmada da ilk ölçüm ve son ölçüm arasında

(yaklaşık beş aylık süreç) değerlerin ortalamaları açısından farklılaşma olmayacağı beklenilmektedir. Çünkü ilk ve ikinci zaman ölçümleri Türkiye'nin sosyopolitik gündeminde barış ve savaş ile ilişkili konular sıklıkla tartışılıyorken alınmıştır. Üçüncü zaman ölçümlerinde hem medyada hem de toplumun gündeminde bu tartışmalar önemli ölçüde azalmıştır. Bu nedenle kısa sürede değerlerde değişim olsa bile uzun süreçte- gündemin değişmesi ile birlikte- değerlerin eski düzeyine döneceği öngörülmektedir.

Araştırma Sorusu 2: Araştırma ve kıyaslama gruplarının değer ortalamaları beş aylık süreçte (Zaman 1-Zaman 3) benzer düzeyde olacak mıdır?

Araştırma ve kıyaslama gruplarının değer önceliklerinin beş aylık süreçteki (Zaman 1-Zaman 3) kalıcılıklarına dair hipotezler:

Yapılan çalışmalar değer önceliklerinin süreç içinde kalıcılıklarını büyük ölçüde koruduğunu ancak ölçümler arası süre uzadıkça değer tutarlılığının azaldığını göstermektedir. Bu boylamsal çalışma da diğer çalışmaların sonuçlarına benzer sonuçların elde edileceği öngörülmektedir. Ayrıca barış ve savaş hakkındaki odak grup tartışmalarına bağlı olarak araştırma grubu katılımcılarının değerlerinin daha çok etkileneceği ve dolayısıyla değer önceliklerinin kıyaslama grubuna kıyasla daha fazla değişeceği tahmin edilmektedir.

Hipotez 6: Hem araştırma hem de kıyaslama gruplarının değer öncelikleri beş aylık süreçte (Zaman 1-Zaman 3) orta ya da yüksek düzeyde tutarlılık gösterecektir.
Hipotez 7: Araştırma ve kıyaslama gruplarının Zaman 1-Zaman 3 arasındaki değer kalıcılığı Zaman 1-Zaman 2'ye kıyasla daha düşük olacaktır.
Hipotez 8: Araştırma grubunun Zaman 1- Zaman 3 değer kalıcılığı kıyaslama grubuna kıyasla daha düşük olacaktır.

4.2.2. Sosyal Temsillere İlişkin Hipotezler ve Araştırma Soruları

Sosyal temsil analizleri yoluyla hem genç kadınların genel olarak barış ve savaş ile ilgili düşünceleri açığa çıkarılmış olacak, hem de barış ve savaş temsillerinin zamana göre farklılaşan ve örtüşen içerikleri incelenecektir. Bu kapsamda araştırma ve kıyaslama gruplarının barış temsili içeriğinin ve yapısının Zaman 1 ve Zaman 2'de nasıl olduğu incelenecektir. Ancak asıl amaç odak grup tartışmalarına katılımın barış temsilinin içeriği üzerinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını araştırmaktır.

Hipotez 9: Odak grup çalışmasında yer alan araştırma grubu katılımcılarının tartışmalara ve etkileşime bağlı olarak barış temsilindeki kelime sıklıklarının kıyaslama grubuna nazaran zamanla daha fazla değişim gösterecektir.
Hipotez 10: Araştırma grubunun grup tartışmaları sonrasında barış temsili elementlerinin çeşitliliği kıyaslama grubuna kıyasla daha yüksek düzeyde olacaktır.

Ayrıca, araştırma ve kıyaslama gruplarının Zaman 1 ve Zaman 2'deki savaş temsili içeriği ve yapısının nasıl olduğu ve grupların savaş temsili içeriğinde farklılaşan özelliklerin neler olduğu da aşağıdaki hipotezler üzerinden incelenecektir:

Hipotez 11: Araştırma grubu katılımcılarının savaş temsilindeki kelime sıklıklarının kıyaslama grubuna kıyasla zamanla daha fazla değişim gösterecektir.
Hipotez 12: Araştırma grubunun grup tartışmaları sonrasında savaş temsili elementlerinin çeşitliliği kıyaslama grubuna kıyasla daha yüksek düzeyde olacaktır.

Benzer bir analiz araştırma ve kıyaslama gruplarının barış temsili yapısı ve içeriğinin ikinci ölçümlerden üç ay sonra (Zaman 2- Zaman 3) nasıl bir değişim gösterdiğini belirlemek için gerçekleştirilecektir. Bu analiz temsiller içerisinde gruplara göre beş aylık süreçte korunan ve değişen elementlerin neler olduğunu ortaya koyacaktır. Bu bağlamda ikinci ölçümlerden 3 ay sonra barış temsili yapısı ve içeriğinin Zaman 1 ve Zaman 2 ile tutarlılık gösterip göstermediği, değişim varsa hangi temsil elementlerin değiştiği incelenecektir. Ayrıca odak grup çalışmasının yürütüldüğü araştırma grubunda Zaman 2'de temsil içeriğine dahil olan kelimelerin Zaman 3'te de temsil parçası olmaya devam edeceği öngörülmektedir. Aynı zamanda odak grup tartışmalarıyla çeşitlenen temsil içeriğinin grupların sonlanmasından 3 ay sonra (Zaman 3) toplanan barış temsili içeriğinin grup-içi uzlaşmaya dayalı olarak kıyaslama grubuna kıyasla daha düşük düzeyde olacağı tahmin edilmektedir. Bu konuda yapılan bir çalışmaya rastlanmamış olsa da bir konu hakkında derinlikli olarak düşünmenin ve tartışmanın ilk aşamada bilgi çeşitliliğini arttıracağı, ancak odak gruplardan ayrıldıktan sonra konu ile ilgili katılımcıların zihninde gruplarda tartışılan temel meselelerin kalacağı tahmin edilmektedir.

Hipotez 13: Araştırma grubunda Zaman 2'de barış temsili içeriğine giren kelimelerin Zaman 3'te de temsil içeriğinde görüneceği tahmin edilmektedir.

Hipotez 14: Araştırma grubunun beş haftalık süreçte odak grup tartışmalarına ve etkileşime bağlı olarak barış temsiline karşılık üretilen kelimelerin sıklıklarının kıyaslama grubuna kıyasla daha fazla değişeceği ancak Zaman 2-Zaman 3 arasında kelimelerin sıklıklarının anlamlı şekilde değişmeyeceği beklenilmektedir.
Hipotez 15: Araştırma grubunun barış temsilindeki çeşitliliğin kıyaslama grubuna kıyasla grup içi uzlaşmaya bağlı olarak Zaman 3'te daha düşük olacağı öngörülmektedir.

Son olarak araştırma ve kıyaslama gruplarının savaş temsili yapısı ve içeriği ikinci ölçümlerden üç ay sonra (Zaman 3) nasıl bir tablo ortaya koyduğu ve gruplara göre beş aylık süreçte korunan ve değişen temsil elementlerinin neler olduğu incelenecektir.

Hipotez 16: Araştırma grubunda Zaman 2'de savaş temsili içeriğine giren kelimelerin Zaman 3'te de temsil içeriğinde görüneceği tahmin edilmektedir.
Hipotez 17: Araştırma grubunun beş haftalık süreçte odak grup tartışmalarına ve etkileşime bağlı olarak kıyaslama grubuna göre savaş temsiline karşılık üretilen kelimelerin sıklıklarının daha fazla değişeceği ancak Zaman 2-Zaman 3 arasında kelimelerin sıklıklarının anlamlı şekilde değişmeyeceği beklenilmektedir.
Hipotez 18: Araştırma grubunun savaş temsilindeki çeşitliliğin kıyaslama grubuna kıyasla grup içi uzlaşmaya bağlı olarak Zaman 3'te daha düşük olacağı beklenilmektedir.

BÖLÜM 5

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Uygulama için Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından etik onay (Sayı: 86162157-302.99/10129) alındıktan sonra veri toplama süreci başlamıştır. Araştırmanın yöntemi ve işlem aşamalarına aşağıda yer verilmiştir.

5.1. Katılımcılar ve İşlem

Bu araştırma Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde eğitim görmekte olan kadın öğrencilerle yürütülmüştür. Sadece kadın öğrencilerle yürütülüyor olmasının sebebi cinsiyetin karıştırıcı bir değişken olarak araştırma sürecini etkilemesini önlemek ve Türkiye'deki genç kadınların barışa ve savaşa yönelik görüşlerini açığa çıkarmaktır. Öte yandan değerlerin motivasyonel çember içindeki diziliminin ve değerlerin anlamının cinsiyetlere göre değişmediği bilinmektedir (Struch, Schwartz ve Van der Kloot, 2002: 25; Schwartz ve Rubel, 2005: 1020). Bu nedenle araştırmanın cinsiyet açısından homojen bir grupla yürütülmesinde sorun görülmemiştir. Bu çalışmada araştırma ve kıyaslama grubu olmak üzere iki grup bulunmaktadır. Her iki grubun katılımcı özellikleri aşağıda yer almaktadır.

Araştırma Grubu: Bu grupta Uludağ Üniversitesi'nde eğitim görmekte olan kadın öğrenciler yer almaktadır. Araştırma grubu ile Şubat-Mayıs 2018 tarihleri arasında haftada bir saat olmak üzere toplam 5 hafta boyunca barış ve savaş ile ilgili temaların tartışıldığı grup görüşmeleri yapılmıştır. Üniversitenin çeşitli bölümlerinde eğitim görmekte olan ve araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen 95 kadın öğrenci, zaman açısından kendilerine uygun olan tartışma gruplarına yerleştirilmiştir. Gruplar oluşturulurken her bir grupta en fazla 10 kişi olmasına dikkat edilmiştir. Başlangıçta 8-10 kişi arasında değişen 10 farklı grup oluşturulmuştur. Ancak ilk oturumdan itibaren 14 öğrenci grup çalışmalarına hiç katılım göstermemiştir. Böylece 81 kadın öğrenci ile grup tartışmaları başlatılmıştır. Görüşmeler başladıktan sonra her bir gruptaki katılımcı sayısı 7-10 kişi arasında değişmiştir. 5 haftalık tartışma sürecinde bazı katılımcıların gruplara katılımının düzensiz olduğu görülmüştür. Bu nedenle toplamda 5 oturumdan

3'üne katılmamış olan 11 öğrencinin verisi analize dahil edilmemiştir. Grup toplantılarına devam eden toplam 70 katılımcı (Z1'deki katılımcıların %86'sı) bulunmaktadır. Hem ilk oturumun başında (Z1) hem de 5. oturumun sonunda (Z2) her bir katılımcıdan değerler, sosyal temsiller ve tutumlar ile ilişkili ölçüm araçlarını doldurmaları istenmiştir. Grup tartışmaları tamamlandıktan yaklaşık 3 ay sonra (Ağustos-Eylül 2018) çalışmanın her iki aşamasında da yer alan katılımcılardan sosyal temsiller ve değer ölçümleri tekrar alınmıştır. Bu katılımcıların kayıt esnasında verdikleri telefon numaralarına araştırma linki yollanmıştır. Son aşamada (Z3) 53 kişi araştırmaya katılmıştır (Z1'deki katılımcıların %65'i, Z2'deki katılımcıların ise %75'idir). Üç zaman diliminde de toplanan verilerin karışmasını önlemek amacıyla her bir katılımcıdan anket kâğıdı üzerine bir rumuz yazmaları ve sonraki aşamalarda aynı rumuzu kullanmaları istenmiştir. Araştırmanın her aşamasında katılımcılardan bilgilendirilmiş gönüllü onam formu alınmıştır. Grup görüşmeleri bitiminde, odak grup görüşmelerine devamlılık gösteren katılımcılardan (70 kişi arasından) kura ile belirlenen on kişiye 100 TL para ödülü verilmiştir.

Z1'de yer alan 81 katılımcının yaş aralığı 18-32 arasında değişmektedir (*Ort*=20.74, *S*= 2.17). Katılımcıların aylık gelirleri 250-2000 TL arasındadır (*Ort*=793.89, *S*= 418.37). Araştırma grubuna katılan öğrencilerden sadece biri yüksek lisans düzeyinde eğitim görmektedir, geri kalan katılımcılar ise lisans düzeyinde eğitimlerine devam etmektedirler. Katılımcıların bölümleri "sosyal" ve "sayısal" bölümler olarak kategorilendirildiğinde 77 katılımcının (%95.1) sosyal, 4 katılımcının ise (%4.9) sayısal bölümlerden birinde eğitim aldığı görülmektedir. Katılımcıların illere göre doğum yerleri çeşitlilik göstermektedir. Doğum yerleri bölgelere ayrılarak incelendiğinde en çok katılımcı Marmara Bölgesi, en az katılımcı ise Akdeniz Bölgesi'ndeki illerden birinde doğmuştur (%32.1 Marmara, %16 Karadeniz, %14.8 İç Anadolu, %7.4 Ege, %7.4 Güneydoğu, %6.2 Doğu Anadolu, %4.9 Akdeniz). Dokuz katılımcının (%11.1) doğum yeri ise Türkiye dışında bir ülkedir (Cezayir, Gürcistan, Rusya, Yunanistan, Azerbaycan ve Kazakistan). Katılımcıların çoğunluğu yaşamlarının büyük bölümünü büyükşehirde geçirmiştir (%55.6 büyükşehir, %21 il, %14.8 ilçe, %2.5 belde, %6.2 köy). Araştırma grubu katılımcılarının sosyo-demografik özellikleri Tablo 3'te yer almaktadır.

Araştırma grubu katılımcılarının herhangi bir dine olan bağlılıkları ve politik yönelimleri 0-10 arasında değişen ölçüm aracı ile değerlendirilmiştir (Dindarlık düzeyi için 0=Herhangi bir dine bağlı değilim, 10= Oldukça bağlıyım; Politik yönelim için 0= Radikal sol görüşlüyüm, 10= Radikal sağ görüşlüyüm). Bu grup katılımcılarının dine bağlılıkları ortalaması 5.75 (*S*=3.07), politik yönelimleri ortalaması ise 4.36 (*S*=1.85) olarak bulunmuştur.

Kıyaslama Grubu: Bu gruptaki katılımcılara ise internet ortamından ulaşılmıştır. Hem araştırmacının sosyal medya kanalları üzerinden üniversite öğrencilerinin yoğun olarak yer aldığı gruplarda hem de üniversite öğrencilerine ulaşma potansiyeli olan farklı kişilerin sosyal medya hesaplarında araştırma linki paylaşılmıştır. Çalışmanın ilk aşamasına Türkiye'nin çeşitli üniversitelerinde okumakta olan 192 kadın öğrenci katılmıştır. Araştırmaya katılımdan beş hafta sonra katılımcıların e-mail adreslerine ilk aşamadaki ölçüm araçlarının yer aldığı araştırma linki tekrar gönderilmiştir. Araştırmanın ikinci aşamasına katılmamış olan kişilere belli aralıklarla araştırma linki yollanmaya devam edilmiştir. Verilerin araştırma grubuyla benzer süre aralıklarında toplanması için bir süre sonrasında araştırma linki gönderim işlemi durdurulmuştur. İkinci aşamada (Z2) araştırmaya katılan katılımcı sayısı 80'dir (Z1'deki katılımcı sayısının %42'si). Çalışmanın her iki aşamasına da katılanlara ikinci ölçümler alındıktan 3 ay sonra sosyal temsiller ve değerler ile ilişkili ölçüm araçlarının yer aldığı araştırma linki tekrar e-mail adreslerine iletilmiştir. Son aşamada (Z3) 46 kişi araştırmaya katılmıştır (Z1'deki katılımcıların %24'ü, Z2'deki katılımcıların ise %58'idir). Araştırmanın her aşamasında katılımcılardan bilgilendirilmiş gönüllü onam formu alınmıştır. Çalışmanın ilk iki aşamasına da katılan katılımcılar arasından kura ile belirlenen beş kişiye 100 TL para ödülü verilmiştir.

İlk aşamada (Z1) yer alan katılımcıların yaş ortalaması 20.96 (*S*=2.12)'dır. Bu katılımcıların gelir dağılımı 150-8.000TL arasında değişmektedir (*Ort*=898.82, *S*=885.27). Katılımcıların büyük çoğunluğu (%88) lisans düzeyinde eğitim almaktadır. Katılımcıların 109'u (%56.8) sosyal bölümlerde, 83'ü (%43.2) ise sayısal bölümlerde eğitim görmektedir. Doğum yerleri bölgelere ayrılarak incelendiğinde; çoğu katılımcının Marmara Bölgesi'ndeki, en az sayıdaki katılımcının ise Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerden birinde doğduğu görülmektedir (%29.2 Marmara, %26.6 İç

Anadolu, %14.1 Akdeniz, %10.4 Ege, %8.9 Karadeniz, %5.7 Güneydoğu, %4.7 Doğu Anadolu). Bir katılımcı ise Yunanistan doğumludur. Katılımcıların çoğunluğu yaşamlarının büyük bölümünü büyükşehirde geçirmiştir (%58.3 büyükşehir, %19.8 il, %14.6 ilçe, %1.6 belde, %5.7 köy). (Kıyaslama grubu katılımcılarının sosyo-demografik özellikleri Tablo 3'te yer almaktadır). Bu grup katılımcıların dine bağlılıkları ortalaması 5.14 (*S*=3.09), politik yönelimleri ortalaması ise 3.87 (*S*=2.10) olarak bulunmuştur.

Tablo 3. Araştırma ve Kıyaslama Grubu Katılımcılarının Z1'deki Sosyo-Demografik Özellikleri

		ARAŞTIRMA		**KIYASLAMA**	
		N	**%**	**N**	**%**
Cinsiyet	Kadın	81	100.0	192	100.0
Gelir	0-500 TL	29	35.8	65	33.9
	501-1000 TL	28	34.6	82	42.7
	1001-1500 TL	11	13.6	16	8.3
	1501 ve üzeri	4	4.9	19	9.9
	Tanımlanmayan	9	11.1	10	5.2
Yaşanılan Yer	Büyükşehir	45	55.6	112	58.3
	İl	17	21.0	38	19.8
	İlçe	12	14.8	28	14.6
	Belde	2	2.5	3	1.6
	Köy	5	6.2	11	5.7
Doğum Yeri	Akdeniz	4	4.9	27	14.1
	Doğu Anadolu	5	6.2	9	4.7
	Ege	6	7.4	20	10.4
	Güneydoğu Anadolu	6	7.4	11	5.7
	İç Anadolu	12	14.8	51	26.6
	Karadeniz	13	16.0	17	8.9
	Marmara	26	32.1	56	29.2
	Yurtdışı	9	11.1	1	.5
Eğitim Düzeyi	Önlisans	-	-	13	6.8
	Lisans	80	98.8	169	88.0
	Yüksek Lisans	1	1.2	9	4.7
	Doktora	-	-	1	.5
Bölüm	Sosyal Bölüm	77	95.1	109	56.8
	Sayısal Bölüm	4	4.9	83	43.2

Tablo 4. Gruplara ve Zamana Göre Katılımcı Sayıları

Grup	*Z1*	*Z2*	*Z3*
Araştırma	81	70	53
Kıyaslama	192	80	46
Toplam	273	150	99

Not. Z1: Zaman 1; Z2: Zaman 2; Z3: Zaman 3

5.2. Veri Toplama Araçları

Anket formunda üç ölçüm aracı yer almaktadır. İlk ölçüm aracı sosyal temsil içeriğinin elde edilmesinde kullanılan kelime çağrışım testlerini, ikinci ölçüm aracı değer ölçümü için kullanılan Portre Değerler Ölçeği'ni (Schwartz vd., 2001) ve son ölçüm aracı ise katılımcıların barışa ve savaşa yönelik tutumlarını belirlemek için kullanılan tutum ölçeklerini içermektedir. Ayrıca katılımcıların demografik bilgilerini ve incelenen konu ile ilişkili gündelik yaşam pratiklerini kapsayan kişisel bilgi formu kullanılmıştır. Sözü edilen ölçüm araçlarının tümü ilk iki zamanda (Z1 ve Z2) kullanılmıştır, ancak üçüncü zaman ölçümlerinde (Z3) sadece kelime çağrışım testleri ve Portre Değerler Ölçeği yer almaktadır. Tüm ölçüm araçlarının yer aldığı anket formu ekler bölümünde yer almaktadır.

5.2.1. Kişisel Bilgi Formu

Bu bölümde katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, gelir düzeyi, doğum yeri, yaşadıkları yer, dini ve politik yönelimleri hakkında temel demografik bilgiler alınmıştır. Bu bilgilerin yanı sıra katılımcıların günlük yaşantılarında siyaseti takip etme ve siyasi konuları konuşma, savaş ve barış ile ilişkili tartışmaları takip etme ve bu konuları sosyal çevreleriyle konuşma sıklıklarına 1-10 arasında değişen likert tipi ölçek ölçüm aracı kullanılarak ulaşılmıştır.

5.2.2. Kelime Çağrışım Testi (Word Association Task)

"Barış" ve "savaş" temsillerinin içeriğini ve yapısını incelemek amacıyla katılımcılardan "barış" denilince akıllarına gelen ilk beş kelimeyi yazmaları istenmiştir. Ardından serbest çağrışıma dayalı olarak aktardıkları bu kelimeleri en çok önemliden en az önemliye doğru sıralamışlardır. Böylece katılımcıların hiyerarşik çağrışım verileri elde edilmiştir. Ayrıca önem sıralamasına göre sıraladıkları her bir kelimenin kendileri için ne derecede olumlu olduğunu ise -2 (tamamen olumsuz) ve +2 (tamamen olumlu) arasında değişen ölçüm aracı aracılığıyla belirlemişlerdir. Aynı işlem "savaş" temsili için de tekrarlanmıştır (serbest ve hiyerarşik çağrışım yöntemlerinin kullanımına dair ayrıntılı bilgi için bkz. Dany, Urdapilleta ve Lo Monaco: 491-493; Lo Monaco vd., 2016: 4-5).

5.2.3. Portre Değerler Ölçeği

Değer yönelimlerinin belirlenmesinde toplam 57 maddeden oluşan Portre Değerler Ölçeği (Portrait Values Questionnaire) kullanılmıştır (Schwartz vd., 2001; Türkçe'ye uyarlama çalışmaları için bkz. Demirutku ve Gümüş-Dirilen, 2014; Demirutku ve Tekinay, 2016). Maddeler 57 kişiye ait kısa tanımlamaları içermektedir. Katılımcılar bu maddelerde tanımlanan kişilere ne kadar benzer olduklarını 1 ile 6 arasında değişen likert tipi ölçekte derecelendirmişlerdir (1=Hiç benzemiyor; 6= Çok benziyor). Dört ana boyut altında toplanan 19 değerin her biri 3 maddeden oluşmaktadır[13]. *Yeniliğe açıklık* ana boyutu altında özyönelim-eylem, özyönelim-düşünce, hazcılık ve uyarılım; *özgenişletim* ana boyutu altında başarı, güç-kaynaklar ve güç-hâkimiyet; *muhafazacılık* ana boyutunda görünüş, güvenlik-kişisel, güvenlik-toplumsal, gelenekçilik, uyma-kurallar, uyma-kişilerarası ve alçakgönüllülük; *özaşkınlık* ana boyutunda ise iyilikseverlik-güvenebilirlik, iyilikseverlik-ilgi, evrenselcilik-ilgi, evrenselcilik-doğa, evrenselcilik-hoşgörü değer grupları bulunmaktadır[14]. Ana değer boyutları ve alt-değer gruplarının güvenirlik katsayıları Tablo 5'te yer almaktadır. Dört ana boyutun Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayıları mevcut çalışmada bu ölçeğin her üç zamanda da yüksek düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

[13]Madde dağılımları Schwartz vd.'nin (2012: 687-688) çalışmasında yer almaktadır.
[14] Schwartz (2016b) değerlerin yapısı analiz edilmediği takdirde alçakgönüllülük ve görünüş değerlerinin muhafazacılık boyutuna yerleştirilebileceğini önermektedir.

Tablo 5. Ana Değer Grupları ve Alt Değer Tiplerinin Güvenirlik Katsayıları

	Orjinal Çalışma	**Şimdiki Çalışma**		
Ana Değer Boyutları		**Z1 (*N*=273)**	**Z2 (*N*=150)**	**Z3 (*N*=99)**
Yeniliğe Açıklık	.78	.79	.87	.83
Özgenişletim	.81	.83	.87	.87
Muhafazacılık	.81	.84	.85	.84
Özaşkınlık	.83	.80	.86	.88
Alt Değer Tipleri				
Özyönelim-Düşünce	.66	.63	.73	.71
Özyönelim-Eylem	.73	.58	.72	.63
Uyarılım	.76	.61	.73	.70
Hazcılık	.77	.70	.76	.77
Başarı	.75	.61	.64	.70
Güç-Kaynaklar	.85	.81	.83	.84
Güç-Hakimiyet	.78	.76	.82	.80
Görünüş	.69	.57	.55	.60
Güvenlik-Kişisel	.75	.68	.70	.65
Güvenlik-Toplumsal	.76	.58	.67	.73
Gelenekçilik	.86	.90	.91	.90
Uyma-Kurallar	.81	.59	.65	.64
Uyma-Kişilerarası	.76	.64	.56	.59
Alçakgönüllülük	.63	.32	.23	.42
İyilikseverlik-Güvenebilirlik	.66	.59	.77	.79
İyilikseverlik-İlgi	.72	.69	.66	.65
Evrenselcilik-İlgi	.78	.62	.72	.70
Evrenselcilik-Doğa	.87	.81	.86	.86
Evrenselcilik-Hoşgörü	.71	.56	.60	.65

Not. Ana değer boyutları için orijinal değerler Kuşdil ve Kağıtçıbaşı'nın (2000: 68-70) çalışmasından ve 19 değer için orijinal değerler Schwartz vd.'nin (2012:672) *"Refining the theory of basic individual values"*çalışmasından alınmıştır.

5.2.4. Barışa ve Savaşa Yönelik Tutumlar Ölçeği

Barış ve savaşa yönelik tutumları ölçmek amacıyla Bizumic vd. (2013: 681)'nin geliştirmiş oldukları 16 maddeden oluşan ölçüm aracı kullanılmıştır. Ölçeğin maddeleri araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Çevirinin uygunluğu danışman tarafından kontrol edilmiştir. Bu ölçek iki boyuttan oluşmaktadır. Barışa yönelik tutumlar (BYT) toplam 10 maddede ölçülmektedir. Bunların beşi barış yanlısı tutumları (örn; "Tüm enerjimizi dünyadaki barışı güvence altına almaya adamalıyız"), geri kalan beş madde ise barış karşıtı tutumları değerlendirmektedir (örn., "Barışa büyük önem veren insanlar genellikle zayıf ve korkaktırlar"). Savaşa yönelik tutumlar (SYT) ile ilişkili ise 6 madde bulunmaktadır. Bunlardan dördü savaş karşıtı tutumlarla ilişkiliyken (örn; "Savaşın

kötülükleri olası yararlarından daha fazladır"), ikisi ise savaş yanlısı tutumları ölçmektedir (örn; "Bazı koşullarda savaş adaleti sağlamak için gereklidir"). Katılımcılar her bir ifadeye ne derecede katıldıklarını 5li likert tipi ölçekte derecelendirmişlerdir (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). BYT ölçeğinden alınan puanlar arttıkça barışa yönelik tutumlar, SYT ölçeğinden alınan puanlar arttıkça da savaşa yönelik tutumlar olumlu yönde artmaktadır. Bu çalışmada barışa yönelik tutumlar alt ölçeğinin güvenirlik katsayısı Z1'de .77, Z2'de ise.75'tir. Savaşa yönelik tutumlar alt ölçeğinin ise güvenirlik katsayısı her iki zaman diliminde de .88 olarak bulunmuştur.

5.2.5. Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar Ölçeği (SŞT)

Savaşta sergilenen şiddete yönelik tutumları değerlendirmek amacıyla Sundberg'in (2014: 82) geliştirmiş olduğu "Savaş Şiddeti Ölçeği" ve Velicer, Huckel ve Hansen'in (1989: 353) geliştirdiği "Savaşta Şiddet Ölçeği" nin maddeleri birleştirilerek 17 maddeden oluşan tek bir ölçüm aracı hazırlanmıştır. Katılımcılar her bir ifadeye ne derecede katıldıklarını 5li likert tipi ölçekte derecelendirmişlerdir (1= Kesinlikle Katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). SŞT ölçeğinden alınan puanlar arttıkça savaşta şiddete yönelik tutumlar (SŞT) olumlu yönde artmaktadır. Ölçeklerin maddeleri araştırmacı tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Çevirinin uygunluğu danışman tarafından kontrol edilmiştir. Bu ölçeğin şimdiki çalışmadaki güvenirlik katsayıları Z1'de .90 ve Z2'de.93'tür.

5.2.6. Odak Grup Çalışması

Araştırma grubunda yer alan katılımcılar ile odak grup çalışması yürütülmüştür. Katılımcı sayısı 7-10 arası değişen toplam 10 grup oluşturulmuştur. Her bir grup ile haftada bir saat olmak üzere toplam 5 hafta boyunca toplanılmıştır. Bu gruplarda yer alan katılımcılardan savaş ve barış ile ilişkili tartışma yürütmeleri istenmiştir. Grup toplantıları Şubat-Mayıs 2018 arasında gerçekleştirilmiştir. Grup görüşmeleri Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü laboratuarında tez yazarının moderatörlüğünde (kadın araştırmacı) yürütülmüştür. Tüm görüşmeler katılımcıların izniyle ses kaydına alınmıştır.

5.3. Veri Analizi

Nitel ve nicel verinin eş zamanlı incelendiği bu çalışmada kullanılan analiz yöntemleri çeşitlilik göstermektedir. Veri analizinde izlenen yol ve kullanılan analiz teknikleri aşağıda yer almaktadır.

5.3.1. Değerler ile İlişkili Analizler

Analiz öncesinde, ölçek kullanımındaki bireysel farklılıklardan kaynaklı oluşacak hataları ortadan kaldırmak için, daha önceki çalışmalarda (Schwartz, 1992; Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000; Schwartz, 2016b) önerilen prosedürlerden biri olan, tüm maddelerin genel ortalaması her bir alt değerin ortalamasından çıkarılarak standartlaştırılmış merkezi puanlar (centered scores) elde edilmiştir. Böylece her bir kişinin derecelendirmeleri göreceli önem puanlarına göre değer önceliklerine dönüştürülmüştür (Schwartz, 2012: 12). Schwartz'ın (2016b) değer analizleri için hazırladığı manuelde önerdiği gibi tüm korelasyon ve varyans analizlerinde merkezi puanlar kullanılarak analizler yürütülmüştür. Bu çalışmada da 19 değere ve dört ana değer boyutuna ait ortalama merkezi puanları bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Boylamsal bir çalışmada değerlerin değişimini ve kalıcılığını ölçmek için iki yöntem sıklıkla kullanılmaktadır: Ortalama-düzeyi değişim (mean-level change) ve sıralama-düzeyi tutarlılık (rank-order stability). Daha önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, ortalama-düzeyi değişim bir grubun değer ortalamasının zaman içindeki değişimini ifade etmektedir. Sıralama-düzeyi tutarlılık ise değer önceliklerinin sıralamadaki yerinin korunması anlamına gelmektedir (Bardi vd., 2009: 914-915). İlk yöntemin analizinde genellikle yapısal eşitlik modelleri içinde yer alan örtük gelişim modelleri (latent growth models) kullanılmaktadır (ayrıntılı bilgi için bkz. Duncan, Duncan ve Strycker, 2011). Bu yönteme alternatif olarak kullanılan tekrarlı ölçümlerde varyans analizi klasik bir yöntem olmasına rağmen bu çalışmanın değer değişimi üzerine kurulan hipotezlerini test etmek için uygun bir analiz yöntemi olacağı düşünülmüştür. Çünkü katılımcıların Z1, Z2 ve Z3'teki değer ölçümleri arasında ortalamaları açısından anlamlı farklılık olup olmadığının yanı sıra grup tartışmalarının değerler üzerindeki etkisini inceleyebilmek için tekrarlı ölçümlerde gözlenen değişimin gruplararasında anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığı da merak konusudur. Sıralama-düzeyi değişim ise her bir değerin farklı

zamanlardaki korelasyonları alınarak incelenmektedir (Vecchione vd., 2019: 6-7). 19 değerin ve dört ana değer boyutunun birbirine yakın zamanlar (Z1-Z2, Z2-Z3) ve Z1-Z3 arasındaki korelasyonları alınarak değerlerin kalıcılığı hesaplanmıştır. Test-tekrar test korelasyon katsayısı 1'e yaklaştıkça değer kalıcılığının (value stability) daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

5.3.2. Sosyal Temsillerin Analizi

Sosyal temsillerin içeriğini ve yapısını analiz etmek için IRAMUTEQ (Interface de R pour les Analyses Multimensionnelles de textes et de Questionnaires) programından yararlanılmıştır. IRAMUTEQ programı 2009 yılında Fransız araştırmacı Pierre Ratinaud tarafından geliştirilmiştir. R yazılımı aracılığıyla kullanılan bu program nitel verinin istatistiksel analizlerini yapmakta ve elde edilen nitel verinin düzenlenme sürecini kolaylaştırmaktadır (iramuteq.org)[15]. Son dönemde bu program sosyal temsillerin yapısının incelenmesinde de kullanılmaktadır (örnek makaleler için bkz. Danermark vd., 2013; Linton vd., 2013; Guarnaccia vd., 2016; Lampropoulos, Fonte ve Apostolidis, 2019; Kaşdarma, 2020; Çavuşoğlu, Özdemir ve Kuşdil, 2021).

Analiz öncesinde, Cipriani ve Bolasco'nun (1995) önerdiği şekilde, temsil yapısındaki belirsizliği ortadan kaldırmak adına katılımcıların barış ve savaş temsillerine karşılık ürettikleri kelimeler incelenmiş; kelimeler arasında eşanlamlı ve yakın anlamda olan kelimeler bir araya getirilmiş, bazı kelimeler kökenine indirgenmiş ve sadece gramatik açıdan farklı olan kelimeler (örn; tekil/çoğul) ise aynı kategoride toplanarak sözbirimleştirme (lemmatization) yapılmıştır. Düzenlenen kelimeler çağrışım sırasına göre Open Office programında yazılmış ve IRAMUTEQ programında prototipik analize alınmıştır.

Prototipik analiz, Verges'in (1992: 206) serbest çağrışımları tanımlamak için önerdiği 2x2'lik düzeneği ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Verges temsil elementlerinin iki boyutta ayırt edilmesini önermiştir: sıklık ve sıra. Bu iki boyutun ortalaması eşik olarak kullanıldığında Tablo 6'daki gibi 2x2 matriks tablo elde edilmektedir. En sık ve ilk akla gelen kelimelerden oluşan gruba merkezi öz (central

[15] Detaylı bilgi için bkz. http://iramuteq.org/documentation/fichiers/IRaMuTeQ%20Tutorial%20translated%20to%20English_17.03.2016.pdf

core) adı verilmektedir. Daha az önemli, diğer bir deyişle sıralamada gerilerde olan, ama sıklığı yüksek olanlar birincil çevresel (first periphery); hem önemli olmayan hem de nadiren görülen elementler ise ikincil çevresel (second periphery) olarak tarif edilir. Son hücre ise zıt elementler (contrast elements) olarak adlandırılmaktadır. Bu hücredeki kelimelerin sıralamadaki önemi yüksek iken sıklığı düşüktür. Zıt elementler merkezi elementlerin bir alt grubu olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle merkezi özün tamamlayıcısı olarak görülebilir.

Tablo 6. Kelime Çağrışım Yöntemine Göre Temsil Yapısı

Sıklık	**İlk Akla Gelen**	**Sonra Akla Gelen**
Yüksek Sıklık	Temsil Özü (core representation)	Birinci Çevresel Temsil (first periphery)
Düşük Sıklık	Zıt elementler (contrasted elements)	İkinci Çevresel Temsil (second periphery)

Prototipik analizde sıklık kriterinin belirlenmesinde farklı yollar izlenmektedir. Bunlardan ilki sosyal temsillerin iki ve daha fazla kişi tarafından paylaşıldığı fikri üzerinden ilerlenerek sıklığı 2 ve üzerinde olan kelimelerin analize dahil edilmesidir (örn., Sarrica, 2007). Bazı çalışmalarda toplam örneklem sayısının %25'i (örn., Dany, Urdapilleta ve Monaco, 2015); bazı çalışmalarda ise %10'u (örn., Brunel vd., 2007; Ares ve Deliza, 2010a; Ares ve Deliza, 2010b) sıklık kriteri olarak belirlenmiştir. Bazı çalışmalarda ise Verges'in (1999) önerdiği Zipt Kanununa (Law of Zipt) dayanarak temsile karşılık üretilen kelimelerin sıklıklarının ortalaması eşik noktası olarak seçilmiştir (örn., Sarrica ve Wachelke, 2010; Sarrica, 2007; Lebrun, Souchet ve Bouchet, 2013; Van der Linden vd., 2011). Bu tekniğe göre en sık söz edilen kelimeler (tüm kelimelerin %5'i ile %10'u arasında değişmektedir) tüm kelimelerin %40-60'ını temsil etmelidir. Diğer yarısını temsil eden kelimeler ise tüm kelimelerin %90'ını kapsamalıdır. Bazı çalışmalarda ise toplam örneklem sayısının %5'i eşik noktası olarak seçilmiştir (örnek çalışmalar için bkz. Montiel, Baquiano ve Inzon, 2013; Lampropoulos, Fonte ve Apostolidis, 2018; Sester vd., 2013). Yukarıda sözü edilen yöntemler bu çalışmadaki veriler üzerinde ayrı ayrı denenmiştir. %5 frekans sıklığı uygulandığında temsil elementlerinin ne dağınık ne de sınırlı sayıda olduğu

görülmüştür. Bu nedenle çalışmamızda barış ve savaş temsillerinin yapısı incelenirken örneklemin %5'i tarafından paylaşılan kelimeler analize dahil edilmiştir.

Bu çalışmada katılımcıların barışa ve savaşa yönelik temsil içeriklerinin hem serbest çağrışım hem de hiyerarşik çağrışım tekniği kullanılarak incelenmesi uygun görülmüştür. Çünkü Dany, Urdapilleta ve Monaco (2015: 502) sıralama-sıklık (serbest çağrışım) ve önem-sıklık (hiyerarşik çağrışım) yöntemlerini karşılaştırdıkları çalışmasında katılımcıların yaklaşık %83'ünün serbest çağrışımla sıraladıkları kelimeleri önem sırasına göre de sıraladıklarında en azından bir kelimenin yerini değiştirdikleri görülmektedir. Bu değişimler ise temsilin organizasyonunu ve içeriğini de etkilemiştir. Sözü edilen çalışmanın sonuçları bir temsile karşılık serbest çağrışımla üretilen kelimelerin önem derecesine göre düzenlenmediğini, aksine zihnin ulaşılabilir olan kelimeleri sıraladığı fikrini de desteklemektedir (Dany, Urdapilleta ve Monaco; 2015: 491) Bu çalışmanın bulguları göz önüne alınarak katılımcıların temsile karşılık üretilen kelimeler öneme göre sıralandığında temsil organizasyonunun değişip değişmeyeceği de incelenmiştir.

Sosyal temsillerin analizinde kullanılan tamamlayıcı bazı indeksler bulunmaktadır. Bunlar çeşitlilik (diversity index) ve nadirlik (rarity index) olarak adlandırılmaktadır. Sözü edilen indeksler bir grubun aynı kelime dağarcığını kullanma eğilimini ve söylem çeşitliliğinin derecesinin değerlendirilmesine imkân tanımaktadır (Flament ve Rouquette, 2003; akt., Etoundi, Kay ve Gaymard, 2020: 649). *Çeşitlilik indeksi* farklı kelimelerin tüm kelimelerin sayısına oranı alınarak bulunmaktadır. Bu değer 0-1 arasında değişmektedir ve değerin 1'e yaklaşması çeşitliliğin arttığının, 0'a yaklaşması ise bir temsilde uzlaşma sağlandığının göstergesidir. *Nadirlik indeksi* ise yalnızca bir kez kullanılan kelimelerin (hapax) farklı kelimelerin sayısına bölünerek elde edilmektedir. Bu değer de 0-1 arasında değişmektedir ve değerin 1'e yaklaşması temsil içeriğinde heterojenliğin sağlandığını göstermektedir (Flaument ve Rouquette, 2003; akt., Rodrigues vd., 2015: 168). Bu çalışmada da sosyal paylaşımın derecesini kendine özgü özelliklerini belirlemek için araştırma ve kıyaslama gruplarının ayrı ayrı çeşitlilik ve nadirlik indeksleri hesaplanmıştır. Sosyal temsillerin analizinde kullanılan diğer bir indeks ise *kutupluluk indeksidir* (polarity index). Kutupluluk indeksi her bir temsil elementine karşılık belirlenen duygusal değerliğin pozitif ya da negatif kutuplu

olduğunu belirlemeye yaramaktadır. Kutupluluk indeksi, bir katılımcının olumlu olarak derecelendirdiği kelimelerin sayısından olumsuz olarak derecelendirdiği kelimelerin sayısından çıkarılarak elde edilen sonucun bir temsile ilişkin ürettiği toplam kelime sayısına bölünmesiyle elde edilir. 0.1'den 1.0'a kadar olan değerler pozitif bir değeri gösterir; −1,0 ile −0,1 negatif değerlik anlamına gelir ve -0,1 ile 0,1 arasındaki değerler ise nötr olarak kabul edilir (Rodrigues vd., 2015; akt., Shim vd., 2019:4). Bu çalışmada araştırma ve kıyaslama gruplarında barış ve savaş temsillerine karşılık üretilen kelimelerin olumluluk düzeyini belirlemek için kutupluluk indeksi hesaplanmıştır.

5.3.3. Odak Grup Görüşmelerinin Analizi

Odak grup görüşmelerinin analizinde tema analizi uygulanmıştır. Tema analizi nitel veri içindeki anlam örüntülerini (temaları) belirleme, anlam kalıplarına dair içgörü sunma, analiz etme ve raporlama için kullanılan bir yöntemdir (Braun ve Clarke, 2006: 79; Braun ve Clarke, 2012: 57). Tema analizi, bir veri setindeki kolektif olarak paylaşılan anlamların ve deneyimlerin anlaşılmasına katkı sunmaktadır (Braun ve Clarke, 2006: 80-83). Bu nedenle tema analizi yapılırken tek bir veri öğesinde bulunan tekil ya da benzeri olmayan anlamlara odaklanmak yerine, araştırma soruları çerçevesinde kolektif olarak paylaşılan temalara odaklanmak hedeflenmiştir.[16] Bu çalışmanın tematik analiz sürecinde Braun ve Clarke'ın (2006: 87, 2012: 60-69) altı aşamadan oluşan tema analizi rehberi referans alınmıştır: 1) araştırmacının veriye aşina olması, 2) ilk kodların oluşturulması, 3) temaların aranması, 4) temaların gözden geçirilmesi, 5) temaların tanımlanması ve isimlendirilmesi, 6) raporun hazırlanması. Verilerin düzenlenmesi,

[16] Braun ve Clarke (2006: 84-85) temaları tanımlarken iki ölçütün kullanılmasını önermektedir: anlamsal (açıkça görünen) ya da örtük (yorumlanan) temalar. Anlamsal ölçütte, temalar verinin açık veya yüzeysel anlamları üzerinden tanımlanır ve analizi yapan kişi katılımcının söyledikleri ve yazdıklarının ötesinde bir şey aramaz. Öte yandan, örtük ölçüt benimsenen bir tematik analizde araştırmacı verinin anlamsal bağlamının ötesine geçer ve verinin anlamsal bağlamına kuramsal bir temel ya da açıklama sunabilecek başlıca fikirleri, varsayımları ve kavramsallaştırmaları –ve ideolojileri– tanımlamaya ya da incelemeye çalışır. Dolayısıyla, örtük tematik analiz için temaların belirlenmesi yorumlayıcı bir çaba gerektirir ve ortaya çıkan analiz salt bir betimleme değildir. Braun, Clarke ve Hayfield (2019: 5-6) tema analizinde düşünümselliğin (reflexivity) yani nitel bir araştırmada araştırmacının öznelliğiyle sürecin içine dahil olmasına önem vermektedir. Kendileri için nitel analizin anlam ve anlam oluşturma olduğunu, bunların ise her zaman bağlama duyarlı, konumlanmış ve yerleştirilmiş olduğunu ifade etmektedirler. Nitel veri analizinin "orada" olan "gerçeği" keşfetme ve bulma değil, aksine yorumlama ve yaratma olduğunu öne sürmektedirler (Braun ve Clarke, 2019: 589-595).

kodların ve temaların oluşturulması açısından rahatlık sunan MAXQDA 2020 nitel veri analizi programına deşifre metinleri girilmiştir. Bu programda hiyerarşik kod sistemi kullanılabilir, metin parçalarına ağırlık puanı eklenebilir, kodlar üzerine hatırlatıcı kısa notlar yazılabilir ve saklanabilir.

BÖLÜM 6

BULGULAR

Bu bölümde araştırma soruları ve hipotezleri ile ilişkili analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Hem değerler hem de sosyal temsiller ile ilişkili bulguların anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla ilk olarak odak grup görüşmelerinin tema analizi sonuçlarına yer verilmesi uygun görülmüştür. Nitel veriye ait bulguların aktarımı sonrasında, betimleyici istatistikler ve genel bulgular aktarılmıştır. Sonraki kısımda değerlerin gruplara göre zaman içindeki kalıcılığını ve değişimininin ne yönde olduğunu gösteren analiz sonuçlarına yer verilmiştir. En son kısımda ise gruplara göre barış ve savaş temsillerinin içerikleri ve yapılarının ve zaman içindeki değişiminin nasıl olduğuna ilişkin sonuçlar aktarılmıştır.

6.1. Odak Grup Görüşmelerinin Tema Analizi Sonuçları

Öncelikli olarak odak grup görüşme ses kayıtları grup bazında deşifre edilmiş ve yaklaşık 400 sayfadan oluşan bir metin ortaya çıkmıştır (Times News Roman, 12 punto, tek satır aralıklı). Metinlerdeki anlamsal bütünlüğü kaybetmemek adına her bir grubun beş oturumuna ait deşifreler alt alta getirilerek birleştirilmiştir.

Braun ve Clarke (2006, 2012)'in 6 basamaklı analiz rehberi referans alınarak öncelikle metinler detaylı bir şekilde okunmuştur. Metinler okunurken araştırma konusu ile ilişkili notlar alınmıştır. Benzer konuya odaklanan metin parçacıkları aynı notlar altında birleştirilmiştir. Ortaya çıkan notlar savaş ve barış bağlamında güç, güvenlik, gelenekçilik, evrenselcilik ve iyilikseverlik üst başlıkları altına yerleştirilmiştir. Ayrıca konu ile ilişkili olarak gruplarda ortaya çıkan genel düşünce örüntüleri de ayrı başlıklar altına yerleştirilmiştir. Üst başlıklar altında yer alan notlar ilk kodlara dönüştürülmüştür, aynı konu çerçevesinde farklı bakış açılarını yansıtan kodlar ise bir araya getirilmiştir. En son aşamada ise temalar isimlendirilmiştir. Temalara isim verirken kapsayıcı ve bilgilendirici olmasına özen gösterilmiştir.

6.1.1. Tema Analizine İlişkin Genel Bulgular

Tüm gruplara ilk oturumun başında savaştan mı yoksa barıştan mı konuşmaya başlamak istedikleri sorusu yöneltilmiş ve tüm gruplarda ilk olarak "savaş" hakkında konuşulmak istenmiştir. Bu tercihin nedenleri çeşitlilik göstermektedir: Güncel politik olayların ve toplumun gündeminde savaş olması; savaşın acil olarak çözümlenmesi gereken bir problem haline gelmesi; toplum olarak savaşlara daha çok aşina olunması ve bu nedenle konuşulacak çok şeyin olması; savaşın barışa kıyasla daha çarpıcı, acıtıcı ve reel olması; savaşın gerçek, barışın ise ütopik görülmesi ve bu nedenle öncelikle gerçeklikler üzerinden konuşmanın daha anlamlı görülmesi; savaşın öncül, barışın ise ardıl olması gibi çeşitli sebepler öne sürülmüştür.

6.1.1.1. Savaşın Nedenleri

Grup tartışmaları yürütülürken katılımcıların savaşların nedenlerine dair bakış açıları beş ana tema altında toplanmıştır.

1. *Özsavunma amacıyla savaşılmaktadır:* Bu fikri paylaşan katılımcıların temel argümanı hayatta kalmak ve özsavunma amaçlı ilk dönemlerden itibaren gerek insanlarla gerek hayvanlarla gerekse de diğer insanlarla savaşılmış olduğudur. İnsanlar tarih boyunca doğada ayakta kalabilmek için mücadele etmek zorunda kalmışlardır. Devletlerin, toplumların da güvenlikleri tehlikedeyken hayatta kalmaları için savaşmaları kaçınılmazdır.
2. *İnsan doğası gereği hırslı, bencil ve açgözlüdür:* Hırs ve bencillik içten gelmektedir ve varoluşsaldır. İnsanlarda güçlü olma, diğer kaynaklara hâkim olma isteği bulunmaktadır. İnsanlar elinde bulunandan hep daha fazlasını isteyeceklerdir. İnsan doğasının bu özellikleri nedeniyle başka ülkelerin kaynaklarına hâkim olma yarışı ortaya çıkmaktadır. Kaynakları elde etmek için savaş bahane haline getirilmektedir.
3. *Savaşlar eşitsizlikler nedeniyle çıkmaktadır:* Toplumlardaki ekonomik, politik ve diğer alanlardaki asimetrik yapılanma nedeniyle savaşlar çıkmaktadır. Temel ihtiyaçları karşılanmayan toplumlarda huzursuzluk ve güvensizlik duyguları yükselmektedir. Hakları alınan toplumlar ayaklanır ve eşitsizlik karşısında harekete geçerler.

4. *Devletlerarasındaki çıkarlar nedeniyle savaşlar vardır:* Dünyanın bazı bölgeleri güçlü bazı bölgeleri ise güçsüz durumdadır. Ortadoğu güçsüz, Amerika ve Avrupa ise güçlü olarak görülmektedir. Bu devletler arasında ezen-ezilen ilişkisi mevcuttur. Büyük devletlerin belli amaçları ve idealleri olmaktadır ve bunlara ulaşmak için güçsüz devletlerin içinde bulunduğu kaos ortamından faydalanarak savaşı başlatmaktadırlar. Amaçlar güç kazanma ideali ile toprak kazanmak, kaynaklara sahip olmak ve asimilasyon aracılığıyla kültürel anlamda kendine bağımlı hale getirmek olarak tanımlanmıştır.

5. *İdeolojiler nedeniyle savaşlar vardır:* Milliyetçilik, ırkçılık, dincilik gibi ideolojiler nedeniyle savaşlar vardır. Toplumlar ve devletler kendi ideolojilerini yaymak amacıyla kimlikler üzerinden savaşa hazırlanmakta ve girmektedirler.

6.1.1.2. Savaşma Amacının ve Yönteminin Değişen Yüzü

Savaş ile ilişkili tartışmada katılımcılar argümanlarını öne sürerken günümüzdeki savaş biçimlerine ve yöntemlerine sıklıkla referans vermişlerdir. Bunlardan ilki savaşlara girme nedeninin artık toprak kazanmak olmadığıdır. Gücü elinde bulunduran devletler toprağını genişletmek yerine savaş açtıkları ülkenin ekonomik, kültürel, bilimsel kaynaklarına ulaşmak istemektedirler. Bu yolla gücünü korurlar ya da güçlerini arttırırlar. Uluslararası arenada ulusal ve uluslararası barış antlaşmaları gereğiyle doğrudan bu amaçlar uğruna savaşa girmenin kabul edilemeyeceği ve bu nedenle demokrasi, eşitlik, adalet sağlama vaadiyle güçsüz konumdaki ülkelerin kuşatıldığını öne sürmüşlerdir. Amerika'nın Irak işgali bu duruma sıkça verilen örnekler arasındadır.

Değişime dair diğer bir açıklama ise savaşların kimler arasında nasıl yapıldığı ile ilişkilidir. Eski dönem savaşların daha çok ordularla birlikte fiziksel güce dayalı geleneksel savaşlar olduğu; günümüzde ise teknolojik ve bilimsel ilerlemelere bağlı olarak kitle imha silahlarının üretildiği, ağ merkezli komuta sistemlerinin geliştirilerek "uzaktan savaş" yönteminin kullandığını öne sürmüşlerdir. "Siber savaş" da yine teknolojiye bağlı olarak gelişen diğer bir savaş yöntemi olarak sunulmuştur. Yeni savaş sistemlerinin asimetrik savaş koşullarını da ortaya çıkardığı tartışılmıştır. Her ne kadar savaş teknikleri değişiyor olsa da savaşın doğası değişmemektedir.

6.1.1.3. Savaşa Giden Süreç

Gruplarda savaşa giden süreç genel olarak şu şekilde ele alınmıştır. Bir toplumdaki eşitsizlik, adaletsizlik, yoksulluk gibi sorunlar ya da devletin halkın menfaatleriyle çakışan politikalar gibi nedenlerle devlet-halk arasında uyuşmazlıkların ortaya çıktığı, toplumda huzursuzluk, güvensizlik duygularının yükselerek kaos ortamının oluştuğu; insanlar arasındaki uyuşmazlık ve çatışmaların artarak toplumun kutuplaştığı; kutuplaşmanın radikal grupların ortaya çıkmasını ve dolayısıyla iç isyanların başlamasını kolaylaştığı öne sürülmüştür. İç yapısı bozulan ülke daha savunmasız hale gelir. Egemen devletler de ülke içindeki kaos ortamından faydalanarak ya radikal grupları silahlandırır ya da kaos ortamını körükleyerek ülkenin savaşa sürüklenmesine neden olur. Grupların büyük çoğunluğunda savaşın iç karışıklık sonrasında ancak egemen devletlerin müdahalesi sonucunda çıkacağı tartışılmıştır, aksine uluslararası müdahale olmadıkça ayaklanmaların iktidar tarafından bastırılacağı fikri hakimdir.

6.1.2. Değerler Odağında Savaş ve Barış ile Bağlantılı Ortaya Çıkan Temalar

Bu bölümde savaş ve barış ile ilişkili olarak gruplarda öne çıkan argümanların tema analizi sonuçlarına yer verilecektir. Tablo 7'de güç, gelenekçilik, güvenlik, evrenselcilik ve iyilikseverlik üst kategorileri altında değerlendirilen kodlar, Tablo 8'de ise grup tartışmalarında yer alan argümanlar yer almaktadır.

Tablo 7. Değer Kategorileri Çerçevesinde Tema Analizine İlişkin Oluşturulan Kodlar

GÜÇ	-Savaş nedeni olarak üstünlük kurma isteği -Bireyler ya da toplumlar üzerinde hakimiyet kurma isteği -Maddi ve manevi kaynaklara hâkim olma isteği -İktidarın halk üzerinde gücünü kullanması -Kişisel özgürlüklerin iktidar tarafından sınırlandırılması -Gücün algı operasyonu ile uygulanması -Kutuplaştırma ve ötekileştirme ile kaos ortamının oluşturulması -Devletlerarasında güç kullanımı -Devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda başka devletlerin kaynaklarını ele geçirmek istemesi -Güçsüz devletlerde kaos çıkarılması ya da kaos ortamının körüklenmesi -Güç dengesinin güçlü devletlerin güçsüz devletleri destekleyerek bozulması -Silah ticareti ve silah endüstrisi ile gücün uygulanması -Bilimsel ve teknolojik ilerlemelerle gücün uygulanması -Zayıf ülkelerin ekonomik açıdan dışa bağımlı hale getirilmesi

GELENEKÇİLİK	-Kültürel belleğin ve toplumsal hafızanın savaş kültürünün oluşmasındaki etkisi -Tarihsel öğretiler, kültürel gelenekler ve sözlü kültür ürünleri (örn., atasözleri, deyimler, halk hikayeleri) aracılığıyla savaş kültürünün aktarımı -Askerliğin ve şehitliğin Türk kültüründeki önemi -Askerliğin erkeklik inşasındaki rolü -Medyanın savaş kültürünün aktarımındaki rolü, örn., haberlerin sunuş şekli, diziler ve filmlerde savaşların işlenme biçimi -Kültürün, geleneklerin ve göreneklerin bireyleri güvende hissettirmesi -"Öteki"lerle birlikte yaşama duyulan korku -Göçmenlerin baskın kültürü asimile edeceğine dair kaygılar -Egemen devletlerin Türk kültürünü asimile etmesi
GÜVENLİK	-Farklı güvenlik biçimleri: Kişisel güvenlik, devlet güvenliği, ulusal güvenlik ve sınır güvenliği -Savaş zamanlarında kişisel güvenliğin korunmasının gerekliliği -Her koşulda yaşam hakkı ve kişisel güvenliğin korunması hedeflenmeli -Savaşta pasifist duruş sergilenmeli -Savaşta özsavunmanın meşruluğu -Yakın ilişkide olunan kişilerin güvenliği tehlikedeyse şiddet içeren yollara başvurmanın meşruluğu -Ulusal güvenliğin sağlanmasında devletin sorumluluğu -Savaş zamanlarında kişisel güvenliktense ulusal güvenliğin korunması -Özsavunma ve ulusal güvenlik nedeniyle silahlanma -Yerli silah üretiminin ulusal güvenlik açısından önemi -Silah üretimi karşısında insan güvenliğinin tehlikeye girmesi -Ulusal güvenlik açısından zorunlu askerliğin önemi -Zorunlu askerliğe karşı gönüllü askerlik uygulaması
EVRENSELCİLİK	-Düşünce özgürlüğünün korunması -İnsan haklarının devlet tarafından korunması -İnsanların başkalarının haklarına saygı duyması -Farklı bakış açılarına ve düşüncelere karşı anlayışlı ve hoşgörülü olma -Adalet ve eşitliğin sağlanması -Geçmiş toplumsal hafıza nedeniyle insanların farklı gruplara eşit yaklaşamaması -Karşılıklı anlayış, saygı, hoşgörü ve empati çerçevesinde barışın sağlanması -Herkesi kucaklayan barış fikrinin oluşturulmasında yaşanan zorluk -Mevcut kimlik politikalarının gruplararası ve barışın sağlanmasında yetersizliği -Kimlik politikalarının yeniden şekillendirilmesi ile barışı sağlama
İYİLİKSEVERLİK	-Toplumsal barış için yardımlaşma ve dayanışma kültürünün oluşturulması -Diğer insanların ihtiyaçlarına duyarlı bireylerin yetiştirilmesi -Tüm insanların iyiliği için çalışma -Mevcut iç- grup/dış-grup aidiyetleri nedeniyle iyiliğin herkes için sağlanmasında güçlük

6.1.2.1. Güç ile İlişkili Temalar

Güç kategorisi altında öne sürülen argümanlar birbiriyle ilişkili iki alt temada toplanmıştır: 1) Savaşın nedeni olarak üstünlük kurma isteği 2) Devlet içinde ve devletlerarasında gücün uygulanışı. Tema 1 ile bağlantılı olarak, gruplarda genel olarak savaşın nedeninin üstünlük kurma isteği olduğu ve bu istekten kaynaklı gücün kullanıldığı öne sürülmektedir. Gücün kişilerarası, gruplararası, devletler arasında uygulanabileceği ve asıl amacın hükmedilmek istenenin maddi ve/ya manevi kaynaklarına hâkim olmak olduğu söylenmiştir. Egemen ülkelerin güçsüz ve yoksul ülkelerdeki yer altı ve yerüstü zenginliklerine çeşitli yollarla hâkim olarak güçlerini arttırdıkları sıklıkla paylaşılan argümanlardan biridir. Manevi kaynaklara hakimiyet ise iki boyutta ele alınmıştır. Bunlardan biri grupların ya da toplumların düşünceleri ve algıları yönetilerek ya da temel insani haklarına erişimi engellenerek savunmasız bırakma yoluyla gücün tek elde toplanmasıdır. Bu boyut sıklıkla iktidar-halk ilişkisi çerçevesinde ele alınmıştır. İkincisi ise egemen ülkelerin zayıf ülkelerin dilini, dinini, yaşam biçimini, gelenek ve göreneklerini kısaca kültürel değerlerini asimile ederek hakimiyetini arttırmak olarak özetlenebilir.

Üstünlük kurma isteğinin hem bir ülkenin iktidarında hem de egemen devletlerin iktidarlarında olabileceği ifade edilmiştir. Ancak gruplarda iktidardan-halka ve egemen devletlerden savunmasız devletlere gücün uygulanma biçimlerinin farklılaştığı vurgulanmıştır. Katılımcılara göre iktidar kendi ideolojisinden farklı düşünen grupların başta düşünce özgürlüğü olmak üzere kişisel özgürlüklerini sınırlandırararak ve sınırlara uymayanları cezalandırarak korku iklimini oluşturmaktadır. Korku ve güvensizlik ile birlikte ülke içindeki bireylerin çoğunluğa uyma davranışı sergilemeye itildiği; iktidarın aldığı kararların sorgulanmamaya başlandığı, böylece iktidarın gücünü arttırdığı ve tek elde topladığı ifade edilmiştir. İktidarın menfaatleri tehlikeye girdiğinde toplumu savaş yanlısı olarak birlik-beraberliğe zorladığı ve bu süreçte farklı düşünenlerin "terörist" olarak ilan edilerek karşıt-grup olarak nitelendirildiği tartışılan diğer bir meseledir. Özellikle savaş-çatışma zamanlarında medya-iktidar iş birliği ile halka algı operasyonu yapıldığı ve halkın düşüncelerinin manipüle edildiği de öne sürülen bir argümandır. Son olarak ise iktidar menfaatleri tehlikeye girdiğinde toplumu ayrıştırırarak kutuplaşma ve

sonucunda ötekileştirme ortamı oluşturup çatışan tarafları kendi isteği doğrultusunda yönetebildiği tartışılmıştır.

Gücün devletlerarasında uygulanış biçimi ile ilişkili olarak ise; egemen devletlerin kendi çıkarları doğrultusunda savunmasız ve güçsüz konumdaki devletlerin kaynaklarını ele geçirme arzusu bulunduğu, uluslararası anlaşmalar nedeniyle bu hedefini doğrudan gerçekleştiremediği için bu ülkelerin zayıflıklarını kullanarak çeşitli bahanelerle (özellikle güvenlik gerekçesiyle) gücünü uyguladıkları dile getirilmiştir. Tüm gruplarda en fazla söz edilen durum egemen devletlerin zayıf ülkelerdeki iç-karışıkları ya da kaos ortamını kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmesidir. Bu argüman egemen olunmak istenen ülkedeki radikal grupları ya da ezilen halkları silahlandırarak hem silah ticaretinden önemli bir kar elde ettikleri hem de demokrasi, insan hakları, güvenlik getirme gibi gerekçelerle iç-karışıklığı arttırarak ülkenin politik gücünü kırmayı hedefledikleri olarak temellendirilmiştir. Egemen devletlerin gücünü arttırmak için kullandığı diğer bir strateji ise güçlü devletlerin güçsüz devletleri destekleyerek kendi tarafını güçlendirmesi ve böylece güç dengesinin değişmesi olarak açıklanmıştır. Bu tema altında yaygınlıkla paylaşılan diğer bir görüş ise ekonomisi güçlü olan devletlerin bilim ve teknoloji alanında da önemli ilerlemeler elde ettikleri ve bu gücünü dünyanın geri kalan zayıf ülkeleri kendilerine bağımlı hale getirerek kullandıklarıdır.

6.1.2.2. Gelenekçilik ile İlişkili Temalar

Gelenekçilik kategorisi altında öne sürülen argümanlar üç tema altında ele alınmıştır: 1) Savaş kültürünün aktarımı, 2) Kültürel değer olarak askerlik ve şehitlik, 3) Kültürün bilinmezliklere karşı koruyuculuğu. İlk tema savaş kültürünün nesilden nesile aktarılarak toplumun belleğine işlemesi ile ilişkili argümanlardan oluşmaktadır. Geçmiş savaşlardaki kazanımlardan, kahramanlık öykülerinden sıklıkla bahsediliyor olması ve geçmiş savaşların insan hayatı üzerindeki olumsuz etkilerinin ise intikam, kin ve nefret duygularını çıkarak şekilde aktarılması sonucunda savaşmaya olan istekliliğin arttığı ifade edilmiştir. Medyada (diziler, filmler) savaş hikayelerinin sıklıkla işlenmesi, tarih derslerinde çoğunlukla savaş zamanlarından bahsediliyor olması gibi sebepler de savaş belleğini güçlendirmektedir.

Bu bağlamda tartışılan diğer bir tema ise Türkiye halkı için askerliğin ve şehitliğin kutsanan değerler haline gelmiş olmasının toplumun savaş fikrinden uzaklaşmasını engellemesi üzerinedir. Gruplarda askerliğin toplum tarafından vatan sevgisini göstermenin bir yolu olarak görülmesi, şehitliğin ise hem dini hem de milli değerlerle eşleştirilmesi ve bu konuların toplumda tartışmaya kapalı konular olarak kalması tartışılan meseleler arasındadır. Bu argümana karşıt olarak askerlik ve şehitlik tanımlamalarının iktidarın ideolojisine göre yeniden biçimlendiği ve iktidarın kendi çıkarları doğrultusunda askerlik ve şehitlik durumlarını manipüle edebildiği öne sürülmüştür. Bu argümanlar eşliğinde gruplarda tartışmaya açılan bazı konular olmuştur. Bunların başında zorunlu askerlik olmalı mı olmamalı mı tartışması gelmektedir. Zorunlu askerliğin milli mücadelemizi yansıtan (sıklıkla Kurtuluş Savaşı'na referans verilmiştir) bir yönü olduğu ve bu nedenle kutsal olduğu öne sürülmüştür. Grupların bazılarında buna karşıt olarak askerliğin erkekliğin kurgulanışındaki rolü, askerliğin yaşamın diğer evrelerine (örn., işe girme, evlilik) geçişte bir basamak olmasının yarattığı sorunlar, zorunlu ve bedelli askerlik yapanların toplumda farklı algılanışının neden olduğu toplumsal ayrılıklar tartışılmıştır.

Savaş bağlamında gelenekçilik kategorisinde değerlendirilen diğer bir tema ise içinde yaşanan kültürün değişimine duyulan korkularla ilişkilidir. Gruplarda kültürün, gelenekler ve göreneklerin insanı koruyan, güvende hissettiren ve belirsizlikten koruyan bir yanı olduğu, ülkesindeki savaş koşullarından dolayı Türkiye'ye sığınan göçmenlerin kültürel bir tehdit olarak görüldüğü, Türk kültürünün değişmesinden ve asimile edilmesinden dolayı yaşadıkları korku ve kaygıları paylaşılmıştır. Diğer bir bağlamda ise kültürel emperyalizm olarak açıklanan egemen devletlerin Türk kültürünün değerlerini, kültürel ve yaşam pratiklerini asimile etmesinden duyulan rahatsızlık da sıkça dile getirilen bir meseledir. Bu argümanlara karşıt olarak birlikte yaşamın inşa edilmesi için gayret gösterilmesi gerektiği, özellikle "diğer"inin kültürünü tanımanın ve kültürler arasındaki ortaklıkları yakalamanın yaşanan kaygıları azaltacağı öne sürülmüştür.

6.1.2.3. Güvenlik ile İlişkili Temalar

Güvenlik meselesi en sıcak ve tartışmalı konular arasında yer almaktadır. Gündemde sınır güvenliği için Afrin operasyonunun yürütülüyor olması, ülke olarak olağanüstü

halde (OHAL) olunması, yakın zamandaki terör olayları, çok sayıda şehit haberlerinin gelmesi, süregiden Suriye Savaşı gibi olaylar da meseleyi sıcak bir tartışma ortamına taşımıştır. Güvenlik ile ilişkili olarak dört tema belirlenmiştir: 1) Çatışan güvenlik biçimleri, 2) Güvenliğin sağlanmasında sorumlular 3) Silahlanmanın meşruluğu.

Gruplarda kişisel güvenlik, toplum güvenliği, devlet güvenliği ve sınır güvenliği olmak üzere dört farklı güvenlik türü tartışılmıştır. Kişisel güvenliğin sözü edilen diğer güvenlik biçimleriyle çatıştığı bu nedenle de en tartışmalı konu haline geldiği dikkati çekmektedir. Kişisel güvenliği önceleyen katılımcıların en temel argümanı her insanın güvende kalma, yaşama hakkı olduğu, hiçbir koşulda insanın bu haklarından vazgeçmemesi gerektiğidir. Önce insan hayatının ardından devlet ya da sınır güvenliğinin geldiği paylaşılmıştır. Buna karşıt argüman olarak devletin, toplumun ya da sınırların güvenliği tehlikedeyken kişisel güvenliğin sağlanamayacağı öne sürülmüştür. Bu iki argüman çerçevesinde güvenliği sağlamanın sorumluluğunun kimde olduğu tartışılmıştır. Bir grup katılımcı özgürlüklerimizden vazgeçmek pahasına da olsa devlet çatısı altında yaşıyorsak hem toplumdaki bireylerin hem güvenlik sağlayıcıların hem de devletin ve sınırların güvenliğini sağlamanın devletin sorumluluğunda olduğunu paylaşmıştır. Buna karşıt diğer grup ise tüm sorumluluğu devlete yüklemenin kolaycılık ve bencillik olduğunu, toplumdaki her bireyin güvenliğin sağlanmasında sorumluluğu olduğunu ifade etmiştir.

Bu bağlamda en tartışmalı konu haline gelen iki mesele silahlanma ve askerlik olmuştur. Silahlanmaya karşı olan katılımcılar kişisel güvenliğin tehlikede olduğu koşullarda bile silahlanmaya gidilmemesi, insan hayatına kast edilecek herhangi bir davranışta bulunulmaması gerektiğini öne sürmüşlerdir. Ancak sevdiklerinin canı tehlikede olduğunda aynı net duruşun sergilenmediği dikkati çekmektedir. Sevdiklerinin, yakın ilişkide olunan insanların hayatını korumak için silahlanmanın meşruiyet kazandığı görülmektedir. Buna karşıt olarak kişisel güvenliği sağlamadan yakında bulunan kişilerin hayatını da koruyamayacakları bu nedenle ilk önce insanın kendini güvende tutması gerektiği söylenmiştir. Diğer bir karşıt görüş ise, devletin ve sınırların tehlikede olduğu zamanlarda her bireyin silahlanmasının meşru olduğudur. Silahlanma ve güvenlik ile ilişkili diğer bir perspektif ise her devletin kendine ait orduya ve silah teknolojisine sahip olmasının gerekliliği üzerinedir. Bir grup katılımcı

her ülkenin kendilerine gelebilecek herhangi bir tehlikeye karşı savunma sistemine sahip olması gerektiğini, savunma sistemi güçlü olan ülkelerin diğer ülkeleri savaş başlatma konusunda caydırıcı olacağını paylaşmıştır. Grup tartışmalarının yürütüldüğü dönemde Türkiye'de yerli silah üretimi faaliyetleri başlamıştır. Bu üretim faaliyetlerine referansla yerli silah üretimi ile Türkiye'nin dünyadaki konumunun güçleneceği, dışa bağımlılığın azalacağı ve ülkenin daha güvenli hale geleceği öne sürülerek desteklenmiştir. Silahlanmanın ancak ülkelerin sınırları dış devletler tarafından açık bir şekilde tehdit edilmesi ya da reel bir savaş ortamının olması durumlarında gerektiği eklenmiştir. Asimetrik savaş koşullarında ya da ülkenin kendi içindeki karışıklıkların ve çatışmaların çözümünde kullanılmaması gerektiği ifade edilmiştir. Bu anlamda grup katılımcıları Türkiye'nin kendi sınırlarını sınır ihlali yapmadan koruması gerektiğini öne sürerek Afrin operasyonunu eleştirmişlerdir. Ayrıca ülke içindeki muhalif grupların eylemlerinin güvenlik gerekçesiyle çoğu zaman orantısız güç kullanılarak engellenmesi de eleştirilmiştir. Silahlanma karşıtı olanlar ise ülkelerin silah üretimi ve kullanımını denetleyen üst mekanizmaların yetersizliği, silah üretiminin nihayetinde insanların yaşam hakkını ihlal etmek üzere kurulu olduğu gibi gerekçelerle reddetmişlerdir. Ayrıca dünya üzerindeki eşitsizlikler göz önüne bulundurulduğunda bazı ekonomisi güçlü olan ülkeler savaş endüstrisinde ileri bir konuma gelecek iken diğer yoksul ülkeler ise ya savunmasız kalacak ya da güçlü devletlere bağımlı olacaktır. Sonuç olarak silahlanma desteklendiğinde hem ülkeler arası eşitsizlik derinleşecek hem de insanların yaşamları tehlikeye girecektir.

Zorunlu askerlik konusunda da kişisel güvenlik ve devlet/toplum güvenliği çatışan bir görünüm sergilemiştir. Konu ile ilişkili öne çıkan argümanlardan biri ülkenin ve toplumun güvenliğini sağlamak için ve geçmiş çatışma zamanlarından alınan derslere göre askerliğin zorunlu olması gerektiğidir. Diğer argüman ise zorunlu askerliğin kişisel hak ve özgürlükleri ihlal ettiği, kişinin özgür iradesini yok saydığı, toplum ve devlet baskısı nedeniyle kişilerin istemeyerek de olsa askere gitmek zorunda oldukları, bedelli askerliğin ise eşitsizliği daha da derinleştirdiği çerçevesinde açıklanmıştır. Zorunlu askerliğe alternatif olarak gönüllü askerlik ya da ücretli askerlik önerilmiştir.

6.1.2.4. Evrenselcilik ile İlişkili Temalar

Evrenselcilik ile ilişkili öne çıkan temalar "Barış nasıl sağlanır?" sorusuna da cevap verecek türdendir. Katılımcıların barışın sağlanabileceğine olan inançları da öne sürdükleri argümanlar çerçevesinde açığa çıkmaktadır. Bu kategori altında üç tema belirlenmiştir: 1) Karşılıklı saygı, hoşgörü, anlayış ve empati aracılığıyla barışın sağlanması, 2) İnsan haklarının korunması yoluyla barışın sağlanması, 3) Kimlik politikalarının yeniden şekillendirilmesi.

İlk tema karşılıklı saygı, hoşgörü, anlayış ve empati aracılığıyla barış ortamının sağlanacağı üzerinedir. Katılımcılar saygı ve karşılıklı anlayışın anlaşmazlıkların ve çatışmaların çözümünde kullanılabileceğini ve dolayısıyla birlikte yaşamı kolaylaştırıcı unsurlar olarak barış ikliminin oluşmasına katkıda bulunacağını dile getirmişlerdir. Ancak karşılıklı anlayış ve saygı kültürünün oluşması için bireylerin düşünce özgürlüklerinin korunmasına, çeşitliliğin anlayışla karşılanmasına ve sağlıklı iletişim kurma yollarının bilinmesine ihtiyaç duyulduğu da ifade edilmiştir. Buna karşıt argüman olarak dünyada milyarlarca insan yaşadığı, her insanın barıştan anladığının farklılaştığı, ortak bir barış fikri oluşturulmaya çalışırken yine bu fikirlerden ayrı düşünen insanların düşünce özgürlüğünün korunamayacağı ve dolayısıyla yine insanlar ya da gruplararası ayrışmaların ortaya çıkacağı öne sürülmüştür. Bu bağlamda en sık verilen örnek terörizm olgusuyla ilişkilidir. Bir kişi radikal bir eylemde bulunmak istediğinde ve bu eylemini kendine göre haklı gerekçelere dayandırdığında nasıl bir tutum sergilenmesi gerektiği, bu kişiyi eyleminden ya da düşüncesinden dolayı cezalandırmak özgürlüklerinin ihlal edilmesine sebebiyet verip vermeyeceği tartışılmıştır. Diğer bir karşıt argüman ise hoşgörü ve anlayışın sağlanamayacağı ile ilgilidir. İnsanların kendine yakın olan düşünceleri ya da yakın olan kişilerin düşüncelerini ancak hoşgörü ve anlayışla karşıladığıdır. Dünya tarihinde çeşitli savaşların ve çatışmaların yaşandığını, nesilden nesile aktarılan bu hikayelerin insanların intikam, kin ve nefret duygularından sıyrılamamasına neden olduğu ve bu kolektif bellek ile gruplararasında uzlaşmanın yaşanamayacağı öne sürülmüştür. Buna alternatif bir yöntem olarak karşı taraf hakkında bilgi sahibi olmanın, onların bakış açısından olayları sentezleyebilmenin tutum değişikliği oluşturabileceği dile getirilmiştir. Tarafsız bir tarih anlayışının geliştirilerek empati becerilerinin arttırılması,

şiddetsizliği ilke edinen barış eğitiminin erken çocukluk döneminden itibaren verilmeye başlanması ve ortak insani değerler üzerinden ilişkilerin yeniden düzenlenmesi sayesinde barışçıl toplum yaratılabileceği ifade edilmiştir. Bu bağlamda düşüncelerini dile getiren katılımcıların barışın sağlanmasında devletin sorumluluğu yanı sıra bireylerin de sorumlu olduğunu savundukları görülmektedir. Çatışma ve savaş karşısında insanların çaresiz olmadığı, dünyanın savaşlar üzerine kurulu bir düzeninin olmak zorunda olmadığı, eğitim ve farkındalık oluşturma yolu ile barışçıl toplumların yaratılabileceğini düşünmektedirler.

Gruplarda barış bağlamında tartışılan diğer bir tartışma konusu ise insan hakları meselesidir. Devletin vatandaşların haklarına erişimini kolaylaştırması ve vatandaşların da hakları hakkında bilgi sahibi olması öne sürülen fikirler arasındadır. Katılımcılara göre vatandaşların haklarının korunması ve sürekliliğinin sağlanması, eşit haklardan yararlanmasını sağlayacak olan devlettir. Eşitlik, adalet kavramları bu perspektifte sıklıkla tartışılmıştır. Katılımcılar eşitliğin haklar bakımından sağlananabileceği ama gerçek bir eşitliğin mümkün olamayacağını öne sürmüşlerdir. Tam eşitlikte bireysel farklılıklar göz ardı edilecektir ve bu durum bir kesimi mutlu ederken diğer kesimi mutsuz edecektir ve dolayısıyla tekrar huzursuzluk ortaya çıkacaktır. Bunun yerine adalet ya da adil eşitlik kavramlarını öne sürmüşlerdir. Adaletin herkes hak ettiği yaşar perspektifinden uzak, temelinde herhangi bir dine, ırka, cinsiyete, sosyoekonomik duruma göre şekillenmeyen tam eşitliğin olduğu, insan onuruna uygun yaşam standartlarının net bir şekilde belirlendiği bir sistemi tasvir etmişlerdir. Hukuk adaletin sadece uygulama alanı olduğu, hukuk sisteminin de adil eşitliğin sergilendiği bir alana dönüştürülmesi gerektiği düşünülmüştür. Ancak katılımcılar tam anlamıyla adil ve eşit bir dünyanın kurulamayacağını da ifade etmişlerdir. Onlara göre ortada bir güç varsa eşitlik ve adaletten bahsedilemez; bu nedenle ya güç farklı grupların birbirini destekleyecek şekilde eşit dağıtılmalı ya da ortadan kaldırılmalıdır.

Evrenselcilik kategorisi altında tartışılan diğer bir tema ise kimlik politikalarının yeniden şekillendirilmesi ile ilişkilidir. Gruplarda barışçıl toplumların oluşturulması için üretilen kültürleşme politikalarına (asimilasyon, çoğulculuk, çokkültürlülük) eleştiriler getirilmiştir. Gruplarda birlikte barışçıl bir şekilde yaşamanın üç yolu olabileceği tartışılmıştır. Bunlar "farklılıklara değil benzerliklere odaklanmak", "kültürlerarası

geçişkenliğe izin vermek", "tüm kültürlerden bağımsız ortak bir kültür yaratmak", "kültürlerarası geçişkenliğe izin vermek" olarak isimlendirilmiştir. İlkinde insanlar arasındaki farklılıklara değil, benzerliklere vurgu yaparak gruplararası ayrışmaların ve kutuplaşmaların ortadan kaldırılacağı öne sürülmüştür. Kültürlerarası geçişkenliğin sağlanması ile ilişkili olarak kültürlerin dolayısıyla o kültür içinde yaşayan insanların birbirinden izole olmaması ve gruplararası temasın arttırılması için öz kültürlerini terk etmeden kültürler hakkındaki bilgilerin sağlanması gerekli görülmüştür. Üçüncüsünde ise tüm kültürlerden bağımsız ortak bir kültür yaratılması fikri yer almaktadır. Böylece herhangi bir kültür tüketim aracı haline gelmeyecek, diğer bir kültüre karşı hoşnutsuzluk ya da sempati duyma durumları yaşanmayacak, farklı kültürleri sahiplenmedeki problemler ortadan kalkacak ve hiçbir kültür diğer bir kültüre baskın olmayacaktır.

6.1.2.5. İyilikseverlik ile İlişkili Temalar

Gruplarda iyilikseverlik kategorisi altında değerlendirilebilecek argümanların diğer argümanlara kıyasla daha kısıtlı olduğu dikkati çekmektedir. İyilikseverlikle ilgili olan argümanlar tek tema altında toplanmıştır: Yardımlaşma ve dayanışma kültürünün yaygınlaştırılması.

Katılımcılar toplumsal dayanışma ve yardımlaşmanın insanlar arasındaki bağı kuvvetlendireceğini öne sürmüşlerdir. Diğer insanların ihtiyaçlarına duyarlı olmanın ve tüm insanların iyiliği için çalışmanın barış kültürünü oluşmasına katkı sağlayacağını dile getirmişlerdir. Bu nedenle başkalarının ihtiyaçlarına duyarlı iyi insanlar yetiştirmenin önemli olduğunu belirtmişlerdir. Ancak bazı katılımcılar tüm insanların iyiliği için çabalamanın pratikte mümkün olamayacağını ve her insanın kendini yakın gördüğü kişilere ve gruplara karşı iyilik sergileyeceğini öne sürmüştür.

Tablo 8. Temalar Çerçevesinde Argümanlar ve Karşıt Argümanlar

Kategoriler	Temalar	Argümanlar/Karşıt Argümanlar
GÜÇ	Savaşın nedeni olarak üstünlük kurma isteği	Egemen devletler, yeraltı ve/ya yerüstü kaynakları ele geçirmek amacıyla savunmasız ve güçsüz devletleri işgal eder.
		Egemen devletler, hâkim olmak istedikleri ülkenin kültürel değerlerini asimile ederek üstünlük kurar.
		Bir ülkenin iktidarı kendi ideolojisini yaymak amacıyla kendi ideolojisine karşıt grupları çeşitli yollarla baskılar.
	Devlet içinde ve devletlerarasında gücün uygulanışı	İktidar halkının başta düşünce özgürlüğü olmak üzere temel insan haklarını sınırlandırarak hakimiyetini arttırır.
		Egemen ülkeler savunmasız ülkelerdeki iç-karışıklıkları kendi çıkarları doğrultusunda manipüle ederek gücünü arttırır ya da güç dengesini değiştirir.
		Ekonomisi güçlü devletler bilim ve teknoloji alanında ilerlemeleri sayesinde güçsüz devletleri kendini bağımlı hale getirir.
GELENEKÇİLİK	Savaş kültürünün aktarımı	Savaş ile ilişkili tarihsel olaylar sözlü ve yazılı kültürel öğeler aracılığıyla nesilden nesle aktarılmaktadır.
		Medya aracılığıyla tarih sürecindeki savaş öğeleri yeniden işlenerek toplumun savaş belleği diri tutulmaktadır.
	Kültürel değer olarak askerlik ve şehitlik	Askerlik ve şehitlik, milli duyguları besleyen ve savaşmanın meşruluğunu arttıran kültürel değerlerdir. *Karşıt argüman:* Askerlik ve şehitlik tanımlamalarının siyasi iktidarların ideolojilerine göre değişmektedir, bu nedenle sorgulanması gereken kavramlardır.
		Zorunlu askerlik milli mücadele ruhumuzun bir parçasıdır, güçlü bir devlet olabilmek için askerlik zorunlu olmalıdır. *Karşıt argüman:* Zorunlu askerlik sorgulanması gereken bir kavramdır, askerliğin belli bir gruba zorunlu olması onların kişisel haklarının ihlal edilmesine neden olmaktadır.
	Kültürün bilinmezliklere karşı koruyuculuğu	İçinde yaşanılan kültür insanı güvende hissettirmektedir, ülke içindeki mülteciler ve egemen ülkeler Türk kültürünü asimile ettikleri için kültürel tehdit unsurudur. *Karşıt argüman:* Birlikte yaşamın inşa edilmesi için "öteki"nin kültürünü tanımak ve

		benzerliklere odaklanmak gereklidir.
GÜVENLİK	Çatışan güvenlik biçimleri	Kişisel güvenlik her insanın temel hakkıdır, her koşulda kişisel güvenlik ön planda olmalıdır. *Karşıt argüman:* Devletin, toplumun ya da sınırların güvenliği tehlikedeyken kişisel güvenlik sağlanamaz, bu nedenle öncelikli olan devlet güvenliğidir.
	Güvenliğin sağlanmasında sorumlular	Toplumun ve devletin güvenliğini sağlamak devletin sorumluluğudur. *Karşıt argüman:* Sorumluluğu devlete yüklemek kolaycılıktır, toplumda yaşayan her birey güvenliğin sağlanmasından sorumludur.
	Silahlanmanın meşruluğu	Her bireyin kişisel güvenliği ön planda olmalıdır, çatışma koşullarında diğer kişinin kişisel güvenliğini ihlal etmemek için pasif duruş sergilenmelidir. *Karşıt argüman:* Kişinin sevdiği insanlar tehlikedeyken onları korumak adına silahlanmaya gidilebilir. *Karşıt argüman:* Devletin ve sınırların güvenliği tehdit altındayken her bireyin silahlanması meşrudur.
		Her devlet özsavunma amacıyla kendisine ait ordu ve silah teknolojisine sahip olmalıdır. Silahlar asimetrik savaş koşullarında değil, devletlerarası reel bir savaş olması durumunda kullanılmalıdır. *Karşıt argüman:* Silah üretimi nihayetinde daha fazla insanın ölümüne yol açacağı için devletler silahlanmamalıdır.
EVRENSELCİLİK	Karşılıklı saygı, hoşgörü, anlayış ve empati aracılığıyla barışın sağlanması	Karşılıklı saygı, anlayış, empati ve hoşgörü ile anlaşmazlıklar ve çatışmaların çözümlenebilir, dolayısıyla birlikte yaşamın temelleri inşa edilebilir. *Destekleyici argüman:* Karşılık anlayış ve saygı kültürünün oluşması için bireylerin düşünce özgürlüklerinin korunmasına, çeşitliliğin anlayışla karşılanmasına ve sağlıklı iletişim kurma yollarının bilinmesine ihtiyaç duyulmaktadır. *Karşıt argüman:* Barış fikri kişiden kişiye değişeceği için ortak bir paydada buluşulamaz, ortak bir barış fikri oluşturulmaya çalışırken farklı düşünen insanların düşünce özgürlüğünün korunamaz. Karşıt argüman: Geçmişteki savaş ve çatışmalardan dolayı sahip olunan kolektif travmalar nedeniyle hoşgörü ve uzlaşı kültürü sağlanamaz.
	İnsan haklarının korunması yoluyla barışın sağlanması	İnsan haklarının korunduğu ve bireylerin kendi haklarının bilincinde olduğu bir ortamda barış kültürü oluşturulabilir.
		Devlet insanlar arasında adalet ve eşitliği sağlamalıdır. *Karşıt argüman:* İnsanlar arasında eşitlik sağlanamaz ancak adalet sağlanabilir. Bu nedenle

		adaletin sağlanması ve korunmasına çabalanmalıdır.
	Kimlik politikalarının yeniden şekillendirilmesi	Mevcut kültürleşme politikaları (asimilasyon, çoğunculuk) gruplararası çatışmaların üstesinden gelinmesinde yetersizdir. *Destekleyici argüman:* İnsanlar arasında benzerliklere ve ortaklıklara odaklanılarak gruplararası kutuplaşmanın önüne geçilebilir. *Destekleyici argüman:* Gruplararası temasın arttırılması için grupların öz kültürlerini terk etmeden diğer kültürlerle temas etmesi sağlanmalıdır. *Destekleyici argüman:* Tüm kültürlerden bağımsız ortak bir kültür yaratılmalıdır.
İYİLİKSEVERLİK	Yardımlaşma ve dayanışma kültürünün yaygınlaştırılması	Toplumsal yardımlaşma ve dayanışma aracılığıyla barışa katkı sunulabilir.
		Tüm insanların iyiliği için çabalanmalıdır. *Karşıt argüman*: Ancak iç-gruptaki kişilerin iyiliği için çaba gösterilir, tüm insanların ihtiyaçlarına duyarlı olunamaz.

6.2.Nicel Verinin Analiz Sonuçları

Bu çalışmada araştırma ve kıyaslama gruplarının değer yönelimlerinin ve temsil yapılarının süreç içindeki değişimini/kalıcılığını inceleyebilmek için grupların başlangıçta benzer özelliklere sahip olması temel bir koşul olarak kabul edilmelidir. Aşağıdaki bölümde hem demografik özellikler hem de değer yönelimleri açısından grupların benzer özellikte olup olmadıkları incelenmiştir.

6.2.1. *Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Başlangıçtaki (Z1) Demografik Değişkenleri ve Değer Yönelimlerinin Karşılaştırılması*

6.2.1.1.Demografik Değişkenler

Araştırma (N=81) ve kıyaslama (N=192) gruplarında yer alan katılımcıların demografik değişkenler açısından başlangıçta (Z1) benzer özellikte olup olmadığını incelemek amacıyla Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) analizi yapılmıştır (Tablo 9'da değişkenlerin ortalama ve standart sapma değerleri ve MANOVA sonuçları yer almaktadır). Araştırma ve kıyaslama gruplarında yer alan katılımcıların yaş ($F_{(1,226)}$=.547, p=.46), dine bağlılık ($F_{(1,270)}$=2,243, p=.14) ve politik yönelim ($F_{(1,266)}$=3,225, p=.07) ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir. Benzer şekilde araştırma ve kıyaslama gruplarının başlangıçtaki günlük yaşantılarındaki siyasi konuları konuşma sıklıkları ($F_{(1,267)}$=.010, p=.92), siyasi gündemi takip etme sıklıkları ($F_{(1,270)}$=1,070, p=.28), savaş ve barış ile ilgili gündemi takip etme sıklıkları ($F_{(1,267)}$=.841, p=.36), çevrelerindeki insanlar ile savaş ve barış ile ilgili konuları konuşma sıklıkları ($F_{(1,267)}$=.153, p=.70), sosyal medya üzerinden savaş ve barış ile ilgili konuşmalara katılma sıklıkları ($F_{(1,268)}$=.439, p=.51) ve barış ve savaş halinin gündelik yaşantılarını etkileme derecesi ($F_{(1,271)}$=2,554, p=.11) ortalamaları arasında da istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunmamaktadır. Demografik değişkenlerin ortalamaları arasında gruplararası farklılığın olmaması bu iki grubun başlangıçta sözü edilen değişkenler açısından benzer özelliklere sahip olduğunu göstermektedir.

Tablo 9. Demografik Değişkenler Açısından Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları

	Araştırma (N=81)			**Kıyaslama (N=192)**				
Bağımlı Değişken	***N***	***Ort***	***S***	***N***	***Ort***	***S***	***F***	***p***
Yaş	81	20.74	2.17	147	20.96	2.12	.547	.46
Dine bağlılık	80	5.75	3.07	192	5.14	3.09	2.243	.14
Politik görüş	78	4.36	1.85	190	3.87	2.10	3.225	.07
Günlük yaşantıda siyasi konuları konuşma	80	3.54	2.52	189	3.50	2.73	.010	.92
Politik gündem takip	81	4.12	2.71	191	4.53	2.92	1.170	.28
Savaş ve barış ile ilgili gündem takip	81	5.06	2.62	188	5.39	2.70	.841	.36
Sosyal çevre ile barış ve savaş hakkında konuşma	81	4.51	2.31	188	4.63	2.49	.153	.70
Sosyal medya üzerinden savaş ve barış ile bağlantılı tartışmalara katılım	80	1.68	2.39	190	1.47	2.23	.439	.51
Barış ya da savaş halinin gündelik yaşantıya etkisi	81	5.72	2.80	192	5.13	2.75	2.554	.11

6.2.1.2. Ana Değer Boyutları

Araştırma (N=81) ve kıyaslama (N=192) gruplarında yer alan katılımcıların başlangıçta (Z1) değer öncelikleri açısından benzer özellikte olup olmadığını incelemek amacıyla Çok Değişkenli Varyans Analizi (MANOVA) yapılmıştır (Tablo 10'da değişkenlerin ortalama, merkezi puan ortalamaları, standart sapma değerleri ve MANOVA sonuçları yer almaktadır). Her bir değer boyutu için Levene testi sonuçları .05'ten büyüktür. Dolayısıyla dört ana değer boyutunun varyansları iki grupta da homojen dağılım göstermektedir. Ana değer boyutlarının merkezi puanlarıyla yapılan MANOVA analizi sonucunda araştırma ve kıyaslama gruplarındaki katılımcıların yeniliğe açıklık ($F_{(1,271)}$=.847, p=.36), özgenişletim ($F_{(1,271)}$=1,476, p=.23), muhafazacılık ($F_{(1,271)}$=.000, p=1.00) ve özaşkınlık ($F_{(1,271)}$=.033, p=.86) boyutlarının ortalamaları arasında farklılık olmadığı görülmektedir. Bu sonuçlar araştırma ve kıyaslama grubu katılımcılarının değerlere verdikleri önem açısından da başlangıçta benzer özellikte olduğunu göstermektedir.

Tablo 10. Ana Değer Boyutları Açısından Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ortalama, Standart Sapma Değerleri ve MANOVA Sonuçları

	Araştırma (N=81)		**Kıyaslama (N=192)**		**Araştırma Merkezi Puan**		**Kıyaslama Merkezi Puan**			
Ana Değer Boyutları	*Ort*	*S*	*Ort*	*S*	*Ort*	*S*	*Ort*	*S*	*F*	*p*
Yeniliğe Açıklık	4.91	.65	4.83	.60	.46	.50	.40	.52	.847	.36
Özgenişletim	4.08	.66	4.04	.72	-1.16	.72	-1.04	.76	1.476	.23
Muhafazacılık	3.49	.83	3.62	.84	-.36	.41	-.36	.41	.000	1.00
Özaşkınlık	5.29	.45	5.26	.54	.84	.40	.83	.40	.033	.86

Not. MANOVA analizinde merkezi puan ortalamaları kullanılmıştır.

6.2.2. Betimleyici Analizler

Tablo 11 ve Tablo 12'de Z1(N=273) ve Z2(N=150)'de yer alan tüm katılımcıların incelenen değişkenlere ait ortalama ve standart sapma değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 11. Tüm Katılımcıların İncelenen Değişkenlere Ait Z1 ve Z2'deki Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Z1			**Z2**		
Değişkenler	*N*	*Ort*	*S*	*N*	*Ort*	*S*
Yaş	228	20.88	2.13	150	21.33	2.82
Dine bağlılık	272	5.32	3.09	147	5.37	3.09
Politik görüş	268	4.01	2.04	148	4.12	1.96
Günlük yaşantıda siyasi konuları konuşma	269	3.51	2.66	149	3.97	2.51
Politik gündemi takip	272	4.41	2.86	148	4.49	2.62
Savaş ve barış ile ilgili gündem takip	269	5.29	2.68	149	5.16	2.60
Sosyal çevre ile barış ve savaş hakkında konuşma	269	4.60	2.43	148	4.65	2.45
Sosyal medya üzerinden savaş ve barış ile bağlantılıtartışmalara katılım	270	1.53	2.28	148	1.91	2.45
Barış ya da savaş halinin gündelik yaşantıya etkisi	273	5.30	2.78	149	5.87	2.83
Barışa yönelik tutumlar (BYT)	273	3.88	.55	150	3.84	.54
Savaşa yönelik tutumlar (SYT)	273	2.38	.95	150	2.30	.94
Savaşta şiddete yönelik tutumlar (SŞT)	272	2.90	.71	150	2.88	.83

Tablo 11 değişkenlerin ortalamaları açısından değerlendirildiğinde, katılımcıların hem Z1 hem de Z2'de savaş ve barış ile ilişkili gündemi takip etme davranışını diğer değişkenlere kıyasla daha sık sergilediği görülmektedir. Ayrıca katılımcılar savaş ve barış ile bağlantılı konuları sosyal medya aracılığıyla tartışmak yerine sosyal çevresi ile konuşmayı daha fazla tercih etme eğilimindedirler. Katılımcılar aynı zamanda barışa yönelik- savaşa kıyasla- daha olumlu tutumlar sergilemektedir.

Tablo 12. Tüm Katılımcıların Değer Yönelimlerinin Z1 ve Z2'deki Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

	Z1 (N=273)				Z2 (N=150)			
Değişkenler	Düzeltilmemiş Değerler		Merkezi Puanlar		Düzeltilmemiş Değerler		Merkezi Puanlar	
Ana Değer Boyutları	*Ort*	*S*	*Ort*	*S*	*Ort*	*S*	*Ort*	*S*
Yeniliğe açıklık	4.85	.62	.42	.51	5.03	.65	.54	.53
Muhafazacılık	4.08	.70	-.36	.41	4.13	.69	-.36	.39
Özgenişletim	3.36	.91	-1.08	.75	3.34	.99	-1.15	.74
Özaşkınlık	5.27	.51	.83	.40	5.25	.54	.76	.40
Alt Değerler								
Özyönelim-düşünce	5.05	.78	.61	.70	5.19	.76	.70	.64
Özyönelim-eylem	5.23	.70	.79	.73	5.42	.64	.93	.65
Uyarılım	4.47	.94	.03	.81	4.74	.98	.25	.81
Hazcılık	4.67	.98	.23	.90	4.78	.87	.30	.80
Başarı	3.88	1.10	-.56	.96	3.77	1.09	-.72	.87
Güç-kaynaklar	2.90	1.19	-1.54	1.07	2.92	1.23	-1.57	1.07
Güç-hakimiyet	3.31	1.16	-1.13	1.06	3.32	1.21	-1.16	.99
Görünüş	4.23	1.05	-.21	.83	4.20	1.00	-.29	.80
Güvenlik-kişisel	4.82	.90	.38	.73	4.81	.87	.32	.70
Güvenlik-toplumsal	4.50	1.03	.06	.82	4.59	1.06	.11	.70
Gelenekçilik	3.15	1.43	-1.27	1.28	3.26	1.44	-1.23	1.30
Uyma-kurallar	3.25	1.04	-1.19	.87	3.30	1.08	-1.19	.86
Uyma-kişilerarası	4.52	1.02	.08	.86	4.56	.94	.07	.78
Alçakgönüllülük	4.07	.84	-.37	.80	4.18	.80	-.31	.73
İyilikseverlik-güvenebilirlik	5.56	.63	1.12	.57	5.46	.69	.97	.60
İyilikseverlik-ilgi	5.40	.65	.96	.56	5.34	.62	.85	.55
Evrenselcilik-ilgi	5.26	.80	.82	.76	5.24	.83	.76	.74
Evrenselcilik-doğa	5.26	.82	.82	.72	5.24	.79	.76	.69
Evrenselcilik-hoşgörü	4.88	.81	.44	.72	4.95	.81	.46	.70

Tablo 12 incelendiğinde, ana değer boyutları açısından katılımcılar her iki zamanda da en çok özaşkınlık değer boyutuna, en az ise özgenişletim değer boyutuna önem vermektedirler. Motivasyonel çemberde karşıt olarak konumlanan yeniliğe açıklık-muhafazacılık ve özgenişletim-özaşkınlık boyutlarına verilen önemde farklılaşma olup olmadığını incelemek amacıyla eşleştirilmiş iki grup örneklem t test (pair samples t test) analizi yapılmıştır. Katılımcıların her iki zamanda da yeniliğe açıklık (YA) değer boyutuna muhafazacılık (M) değer boyutundan (Z1: $M_{YA=}$.42, M_M=-.36, t(272)=14.917, p<.05; Z2: M_{YA}=.54, M_M=-.36, t(149)=12.695, p<.001); özaşkınlık (ÖZA) değer boyutuna da özgenişletim (ÖZG) değer boyutundan daha fazla önem verdikleri görülmektedir (Z1: $M_{ÖZA=}$.83, $M_{ÖZG}$=-1.08, t(272)= -30.866, p<.05; Z2: $M_{ÖZA=}$.76, $M_{ÖZG}$=-1.15, t(149)=-21.899, p<.001). Alt değer grupları açısından değerlendirildiğinde katılımcılar her iki zamanda da iyilikseverlik-güvenebilirlik değerine en yüksek, güç-kaynaklar değerine ise en az düzeyde önem atfetmektedirler.

6.2.3. Demografik Değişkenlerin Değer Yönelimleri ve Tutumlar ile İlişkisi

Demografik değişkenlerin tutum ve değer yönelimleriyle olan ilişkisini değerlendirmek için Pearson korelasyon analizi yapılmıştır (Tablo 13 ve Tablo 14, Z1 ve Z2'ye ait demografik değişkenlerin tutumlar ve ana değer boyutları ile kısaltılmış korelasyon sonuçlarını; Ek 1, Z1'deki tüm değişkenler arasındaki genişletilmiş korelasyon tablosunu içermektedir). Tablo 13 ve Tablo 14 incelendiğinde katılımcıların gündelik hayatta siyasi konuları konuşma (Z1: r=.25, p<.001; Z2: r=.29, p<.001), siyasi gündemi takip etme (Z1: r=.23, p<.001; Z2: r=.26, p<.001), gündelik hayatta savaş ve barış ile ilişkili konuları sosyal medya üzerinden takip etme (Z1: r=.30, p<.001; Z2: r=.29, p<.001), çevredeki insanlarla savaş ve barış ile bağlantılı konuları konuşma (Z1: r=.31, p<.001; Z2: r=.22, p<.001), sosyal medya üzerinden savaş ve barış ile ilişkili tartışmalara katılma (Z1: r=.20, p<.001; Z2: r=.17, p<.05) sıklıkları arttıkça BYT puanlarının da anlamlı olarak arttığı görülmektedir. Ayrıca barış ve savaş halinin gündelik yaşantıyı etkileme düzeyi arttıkça her iki zamanda da BYT puanları artmaktadır (Z1: r=.13, p<.05; Z2: r=.29, p<.001). Sözü edilen bu değişkenlerin en çok özaşkınlık değer boyutu ile ilişki sergilediği dikkati çekmektedir. Özaşkınlık değer boyutuna verilen önem arttıkça katılımcıların gündelik hayatta siyasi konuları konuşma (Z1: r=.25, p<.001; Z2: r=.22, p<.001), siyasi gündemi takip etme (Z1: r=.23, p<.001), savaş ve barış ile bağlantılı konuları sosyal medya üzerinden takip etme (Z1: r=.21, p<.001; Z2: r=.19, p<.001), çevredeki insanlarla savaş ve barış hakkında konuşma (Z1: r=.22, p<.001; Z2: r=.23, p<.001), sosyal medya üzerinden barış ve savaş ile ilgili tartışmalara katılma (Z1: r=.15, p<.05) sıklıklarının arttığı görülmektedir. Bu sonuçlar katılımcıların barış-savaş ile ilişkili konulardaki gündelik hayat pratiklerinin en çok BYT ve özaşkınlık değer boyutu ile pozitif ilişkili olduğunu göstermektedir.

Tablo 13. Demografik Değişkenlerin Tutumlar ve Ana Değer Boyutları ile Z1'deki Korelasyonları

	TUTUMLAR			DEĞER BOYUTLARI			
Değişkenler	**BYT**	**SYT**	**SŞT**	**YA**	**M**	**ÖZG**	**ÖZA**
Yaş	.01	-.08	-.00	.00	-.06	-.01	.08
Dine Bağlılık	-.04	.24**	.46**	-.48**	.55**	.05	-.35**
Politik Yönelim	-.17**	.27**	.51**	-.29**	.33**	.11	-.32**
Siyasi Konuları Konuşma	.25**	-.16**	-.26**	.21**	-.30**	-.03	.25**
Siyasi Gündemi Takip	.23**	-.02	-.12	.07	-.13*	-.09	.23**
Medyadan Savaş ve Barışla İlgili Konuları Takip	.30**	-.11	-.04	.01	-.03	-.15*	.21**
Çevredeki İnsanlarla Savaş ve Barışı Konuşma	.31**	-.16**	-.09	.09	-.18**	-.04	.22**
Sosyal Medyada Tartışmalara Katılım	.20**	-.10	-.07	.09	-.12	-.06	.15*
Gündelik Yaşantıya Etki	.13*	-.11	-.07	.19**	-.15*	-.12*	.16**

Not. BYT: Barışa Yönelik Tutumlar, SYT: Savaşa Yönelik Tutumlar, SŞT: Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar, YA: Yeniliğe Açıklık, M: Muhafazacılık, ÖZG: Özgenişletim, ÖZA: Özaşkınlık
*p<.05 **p<.001, N=273

Tablo 14. Demografik Değişkenlerin Tutumlar ve Ana Değer Boyutları ile Z2'deki Korelasyonları

	TUTUMLAR			DEĞER BOYUTLARI			
Değişkenler	**BYT**	**SYT**	**SŞT**	**YA**	**M**	**ÖZG**	**ÖZA**
Yaş	.01	-.07	-.10	.07	-.06	-.02	.02
Dine Bağlılık	-.15	.24**	.43**	-.45**	.50**	.16*	-.36**
Politik Yönelim	-.28**	.30**	.44**	-.32**	.38**	.15	-.35**
Siyasi Konuları Konuşma	.29**	-.22**	-.27**	.15	-.20*	-.10	.22**
Siyasi Gündemi Takip	.26**	-.12	-.12	.11	-.09	-.12	.14
Medyadan Savaş ve Barışla İlgili Konuları Takip	.29**	-.15	-.08	.06	-.04	-.17*	.19**
Çevredeki İnsanlarla Savaş ve Barışı Konuşma	.22**	-.20*	-.18*	.11	-.08	-.20*	.23**
Sosyal Medyada Tartışmalara Katılım	.17*	-.18*	-.10	.08	-.05	-.07	.08
Gündelik Yaşantıya Etki	.29**	-.22**	-.20*	.06	-.01	-.14	.09

Not. BYT: Barışa Yönelik Tutumlar, SYT: Savaşa Yönelik Tutumlar, SŞT: Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar, YA: Yeniliğe Açıklık, M: Muhafazacılık, ÖZG: Özgenişletim,ÖZA:Özaşkınlık
*p<.05 **p<.001, N=150

6.2.4. Barışa/Savaşa/Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar ile Değerler Arasındaki İlişkiler

Bu bölümde değerlerin BYT, SYT ve SŞT ile olan ilişkileri incelecektir. Literatür ile bağlantılı olarak bu çalışmada özgenişletim ve muhafazacılık değer boyutlarının SYT ve SŞT ile pozitif (Hipotez 1), BYT ile ise negatif yönde ilişkili olacağı beklenilmektedir (Hipotez 2). Öte yandan özaşkınlık ve yeniliğe açıklık boyutlarının BYT ile pozitif (Hipotez 3), SYT ve SŞT ile ise negatif yönde (Hipotez 4) ilişkili olacağı tahmin edilmektedir. Ana değer grupları ve söz konusu tutumlar arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla her iki gruptaki katılımcıların Z1'deki (N=273) ve Z2'deki (N=150) verileri ayrı ayrı korelasyon analizine alınmıştır (Korelasyon analizi sonuçları için bkz. Tablo 15).

Tablo 15'ten takip edileceği üzere, korelasyon analizi sonuçları özgenişletim boyutunun hem SYT (Z1: r = .20, p<.001; Z2: r = .28, p<.001) hem de SŞT (Z1: r = .19, p<.001; Z2: r = .36, p<.001) ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir. Muhafazacılık boyutu da SYT (Z1: r = .20, p<.001; Z2: r = .28, p<.001) ve SŞT (Z1: r = .36, p<.001; Z2: r = .36, p<.001) ile pozitif yönde ilişkilidir. Özgenişletim değer boyutunda yer alan güç kaynaklar (+) değer tipinin, muhafazacılık değer boyutunda yer alan güvenlik-toplumsal (+) ve gelenekçilik (+) alt değerlerinin sözü edilen değişkenlerle daha yüksek korelasyon gösterdiği dikkati çekmektedir (Hipotez 1 desteklenmiştir).

Özgenişletim boyutu her iki zamanda da BYT ile negatif yönde ilişkilidir (Z1: r =-.27, p<.001; Z2: r = -.30, p<.001). Öte yandan, muhafazacılık değer boyutu sadece Z2'de BYT ile anlamlı ve negatif korelasyon göstermektedir (r =-.18, p<.05). Özgenişletim değer boyutu altındaki güç-kaynaklar değeri (-); muhafazacılık değer boyutu altındaki gelenekçilik (-), uyma-kurallar (-) ve uyma-kişilerarası (+, sadece Z1'de) değerlerinin daha yüksek korelasyon gösterdiği görülmektedir (Hipotez 2 Z1'de kısmen Z2'de tam desteklenmiştir).

Özaşkınlık boyutu her iki zamanda da BYT ile yüksek düzeyde pozitif korelasyon göstermektedir (Z1: r = .38, p<.001; Z2: r = .41, p<.001). En yüksek ilişki evrenselcilik-ilgi (+) alt değerinde olmak üzere evrenselcilik-doğa (+) ve evrenselcilik-hoşgörü (+)

değerleri BYT ile ilişkili olan diğer değerlerdir. İyilikseverlik-ilgi ve iyilikseverlik-güvenebilirlik değerlerinin BYT ile herhangi bir ilişkisi bulunmamaktadır. Yeniliğe açıklık boyutunun Z1'de BYT ile ilişkisi bulunmaz iken, Z2'de pozitif yönde ilişkisi bulunduğu görülmektedir (r = .17, p<.05). Z2'de yeniliğe açıklık boyutu altında yer alan özyönelim-eylem ve özyönelim-düşünce değerlerinin BYT ile pozitif ilişki sergilediği dikkati çekmektedir (Hipotez 3 Z1'de kısmen, Z2'de tam desteklenmiştir).

Özaşkınlık boyutu SYT (Z1: r = -.33, p < .001; Z2: r = -.45, p<.001) ve SŞT (Z1: r = -.41, p<.001; Z2: r = -.61, p < .001) ile yüksek düzeyde ve negatif yönde korelasyon sergilemektedir. Bu değişkenlerle en ilişkili alt değerlerin evrenselcilik-ilgi (-) ve evrenselcilik-hoşgörü (-) olduğu görülmektedir. Yeniliğe açıklık boyutu da beklenildiği gibi hem SYT (Z1: r = -.19, p<.05; Z2: r = -.28, p < .001) hem de SŞT (Z1: r = -.31, p< .001; Z2: r = -.42, p < .001) ile negatif yönde ilişkiye sahiptir. Negatif yöndeki ilişkilerin özyönelim-düşünce ve özyönelim-eylem değerlerinde daha yüksek olduğu görülmektedir (Hipotez 4 desteklenmiştir).

Şekil 5 . BYT, SYT ve SŞT ile 19 Değer Arasındaki İlişkilerin Sinüzoidal Örüntüsü[17]

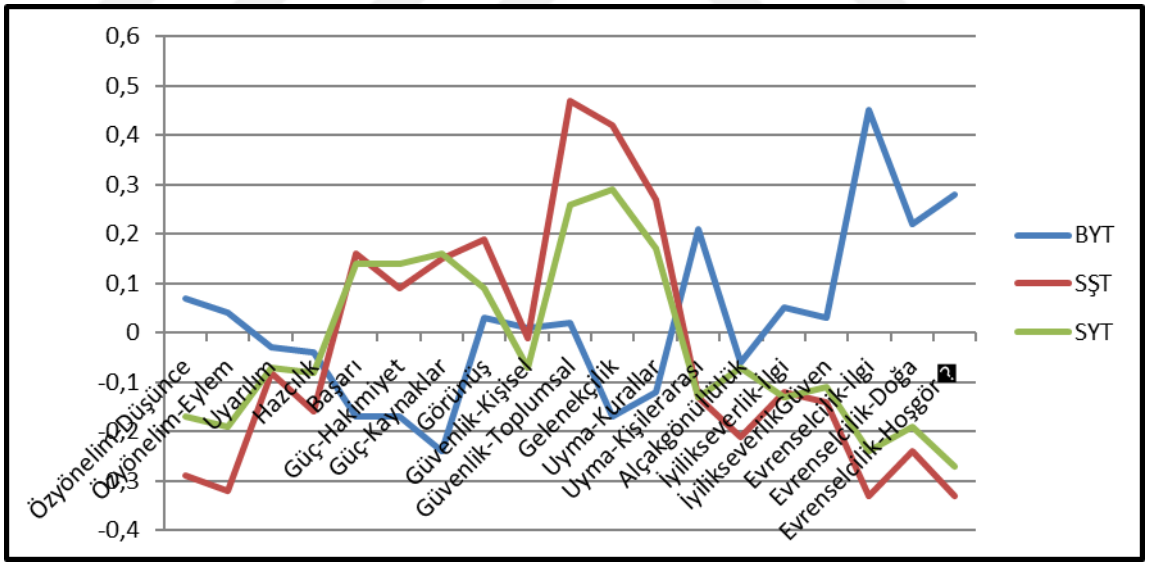

Not. BYT: Barışa Yönelik Tutumlar; SYT: Savaşa Yönelik Tutumlar; SŞT: Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar

[17] Schwartz (1992: 55) her bir bağımlı değişken ile alt değer tipleri arasındaki korelasyonların sinüzoidal bir örüntü sergileyeceğini öne sürmektedir. Geliştirilen model çerçevesinde yapılan çalışmalarda da 19 değerin davranışlarla olan korelasyonlarının büyük ölçüde sinüzoidal bir örüntü sergilediği görülmektedir (örnekler için bkz. Schwartz ve Butenko, 2014; Hanel vd., 2017; Schwartz vd., 2017).

Tablo 15. Değerlerin BYT, SYT ve SŞT ile Korelasyonları

	Z1 (N=273)			Z2 (N=150)		
Ana Değer Boyutları	BYT	SYT	SŞT	BYT	SYT	SŞT
Yeniliğe Açıklık	.01	-.19*	-.31**	.17*	-.28**	-.42**
Özgenişletim	-.27**	.20**	.19**	-.30**	.28**	.36**
Muhafazacılık	-.05	.20**	.36**	-.18*	.32**	.48**
Özaşkınlık	.38**	-.33**	-.41**	.41**	-.45**	-.61**
Alt Değer Grupları						
Özyönelim-Düşünce	.07	-.17**	-.29**	.18*	-.20*	-.35**
Özyönelim-Eylem	.04	-.19**	-.32**	.21*	-.34**	-.48**
Uyarılım	-.03	-.07	-.08	.12	-.15	-.22**
Hazcılık	-.04	-.08	-.16**	.02	-.15	-.22**
Başarı	-.17**	.14*	.16**	-.20*	.20*	.27**
Güç-Kaynaklar	-.24**	.16**	.15*	-.29**	.19*	.31**
Güç-Hakimiyet	-.17*	.14*	.09	-.18*	.24**	.25**
Görünüş	.03	.09	.19**	-.02	.22**	.27**
Güvenlik-Kişisel	.01	-.07	-.01	.07	.00	.06
Güvenlik-Toplumsal	.02	.26**	.47**	-.02	.22**	.41**
Gelenekçilik	-.17**	.29**	.42**	-.33**	.41**	.48**
Uyma-Kurallar	-.12*	.17**	.27**	-.21*	.18*	.37**
Uyma-Kişilerarası	.21**	-.13*	-.13*	.07	-.04	-.12
Alçakgönüllülük	-.06	-.07	-.21**	.05	-.19*	-.20*
İyilikseverlik-Güvenebilirlik	.03	-.11	-.14*	.06	-.08	-.19*
İyilikseverlik-İlgi	.05	-.13*	-.12*	.06	-.14	-.28*
Evrenselcilik-İlgi	.45**	-.24**	-.33**	.49**	-.54**	-.55**
Evrenselcilik-Doğa	.22**	-.19**	-.24**	.21*	-.23**	-.33**
Evrenselcilik-Hoşgörü	.28**	-.27**	-.33**	.34**	-.31**	-.46**

*p<..05, **p<.001
BYT: Barışa Yönelik Tutumlar, SYT: Savaşa Yönelik Tutumlar, SŞT: Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar

6.2.5. Z1-Z2 Tekrarlı Ölçümlere İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde araştırmanın her iki aşamasına da katılan (beş haftalık süreç) araştırma ve kıyaslama grubu katılımcılarının demografik değişkenler ve değerlere verdikleri önem açısından farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Ayrıca Z1-Z2 arasında değerlerin ve BYT, SYT ve SŞT'nin tutarlılıklarının nasıl olduğuna ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

6.2.5.1. Demografik Değişkenler Açısından 2X2 Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi Sonuçları

Demografik soru formunda yer alan, gündelik yaşantıda siyasi gündemi, barış ve savaş hakkındaki konuları konuşma ve bu konuları takip etme ile ilişkili değişkenlerin ortalamalarının hem zamana hem de zaman içinde gruplara göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla 2 (Grup: Araştırma, Kıyaslama) x 2 (Zaman: Z1, Z2) tekrarlı ölçümlerde varyans analizi yapılmıştır. Tablo 16'da gruplara ve zamana göre değişkenlerin ortalama, standart sapma ve varyans analizi sonuçları yer almaktadır.

Analiz sonuçlarına göre, katılımcıların günlük yaşantılarında siyasi konuları konuşma sıklıklarının ortalamaları üzerinde zamanın temel etkisinin olduğu gözlenmektedir. Tüm katılımcıların Z2'deki siyasi konuları konuşma puan ortalaması (M=3.95), Z1'de hesaplanan puan ortalamasından (M=3.58) anlamlı derecede daha yüksektir ($F_{(1,144)}$=6.066, p<.05). Analiz sonuçları ayrıca grup-zaman etkileşiminin de anlamlı olduğunu göstermektedir ($F_{(1,144)}$=7.804, p<.05). Buna göre araştırma grubunun Z1 (M= 3.52) ve Z2 (M=4.35) arasındaki siyasi konuları konuşma puanları arasındaki fark, kıyaslama grubunun Z1(M=3.64) ve Z2 (M=3.58) arasındaki farktan daha fazladır. Diğer bir deyişle grup tartışmalarında yer alan araştırma grubu katılımcılarının gündelik yaşantılarında siyasi konuları konuşma sıklıkları beş haftalık süreçte, kıyaslama grubuna kıyasla, anlamlı düzeyde artış göstermiştir (bkz. Şekil 6).

Tüm katılımcıların gündelik yaşantılarında savaş ve barış ile bağlantılı konuları medya üzerinden takip etme sıklıkları ortalamaları üzerinde zamanın temel etkisinin olmadığı görülmektedir ($F_{(1,145)}$=.185, p=.668). Ancak grup-zaman etkileşiminin anlamlı olduğu dikkati çekmektedir ($F_{(1,145)}$=9.173, p<.05). Buna göre kıyaslama grubunun Z1 (M=5.28) ve Z2 (M= 4.84) arasındaki siyasi konuları konuşma puanları arasındaki fark,

araştırma grubunun Z1(M=5.07) ve Z2 (M=5.47) arasındaki puanları arasındaki farktan daha fazladır. Ancak araştırma grubunda yer alan katılımcıların grup tartışmaları sürerken (beş haftada) gündelik hayatlarında savaş ve barış ile bağlantılı konuları medya üzerinden takip etme sıklıkları artarken, kıyaslama grubunun ise azalmaktadır. Grup-zaman etkileşim grafiği Şekil 7'de yer almaktadır.

Şekil 6. Grupların Zamana Göre Siyasi Konuları Konuşma Sıklıkları Arasındaki Fark

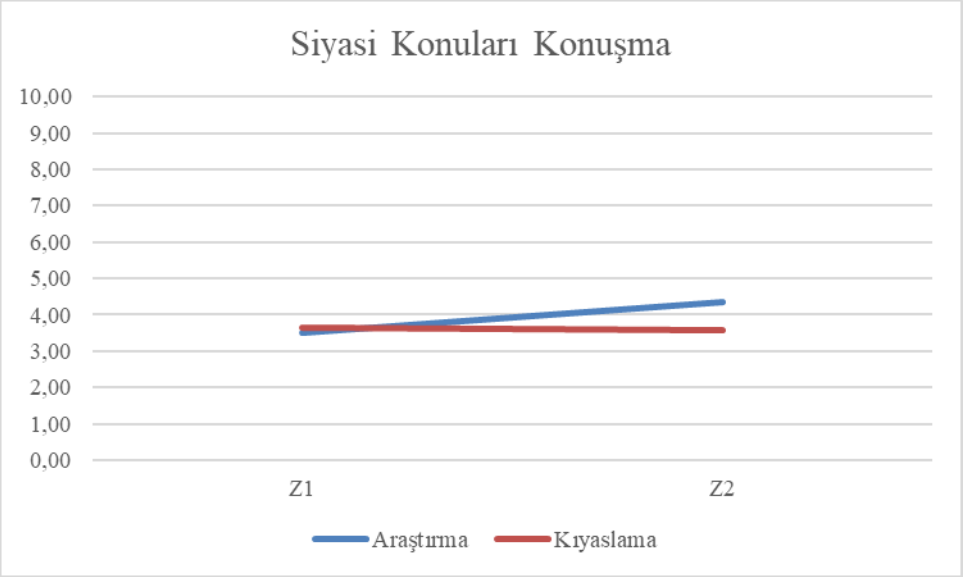

Şekil 7. Grupların Zamana Göre Sosyal Medyadan Savaş ve Barış ile Bağlantılı Konuları Takip Etme Sıklıkları Arasındaki Fark

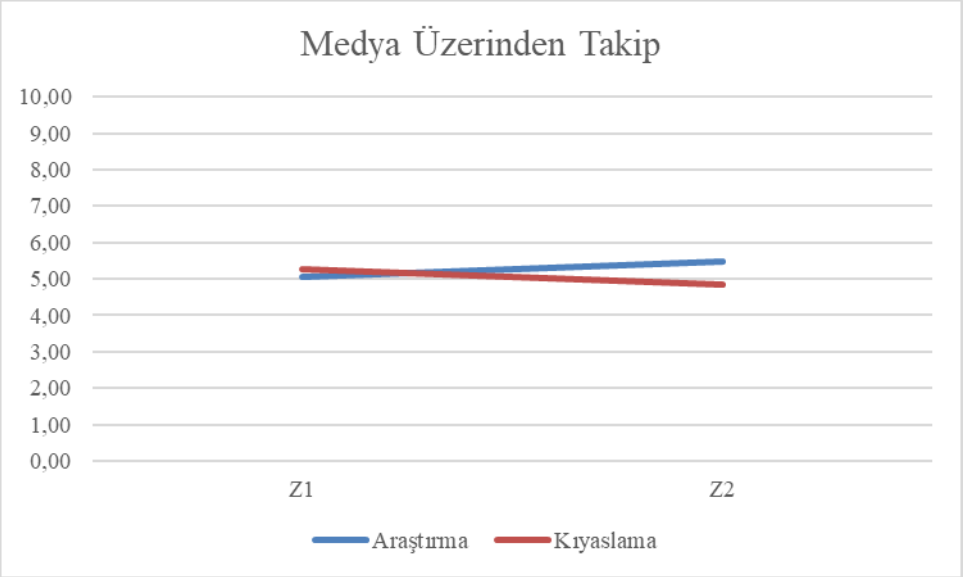

Benzer şekilde tüm katılımcıların etraflarındaki insanlar ile savaş ve barış ile bağlantılı konuları konuşma sıklıkları üzerinde zamanın temel etkisi bulunmaz iken ($F_{(1,145)}$=.872, p=.35), grup-zaman etkileşimi anlamlıdır ($F_{(1,145)}$=12.115, p<.05). Buna göre çevredeki insanlar ile savaşı ve barışı konuşma sıklıkları açısından araştırma grubunun Z1 (M= 4.54) ve Z2 (M=5.29) arasındaki puanları arasındaki fark, kıyaslama grubunun Z1 (M=4.51) ve Z2 (M=4.08) arasındaki farktan daha fazladır. Şekil 8'den izleneceği üzere her iki grubun başlangıçtaki puan ortalamaları hemen hemen aynı iken odak grup çalışmasına katılan araştırma grubu katılımcılarının çevreleri ile savaş ve barış ile bağlantılı konuları konuşma sıklıkları zaman içerisinde artarken, kıyaslama grubunun ise azalmaktadır.

Şekil 8. Grupların Zamana Göre Sosyal Çevreleri ile Savaş ve Barış ile Bağlantılı Konuları Konuşma Sıklıkları Arasındaki Fark

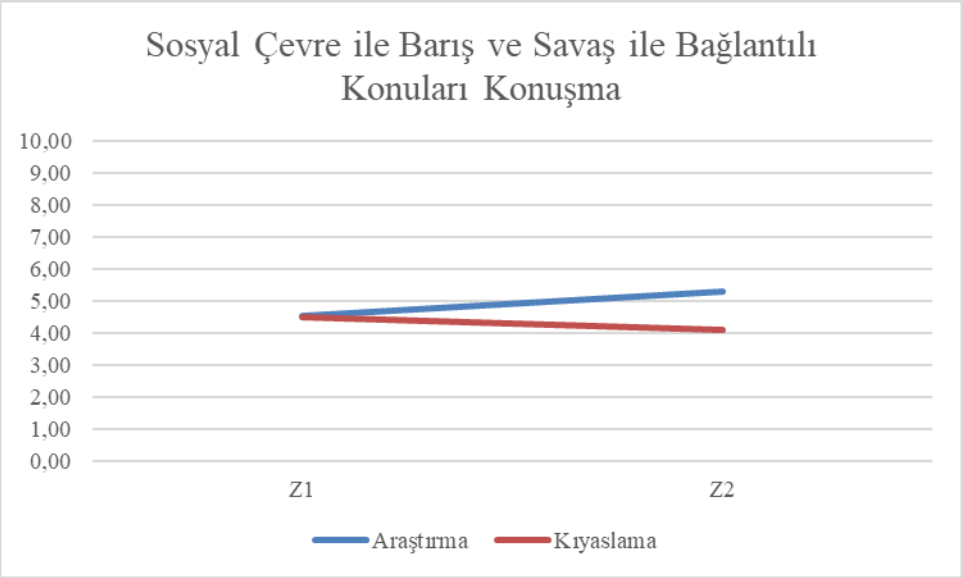

Katılımcıların sosyal medya üzerinden savaş ve barış ile bağlantılı tartışmalara katılım sıklıklarının ortalamaları üzerinde zamanın temel etkisinin olduğu gözlenmiştir. Tüm katılımcıların Z2'deki sosyal medya üzerinden tartışmalara katılım puan ortalamasının (M=1.90), Z1'de hesaplanan puan ortalamasından (M=1.48) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir ($F_{(1,144)}$=8.196, p<.05). Aynı şekilde tüm katılımcıların Z2'deki barış ve savaş halinin gündelik yaşantıyı etkileme puanları ortalaması (M=5.87), Z1'deki puan ortalamasına göre (M=5.37) anlamlı derecede yüksek olduğu görülmektedir ($F_{(1,147)}$=5.755, p<.05). Bu iki değişken üzerinde grup-zaman

etkileşiminin anlamlı etkisi bulunmamaktadır. Ancak diğer tüm değişkenlerden farklı olarak sadece gündelik yaşantıya etki değişkeni açısından gruplararası farklılık olduğu görülmektedir. Araştırma grubu (M=5.55), kıyaslama grubuna göre (M=5.23) gündelik yaşantılarında barış ve savaş ile ilişkili koşullardan daha çok etkilenmektedir ($F_{(1,147)}$= 4.037, p<.05).

Tablo 16. Gruplara Göre Demografik Değişkenlerin Ortalamalarının Zaman İçindeki Değişimi (2x2 ANOVA Sonuçları)

			ZAMAN 1		ZAMAN 2									
Değişken	GRUP	N	Ort	S	Ort	S	Değişimin Kaynağı		Kareler toplamı	df	Ortalama Kare	*F*	*p*	e
Siyasi Konuları Konuşma	Araştırma	69	3.52	2.54	4.35	2.41	*Gruplararası*	Grup	7.659	1	7.659	.663	.417	.005
	Kıyaslama	77	3.64	2.79	3.58	2.57		Hata	1664.536	144	11.559			
	Toplam	146	3.58	2.66	3.95	2.51	*Grup-İçi*	Zaman	10.904	1	10.904	6.066	**.015**	.040
								Zaman x Grup	14.028	1	14.028	7.804	**.006**	.051
								Hata	258.853	144	1.798			
Siyasi Gündemi Takip	Araştırma	70	4.16	2.64	4.61	2.60	*Gruplararası*	Grup	.378	1	.378	.030	.864	.000
	Kıyaslama	78	4.26	2.90	4.37	2.65		Hata	1871.280	146	12.817			
	Toplam	148	4.21	2.77	4.49	2.62	*Grup-İçi*	Zaman	6.046	1	6.046	3.323	.070	.022
								Zaman x Grup	2.154	1	2.154	1.184	.278	.008
								Hata	265.666	146				
Savaş-Barış Medya Takip	Araştırma	70	5.07	2.56	5.47	2.17	*Gruplararası*	Grup	1.902	1	1.902	.153	.696	.001
	Kıyaslama	77	5.28	2.87	4.84	2.93		Hata	1802.309	145	12.430			
	Toplam	147	5.23	2.72	5.14	2.60	*Grup-İçi*	Zaman	.332	1	.332	.185	.668	.001
								Zaman x Grup	15.941	1	15.941	9.173	**.003**	.059
								Hata	251.984	145	1.738			
Sosyal Çevre ile Barış-Savaş Konuşma	Araştırma	70	4.54	2.26	5.29	2.23	*Gruplararası*	Grup	28.379	1	28.379	3.032	.084	.020
	Kıyaslama	77	4.51	2.51	4.08	2.53		Hata	1357.322	145	9.361			
	Toplam	147	4.52	2.38	4.65	2.46	*Grup-İçi*	Zaman	1.811	1	1.811	.872	.352	.006
								Zaman x Grup	25.158	1	25.158	12.115	**.001**	.077
								Hata	301.114	145	2.077			
Sosyal Medyada Tartışmalara Katılım	Araştırma	69	1.64	2.26	2.13	2.49	*Gruplararası*	Grup	10.021	1	10.021	1.077	.301	.007
	Kıyaslama	77	1.34	2.17	1.69	2.40		Hata	1340.119	144	9.306			
	Toplam	146	1.48	2.22	1.90	2.44	*Grup-İçi*	Zaman	12.943	1	12.943	8.196	**.005**	.054
								Zaman x Grup	.367	1	.367	.233	.630	.002
								Hata	227.389	144	1.579			
Gündelik Yaşantıya Etki	Araştırma	70	5.71	2.76	6.40	2.38	*Gruplararası*	Grup	50.273	1	50.273	4.037	**.046**	.027
	Kıyaslama	79	5.06	2.91	5.40	3.11		Hata	1830.378	147	12.452			
	Toplam	149	5.37	2.85	5.87	2.83	*Grup-İçi*	Zaman	19.591	1	19.591	5.755	**.018**	.038
								Zaman x Grup	2.195	1	2.195	.645	.423	.004
								Hata	500.429	147	3.404			

Not. Koyu yazılanlar anlamlı olan sonuçlardır.

6.2.5.2. Kısa Zamanda Değer Değişimi: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Ortalamalarının Beş Haftalık Süreçteki (Z1-Z2) Değişimi

Araştırma Sorusu 1 kapsamında, araştırma ve kıyaslama gruplarının değer ortalamalarının beş haftalık süreçte (Z1-Z2) değişim gösterip göstermediğini incelemek amacıyla araştırmanın iki aşamasına da katılan katılımcıların (Araştırma=70, Kıyaslama=80) 2 (Grup: Araştırma, Kıyaslama) x 2 (Zaman: Z1, Z2) Karışık Desenli Tekrarlı Ölçüm Varyans Analizi uygulanmıştır. Zaman ve grup değişkenleri bağımsız, değer yönelimleri ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Ana değer boyutları açısından incelendiğinde (bkz. Tablo 17); yeniliğe açıklık değer boyutu ortalaması üzerinde sadece zamanın temel etkisi bulunmaktadır ($F_{(1,148)}$=10.623, p<.001). Buna göre grup fark etmeksizin tüm katılımcıların yeniliğe açıklık puan ortalamaları Z2'de (M=.54) Z1'e kıyasla (M=.46) anlamlı derecede daha yüksektir. Özaşkınlık değer boyutu ortalaması üzerinde de zamanın temel etkisi bulunmaktadır ($F_{(1,148)}$=9.158, p<.05). Tüm katılımcıların özaşkınlık puan ortalamaları Z2'de (M=.76) Z1'e kıyasla (M=.84) anlamlı derecede daha düşüktür. Özaşkınlık puanları zamanla düşüyor olsa da, araştırma grubunun Z2'deki (M=.83) puan ortalaması ile Z1'deki (M=.85) puan ortalaması arasındaki fark, kıyaslama grubunun Z2'deki (M=.70) puan ortalaması ile Z1'deki (M=.83) puan ortalaması arasındaki farktan anlamlı derecede daha azdır ($F_{(1,148)}$=5.531,p<.05). Bu sonuca göre araştırma grubunun özaşkınlık puanları kıyaslama grubuna göre beş haftalık süreçte daha az düşüş göstermiştir (bkz. Şekil 9). Grup-zaman etkileşimine dair diğer bir bulgu ise özgenişletim boyutu ile ilişkilidir. Tüm katılımcıların özgenişletim puan ortalamaları üzerinde zamanın temel etkisi bulunmamasına rağmen ($F_{(1,148)}$=1.254, p>.05); grup-zaman etkileşiminin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir ($F_{(1,148)}$=5.469, p<.05). Araştırma grubunun Z2'deki (M=-1.30) puan ortalaması ile Z1'deki (M=-1.16) puan ortalaması arasındaki fark, kıyaslama grubunun Z2'deki (M=-1.02) puan ortalaması ile Z1'deki (M=-1.07) puan ortalaması arasındaki farktan anlamlı derecede daha fazladır. Şekil 10'dan izleneceği üzere araştırma grubunun özgenişletim puanları beş haftalık süreçte azalırken, kıyaslama grubunun ise artmaktadır. Muhafazacılık değer boyutu ortalamaları üzerinde ise zamanın temel etkisi ve grup-zaman etkileşim etkisi bulunmamaktadır.

Tablo 17. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Ana Değer Boyutlarına İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X2)

Değer Boyutları	Değişimin Kaynağı	Kareler toplamı	df	Ortalama Kare	F	*p*	e
YA	**Zaman**	**.535**	**1**	**.535**	**10.623**	**.00**	**.067**
	Zaman x Grup	.062	1	.062	1.226	.27	.008
	Hata	7.459	148	.050			
M	Zaman	.015	1	.015	.461	.50	.003
	Zaman x Grup	.008	1	.008	.241	.62	.002
	Hata	4.794	148	.032			
ÖZG	Zaman	.160	1	.160	1.254	.27	.008
	Zamanx Grup	**.697**	**1**	**.697**	**5.469**	**.02**	**.036**
	Hata	18.868	148	.127			
ÖZA	**Zaman**	**.412**	**1**	**.412**	**9.158**	**.00**	**.058**
	Zamanx Grup	**.249**	**1**	**.249**	**5.531**	**.02**	**.036**
	Hata	6.658	148	.045			

*YA: Yeniliğe açıklık; M: Muhafazacılık; ÖZG: Özgenişletim; ÖZA: Özaşkınlık
Not. Koyu belirtilenler istatistik olarak anlamlı olan sonuçlardır.

Alt değer tipleri açısından incelendiğinde ise (bkz. Tablo 18); yeniliğe açıklık boyutunda yer alan özyönelim-eylem ve uyarılım değerlerinin ortalamaları üzerinde zamanın temel etkisi bulunduğu görülmektedir. Tüm katılımcıların özyönelim-eylem ($F_{(1,148)}$=5.026, p<.05) ve uyarılım ($F_{(1,148)}$=11.007, p<.001) değer ortalamaları zamanla anlamlı düzeyde artmıştır. Özyönelim-düşünce ve hazcılık değerlerinin ortalamalarında ise değişim görülmemektedir.

Özgenişletim boyutunda yer alan değerlerden sadece başarı değerinin ortalaması zamanla değişmiştir ($F_{(1,148)}$=6.294, p<.05). Buna göre beş haftalık süreçte grup fark etmeksizin tüm katılımcıların başarı puanlarında düşüş gözlenmektedir. (Z1, M=-.58; Z2, M=-.72). Güç-kaynaklar ve güç-hakimiyet değerleri ortalamaları üzerinde zaman etkisi görülmemektedir. Ancak güç-kaynaklar değeri üzerinde grup-zaman etkileşimi bulunmaktadır ($F_{(1,148)}$=5.531, p<.05). Şekil 11'den takip edileceği üzere; araştırma grubunun güç-kaynaklar değeri ortalaması zamanla düşerken (Z1, M=-1.64; Z2, M=-1.78), kıyaslama grubunun ise yükselmektedir (Z1, M=-1.54; Z2, M=-1.39).

Şekil 9. Grupların Z1-Z2 Özaşkınlık Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

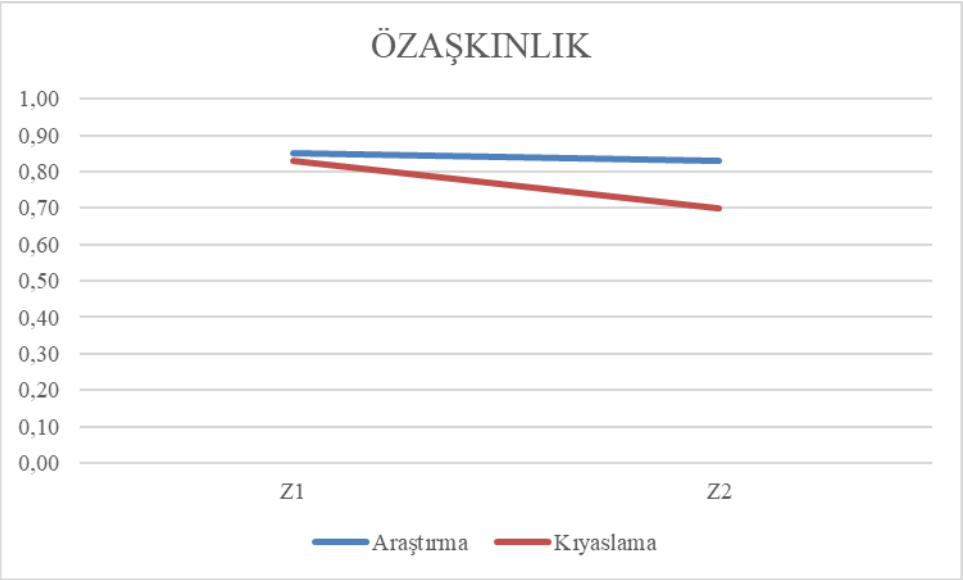

Şekil 10. Grupların Z1-Z2 Özgenişletim Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

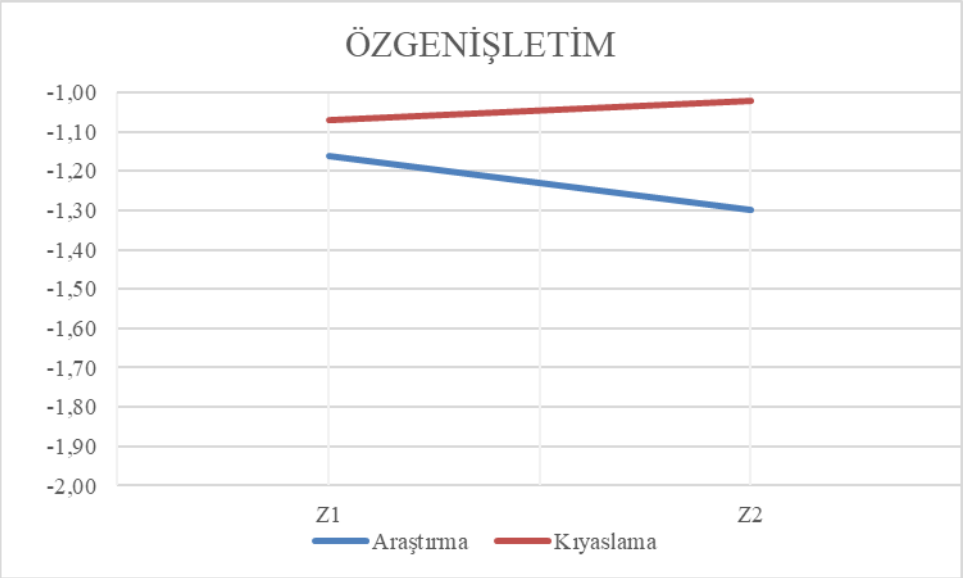

Tablo 18 . Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların 19 Değere İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X2)

Alt Değerler	Değişimin Kaynağı	Kareler toplamı	df	Ortalama Kare	F	*p*	e
ÖzD	Zaman	.096	1	.096	.669	.415	.005
	Zaman x Grup	.162	1	.162	1.131	.289	.008
	Hata	21.247	148	.144			
ÖzE	Zaman	.836	1	.836	5.026	**.026**	.033
	Zaman x Grup	.156	1	.156	.939	.334	.006
	Hata	24.617	148	.166			
U	Zaman	1.778	1	1.778	11.007	**.001**	.069
	Zaman x Grup	.606	1	.606	3.750	.055	.025
	Hata	23.910	148	.162			
H	Zaman	.136	1	.136	.782	.378	.005
	Zaman x Grup	.339	1	.339	1.946	.165	.013
	Hata	25.766	148	.174			
B	Zaman	1.527	1	1.527	6.294	**.013**	.041
	Zaman x Grup	.363	1	.363	1.497	.223	.010
	Hata	38.220	148	.258			
GK	Zaman	.007	1	.007	.024	.877	.000
	Zaman x Grup	1.597	1	1.597	5.531	**.020**	.036
	Hata	54.025	148	.365			
GH	Zaman	.002	1	.002	.007	.933	.000
	Zaman x Grup	.408	1	.408	1.289	.258	.009
	Hata	48.819	148	.316			
G	Zaman	.021	1	.021	.076	.783	.001
	Zaman x Grup	.114	1	.114	.413	.522	.003
	Hata	40.914	148	.276			
GüvK	Zaman	.199	1	.199	.929	.337	.006
	Zaman x Grup	.193	1	.193	.899	.345	.006
	Hata	31.705	148	.214			
GüvT	Zaman	.005	1	.005	.020	.888	.000
	Zaman x Grup	.074	1	.074	.274	.601	.002
	Hata	39.855	148	.269			
GEL	Zaman	.285	1	.285	.912	.341	.006
	Zaman x Grup	.000	1	.000	.001	.979	.000
	Hata	46.195	148	.312			
UK	Zaman	.011	1	.011	.045	.833	.000
	Zaman x Grup	.112	1	.112	.463	.497	.003
	Hata	35.896	148	.243			
UKİ	Zaman	.074	1	.074	.280	.598	.002
	Zaman x Grup	.565	1	.565	2.149	.145	.014
	Hata	38.922	148	.263			
A	Zaman	.279	1	.279	.926	.337	.006
	Zaman x Grup	.007	1	.007	.022	.882	.000
	Hata	44.627	148	.302			
İG	Zaman	1.524	1	1.524	8,450	**.004**	.054
	Zaman x Grup	1.002	1	1.002	5.555	**.020**	.036
	Hata	26.688	148	.180			
İİ	Zaman	.509	1	.509	4.635	**.033**	.030
	Zaman x Grup	.001	1	.001	.007	.934	.000
	Hata	16.261	148	.110			
Eİ	Zaman	.285	1	.285	1.316	.253	.009
	Zaman x Grup	.018	1	.018	.085	.771	.001
	Hata	32.009	148	.216			
ED	Zaman	.744	1	.744	5.282	**.023**	.034
	Zaman x Grup	.146	1	.146	1.037	.310	.007
	Hata	20.856	148	.141			
EH	Zaman	.018	1	.018	.093	.761	.001
	Zaman x Grup	.899	1	.899	4.585	**.034**	.030
	Hata	29.013	148	.196			

Not. ÖzD: Özyönelim-düşünce; ÖzE: Özyönelim-Eylem; U: Uyarılım; H: Hazcılık; B: Başarı; GK: Güç-Kaynaklar; GH: Güç-Hakimiyet; G: Görünüş; GüvK: Güvenlik-Kişisel; GüvT: Güvenlik-Toplumsal; GEL: Gelenekçilik; UK: Uyma-Kurallar; UKİ: Uyma-Kişilerarası; A: Alçakgönüllülük; İG: İyilikseverlik-Güvenebilirlik; İİ: İyilikseverlik-İlgi; Eİ: Evrenselcilik-İlgi; ED: Evrenselcilik-Doğa; EH: Evrenselcilik-Hoşgörü

Şekil 11. Grupların Z1-Z2 Güç-Kaynaklar Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

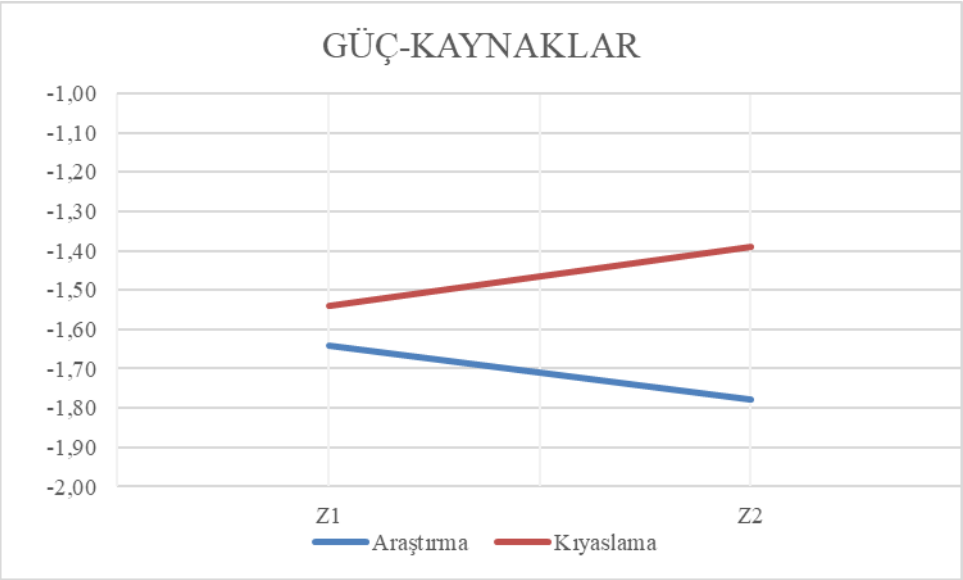

Özaşkınlık değer boyutunda bulunan iyilikseverlik-güvenebilirlik ($F_{(1,148)}$=8.450, p<.05) ve iyilikseverlik-ilgi ($F_{(1,148)}$=4.635, p<.05) değerlerinin ortalamalarının beş haftalık süreçte anlamlı düzeyde düştüğü dikkati çekmektedir. Tüm katılımcıların iyilikseverlik-güvenebilirlik ortalama puanları düşmesine rağmen, bu değer üzerinde grup-zaman etkileşimi olduğu görülmektedir. Şekil 12'den izleneceği üzere, araştırma grubunun Z1 (M=1.02) ve Z2 (M=1.00) iyilikseverlik-güvenebilirlik değeri ortalamaları arasındaki fark, kıyaslama grubunun Z1 (M=1.20) ve Z2 (M=.94) arasındaki farktan anlamlı derecede daha azdır ($F_{(1,148)}$=5.555, p<.05). Bunlara ek olarak, evrenselcilik-doğa değeri ortalamaları üzerinde zamanın temel etkisinin olduğu görülmektedir ($F_{(1,148)}$=5.282, p<.05). Katılmcıların evrenselcilik-doğa değerinin ortalaması zamanla azalmaktadır (Z1, M=.86; Z2, M=.76). Evrenselcilik-hoşgörü değer ortalamaları üzerinde sadece grup-zaman etkileşimi bulunmaktadır ($F_{(1,148)}$=4.585, p<.05). Araştırma grubunun evrenselcilik-hoşgörü değeri ortalaması zamanla artarken (Z1, M=.61; Z2, M=.73), kıyaslama grubunun ise düşmektedir (Z1, M=.32; Z2, M=.22). Şekil 13'te gruplara göre evrenselcilik-hoşgörü değerinin zaman içindeki değişimi yer almaktadır.

Şekil 12. Grupların Z1-Z2 İyilikseverlik-Güvenebilirlik Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

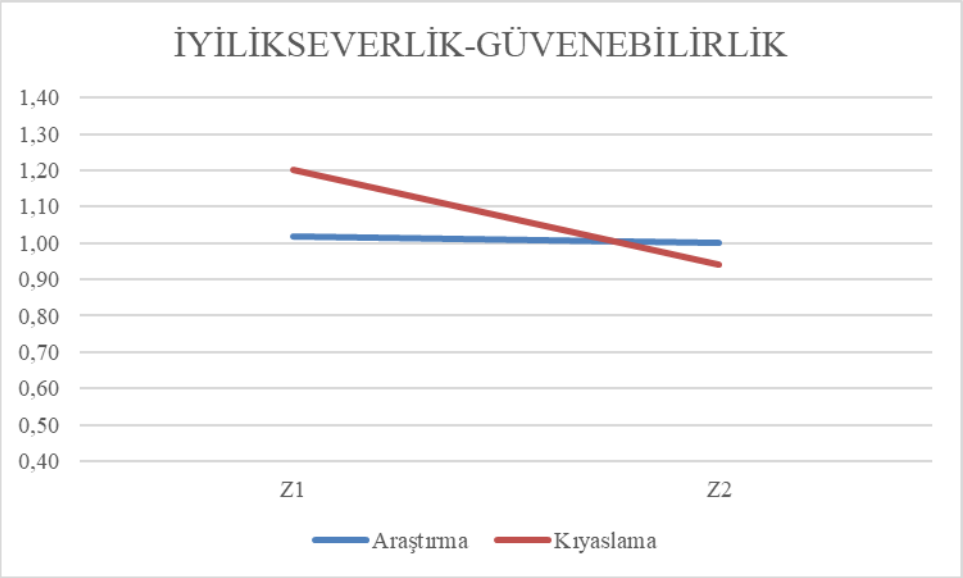

Şekil 13. Grupların Z1-Z2 Evrenselcilik-Hoşgörü Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

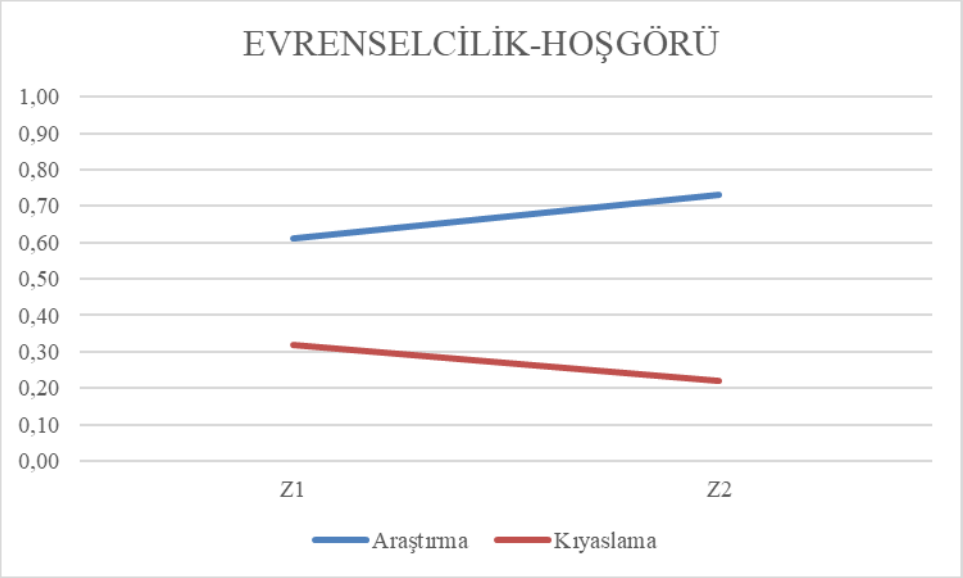

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, ana değer boyutları açısından grup fark etmeksizin tüm katılımcıların yeniliğe açıklık değer boyutu ortalaması beş haftalık süreçte artarken, özaşkınlık ortalaması ise azalmaktadır. Alt değerler açısından da özyönelim-eylem, uyarılım, evrenselcilik-doğa değerlerinin ortalamaları Z1'den Z2'ye artarken; başarı, iyilikseverlik-ilgi ve iyilikseverlik-güvenebilirlik değerlerinin ise azalmaktadır. Böylece beş haftalık süreçte bazı değerlerin ortalamalarında zamana bağlı değişimin olduğu sonucuna varılmıştır. Zamanın yanı sıra odak grup tartışmalarının da

değerlerin değişimi üzerinde etkisi olduğu dikkati çekmektedir. Özgenişletim ve özaşkınlık boyutları üzerinde grup-zaman etkileşimi bulunmaktadır. Ayrıca Z1-Z2 arasındaki güç-kaynaklar, iyilikseverlik-güvenebilirlik ve evrenselcilik-hoşgörü değer ortalamaları arasındaki fark gruplara göre farklılaşmaktadır. 2X2 tekrarlı ölçümlerde varyans analizi sonuçlarına göre testin gücü G*Power 3.1.9.6. programı kullanılarak hesaplanmıştır. Grup içi etkisi üzerinden hesaplandığında f=.19 etki büyüklüğü, α = 0.05 hata ile testin .99 güçte olduğu görülmüştür. Grup-zaman etkileşimlerine ait istatistik sonuçları ise f=.14 etki büyüklüğü, α = 0.05 hata ile .94 güçtedir.

6.2.5.3. Kısa Zamanda Değer Kalıcılığı: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Önceliklerinin Beş Haftalık Süreçteki (Z1-Z2) Kalıcılıkları

Araştırma ve kıyaslama grubu katılımcılarının değer önceliklerinin sıralamasının beş haftalık süreçte tutarlılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla her iki grubun değer verileri korelasyon analizine alınmıştır (Ortalama, standart sapma değerleri, test-tekrar test korelasyonları ve tutarlılık katsayısı karşılaştırma sonuçları için bkz. Tablo 19). Dört ana boyut açısından değerlendirildiğinde hem araştırma hem de kıyaslama grubunun değer boyutlarının Z1-Z2 arasında yüksek düzeyde kalıcılık gösterdiği görülmektedir. Araştırma grubunun yeniliğe açıklık değer boyutu .78, muhafazacılık boyutu .81, özgenişletim boyutu .71, özaşkınlık boyutu ise .69 oranında kalıcılık göstermektedir (M=.75, S=.06). Bu bulgular zaman içinde en çok özgenişletim ve özaşkınlık değerlerine verilen puanların değiştiğini göstermektedir. En az değişen boyut ise muhafazacılık değer boyutudur. Kıyaslama grubunun ise 5 haftalık süreçte yeniliğe açıklık değer boyutu .85, muhafazacılık boyutu .81, özgenişletim boyutu .71 ve özaşkınlık boyutu ise .69 oranında kalıcılık göstermektedir (M=.81, S=.04). Bu grupta da özgenişletim ve özaşkınlık boyutlarına verilen puanlar, yeniliğe açıklık ve muhafazacılık değerlerine kıyasla daha fazla değişmiştir. Tutarlılık ortalamaları açısından değerlendirildiğinde 5 haftalık süreçte araştırma grubunun tutarlılık katsayısının kıyaslama grubundan daha düşük olduğu görülmektedir. *MedCalc* programında yapılan korelasyon kıyaslama sonuçlarına göre (bkz. Tablo 19), ana değer boyutları açısından sadece özgenişletim değer boyutunun tutarlılık katsayıları gruplara göre anlamlı olarak farklılaşmaktadır. Analiz sonucuna göre araştırma grubunun Z1-Z2 özgenişletim tutarlılık katsayısı kıyaslama grubuna kıyasla anlamlı olarak daha düşüktür

(*z*=-1.999, p<.05). Sonuç olarak dört ana değer boyutunun tutarlılık katsayılarından elde edilen sonuçlar hem araştırma hem de kıyaslama grubunun değer kalıcılıklarının 5 haftalık süreçte (Z1-Z2) tüm ana değer grupları için yüksek düzeyde olacağını öngören *Hipotez 5* desteklenmiştir.

19 alt değer tipi açısından değerlendirildiğinde ise, araştırma grubuna ait 19 değerin test-tekrar test korelasyonların ortalaması .63 (S=.10, min=.46, max=.81) olarak bulunmuştur. Beş haftalık süreçte en çok değişim alçakgönüllülük, en az değişim ise gelenekçilik değerinde olmuştur. Kıyaslama grubunun ise korelasyon ortalamasının ise .69 (S= .09; min=.50, max= .86) olduğu görülmektedir. Bu grupta da en çok değişimin iyilikseverlik-güvenebilirlik, en az değişimin ise güç-kaynaklar değerinde olduğu gözlenmektedir. 19 değer açısından grupların Z1-Z2 tutarlılık katsayıları karşılaştırıldığında (bkz. Tablo 19), özgenişletim boyutu altında yer alan güç-kaynaklar ve güç-hakimiyet değerlerinin tutarlılık katsayısının araştırma grubunda kıyaslama grubuna göre anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir (Güç-kaynaklar: *z*=-3.866, *p*<.001; Güç-hakimiyet: *z*=-2.014, *p*<.05).

Tablo 19. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ana ve Alt Değer Tiplerinin Zamana Göre Test-Tekrar Test Korelasyonları (Z1-Z2) ve Tutarlılık Katsayısı Karşılaştırma Sonuçları

	Araştırma (N=70)			Kıyaslama (N=80)			
	Z1	Z2	Test-Tekrar Test	Z1	Z2	Test-Tekrar Test	*Z*
Ana Değer Boyutları	Ort (S)	Ort (S)	*p*	Ort (S)	Ort (S)	*p*	
Yeniliğe Açıklık	.47(.49)	.58(.51)	.78	.45(.56)	.51(.55)	.85	-1.262
Özgenişletim	-1.56(.70)	-1.30(.72)	.71	-1.07(.86)	-1.02(.74)	.84	-1.999*
Muhafazacılık	-.37(.40)	-.37(.40)	.81	-.38(.43)	-.35(.41)	.79	0.333
Özaşkınlık	.85(.40)	.83(.42)	.69	.83(.42)	.70(.38)	.77	-1.032
Alt Değer Tipleri	Ort(SS)	Ort(SS)	*p*	Ort(SS)	Ort(SS)	*p*	
Özyönelim-Düşünce	.66(.76)	.74(.67)	.70	.68(.67)	.67(.61)	.67	0.339
Özyönelim-Eylem	.79(.68)	.94(.68)	.60	.86(.71)	.92(.63)	.67	-0.704
Uyarılım	.03(.85)	.28(.83)	.76	.16(.82)	.22(.80)	.77	-0.144
Hazcılık	.40(.78)	.38(.74)	.73	.12(.92)	.23(.84)	.76	-0.404
Başarı	-.64(.92)	-.85(.89)	.73	-.53(1.10)	-.61(.85)	.76	-0.404
Güç-Kaynaklar	-1.64(1.00)	-1.78(.97)	.57	-1.54 (1.13)	-1.39(1.12)	.86	-3.866**
Güç-Hakimiyet	-1.20(1.07)	-1.28(1.01)	.61	-1.13(1.04)	-1.06(.95)	.78	-2.014*
Görünüş	-.45(.86)	-.47(.81)	.53	-.19(.84)	-.14(.75)	.65	-1.108
Güvenlik-Kişisel	.33(.76)	.32(.72)	.53	.43(.72)	.32(.68)	.64	-1.006
Güvenlik-Toplumsal	.19(.89)	.21(.87)	.63	.06(.86)	.02(.80)	.64	- 0.100
Gelenekçilik	-1.08(1.33)	-1.02(1.23)	.81	-1.47(1.30)	-1.41(1.34)	.82	-0.178
Uyma-Kurallar	-1.26(.74)	-1.31(.68)	.68	-1.11(.98)	-1.08(.98)	.68	0.000
Uyma-Kişilerarası	.06(.93)	.00(.77)	.66	.01(.94)	.13(.78)	.65	0.105
Alçakgönüllülük	-.38(.83)	-.31(.76)	.46	-.36(.83)	-.31(.71)	.56	-0.811
İyilikseverlik-Güvenebilirlik	1.02(.70)	1.00(.62)	.50	1.20(.48)	.94(.58)	.50	0.000
İyilikseverlik-İlgi	.95(.61)	.87(.58)	.63	.93(.58)	.84(.53)	.71	-0.873
Evrenselcilik-İlgi	.86(.68)	.82(.78)	.61	.78(.83)	.70(.70)	.64	-0.295
Evrenselcilik-Doğa	.79(.68)	.73(.70)	.73	.92(.76)	.78(.69)	.72	0.126
Evrenselcilik-Hoşgörü	.61(.64)	.73(.62)	.56	.32(.80)	.22(.68)	.61	-0.455

Not. Tüm test-tekrar test korelasyonları 0.001'de anlamlıdır.
*p<.05, **p<.001

6.2.5.4. Gruplara Göre BYT, SYT ve SŞT'nin Tutarlılığının Değerlendirilmesi

Araştırma ve kıyaslama grubunun Z1-Z2 tutum değişkenlerinin test-tekrar test korelasyonları Tablo 20'de ve bu değişkenlerin tutarlılık katsayılarının karşılaştırma bulguları Tablo 21'de yer almaktadır. Sonuçlar her iki grubun da Z1-Z2 BYT tutarlılığının SYT ve SŞT'den daha düşük olduğunu göstermektedir (bkz. Tablo 20). Buna göre beş haftalık süreçte grupların BYT değişkenine ait puanların daha çok

değişime uğradığı söylenebilir. Tutum değişkenleri arasındaki tutarlılık korelasyonları karşılaştırıldığında her iki grubun da BYT-STY ve BYT-SŞT arasındaki tutarlılık katsayılarının anlamlı şekilde farklılaştığı görülmektedir (bkz. Tablo 21). BYT tutarlılık katsayısı SYT'den (Araştırma: z=-2.232, p<.05; Kıyaslama: z=-2.033, p<.05) ve SŞT'den (Araştırma: z=-2.404, p<.05; Kıyaslama: z=-2.433, p<.05) anlamlı olarak daha düşüktür. Ancak SYT ve SŞT arasında tutarlılık katsayıları anlamlı olarak farklılaşma görülmemektedir.

Tablo 20. Gruplara Göre BYT, SYT ve SŞT'nin Tutarlılık Katsayıları (Z1-Z2)

Değişken	Araştırma Grubu (N=70)	Kıyaslama Grubu (N=80)
BYT	.63	.68
SYT	.81	.82
SŞT	.82	.84

Not. BYT: Barışa Yönelik Tutumlar; SYT: Savaşa Yönelik Tutumlar; SŞT: Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar

Tablo 21. Gruplara Göre BYT, SYT ve SŞT Arasındaki Tutarlılık Katsayılarının Karşılaştırılması

Değişken	Araştırma Grubu (N=70)	Kıyaslama Grubu (N=80)
BYT-SYT	-2.232*	-2.033*
BYT-SŞT	-2.404*	-2.433*
SYT-SŞT	-0.172	-0.399

*p<.05

6.2.6. Z1-Z2-Z3 Tekrarlı Ölçümlere İlişkin Analiz Sonuçları

Bu bölümde araştırmanın her üç aşamasına katılan (yaklaşık beş aylık süreç) araştırma ve kıyaslama grubu katılımcılarının değerlerinin ortalamaları bakımından süreç içinde değişip değişmediğine ve değer sıralamalarının korunup korunmadığına ilişkin sonuçlara yer verilecektir.

6.2.6.1. Uzun Süreçte Değer Değişimi: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Ortalamalarının (Z1-Z3) Beş Aylık Süreçteki Değişimi

Araştırma Sorusu 2 kapsamında hem araştırma ve kıyaslama gruplarının değer ortalamalarının 5 aylık süreçte (Z1-Z3) değişip değişmediğini incelemek, hem de grup-zaman etkileşiminin odak grup tartışmaları sonlandıktan sonra devam edip etmediğini incelemek amacıyla araştırmanın her üç aşamasına da katılan katılımcıların (Araştırma:

53, Kıyaslama: 46) verileri 2 (Grup: Araştırma, Kıyaslama) x 3 (Zaman: Z1, Z2, Z3) Karışık Desenli Tekrarlı Ölçüm Varyans Analizine alınmıştır. Analiz öncesinde araştırmanın ikinci aşamasına katılıp üçüncü aşamasına katılan ve katılmayan katılımcıların ana değer boyutları ve 19 değer ortalamaları arasında farklılık olup olmadığı MANOVA analizi aracılığıyla incelenmiştir. Araştırma grubunda çalışmanın ikinci aşamasından sonra üçüncü aşamasına katılan (N=53) ve katılmayanların (N=17) değer ortalamaları farklılaşmamaktadır. Ancak kıyaslama grubunda iki aşamaya katılıp üçüncü aşamada yer alan (N=46, M=.86, S=.81) katılımcıların, üçüncü aşamaya katılmayanlara (N=34, M=.51, S=.76) kıyasla evrenselcilik-ilgi değerinin daha yüksek ($F_{(1,78)}$=5.216, p<.05) olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmanın üç aşamasına da katılanların gelenekçilik değer ortalaması sadece ilk iki aşamasına katılanlara kıyasla anlamlı şekilde daha düşüktür (N=46, M=-1.70, S=1.29; N=34, M=-1.04, S=1.32; $F_{(1,78)}$=5.064, p<.05). Bu sonuçlar tekrarlı ölçüm analiz bulguları değerlendirilirken fayda sağlayacaktır. Grupların zamana göre değer ortalamaları ve standart sapma değerleri Tablo 22'de yer almaktadır. Varyans analizi sonuçları ise Tablo 23 ve Tablo 24'te verilmiştir.

Tablo 22. Gruplara Göre Z1, Z2, Z3 Değer Ortalamaları ve Standart Sapma Değerleri

		Z1		Z2		Z3	
Ana Değer Boyutları		*Ort*	*S*	*Ort*	*S*	*Ort*	*S*
Yeniliğe açıklık	Araştırma	0.45	0.46	0.56	0.47	0.51	0.47
	Kıyaslama	0.45	0.56	0.50	0.58	0.49	0.50
	Toplam	0.45	0.50	0.53	0.52	0.50	0.48
Muhafazacılık	Araştırma	-0.37	0.39	-0.37	0.35	-0.34	0.38
	Kıyaslama	-0.40	0.43	-0.41	0.40	-0.37	0.38
	Toplam	-0.39	0.40	-0.39	0.37	-0.36	0.38
Özgenişletim	Araştırma	-1.16	0.73	-1.29	0.73	-1.14	0.65
	Kıyaslama	-0.99	0.93	-0.97	0.77	-1.02	0.94
	Toplam	-1.08	0.83	-1.14	0.76	-1.09	0.80
Özaşkınlık	Araştırma	0.87	0.42	0.84	0.40	0.75	0.37
	Kıyaslama	0.82	0.46	0.76	0.39	0.75	0.43
	Toplam	0.85	0.44	0.80	0.39	0.75	0.40
Alt Değer Grupları							
Özyönelim-düşünce	Araştırma	0.60	0.74	0.66	0.64	0.68	0.66
	Kıyaslama	0.64	0.72	0.65	0.66	0.74	0.51
	Toplam	0.62	0.72	0.66	0.65	0.71	0.60
Özyönelim-eylem	Araştırma	0.72	0.67	0.93	0.63	0.77	0.65
	Kıyaslama	0.85	0.67	0.99	0.60	0.95	0.58
	Toplam	0.78	0.67	0.96	0.61	0.85	0.62
Uyarılım	Araştırma	-0.04	0.82	0.21	0.80	0.15	0.84
	Kıyaslama	0.10	0.82	0.15	0.82	0.03	0.77
	Toplam	0.03	0.82	0.18	0.81	0.09	0.80
Hazcılık	Araştırma	0.51	0.70	0.44	0.69	0.46	0.73
	Kıyaslama	0.22	0.85	0.22	0.85	0.22	0.79
	Toplam	0.37	0.78	0.34	0.77	0.35	0.76
Başarı	Araştırma	-0.74	0.93	-0.83	0.86	-0.72	0.80
	Kıyaslama	-0.54	1.09	-0.59	0.85	-0.57	1.01
	Toplam	-0.65	1.00	-0.72	0.86	-0.65	0.90
Güç-kaynaklar	Araştırma	-1.62	1.00	-1.79	1.01	-1.55	0.97
	Kıyaslama	-1.31	1.27	-1.38	1.17	-1.45	1.27
	Toplam	-1.47	1.14	-1.60	1.10	-1.50	1.11
Güç-hakimiyet	Araştırma	-1.13	1.05	-1.25	1.02	-1.16	0.94
	Kıyaslama	-1.12	1.05	-0.93	0.97	-1.05	1.09
	Toplam	-1.12	1.05	-1.10	1.00	-1.11	1.01
Görünüş	Araştırma	-0.53	0.90	-0.45	0.72	-0.36	0.84
	Kıyaslama	-0.20	0.82	-0.19	0.72	-0.28	0.83
	Toplam	-0.37	0,88	-0.33	0.73	-0.32	0.83
Güvenlik-kişisel	Araştırma	0.23	0.75	0.28	0.75	0.27	0.63
	Kıyaslama	0.51	0.74	0.39	0.74	0.55	0.58
	Toplam	0.36	0.76	0.33	0.74	0.40	0.62

Güvenlik-toplumsal	Araştırma	0.26	0.84	0.22	0.86	0.26	0.68
	Kıyaslama	0.01	0.92	-0.10	0.85	0.14	0.84
	Toplam	0.14	0.88	0.07	0.87	0.20	0.76
Gelenekçilik	Araştırma	-0.99	1.31	-0.98	1.19	-1.02	1.16
	Kıyaslama	-1.79	1.14	-1.70	1.28	-1.80	1.30
	Toplam	-1.36	1.29	-1.31	1.28	-1.38	1.28
Uyma-kurallar	Araştırma	-1.25	0.63	-1.32	0.62	-1.12	0.72
	Kıyaslama	-1.14	1.09	-1.12	1.10	-1.06	1.10
	Toplam	-1.20	0.87	-1.23	0.87	-1.09	0.91
Uyma-kişilerarası	Araştırma	0.12	0.95	-0.05	0.81	-0.13	0.78
	Kıyaslama	0.14	0.91	0.10	0.84	0.06	0.80
	Toplam	0.13	0.92	0.02	0.83	-0.04	0.79
Alçakgönüllülük	Araştırma	-0.48	0.80	-0.28	0.84	-0.27	0.79
	Kıyaslama	-0.35	0.79	-0.28	0.72	-0.24	0.84
	Toplam	-0.42	0.79	-0.28	0.78	-0.25	0.81
İyilikseverlik-güvenebilirlik	Araştırma	1.09	0.67	1.06	0.54	0.90	0.51
	Kıyaslama	1.11	0.48	0.98	0.52	0.97	0.44
	Toplam	1.10	0.59	1.02	0.53	0.93	0.47
İyilikseverlik-ilgi	Araştırma	1.01	0.59	0.92	0.54	0.80	0.47
	Kıyaslama	0.87	0.63	0.81	0.56	0.83	0.56
	Toplam	0.95	0.61	0.87	0.55	0.81	0.51
Evrenselcilik-ilgi	Araştırma	0.84	0.71	0.77	0.74	0.71	0.70
	Kıyaslama	0.85	0.82	0.83	0.63	0.84	0.60
	Toplam	0.84	0.76	0.79	0.69	0.77	0.66
Evrenselcilik-doğa	Araştırma	0.79	0.71	0.73	0.71	0.68	0.69
	Kıyaslama	0.96	0.75	0.90	0.65	0.83	0.68
	Toplam	0.87	0.73	0.81	0.69	0.75	0.68
Evrenselcilik-hoşgörü	Araştırma	0.62	0.64	0.71	0.57	0.66	0.52
	Kıyaslama	0.31	0.84	0.27	0.72	0.27	0.71
	Toplam	0.47	0.75	0.51	0.68	0.48	0.64

Not. N_1=53, N_2=46, N_{toplam}=99
Z1: Zaman 1, Z2: Zaman 2, Z3: Zaman 3

Ana değer boyutları açısından değerlendirildiğinde (Tablo 23), yeniliğe açıklık değer boyutu için Mauchly Testi sonucu küresellik varsayımının sağlandığını göstermektedir ($\chi2(2) = 2.89$, $p = 0.236$). Yeniliğe açıklık değer ortalamaları üzerinde sadece zamanın temel etkisi bulunduğu görülmektedir ($F_{(2,\ 194)}= 3.512$, $p<.05$). Post hoc analiz sonuçlarına göre katılımcıların yeniliğe açıklık puan ortalamaları Z1'den (M=.45, S=.51) Z2'ye (M=.53, S=.52) istatistiksel olarak anlamlı olarak yükselmektedir. Ancak Z2 (M=.53, S=.52) ve Z3 (M=.50, S=.48) arasında puan ortalamaları açısından anlamlı bir değişim yoktur (bkz. Şekil 14).

Özgenişletim değer boyutu için Mauchly Testi sonucu küresellik varsayımı sağlanmamıştır ($\chi 2(2) = 7.16$, $p<.05$). Bu nedenle Greenhouse-Geisser ($\varepsilon = 0.933$) değerleri raporlanmıştır. Varyans analizi sonuçları özgenişletim değer ortalamalarının zamanla değişmediğini göstermektedir ($F_{(1.87,\ 180.99)}= .524$, $p=.581$). Aynı zamanda grup-zaman etkileşimi de bulunmamaktadır ($F_{(1.87,\ 180.99)}= 1.761$, $p=.177$).

Muhafazacılık değer boyutunun da küresellik varsayımı sağlanmadığı için ($\chi 2(2) = 7.81$, $p<.05$) greenhouse-geisser ($\varepsilon = 0.928$) değerlerine başvurulmuştur. Katılımcıların muhafazacılık değeri ortalamalarının da beş aylık süreçte değişmediği görülmektedir ($F_{(1.86,\ 179.94)}= 1.078$, $p=.339$). Zaman içindeki muhafazacılık puan ortalamaları gruplara göre de farklılaşmamaktadır ($F_{(1.86,\ 179.94)}= .071$, $p=.920$).

Özaşkınlık değer boyutu için de küresellik varsayımı sağlanmamıştır ($\chi 2(2) = 8.34$, $p<.05$; $\varepsilon = 0.923$). Analiz sonuçları katılımcıların özaşkınlık puan ortalamalarının zamanla değiştiğini göstermektedir ($F_{(1.85,\ 179.10)}= 4.248$, $p<.05$). Post hoc analiz sonuçlarına göre katılımcıların özaşkınlık puanları Z1'den (M=.85, S=.44) Z3'e (M=.75, S=.40) anlamlı bir şekilde düşmektedir. Sonuçlar bu değer boyutu üzerinde grup-zaman etkileşim etkisinin bulunmadığını göstermektedir ($F_{(1.85,\ 179.10)}= .788$, $p=.447$). (bkz. Şekil 15)

Şekil 14. Grupların Z1-Z2-Z3 Yeniliğe Açıklık Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

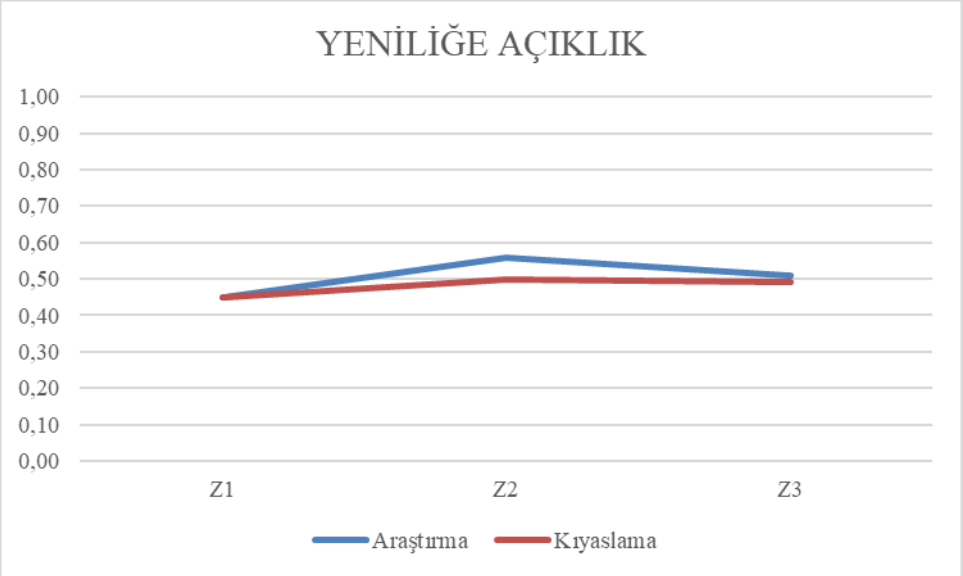

Şekil 15. Grupların Z1-Z2-Z3 Özaşkınlık Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

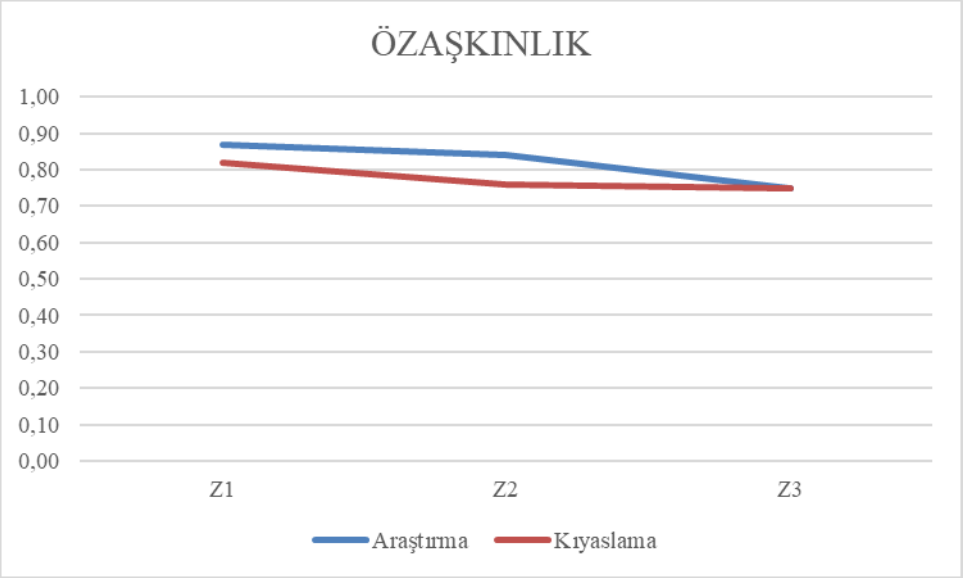

Tablo 23. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların Ana Değer Boyutlarına İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X3)

Değer Boyutları	Değişimin Kaynağı	Kareler toplamı	df	Ortalama Kare	*F*	*p*	e
YA	**Zaman**	**.335**	**2**	**.167**	**3.512**	**.03**	**.035**
	Zaman x Grup	.049	2	.025	.517	.60	.005
	Hata	9,241	194	.048			
ÖZG	Zaman	.163	1.87	.088	.524	.58	.005
	Zamanx Grup	.549	1.87	.294	1.761	.18	.018
	Hata	30.271	180.99	.167			
M	Zaman	.068	1.86	.037	1.078	.34	.011
	Zaman x Grup	.005	1.86	.002	.071	.92	.001
	Hata	6,142	179.94	.034			
ÖZA	**Zaman**	**.433**	**1.85**	**.234**	**4.248**	**.02**	**.042**
	Zamanx Grup	.080	1.85	.044	.788	.45	.008
	Hata	9.886	179.10	.055			

Not. YA: Yeniliğe Açıklık; ÖZG: Özgenişletim; M: Muhafazacılık; ÖZA: Özaşkınlık

Alt değer grupları açısından değerlendirildiğinde ise (bkz. Tablo 24), sadece yeniliğe açıklık boyutu altında yer alan özyönelim-eylem ve özaşkınlık boyutundaki iyilikseverlik-güvenebilirlik değer ortalamalarının zamanla değiştiği görülmektedir. Tüm katılımcıların özyönelim-eylem değer ortalaması zamanla değişmektedir ($F_{(2,\ 194)}$= 4.829, p<.05). Post hoc analiz sonuçları katılımcıların özyönelim-eylem puan ortalamalarının Z1'den (M=.78, S=.67) Z2'ye (M=.96, S=.61) istatistiksel olarak anlamlı olarak yükseldiğini göstermektedir. Ancak Z2 (M=.96, S=.61) ve Z3 (M=.85, S=.62) arasında puan ortalamaları açısından anlamlı bir değişim görülmemektedir (bkz.

Şekil 16). İyilikseverlik-güvenebilirlik değeri üzerinde de zamanın temel etkisi bulunmaktadır ($F_{(1.82,\ 148)}$= 4.488, p<.05). Tüm katılımcıların iyilikseverlik-güvenebilirlik değer ortalaması Z1'den (M=1.10, S=.59) Z3'e (M=.94, S=.47) anlamlı bir şekilde düşmektedir (bkz. Şekil 17). Diğer alt değer gruplarının ortalamalarında herhangi bir değişim gözlenmemektedir.

Şekil 16. Grupların Z1-Z2-Z3 Özyönelim-Eylem Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

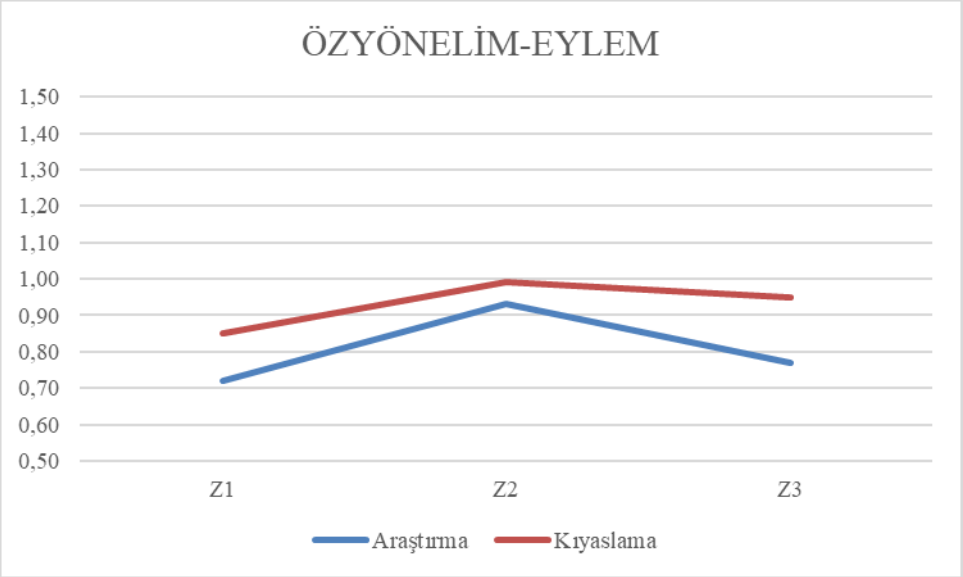

Şekil 17. Grupların Z1-Z2-Z3 İyilikseverlik-Güvenebilirlik Puan Ortalamaları Arasındaki Fark

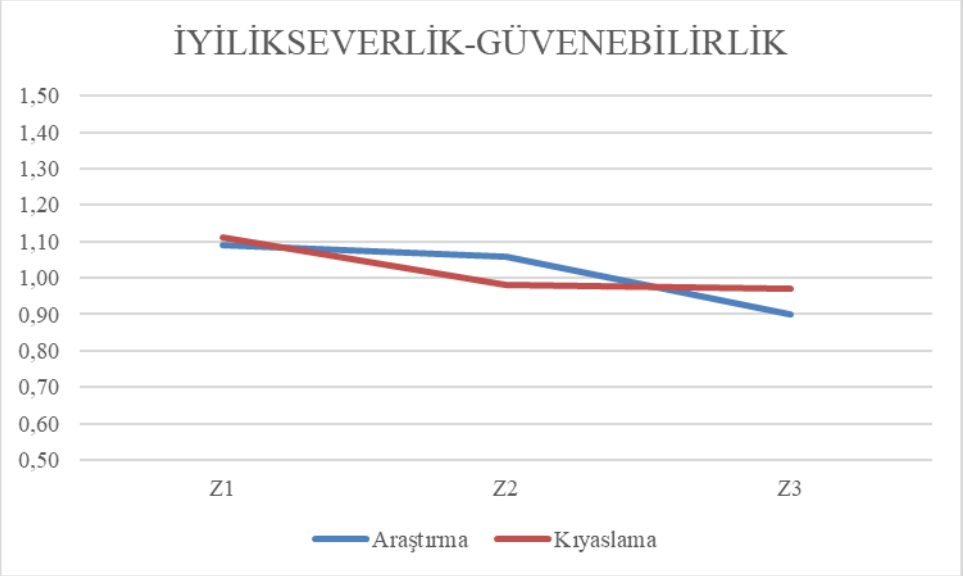

Tablo 24. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarında Yer Alan Katılımcıların 19 Değere İlişkin Tekrarlı Ölçümler Varyans Analizi Sonuçları (2X3)

Alt Değerler	Değişimin Kaynağı	Kareler toplamı	df	Ortalama Kare	*F*	*p*	e
ÖzD	Zaman	.405	1.79	.225	1.564	.214	.016
	Zaman xGrup	.072	1.79	.040	.273	.733	.003
	Hata	25.093	174.01	.144			
ÖzE	Zaman	**1.540**	**2**	**.770**	**4.829**	**.009**	**.047**
	Zaman xGrup	.175	2	.087	.549	.579	.006
	Hata	30.930	194	.159			
U	Zaman	1.047	1.82	.577	2.506	.090	.025
	Zaman xGrup	.859	1.82	.474	2.057	.135	.021
	Hata	23.910	148	.162			
H	Zaman	.054	1.83	.030	.159	.835	.002
	Zaman xGrup	.066	1.83	.036	.195	.803	.002
	Hata	33.044	177.23	.186			
B	Zaman	.301	1.86	.162	.524	.580	.005
	Zaman xGrup	.093	1.86	.050	.161	.835	.002
	Hata	55.745	179.95	.310			
GK	Zaman	.802	1.83	.437	1.208	.299	.012
	Zaman xGrup	1.298	1.83	.708	1.955	.148	.020
	Hata	64.421	177.83	.362			
GH	Zaman	.060	1.71	.035	.082	.895	.001
	Zaman xGrup	1.238	1.71	.722	1.690	.192	.017
	Hata	71.043	166.18	.427			
G	Zaman	.121	2	.060	.246	.782	.003
	Zaman xGrup	.798	2	.399	1.623	.200	.016
	Hata	40.914	148	.276			
GüvK	Zaman	.280	2	.140	.684	.506	.007
	Zaman xGrup	.471	2	.235	1.150	.319	.012
	Hata	39.702	194	.205			
GüvT	Zaman	.951	1.78	.535	1.888	.159	.019
	Zaman xGrup	.532	1.78	.299	1.057	.343	.011
	Hata	48.834	172.39	.283			
GEL	Zaman	.261	2	.131	.366	.694	.004
	Zaman xGrup	.084	2	.042	.118	.889	.001
	Hata	69.153	194	.356			
UK	Zaman	.903	2	.452	1.889	.154	.019
	Zaman xGrup	.243	2	.121	.508	.603	.005
	Hata	46.397	194	.239			
UKİ	Zaman	1.398	2	.699	2.600	.077	.026
	Zaman xGrup	.377	2	.188	.700	.498	.007
	Hata	52.156	194	.269			
A	Zaman	1.444	2	.722	4.932	.056	.029
	Zaman xGrup	.217	2	.108	.440	.645	.005
	Hata	47.787	194	.246			
İG	Zaman	**1.275**	**1.82**	**.702**	**4.488**	**.015**	**.044**
	Zaman xGrup	.303	1.82	.167	1.066	.341	.011
	Hata	26.688	148	.180			
İİ	Zaman	.797	2	.399	2.547	.081	.026
	Zaman xGrup	.430	2	.215	1.373	.256	.014
	Hata	30.360	194	.156			
Eİ	Zaman	.214	1.84	.116	.575	.549	.006
	Zaman xGrup	.185	1.84	.101	.497	.593	.005
	Hata	36.082	178.25	.202			
ED	Zaman	.709	1.84	.385	2.616	.080	.026
	Zaman xGrup	.011	1.84	.006	.040	.952	.000
	Hata	26.283	178.65	.147			
EH	Zaman	.051	1.87	.027	.147	.850	.002
	Zaman xGrup	.241	1.87	.129	.699	.489	.007
	Hata	33.407	181.02	.185			

Not. ÖzD: Özyönelim-Düşünce; ÖzE: Özyönelim-Eylem; U: Uyarılım; H: Hazcılık; B: Başarı; GK: Güç-Kaynaklar; GH: Güç-Hakimiyet; G: Görünüş; GüvK: Güvenlik-Kişisel; GüvT: Güvenlik-Toplumsal; GEL: Gelenekçilik; UK: Uyma-Kurallar; UKİ: Uyma-Kişilerarası; A: Alçakgönüllülük; İG: İyilikseverlik-Güvenebilirlik; İİ: İyilikseverlik-İlgi; Eİ: Evrenselcilik-İlgi; ED: Evrenselcilik-Doğa; EH: Evrenselcilik-Hoşgörü

Araştırma Sorusu 2 kapsamında 2x3 tekrarlı ölçümlerde varyans analizinden elde edilen sonuçlarda yeniliğe açıklık değer boyutu ve bu boyut altındaki özyönelim-eylem değerinin ortalamalarının ise Z1-Z2'de anlamlı olarak yükseldiği ancak Z2-Z3 arasında eski düzeylerine geri döndüğü görülmektedir. Ancak özaşkınlık boyutunun ve bu boyut altında yer alan iyilikseverlik-güvenebilirlik değerinin ortalamasının Z2-Z3 arasında da azalarak değişmeye devam etmektedir. Diğer değer grupları açısından zaman etkisi ve grup-zaman etkisi gözlenmemektedir. 2X3 tekrarlı ölçümlerde varyans analizi sonuçlarına göre testin gücü G*Power 3.1.9.6. programı kullanılarak hesaplanmıştır. Grup içi etkisi üzerinden hesaplandığında f=.16 etki büyüklüğü, $\alpha = 0.05$ hata ile .94 güçte bulunmuştur. Grup-zaman etkileşimlerine ait istatistik sonuçları ise f=.14 etki büyüklüğü, $\alpha = 0.05$ hata ile .81 güçtedir.

6.2.6.2. Uzun Süreçte Değer Kalıcılığı: Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Değer Önceliklerinin Beş Aylık Süreçteki (Z1-Z3) Kalıcılıkları

Hipotez 6, Hipotez 7 ve *Hipotez 8'i* test etmek amacıyla her üç zaman diliminde de yer alan araştırma (N=53) ve kıyaslama (N=46) grubu katılımcılarının zamanlar arası (Z1-Z2, Z2-Z3, Z1-Z3) test-tekrar test korelasyonları alınmıştır. Tablo 25'de ana değer boyutları ve alt değer gruplarına ait zamanlararası korelasyon sonuçları yer almaktadır.

Dört ana boyut açısından değerlendirildiğinde, araştırma grubunun test-tekrar test korelasyon ortalamaları sırasıyla Z1-Z2 için .74 (S=.05, min=.74, max=.78), Z2-Z3 için .77 (S=.04, min=.73, max=.82) ve Z1-Z3 için ise .68 (S=.08, min=.58, max=.77) olarak bulunmuştur. Genel olarak en tutarlı değer boyutu yeniliğe açıklık, en az kalıcılık sergileyen değer boyutu ise özaşkınlık olmuştur. Kıyaslama grubu için ise korelasyon ortalamaları sırasıyla Z1-Z2 için .80 (S=.05, min=.75, max=.86), Z2-Z3 için .85 (S=.04, min=.79, max=.87), Z1-Z3 için ise .76 (S=.04, min=.70, max=.79)'dır. Bu grup için de yeniliğe açıklık genel olarak en tutarlı, özaşkınlık ise en çok değişim gösteren boyut olmuştur (bkz. Tablo 25). Her iki grubun da ana değer boyutlarının tutarlılık korelasyon ortalamalarının Z1-Z3'te yüksek düzeyde kalıcılık gösterdiği görülmektedir (*Hipotez 6*

desteklenmiştir). Ayrıca Z1-Z3'de değer tutarlılığının Z1-Z2'ye kıyasla daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Bu sonuç ölçümlerarası süre uzadıkça değerlerin tutarlılığının azaldığını göstermektedir (*Hipotez 7* desteklenmiştir). Odak grup tartışmalarına katılan araştırma grubunun Z1- Z3 değer tutarlılığının kıyaslama grubundan daha düşük olduğu da görülmektedir, böylece *Hipotez 8*'de desteklenmiştir. *Psychometrica*[18] programı aracılığıyla yapılan grup-içi korelasyon karşılaştırma analizi sonuçları Tablo 25'de yer almaktadır. Sonuçlar hem araştırma hem de kıyaslama grubunun Z1-Z2 ve Z1-Z3 korelasyon karşılaştırmasının pozitif yönde olduğunu göstermektedir. Beklenilen yöndeki bu eğilime rağmen dört ana değer boyutu açısından araştırma grubunun Z1-Z2 ve Z1-Z3 korelasyon katsayıları arasında anlamlı farklılık görülmez iken; kıyaslama grubunda ise sadece yeniliğe açıklık değer boyutunun korelasyon katsayısının Z1-Z2'de Z1-Z3'e kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu görülmektedir (z=1.901, p<.05). Gruplararası korelasyon karşılaştırma bulgularına göre (bkz. Tablo 26), her bir değer boyutu için araştırma grubunun Z1-Z2, Z2-Z3 ve Z1-Z3 tutarlılık katsayısı kıyaslama grubuna göre daha düşüktür. Ancak sadece özgenişletim değer boyutunun Z2-Z3 korelasyon katsayısının araştırma ve kıyaslama grubunda anlamlı olarak farklılaştığı görülmektedir (z=-1.649, p<.05).

19 değere ilişkin tutarlılık katsayıları değerlendirildiğinde, araştırma grubuna ait 19 değerin Z1-Z2, Z2-Z3 ve Z1-Z3 test-tekrar test korelasyonları ortalamaları sırasıyla .64 (S=.10, min=.43, max=.82), .64 (S=.13, min=.32, max=.82), .56 (S=.14, min=.21, max=.76) olarak bulunmuştur. Z1-Z3 arasında en tutarlı değerin gelenekçilik, en az tutarlı değerin ise uyma-kurallar olduğu görülmektedir. Kıyaslama grubunun ise zamanlar arası tutarlılık katsayıları Z1-Z2'de .68 (S=.10, min=.42, max=.81), Z2-Z3'te .72 (S=.10, min=.43, max=.82) ve Z1-Z3'te .63 (S=.12, min=.31, max=.89) olarak bulunmuştur. Kıyaslama grubunda ise Z1-Z3'te en az tutarlı değer iyilikseverlik-güvenebilirlik iken, en tutarlı değer ise uyma-kurallardır. Tablo 25 alt değer grupları açısından incelendiğinde her iki grubun da Z1-Z3 tutarlılık katsayıları ortalamasının diğer zamanlar arası korelasyon ortalamalarına göre daha düşük olduğu görülmektedir.

[18] Grup-içi zamanlararası korelasyon katsayılarını karşılaştırmak için Psychometrica programından yararlanılmıştır. Aynı örneklemden birden fazla korelasyon elde edildiğinde, korelasyonlar arası bağımlılığın testin anlamlılığını etkileyebileceği öne sürülmektedir (Lenhard ve Lenhard, 2014). Yapılan bu analiz ile Z1-Z2 arasındaki korelasyonun Z1-Z3 arasındaki korelasyondan yüksek olup olmadığı hesaplanmıştır.

19 değere ilişkin korelasyon karşılaştırma sonuçları, araştırma grubunun *uyarılım* (*z*=1.723, *p*<.05), *hazcılık* (*z*=2.222, *p*<.05), *başarı* (*z*=3.253, *p*<.05), *uyma-kurallar* (*z*=2.261, *p*<.05), *iyilikseverlik-ilgi* (*z*=2.326, *p*<.05) ve *evrenselcilik-ilgi* (*z*=1.836, *p*<.05) değerlerinin tutarlılığının Z1-Z2'de Z1-Z3'e kıyasla anlamlı olarak daha yüksek olduğu; *iyilikseverlik-güvenebilirlik* (*z*=-2.077, *p*<.05) değer tutarlılığının ise Z1-Z2'de Z1-Z3'e kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Kıyaslama grubunun ise *uyarılım* (*z*=2.848, *p*<.05), *güvenlik-toplumsal* (*z*=2.067, *p*<.05) ve *evrenselcilik-doğa* (*z*=2.319, *p*<.05) değerlerinin tutarlılıkları Z1-Z2'de Z1-Z3'e kıyasla daha yüksek iken; *uyma-kurallar* (*z*=-2.514, *p*<.05) değer tutarlılığı tersi şekilde Z1-Z2'de anlamlı olarak Z1-Z3'ten daha yüksektir. Araştırma ve kıyaslama gruplarının Z1-Z2, Z2-Z3 ve Z1-Z3 tutarlılık katsayıları karşılaştırıldığında (Tablo 26), araştırma grubunun *güç-kaynaklar* ve *uyma-kurallar* değer tutarlılığının kıyaslama grubuna göre her üç korelasyon çiftinde de anlamlı olarak daha düşük olduğu görülmektedir. Araştırma grubunun *başarı* (*z*=-1.751, *p*<.05), *iyilikseverlik-ilgi* (*z*=-2.737, *p*<.05) ve *evrenselcilik-hoşgörü* (*z*=-1.935, *p*<.05) değerlerinin Z1-Z3 tutarlılılığı kıyaslama grubundan düşük; *iyilikseverlik-güvenebilirlik* (*z*=2.104, *p*<.05) değerinin tutarlılığı ise kıyaslama grubundan yüksektir.

Tablo 25. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Ana ve Alt Değer Tiplerinin Zamana Göre Test-Tekrar Test Korelasyonları ve Grup-içi Zamanlararası Korelasyon Karşılaştırmaları (Z1-Z2-Z3)

	Araştırma (N=53)				Kıyaslama (N=46)			
Ana Değer Boyutları	Z1-Z2	Z2-Z3	Z1-Z3	Z	Z1-Z2	Z2-Z3	Z1-Z3	Z
Yeniliğe Açıklık	.78	.82	.77	0.201	.86	.86	.78	1.901*
Özgenişletim	.71	.74	.65	0.854	.80	.86	.75	1.040
Muhafazacılık	.78	.80	.71	1.261	.80	.87	.79	0.225
Özaşkınlık	.68	.73	.58	1.305	.75	.79	.70	0.783
Ort(S)	*.74(.05)*	*.77(.04)*	*.68(.08)*		*.80(.5)*	*.85(.04)*	*.76(.04)*	
Alt Değer Boyutları								
Özyönelim-Düşünce	.68	.82	.70	-0.340	.64	.73	.72	-1.040
Özyönelim-Eylem	.59	.61	.56	0.309	.66	.70	.54	1.335
Uyarılım	.75	.68	.62	1.723*	.76	.74	.54	2.848*
Hazcılık	.75	.76	.60	2.222*	.74	.77	.64	1.422
Başarı	.77	.59	.48	3.253*	.75	.71	.71	0.553
Güç-Kaynaklar	.65	.71	.53	1.445	.81	.86	.76	1.066
Güç-Hakimiyet	.56	.78	.64	-1.104	.61	.80	.53	1.037
Görünüş	.59	.61	.58	0.104	.70	.71	.64	0.743
Güvenlik-Kişisel	.58	.70	.57	0.116	.59	.50	.60	-0.088
Güvenlik-Toplumsal	.60	.70	.60	0.000	.65	.82	.50	2.067*
Gelenekçilik	.82	.77	.76	1.141	.79	.77	.69	1.566
Uyma-Kurallar	.54	.32	.21	2.261*	.79	.85	.89	-2.514*
Uyma-Kişilerarası	.68	.60	.64	0.458	.70	.55	.62	0.813
Alçakgönüllülük	.61	.51	.63	-0.198	.61	.64	.72	-1.239
İyilikseverlik-Güvenebilirlik	.43	.60	.64	-2.077*	.42	.59	.31	0.871
İyilikseverlik-İlgi	.55	.35	.22	2.326*	.59	.62	.66	-0.721
Evrenselcilik-İlgi	.65	.65	.48	1.836*	.69	.77	.62	0.940
Evrenselcilik-Doğa	.75	.72	.66	1.301	.78	.82	.64	2.319*
Evrenselcilik-Hoşgörü	.49	.58	.45	0.361	.64	.75	.71	-0.933
Ort (S)	.64(.10)	.64(.13)	.56(.14)		.68(.10)	.72(.10)	.63(.12)	

*p<.05; **p<.001

Tablo 26. Gruplararası (Araştırma ve Kıyaslama) Tutarlılık Korelasyonları Karşılaştırma Sonuçları

	Z		
Ana Değer Boyutları	Z1-Z2	Z2-Z3	Z1-Z3
Yeniliğe Açıklık	-1.192	-0.656	-0.120
Özgenişletim	-1.017	-1.649*	-0.950
Muhafazacılık	-0.256	-1.127	-0.886
Özaşkınlık	-0.692	-0.686	-0.985
Alt Değer Boyutları			
Özyönelim-Düşünce	0.341	1.097	-0.194
Özyönelim-Eylem	-0.554	-0.762	0.138
Uyarılım	-0.112	-0.584	0.581
Hazcılık	0.108	-0.116	-0.313
Başarı	0.228	-1.007	-1.751*
Güç-Kaynaklar	-1.691*	-1.953*	-1.952*
Güç-Hakimiyet	-0.366	-0.256	0.808
Görünüş	-0.912	-0.857	-0.460
Güvenlik-Kişisel	-0.073	1.529	-0.219
Güvenlik-Toplumsal	-0.395	-1.392	0.692
Gelenekçilik	0.411	0.000	0.713
Uyma-Kurallar	-2.247*	-4.445**	-5.812**
Uyma-Kişilerarası	-0.184	0.359	0.159
Alçakgönüllülük	0.000	-0.940	-0.799
İyilikseverlik-Güvenebilirlik	0.059	0.074	2.104*
İyilikseverlik-İlgi	-0.285	-1.729*	-2.737*
Evrenselcilik-İlgi	-0.349	-1.178	-0.971
Evrenselcilik-Doğa	-0.348	-1.198	0.167
Evrenselcilik-Hoşgörü	-1.068	-1.493	-1.935*

*p<.05; **p<.001

6.3. Sosyal Temsil Analizlerinin Sonuçları

Bu bölümde barış ve savaş temsillerinin yapısı ve içeriğine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Bulgular üç başlıkta toplanmıştır. İlk olarak grup fark etmeksizin tüm katılımcıların barış ve savaş temsil içerikleri ve yapısına ait sonuçlar aktarılmıştır. İkinci kısımda beş haftalık süreçte (Z1-Z2), üçüncü kısımda ise beş aylık süreçte (Z1-Z2-Z3) olmak üzere araştırma ve kıyaslama gruplarının barış ve savaş temsil içerikleri ve yapısının nasıl olduğu incelenmiştir.

6.3.1. Tüm Katılımcıların Barış ve Savaş Temsil İçeriklerinin ve Yapılarının Zamana Göre İncelenmesi

Bu bölümde tüm katılımcıların üç farklı zaman diliminde barış ve savaş temsillerinin yapısı ve içeriğinin ortaya çıkarılması hedeflenmiştir. Z1 (N=273), Z2 (N=150) ve Z3 (N=99)'te yer alan tüm katılımcıların ilk önce barış, ardından savaş temsil içerikleri prototipik analize alınmıştır. Böylece genç kadınların genel olarak barış ve savaş hakkında ne düşündükleri de ortaya çıkarılmış olacaktır.

6.3.1.1. Zamana Göre Barış Temsili Yapısı ve İçeriği

Katılımcıların barış temsiline ilişkin ürettikleri kelimelere sözbirimleştirme yapılmadan önce çeşitlilik ve nadirlik indeksleri hesaplanmıştır. Çeşitlilik indeksleri Z1'de .18, Z2'de .21, Z3'de ise .30; nadirlik indeksleri ise Z1'de .56, Z2'de.57, Z3'de.64 olarak bulunmuştur (bkz. Tablo 27). Düşük çeşitlilik indeksi (.50'den az) ve düşük nadirlik indeksi (.50'den fazla) değerleri fikir birliğine varılmış ancak heterojen özellikleri taşıyan barış temsilinin varlığını göstermektedir. Sözbirimleştirme sonrasında barış temsiline karşılık Z1'de 192, Z2'de 144, Z3'te ise 90 farklı kategori ortaya çıkmıştır. Katılımcı sayısının %5'i sıklık kriteri olarak belirlendiğinde Z1'de 19 (tüm kelimelerin %66.2'si), Z2'de 21 (%70.75), Z3'te ise 25 (%75.22) kategori prototipik analize alınmıştır.

Tablo 28'den takip edileceği üzere, serbest çağrışıma dayalı barış temsili içeriğinde üç zaman diliminde de olumlu duygularla eşleşen "huzur" ve "mutluluk" kelimelerinin ve hem temel insan hakkı hem de bireysel bir değer olarak yorumlanabilecek "özgürlük" kelimesinin barış temsilinin merkezi özünü oluşturduğu görülmektedir. Bu anlamda

merkezi öz süreç içinde kendisini korumuştur. Sadece Z3'de "refah" kelimesi merkezi özün içeriğine yerleşmiştir. Bu değişimde Z3'te medyadaki ekonomi tartışmalarının etkisi olduğu düşünülmektedir. Önem açısından değerlendirildiğinde, her üç zaman diliminde "mutluluk" yerine "çocuk" kelimesinin daha önemli görünerek "huzur" ve "özgürlük" kelimeleriyle birlikte merkezi özde yerini aldığı görülmektedir. Sadece Z2'de "güven" ve "adalet" kelimeleri merkezi öze girmiştir ancak Z3'te bu kelimelere verilen önemde azalma olduğu ve ikincil çevreselde yer aldıkları dikkati çekmektedir.

Sıklığı az ama ilk akla gelen kelimelerin (zıt elementler) süreç içinde değiştiği görülmektedir. Z1'deki "savaş" ve "güvenlik" yerine, Z2'de "birlik-beraberlik" ve "kardeşlik" kelimeleri yer almaktadır. Bu değişim beklenen yöndedir. Çünkü Z1'de toplumun gündeminde Zeytindalı Harekatı'nın güvenlik gerekçesiyle mi yoksa savaş ortamını körüklemek niyetiyle mi yapıldığına dair tartışmalar yer alıyordu. Z2'de ise Afrin operasyonu sona ermiş ve medyada operasyonun sonuçlarından bahsedilirken "milli birlik ve beraberlik" ve "kardeşlik" söylemlerine sıkça başvurulmuştur. Nitekim Z3'te "güvenlik", "birlik-beraberlik", "kardeşlik" kelimeleri zıt elementlerde yerini korumaktadır, bunlara ek olarak daha önceden Z1 ve Z2'de çevresel elementlerde yer alan "güven" ve "güvercin" kelimeleri de zıt elementler arasına girmiştir. Hiyerarşik çağrışım sonuçlarına göre ise "yaşam" ve "güvenlik" kelimeleri her üç zaman diliminde de zıt elementler arasındadır. Z2'de serbest çağrışımda ikincil çevresel elementler arasında yer alan ancak hiyerarşik sıralamada önemli görünen ve Z2'de temsil yapısına dahil olan "insan hakları" kelimesinin zıt elementlerde yer aldığı görülmektedir. Z3'te de "insan hakları" zıt elementler içinde varlığını korumuştur.

Birincil ve ikincil çevreselde bulunan kelimelerin de zaman içinde temsil içindeki organizasyonunun değiştiği gözlenmektedir. Her üç zaman diliminde de "sevgi", "eşitlik", "saygı," "adalet", "yaşam", "çocuk", "sağlık" ve "güvercin" kelimeleri çevreselde yer alarak korunmaktadır. Ancak katılımcıların önem bakımından kelimeleri tekrar sıralamaları istendiğinde "eşitlik", "saygı", "adalet", "yaşam" ve "çocuk" kelimelerine daha önem verdikleri ve bu kelimelerin temsilin özüne ya da zıt elementlerine yerleştiği görülmektedir. Hiyerarşik çağrışımda "mutluluk", "sevgi", "refah", "birlik-beraberlik", "kardeşlik", "güvercin", ve "savaş" kelimeleri her üç zaman diliminde de temsilin çevresel elementlerinde yer almıştır. Serbest çağrışımla

“insan hakları”, “yardımlaşma” ve “hoşgörü” kelimeleri Z2’de temsil içeriğine girmiştir ve ilk iki element Z3’te de çevreselde görülmeye devam etmektedir. Barışa ilişkin metaforlar olarak değerlendirilebilecek “beyaz”, “doğa”, “zeytindalı” kelimeleri Z3’te temsil içeriğine girmiş ve hem serbest çağrışım hem de hiyerarşik çağrışım sonuçlarında Z3’te ikincil çevresel elementlerde yerini almaktadırlar.

Tablo 27. Zamana Göre Tüm Katılımcıların Barış ve Savaş Temsillerinin Özellikleri

	BARIŞ			**SAVAŞ**		
	Z1	***Z2***	***Z3***	***Z1***	***Z2***	***Z3***
Toplam Çağrışım Sayısı (N)	1349	823	504	1365	747	494
Farklı Çağrışım Sayısı (T)	241	171	152	384	267	180
Hapax	134	97	97	233	168	107
Çeşitlilik İndeksi(D)	0.18	0.21	0.30	0.28	0.36	0.36
Nadirlik İndeksi (R)	0.56	0.57	0.64	0.61	0.63	0.59

Tablo 28. Tüm Katılımcıların Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriği

SERBEST ÇAĞRIŞIM							**HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM**						
ZAMAN 1 (N=273)							**ZAMAN 1 (N=273)**						
Sıra ≤2.76				***Sıra>2.76***			***Sıra ≤2.77***				***Sıra>2.77***		
Merkezi Elementler				**Birincil Çevresel Elementler**			**Merkezi Elementler**				**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥44.85	Huzur	193	2.0	Sevgi	56	3.1	***≥44.70***	Huzur	193	2.3	Mutluluk	111	3.0
	Mutluluk	111	2.6	Refah	48	3.0		Özgürlük	84	2.2	Sevgi	56	3.0
	Özgürlük	84	2.5	Çocuk	47	2.9		Çocuk	47	2.0	Refah	48	3.4
Zıt Elementler				**İkincil Çevresel Elementler**			**Zıt Elementler**				**İkincil Çevresel Elementler**		
<44.85	Savaş	37	2.7	Birlik-Beraberlik	37	3.2	***<44.70***	Yaşam	26	2.2	Savaş	37	3.1
	Güvenlik	15	2.6	Eşitlik	35	3.2		Güvenlik	15	2.4	Birlik-Beraberlik	37	3.3
				Saygı	35	3.2					Eşitlik	35	3.1
				Adalet	34	3.5					Saygı	35	2.9
				Güven	33	3.3					Adalet	34	3.0
				Yaşam	26	3.2					Güven	33	2.8
				Kardeşlik	22	3.2					Kardeşlik	22	3.0
				Sağlık	20	3.5					Sağlık	20	2.9
				Güvercin	18	2.9					Güvercin	18	4.6
				Anlaşma	17	3.5					Anlaşma	17	3.5
				Düzen	14	3.1					Düzen	14	3.6
											Hoşgörü	14	3.1
ZAMAN 2 (N=150)							**ZAMAN 2 (N=150)**						
Sıra ≤2.86				***Sıra>2.86***			***Sıra ≤2.86***				***Sıra>2.86***		
Merkezi Elementler				**Birincil Çevresel Elementler**			**Merkezi Elementler**				**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥24.52	Huzur	109	2.1	Çocuk	30	2.9	***≥23.86***	Huzur	109	2.3	Mutluluk	57	3.1
	Mutluluk	57	2.6	Adalet	28	3.4		Özgürlük	41	2.1	Refah	27	3.3
	Özgürlük	41	2.5	Güven	27	3.1		Çocuk	30	2.5	Sevgi	24	3.6
				Refah	27	3.2		Güven	27	2.3			
								Adalet	28	2.4			
Zıt Elementler				**İkincil Çevresel Elementler**			**Zıt Elementler**				**İkincil Çevresel Elementler**		

<24.52	Birlik-Beraberlik	15	2.8	Sevgi	24	3.5	***<23.86***	Yaşam	15	2.4	Saygı	20	3.5
	Kardeşlik	8	2.5	Eşitlik	20	3.0		Güvenlik	12	2.3	Eşitlik	20	2.9
				Saygı	20	3.8		İnsan Hakları	11	2.7	Savaş	18	4.1
				Savaş	18	3.4					Birlik-Beraberlik	15	3.3
				Yaşam	15	3.5					Hoşgörü	14	3.1
				Hoşgörü	14	3.4					Güvercin	12	4.4
				Güvenlik	12	3.1					Sağlık	11	3.3
				Güvercin	12	2.9					Yardımlaşma	8	3.5
				Sağlık	11	2.9					Anlaşma	8	4.0
				İnsan Hakları	11	3.7					Kardeşlik	8	3.4
				Yardımlaşma	8	3.5					Sakinlik	8	4.1
				Anlaşma	8	3.5							

ZAMAN 3 (N=99)							**ZAMAN 3 (N=99)**						
	Sıra ≤2.81			***Sıra>2.81***				***Sıra ≤2.93***			***Sıra>2.93***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥15.4	Huzur	75	1.9	Sevgi	27	3.2	***≥15.32***	Huzur	75	2.1	Mutluluk	45	3.3
	Mutluluk	45	2.8	Savaş	22	3.5		Özgürlük	26	2.0	Sevgi	27	3.1
	Özgürlük	26	2.3	Çocuk	17	2.9		Çocuk	17	2.4	Savaş	22	4.1
	Refah	19	2.8								Refah	18	3.3
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<15.4	Güven	15	2.5	Beyaz	15	2.9	***<15.32***	Güven	15	2.0	Beyaz	15	4.4
	Güvercin	13	2.8	Yaşam	12	3.4		Yaşam	11	2.5	Güvercin	13	4.1
	Birlik-Beraberlik	8	2.8	Adalet	11	3.7		Eşitlik	10	2.9	Adalet	11	3.1
	Güvenlik	5	2.4	Eşitlik	10	3.6		Saygı	9	2.7	Birlik-Beraberlik	8	3.1
	Kardeşlik	5	2.8	Saygı	9	2.9		Dostluk	8	2.9	Doğa	7	3.9
				Dostluk	8	3.2		Sağlık	7	2.4	Zeytindalı	6	4.3
				Sağlık	7	3.4		İnsan Hakları	6	2.3	Sakinlik	6	4.2
				Zeytindalı	7	3.4		Güvenlik	5	2.4	Yardımlaşma	5	3.6
				Doğa	7	3.6					Kardeşlik	5	3.8
				İnsan Hakları	6	3.0					Düzen	5	4.0
				Sakinlik	6	3.8							
				Yardımlaşma	5	3.2							
				Düzen	5	4.4							

6.3.1.2. Zamana Göre Savaş Temsili Yapısı ve İçeriği

Barış temsilinin prototipik analizinde izlenen yol savaş temsilini incelemek için de kullanılmıştır. Katılımcıların Z1, Z2 ve Z3'teki savaş temsiline karşılık ürettikleri kelimeler prototipik analize alınmıştır. Savaş temsilinin Z1'de çeşitlilik indeksi .28, nadirlik indeksi 0.61; Z2'de çeşitlilik .36, nadirlik .63; Z3'te ise çeşitlilik. 36, nadirlik .59 olarak bulunmuştur. Bu değerler barış temsilinde olduğu gibi savaş temsilinin de uzlaşmaya varılmış ancak heterojen özellikleri olan bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Tablo 27'den de görüleceği üzere savaş temsilinin, barış temsiline göre tüm zamanlarda içerik açısından daha çeşitli olduğu dikkati çekmektedir. Sözbirimleştirme sonrasında savaş temsiline karşılık Z1'de 279, Z2'de 203 ve Z3'te 138 farklı kategori ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %5'i tarafından ortak olarak üretilen kelimeler analize alındığında Z1'de 24 (%55.49), Z2'de 23 (%53.69), Z3'te ise 25 (%58.17) kategori ortaya çıktığı görülmektedir.

Tablo 29'dan takip edileceği üzere, savaş temsili yapısı ve içeriği barış temsiline kıyasla daha çok değişim içindedir. Merkezi özün zamanla aşamalı değiştiği görülmektedir. Serbest çağrışıma dayalı sonuçlar incelendiğinde, "ölüm", "kan", "kaos" kelimelerinin her üç zaman diliminde de merkezi özde yer aldığı görülmektedir. Z1'de "çocuk" kelimesi merkezi özdeyken, Z2 ve Z3'te çevresel elementler arasındadır. Z1'de çevresel elementler arasında olan "silah" ve "korku" kelimeleri Z2'de merkezi öze girmiştir. "Silah" kelimesi Z3'te de merkezi özde varlığını korumaktadır. Bu değişimin yerli silah üretimi ile ilişkili haberlerin medyada sık sık tartışılmaya başlamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. "Yıkım" ve "barış" kelimeleri Z1 ve Z2'de zıt elementlerde yer alırken, Z3'te merkezi özde bulunmaktadır. Biri savaşın olumsuz sonucu biri ise olumlu sonucu ile ilişkili görünmektedir. Bu karşıtlık toplumdaki savaş karşıtları ve yanlıları arasındaki çatışmanın bir yansıması olarak görülmektedir. Hiyerarşik çağrışım sonuçları incelendiğinde ise, her üç zamanda "ölüm" ve "acı" kelimelerinin merkezi özde yer aldığı görülmektedir. "Çocuk" kelimesi de büyük ölçüde merkezi özde yer almaya devam etmektedir. Serbest çağrışımda olduğu gibi hiyerarşik çağrışımda da Z2'de "korku" kelimesi, Z3'te de "yıkım" kelimesi merkezi özde yer almaktadır.

Birincil ve ikincil çevresel elementler değerlendirildiğinde ise serbest çağrışımda “acı”, “gözyaşı”, “huzursuzluk, “mutsuzluk”, “üzüntü”, “yoksulluk” ve “güç” kelimelerinin üç zamanda da çevreselde yer aldığı görülmektedir. Bu kelimelerin büyük çoğunluğu savaşın bireyler üzerindeki olumsuz sonuçlarını yansıttığı görülmektedir. Kelimeler önem sırasına göre sıralandığında da “güç” kelimesi haricinde diğerleri çevreselde bulunmaya devam etmektedir. “Güç” elementi hiyerarşik çağrışımda Z1 ve Z2’de daha önemli görünerek zıt elementler arasındadır, sadece Z3’te ikincil çevresele girmiştir. Savaş ve güç kavramlarının iç içe geçen özelliğe sahip olduğu düşünülmektedir ve savaşa dair tartışmaların yoğun olduğu Z1 ve Z2’de bu kelimeye daha fazla önem veriliyor olması anlaşılır bir durumdur.

Serbest çağrışım testinden elde edilen, Z1’deki “nefret”, “kavga”, “hırs” kelimelerinin Z2’de artık görülmediği dikkati çekmektedir. Onun yerine benzer kategorideki kelimelerden “çıkar”, “katliam” ve “çatışma” kelimeleri Z2’de zıt elementler arasındadır. Yeni bir element olarak “adaletsizlik” kelimesinin Z2’de göründüğü fark edilmiştir. Barış temsili içeriğinde de Z2’de “adalet” kelimesi diğer zamanlara kıyasla daha ön planda olduğu görülmüştür. Z1 ve Z2’de “siyaset” elementinin ikincil çevreselde yer aldığı ancak Z3’te artık görülmediği dikkati çekmektedir. Bunun nedeninin ise Z3’te artık savaş bağlamında siyasi tartışmaların gündemdeolmamasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Z3’te yeni temsil elementleri olarak “kayıp”, “göç”, “haksızlık”, “esaret” ve “bomba” kelimelerinin ikincil çevreselde yer aldığı görülmektedir ve hem serbest hem hiyerarşik çağrışımda temsil organizasyonu açısından yerini korumaktadır.

Tablo 29. Tüm Katılımcıların Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriği

SERBEST ÇAĞRIŞIM						
ZAMAN 1 (N=273)						
	Sıra ≤2.73			***Sıra>2.73***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥31.54	Ölüm	139	2.3	Silah	75	2.9
	Kan	63	2.1	Acı	41	2.8
	Kaos	54	2.6	Korku	40	3.0
	Çocuk	34	2.7			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**		
<31.54	Yıkım	22	2.5	Asker	27	3.3
	Barış	17	2.1	Açlık	24	3.1
	Hırs	14	2.7	Gözyaşı	23	3.3
	Nefret	14	2.6	Huzursuzluk	22	3.0
	Kavga	14	2.5	Çıkar	20	2.9
				Güç	18	3.4
				Yoksulluk	18	3.7
				Mutsuzluk	17	2.9
				Düşmanlık	17	2.9
				Zulüm	15	3.0
				Üzüntü	15	3.4
				Siyaset	14	3.1
ZAMAN 2 (N=150)						
	Sıra ≤2.79			***Sıra>2.79***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥17.48	Ölüm	72	2.5	Acı	18	2.8
	Silah	39	2.7			
	Kan	32	2.7			
	Kaos	30	2.5			
	Korku	19	2.4			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**		
<17.48	Yıkım	16	1.9	Güç	17	3.3

HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM						
ZAMAN 1 (N=273)						
	Sıra ≤2.82			***Sıra>2.82***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥31.42	Ölüm	139	1.8	Silah	73	3.5
	Acı	41	2.5	Kan	63	3.1
	Çocuk	34	1.8	Kaos	54	3.2
				Korku	40	2.9
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**		
<31.42	Güç	18	2.8	Asker	27	3.7
	Hırs	14	2.7	Açlık	24	2.9
	Nefret	14	2.6	Gözyaşı	23	3.1
				Huzursuzluk	22	3.0
				Yıkım	22	3.0
				Çıkar	20	3.0
				Yoksulluk	18	3.7
				Barış	17	3.1
				Mutsuzluk	17	3.4
				Düşmanlık	16	3.1
				Zulüm	15	2.9
				Üzüntü	15	3.9
				Kavga	14	3.4
				Siyaset	14	2.9
ZAMAN 2 (N=150)						
	Sıra ≤2.85			***Sıra>2.85***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥17.52	Ölüm	72	1.9	Silah	39	4.0
	Korku	19	2.2	Kan	33	3.1
	Acı	18	2.3	Kaos	30	3.2
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**		
<17.52	Güç	17	2.8	Huzursuzluk	15	3.2

	Barış	14	2.7	Huzursuzluk	15	3.5
	Çıkar	14	2.6	Üzüntü	13	3.3
	Katliam	9	2.4	Çocuk	12	3.2
	Çatışma	8	2.6	Gözyaşı	11	2.9
	Karanlık	8	2.5	Mutsuzluk	11	3.4
				Siyaset	10	3.8
				Yoksulluk	9	3.4
				Asker	9	3.3
				Açlık	8	3.6
				Adaletsizlik	8	2.8

	Yıkım	16	2.7	Çıkar	14	2.9
	Barış	14	2.2	Üzüntü	13	3.8
	Çocuk	12	2.2	Gözyaşı	12	3.2
	Katliam	8	2.2	Mutsuzluk	11	3.1
	Açlık	8	2.8	Siyaset	10	3.6
				Yoksulluk	9	3.2
				Asker	9	4.2
				Adaletsizlik	8	2.9
				Çatışma	8	3.4
				Karanlık	8	3.4

ZAMAN 3 (N=99)						
	Sıra ≤2.77			***Sıra>2.77***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥12.12	Ölüm	54	2.7	Acı	16	3.4
	Silah	29	2.5	Çocuk	14	2.9
	Kan	23	2.4			
	Kaos	20	1.8			
	Barış	15	1.8			
	Yıkım	13	2.2			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**		
<12.12	Korku	9	2.6	Yoksulluk	11	3.4
	Siyah	9	2.4	Huzursuzluk	10	3.2
	Katliam	7	2.1	Gözyaşı	9	2.9
				Düşmanlık	7	2.9
				Kayıp	7	3.7
				Haksızlık	6	3.2
				Göç	6	3.0
				Mutsuzluk	6	2.8
				Üzüntü	6	3.2
				Çıkar	6	4.0
				Güç	5	3.8
				Nefret	5	2.8
				Esaret	5	4.2
				Bomba	5	4.2

ZAMAN 3 (N=99)						
	Sıra ≤2.85			***Sıra>2.85***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥12.04	Ölüm	54	1.6	Silah	29	3.3
	Acı	16	2.7	Kan	24	3.1
	Çocuk	14	1.9	Kaos	19	3.2
	Yıkım	13	2.6	Barış	15	2.9
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**		
<12.04	Yoksulluk	11	2.7	Siyah	9	4.6
	Korku	9	2.2	Gözyaşı	9	3.1
	Huzursuzluk	9	2.7	Katliam	7	3.0
				Kayıp	7	3.6
				Haksızlık	6	3.2
				Göç	6	3.7
				Mutsuzluk	6	3.7
				Üzüntü	6	3.3
				Düşmanlık	6	3.2
				Çıkar	6	3.8
				Güç	5	3.6
				Nefret	5	3.8
				Esaret	5	3.8
				Bomba	5	4.2

6.3.2. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2) Temsil Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Bu bölümde araştırma ve kıyaslama gruplarının beş haftalık süreçte (Z1-Z2) barış ve savaş temsil içerikleri ve yapısının incelenmesi hedeflenmektedir. Grupların zamana göre barış ve savaş temsili içeriğinde farklılaşan özelliklerinin ne olduğu merak konusudur. Bu çerçevede hem Z1 hem de Z2'ye katılmış olan katılımcıların barış ve savaş temsiline ürettikleri temsil elementleri grup bazında incelenmiştir (Araştırma Grubu: 70 kişi, Kıyaslama Grubu: 80 kişi).

Temsil yapısının incelendiği prototipik analize ek olarak, temsil içeriğinin süreç içindeki kalıcılığını/değişimini incelemeyi kolaylaştırmak için temsil elementleri üst başlıklarda kategorilendirilmiştir. Sosyal temsiller ile ilişkili yürütülen çalışmaların bir kısmında kategorilendirme işlemlerinin yapıldığı görülmektedir (bkz., Erkmen vd., 2011; Wyrobkova vd., 2015; Makiniemi vd., 2011; Arce vd., 2017). Bu çalışmalarda konunun amacına ve içeriğine bağlı olarak üretilen kelimelerin anlamca birbirine yakınlığına göre kategorilendirildiği görülmektedir. Şimdiki çalışmada da barış ve savaş temsil içeriklerini kategorilendirmek amacıyla IRAMUTEQ programı aracılığıyla benzerlik analizi uygulanmıştır. Bu analiz, birlikte görülen kelimelerin belirlenmesi, kelimeler arasındaki bağlantıların ortaya çıkarılması için kullanılmaktadır (iramuteq.org). Temsil elementlerini kategorilendirmek için araştırma ve kıyaslama gruplarının ilk zamanda (Z1) barış ve savaş temsillerine ürettikleri kelimeler benzerlik analizine alınmıştır. Ancak %5 kriterine uygun olan tüm kelimeleri analize almak yerine yaygın olarak paylaşılan elementleri ve odak gruplarda tartışılan konularla bağlantılı elementleri dahil etmek uygun görülmüştür. Çünkü bu çalışmada asıl merak edilen konulardan biri yüz yüze ve etkileşime dayalı olarak tartışmalara katılan araştırma grubu katılımcılarının temsil içeriklerinin bu tartışmalardan etkilenip etkilenmediğini ve süreç içindeki temsil içeriğinin kıyaslama grubundan farklılaşıp farklılaşmadığını incelemektir.

Benzerlik analizi yapılırken ki-kare benzerlik ölçümü (chi-square similarity measurement) tercih edilmiştir. Çünkü sadece kelimelerin eş zamanlı görülme sıklığını hesaplamak kelimelerin anlamca yakınlıklarının göz ardı edilmesine neden olmaktadır.

Ki-kare benzerlik ölçümü aracılığıyla anlamca birbirine yakın olan kelimelerin birlikte görülme sıklıklarının değerlendirilme şansı olmaktadır (Ibrahimov, Sethi ve Dimitrova, 2002: 286). Şekil 18'de barış temsili ve Şekil 19'da ise savaş temsili benzerlik analizi grafiği yer almaktadır. Benzerlik grafiklerinde kelimeler arasındaki bağlantılar resmedilmektedir. Her bir renk içinde yer alan kelimeler ayrı kümeleri temsil etmektedir. Kelimelerin birlikte görülme sıklığı arttıkça bağlantı çubuklarının kalınlığı da artmaktadır. Benzerlik analiziyle ayrıca temsil elementlerinin birbirleri arasında nasıl bir bağlantı örüntüsüne sahip olduğu da resmedilir.

Şekil 18'den takip edileceği üzere barış temsil elementlerinin birbiriyle bağlantılı dört ayrı gruba yerleştiği görülmektedir. "*Olumlu duygular ve toplumsal dayanışma"* olarak adlandırdığımız kümede "huzur", "mutluluk", "güven", "yardımlaşma", "birlik-beraberlik" ve "kardeşlik" kelimeleri yer almaktadır. Diğer kümeler bu ana küme etrafında konumlanmışlardır. "Refah", "düzen" ve "anlaşma" kelimelerinin yer aldığı diğer küme *"toplumsal istikrar ve uzlaşma"* olarak isimlendirilmiştir. "Özgürlük", "eşitlik", "adalet", "insan hakları", "yaşam" ve "güvenlik" kelimelerinin yer aldığı küme "*insan hakları"* olarak adlandırılmıştır. Son olarak ise "sevgi", "saygı" ve "hoşgörü" kelimeleri ise *"insanlar arası olumlu ilişkiler"* kategorisi altında değerlendirilmiştir.

Şekil 18. Barış Temsiline İlişkin Benzerlik Analizi Grafiği

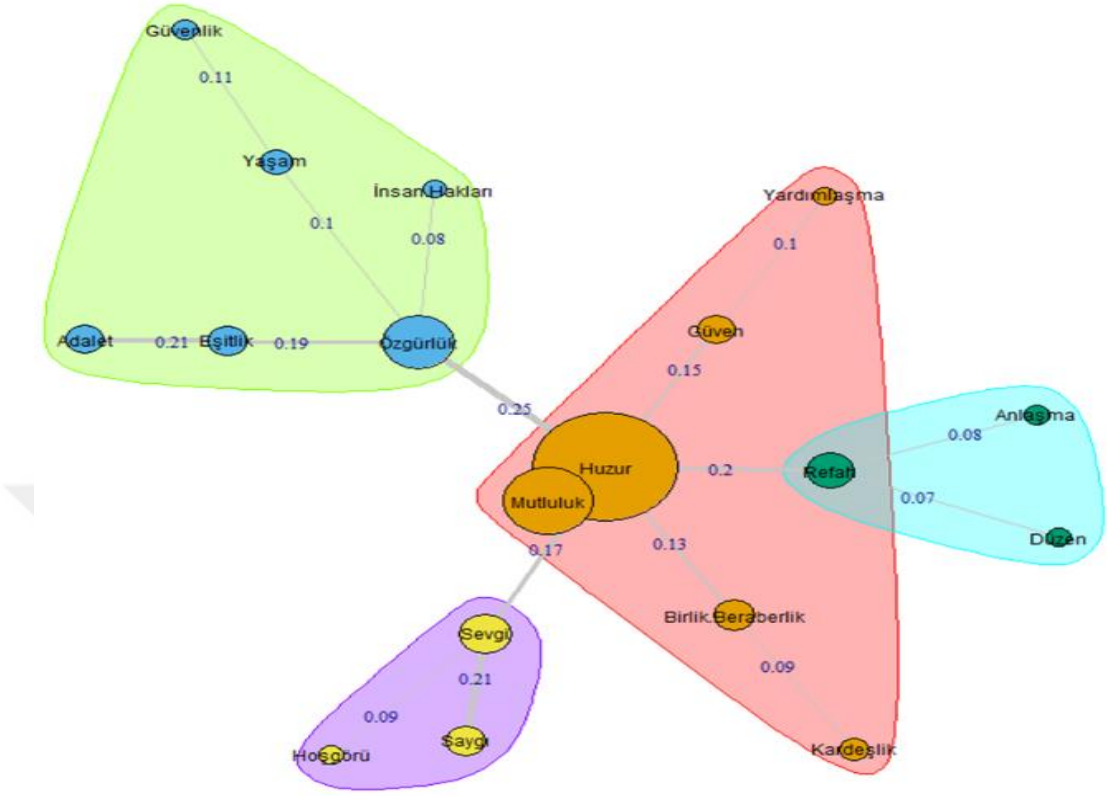

Şekil 19'da ise savaş temsil elementlerinin birbiriyle bağlantılı altı ayrı kümede toplandığı görülmektedir. "*Savaşın Olumsuz Etkileri"* olarak adlandırdığımız kümede "ölüm", "kan", "yoksulluk", "acı" kelimeleri yer almaktadır. Diğer kümeler bu ana küme etrafında konumlanmışlardır. "Korku", "huzursuzluk", "üzüntü", "güvensizlik" kelimelerinin yer aldığı diğer küme *"olumsuz duygular"* olarak isimlendirilmiştir. "Silah", "asker", "barış", "mücadele" ve "şehit", "çatışma", "terör" kelimelerinin yer aldığı kümeler "*güvenlik"* teması ile ilişkili göründüğü için birleştirilmiştir. Son olarak ise "para", "güç", "hırs" ve "siyaset", "çıkar", "kaos" kelimelerinin bulunduğu kümeler de *"güç ve güç ilişkileri"* kategorisi altında düzenlenmiştir.

Şekil 19. Savaş Temsiline İlişkin Benzerlik Analizi Grafiği

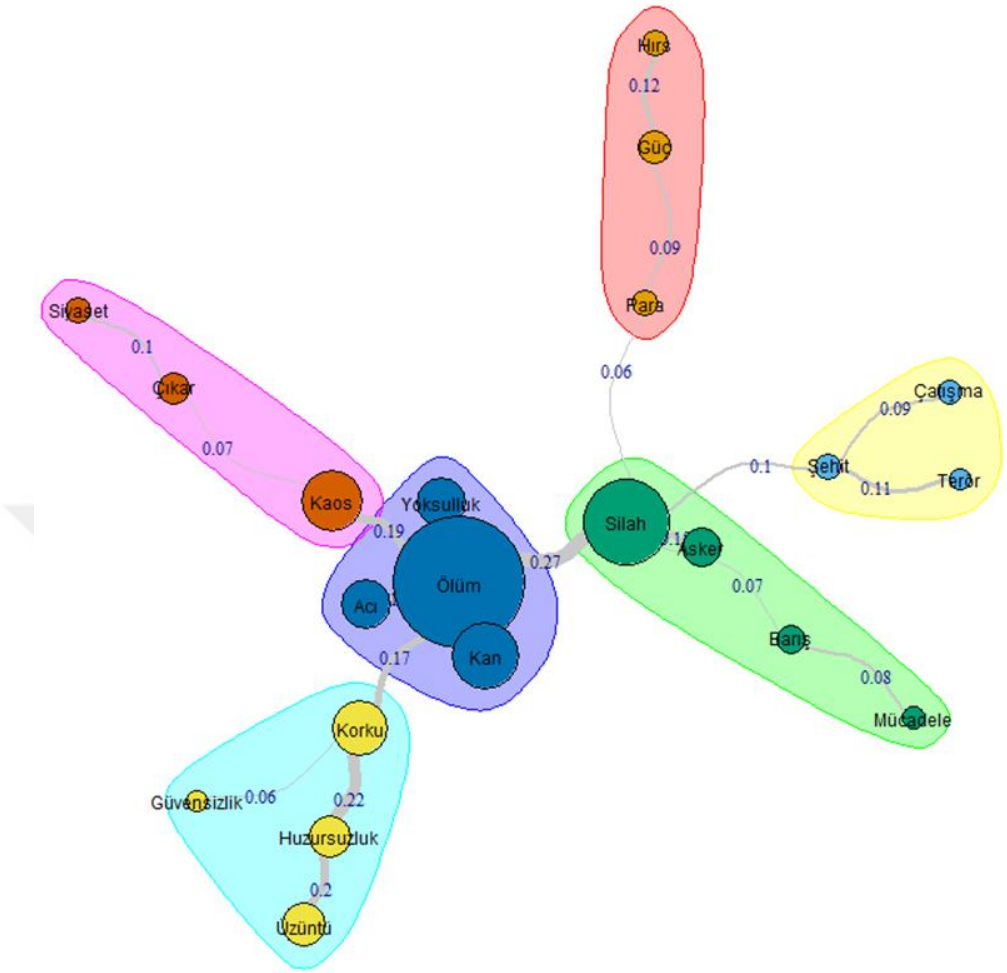

Odak gruplarda yürütülen tartışmaların yukarıda sözü edilen kategorilerin sıklıkları üzerinde anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını ve bu doğrultuda kıyaslama grubundan farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla kelimelerin Z1-Z2'deki sıklıkları XLSTAT-2014 programı üzerinden Ki-Kare (chi-square) analizi ile değerlendirilmiştir.

6.3.2.1. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Araştırma grubunun barış temsilinin zamanla kalıcılığını ve değişimini incelemek amacıyla hem Z1 hem de Z2'ye katılan 70 katılımcının verileriyle analizler yürütülmüştür. Barış temsiline karşılık Z1'de 88 ve Z2'de 92 farklı kategori ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %5'i tarafından ortak olarak üretilen kelimeler analize alındığında ise Z1'de 20 (%63.99), Z2'de ise 21 (%67.33) kategori olduğu görülmektedir. Tablo 30'da araştırma grubunun Z1-Z2'de serbest ve hiyerarşik çağrışıma göre barış temsili içeriği ve yapısı yer almaktadır.

Serbest çağrışım sonuçları "huzur", "mutluluk" ve "özgürlük" kelimelerinin Z1 ve Z2'de temsilin merkezi özünü oluşturduğunu göstermektedir. Katılımcılardan önem sırasına göre tekrar kelimeleri sıralamaları istendiğinde tablo Z1 için aynı iken, Z2'de "mutluluk" kelimesinin yerine "adalet" kelimesinin geldiği görülmektedir. Diğer bir deyişle grup tartışmaları sonrasında "adalet" kelimesine verilen önem artmış ve çevresel elementlerden merkezi öze yerleşmiştir. Bu bulgu önemli görünmektedir çünkü grup içinde evrenselcilik değeri altında tartışılan "adalet" kavramı barış temsili organizasyonunun değişimine de neden olduğu düşünülmektedir.

Z1'de zıt elementler arasında "savaş", "güvercin", "beyaz" ve "düzen" kelimelerinin olduğu görülmektedir. Ancak bu tablo Z2'de büyük ölçüde değişmiştir. Z2'de "savaş" kelimesine verilen önemde azalma olmuş ve bu element ikincil çevreselde yer almıştır. Grup tartışmalarının ilk oturumunda katılımcılar barışı savaşın yokluğu olarak açıklama eğilimindelerdi ve barıştan bahsederken akıllarına ilk olarak savaş geldiğini dile getirmekteydiler. Ancak grup içinde barış ve savaş kavramlarını tartıştıkça barışı çok boyutlu yönüyle kavramsallaştırdıkları görülmüştür. "Beyaz" ve "düzen" kelimeleri Z2'de artık görünmemektedir. Barış metaforlarından biri olan "güvercin" kelimesi ise hiyerarşik çağrışımda daha az önemli görünerek her iki zaman diliminde de ikincil çevreselde yer almaktadır. Z2'de zıt elementler arasına Z1'de ikincil çevreselde olan "birlik-beraberlik" ve "güven" kelimelerinin girdiği görülmektedir. Bu anlamda grup tartışmaları sonrasında metaforlara daha az önem verilerek barışın somut yönlerine verilen önemin arttığı görülmektedir.

Z1'de birincil çevresel içinde sadece "sevgi" kelimesi bulunuyorken, Z2'de "sevgi" kelimesinin yanı sıra odak gruplarda evrenselcilik değeri ile ilişkili olarak sıklıkla tartışılan "adalet", "eşitlik", "hoşgörü" ve "saygı" kelimelerinin de birincil çevreselde yer aldığı görülmektedir. Bu kelimelerin Z2'de ya sıklığı artmış ya da sıralamadaki yeri öne geçmiş durumdadır. Diğer bir önemli değişim ise Z2'de "güvenlik", "insan hakları" ve "yardımlaşma" kelimelerinin temsil içeriğine girmiş olmasıdır. Grup tartışmaları sonrasında bu kelimelerin temsil içeriğinde görünüyor olmasının evrenselcilik temasının barış bağlamında sıkça tartışılmış olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Aynı zamanda "güvenlik" teması dönemin güncel politik sorunlarıyla da ilişkili olarak sınır güvenliği ve barış çerçevesinde de tartışılmıştır. Bu nedenle Z2'de "güvenlik" elementinin temsil içeriğine girdiği düşünülmektedir. Hiyerarşik sıralamada "güvenlik" ve "insan hakları" kelimelerine daha fazla önem verilerek zıt elementler arasında yer aldıkları görülmektedir. Z1'de barış temsili içeriğinde görünen "beyaz", "zeytindalı", "yaşam", "vicdan" ve "düzen" kelimelerinin Z2'de artık yer almadığı dikkati çekmektedir. Z2'de Z1'den farklı olarak güvenlik, hoşgörü, insan hakları ve yardımlaşma elementleri temsil içeriğine dahil olmuştur.

Tablo 30. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							**HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM**						
ZAMAN 1 (N=70)							**ZAMAN 1 (N=70)**						
	Sıra ≤2.65			***Sıra>2.65***				***Sıra ≤2.95***			***Sıra>2.95***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.20	Huzur	50	2.0	Sevgi	14	3.8	***≥11.20***	Huzur	50	2.5	Sevgi	14	3.7
	Mutluluk	27	2.6					Mutluluk	27	2.9			
	Özgürlük	20	2.3					Özgürlük	20	2.2			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.20	Savaş	8	2.6	Eşitlik	11	3.5	***<11.20***	Güven	9	2.6	Eşitlik	11	3.1
	Güvercin	7	2.4	Güven	9	3.4		Sağlık	8	2.5	Refah	9	4.0
	Beyaz	6	2.8	Refah	9	3.3		Savaş	8	2.9	Birlik-Beraberlik	9	3.8
	Düzen	4	2.5	Birlik-Beraberlik	9	3.3		Çocuk	7	2.4	Saygı	9	3.1
				Saygı	9	3.1		Yaşam	5	2.6	Adalet	8	3.0
				Sağlık	8	3.6		Düzen	4	2.8	Güvercin	7	4.9
				Adalet	8	3.6					Beyaz	6	3.3
				Çocuk	7	3.3					Zeytindalı	5	3.0
				Yaşam	5	3.2					Eğitim	4	3.2
				Zeytindalı	5	3.0					Vicdan	4	4.2
				Vicdan	4	4.0							
				Eğitim	4	3.0							
ZAMAN 2 (N=70)							**ZAMAN 2 (N=70)**						
	Sıra ≤2.88			***Sıra>2.88***				***Sıra ≤2.90***			***Sıra>2.90***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥12.26	Huzur	47	2.2	Adalet	19	3.1	***≥11.95***	Huzur	47	2.4	Mutluluk	24	3.4
	Mutluluk	24	2.8	Sevgi	16	3.4		Özgürlük	21	2.2	Sevgi	16	3.6
	Özgürlük	21	2.3	Eşitlik	14	3.1		Adalet	19	2.4	Eşitlik	14	3.1
				Hoşgörü	14	3.2					Hoşgörü	14	3.1
				Saygı	13	3.4					Saygı	13	3.2

	Zıt Elementler			İkincil Çevresel Elementler				Zıt Elementler				İkincil Çevresel Elementler			
<12.26	Güven	11	2.8	Refah	11	3.2		***<11.95***	Güven	11	2.0	Refah	11	4.0	
	Birlik-Beraberlik	5	2.8	Güvenlik	9	3.3			Güvenlik	9	2.2	Hoşgörü	9	2.9	
	Güvercin	5	2.2	İnsan Hakları	9	3.3			İnsan Hakları	9	2.3	Yardımlaşma	9	3.2	
				Yardımlaşma	9	3.8			Çocuk	6	2.7	Sakinlik	6	4.0	
				Çocuk	6	3.0			Sağlık	5	2.6	Anlaşma	5	4.0	
				Sağlık	5	3.4						Birlik-Beraberlik	5	3.2	
				Savaş	4	4.0						Güvercin	5	4.4	
				Eğitim	4	4.0						Savaş	4	3.8	
												Eğitim	4	4.0	

6.3.2.2. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Kıyaslama grubunun barış temsilinin zamanla kalıcılığını ve değişimini incelemek amacıyla hem Z1 hem de Z2'ye katılan 80 katılımcının verileriyle analizler yürütülmüştür. Barış temsiline karşılık Z1'de 107 ve Z2'de 97 farklı kategori ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %5'i tarafından ortak olarak üretilen kelimeler analize alındığında Z1'de 23 (%67.66), Z2'de ise 25 (%74.32) kategori olduğu görülmektedir. Tablo 31'de kıyaslama grubunun Z1-Z2'de serbest ve hiyerarşik çağrışıma göre barış temsili içeriği ve yapısı yer almaktadır.

Tablo 31'den takip edileceği üzere, araştırma grubunda olduğu gibi, kıyaslama grubunda da "huzur", "mutluluk" ve "özgürlük" kelimeleri hem Z1'de hem de Z2'de merkezi özde yer almaktadır. Ancak "çocuk" kelimesinin Z1'de merkezi özde iken, Z2'de birincil çevresel elementler arasında olduğu görülmektedir. Kelimeler önem sırasına göre sıralandığında, Z1'de "huzur", "özgürlük", "sevgi", "saygı" ve "çocuk" kelimelerinin merkezi özde yer aldığı dikkati çekmektedir. Z2'de ise "huzur", "özgürlük", "güven", "çocuk" ve "yaşam" kelimeleri merkezi özdedir. Bu anlamda serbest çağrışım sonuçları merkezi özün büyük ölçüde zamanla kalıcılığını koruduğunu göstermektedir; ancak hiyerarşik sıralamada araştırma grubundan farklı olarak kıyaslama grubunun merkezi özünün değiştiği görülmektedir.

Zıt elementler açısından değerlendirildiğinde "eşitlik", "yaşam" ve "ütopya" kelimelerinin Z1'de zıt elementler arasında yer aldığı görülmektedir. İlk kelime Z2'de ve hiyerarşik sıralamalarda da zıt elementler arasında kalmaya devam etmektedir. "Yaşam" kelimesinin Z2'de öneminde azalma görülürken, "ütopya" kelimesinin ise artık temsil içeriğinde yer almadığı dikkati çekmektedir. Onun yerine Z2'de "beyaz" ve "zeytindalı" metaforları zıt elementler arasındadır. "Sağlık" ve "kardeşlik" kelimelerinin de Z2'de sıralamada öne geçtiği ve zıt elementler arasına yerleştiği görülmektedir.

Tablo 31. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							**HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM**						
ZAMAN 1 (N=80)							**ZAMAN 1 (N=80)**						
	Sıra ≤2.73			***Sıra>2.73***				***Sıra ≤2.74***			***Sıra>2.74***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.42	Huzur	53	1.9	Sevgi	14	2.8	***≥11.74***	Huzur	53	2.3	Mutluluk	34	3.2
	Mutluluk	34	2.5	Adalet	12	4.0		Özgürlük	23	1.9	Adalet	12	3.3
	Özgürlük	23	2.4	Saygı	12	3.2		Çocuk	16	2.0			
	Çocuk	16	2.1					Sevgi	14	2.5			
								Saygı	12	2.6			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.42	Eşitlik	7	2.7	Savaş	11	3.2	***<11.74***	Eşitlik	7	2.7	Savaş	11	3.2
	Yaşam	6	2.5	Refah	10	2.9		Güvenlik	7	2.6	Refah	10	3.1
	Ütopya	4	2.5	Birlik-Beraberlik	10	3.0		Yaşam	6	2.0	Birlik-Beraberlik	10	3.3
				Kardeşlik	9	2.9		İnsanlık	4	2.5	Kardeşlik	9	2.9
				Güven	8	3.5					Güven	8	3.1
				Dünya	8	3.2					Dünya	8	2.8
				Güvenlik	7	3.0					Umut	5	3.0
				Umut	5	3.8					Anlaşma	5	4.0
				Anlaşma	5	4.4					Sağlık	4	4.0
				Sağlık	4	3.5					İnsan	4	3.2
				İnsan	4	3.0					Ütopya	4	3.0
				İnsanlık	4	3.0					Zeytindalı	4	4.5
				Asker	4	3.5							
				Zeytindalı	4	3.0							
ZAMAN 2 (N=80)							**ZAMAN 2 (N=80)**						
	Sıra ≤2.86			***Sıra>2.86***				***Sıra ≤2.86***			***Sıra>2.86***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.80	Huzur	62	2.0	Çocuk	22	3.0	***≥11.80***	Huzur	62	2.3	Mutluluk	33	2.9
	Mutluluk	33	2.4	Güven	17	3.4		Çocuk	22	2.5	Refah	16	2.9
	Özgürlük	17	2.8	Refah	16	3.0		Güven	17	2.5	Savaş	14	4.2

				Yaşam	14	3.7		Özgürlük	17	1.9			
				Savaş	14	3.2		Yaşam	14	2.4			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.80	Sağlık	6	2.5	Birlik-Beraberlik	11	3.0	***<11.80***	Adalet	9	2.3	Birlik-Beraberlik	11	3.4
	Eşitlik	5	2.4	Adalet	9	3.9		Umut	6	2.7	Sevgi	9	3.7
	Kardeşlik	5	2.0	Sevgi	9	3.4		İnsan	5	2.6	Güvercin	7	4.4
	Zeytindalı	5	2.0	Güvercin	7	3.4		Eşitlik	5	2.4	Saygı	7	3.9
	Beyaz	4	1.8	Saygı	7	4.4		Dünya	4	2.8	Sağlık	6	3.8
				Umut	6	3.8					Hoşgörü	5	3.4
				İnsan	5	3.6					Kardeşlik	5	3.2
				Hoşgörü	5	3.8					Zeytindalı	5	4.0
				İnsan Hakları	4	4.5					Beyaz	4	3.8
				Demokrasi	4	3.2					İnsan Hakları	4	3.5
				Dünya	4	3.8					Demokrasi	4	3.8
				Doğa	4	3.0					Doğa	4	4.2

Z1'de "sevgi", "adalet" ve "saygı" kelimeleri birincil çevreselde iken, Z2'de bu kelimeler sıralaması değişmiş ve ikincil çevresele girmiştir. "Savaş", "güven" ve "refah" kelimeleri Z1'de ikincil çevresel elementler arasındayken, Z2'de sıralamada öne geçmiş ve birincil çevreselde yer almıştır. Z1'de temsil içeriğindeki "ütopya", "güvenlik", "anlaşma", "insanlık" ve "asker" kelimelerinin Z2'de artık görülmediği dikkati çekmektedir. Z2'de Z1'den farklı olarak "demokrasi", "insan hakları", "hoşgörü", "beyaz" ve "güvercin" kelimeleri temsil içeriğine dahil olmuştur.

6.3.2.3. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi

Hipotez 9'da odak grup çalışmasında yer alan araştırma grubu katılımcılarının tartışmalara ve etkileşime bağlı olarak barış temsiline ilişkin kelime sıklıklarının kıyaslama grubuna kıyasla zamanla daha fazla değişim göstereceği tahmin edilmektedir. Barış temsiline ait kategoriler altında yer alan kelimelerin sıklıklarının zamanla anlamlı bir şekilde değişip değişmediğini incelemek için XLSTAT 2014 programında Ki-Kare Analizi (chi-square) uygulanmıştır. Tablo 32'de analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Araştırma grubunun *"olumlu duygular ve toplumsal dayanışma"* kategorisinde yer alan "yardımlaşma" elementinin sıklığı zamanla artmaktadır (X^2=3.281, p<.05). *"İnsan hakları"* kategorisinde bulunan "adalet" (X^2=5.367, p<.05), "insan hakları" (X^2=6.892, p<.05), "güvenlik" (X^2=3.841, p<.05) kelimelerinin sıklıkları da beş haftalık süreçte anlamlı olarak artmaktadır. Son olarak ise "insanlararası olumlu ilişkiler" kategorisinde yer alan "hoşgörü" elementinin sıklığı da grup tartışmaları sonrasında anlamlı şekilde artmıştır (X^2=3.281, p<.05). Kıyaslama grubunda ise iki elementin sıklığının zamanla değiştiği görülmektedir. *"Olumlu duygular ve toplumsal dayanışma"* kategorisinde bulunan "güven" (X^2=3.840, p<.05) ve *"insan hakları"* kategorisinde yer alan "yaşam" temsil elementinin (X^2=3.671, p<.05) sıklıkları zamanla artmıştır. Araştırma grubunun, kıyaslama grubuna kıyasla, daha fazla sayıda temsil elementinde değişim yaşanacağını öngören *Hipotez 9* desteklenmiştir.

Tablo 32. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2) Ana ve Alt Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları

	ARAŞTIRMA GRUBU			KIYASLAMA GRUBU		
Ana-Kategoriler	**Sıklık-Z1**	**Sıklık-Z2**	**Anlamlılık**	**Sıklık-Z1**	**Sıklık-Z2**	**Anlamlılık**
Olumlu Duygular ve Toplumsal Dayanışma						
Huzur	50	47	Anlamlı Değil	53	62	Anlamlı Değil
Mutluluk	27	24	Anlamlı Değil	34	33	Anlamlı Değil
Güven	9	11	Anlamlı Değil	8	17	Z1<Z2
Yardımlaşma	3	9	Z1<Z2	3	2	Anlamlı Değil
Birlik-Beraberlik	9	5	Anlamlı Değil	10	11	Anlamlı Değil
Kardeşlik	3	3	Anlamlı Değil	9	5	Anlamlı Değil
Toplumsal İstikrar ve Uzlaşma						
Refah	9	11	Anlamlı Değil	10	16	Anlamlı Değil
Düzen	4	1	Anlamlı Değil	2	3	Anlamlı Değil
Anlaşma	2	5	Anlamlı Değil	5	3	Anlamlı Değil
İnsan Hakları						
Özgürlük	20	21	Anlamlı Değil	23	17	Anlamlı Değil
Eşitlik	11	14	Anlamlı Değil	7	5	Anlamlı Değil
Adalet	8	19	Z1<Z2	12	9	Anlamlı Değil
İnsan Hakları	1	9	Z1<Z2	3	4	Anlamlı Değil
Yaşam	5	3	Anlamlı Değil	6	14	Z1<Z2
Güvenlik	3	9	Z1<Z2	7	2	Anlamlı Değil
İnsanlar arası olumlu ilişkiler						
Sevgi	14	16	Anlamlı Değil	14	9	Anlamlı Değil
Saygı	9	13	Anlamlı Değil	12	7	Anlamlı Değil
Hoşgörü	3	14	Z1<Z2	2	5	Anlamlı Değil

6.3.2.4. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları

Tablo 33'ten izleneceği üzere hem araştırma hem de kıyaslama grubunun barış temsili çeşitlilik indeksinin .50'den az, nadirlik indeksinin ise .50'den fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar her iki grubun da barış temsilinin yapılandırılmış ve uzlaşmaya varılmış olduğu; ancak düşük nadirlik indeksine sahip olduğu için heterojen bir yapıya da sahip olduğu dikkati çekmektedir. Grup bazında değerlendirildiğinde ise birtakım farklılaşmalar mevcuttur.

Araştırma grubunun barış temsiline ilişkin çeşitlilik indeksi değerlerinin Z1'de .27, Z2'de .29; nadirlik indeksi değerlerinin ise Z1'de .51, Z2'de .56 olduğu görülmektedir. Hem çeşitlilik hem de nadirlik indeksleri değerlerindeki artış katılımcıların grup tartışmalarına katıldıktan sonra barış temsili ile ilgili çağrışımlarının çeşitlendiğini dolayısıyla grup içi uyuşmanın azaldığını göstermektedir. Kıyaslama grubunun ise çeşitlilik indeksi Z1'de .26, Z2'de .24; nadirlik indeksi Z1'de .54, Z2'de .52 olup temsil elementlerindeki çeşitliliğin zamanla azaldığını ve fikir birliğinin arttığını göstermektedir. Araştırma grubunun grup tartışmaları sonrasında kıyaslama grubuna kıyasla barış temsili elementlerinin çeşitliliğinin daha fazla olacağını öngören *Hipotez 10* desteklenmiştir.

Tablo 33. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Özellikleri

	Araştırma (N=70)		***Kıyaslama (N=80)***	
	Z1	***Z2***	***Z1***	***Z2***
Toplam Çağrışım Sayısı (N)	350	350	400	400
Farklı Çağrışım Sayısı (T)	93	103	103	94
Hapax	47	58	56	49
Çeşitlilik İndeksi(D)	0.27	0.29	0.26	0.24
Nadirlik İndeksi (R)	0.51	0.56	0.54	0.52

6.3.2.5. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi

Barış temsili ile ilişkili üretilen kelimelerin ne derecede olumlu görüldüğü (-2,+2) zamana göre değişmektedir. Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi sonuçlarına göre tüm

katılımcıların (N=150) barış temsiline ilişkin olumluluk ortalamaları beş haftalık süreçte (Z1-Z2) anlamlı şekilde artmaktadır ($F_{(1,148)}$=18.729, p<.05). Ayrıca grupların olumluluk ortalamaları arasında da farklılık bulunmaktadır ($F_{(1,148)}$=5.331, p<.05). Buna göre araştırma grubunun barış temsili olumluluk ortalaması (M=1.49) kıyaslama grubuna kıyasla (M=1.26) daha yüksektir.

Kişi bazında hesaplanan kutupluluk indeksi sonuçlarına göre (bkz. Tablo 34) hem araştırma hem de kıyaslama grubu katılımcılarının büyük çoğunluğunun (>.85) barış temsili ile ilişkili elementleri olumlu değerlendirdikleri görülmektedir. Ancak kutupluluk indeksi ortalama değerleri açısından karşılaştırıldığında, araştırma grubunun barış temsiline karşılık ürettiği kelimeleri kıyaslama grubuna kıyasla daha olumlu değerlendirdiği görülmektedir.

Tablo 34. Gruplara Göre Z1-Z2 Barış Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları

	ARAŞTIRMA		KIYASLAMA	
	Z1	Z2	Z1	Z2
	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)
Kutupluluk İndeksi >0	66 (%94.2)	69 (%98.6)	69 (%86.2)	74(%92.5)
Kutupluluk İndeksi=0	2 (%2.9)	1(%1.4)	4(%5.0)	2(%2.5)
Kutupluluk İndeksi<0	2 (%2.9)	-	7(%8.8.)	4(%5.0)
Ort(S)	.76(.35)	.88(.21)	.66(.44)	.73(.42)

6.3.2.6. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Araştırma grubu katılımcılarının %5'i tarafından ortak olarak üretilen kelimeler analize alındığında hem Z1 hem de Z2'de 26 kategori olduğu görülmektedir (Z1 için tüm kelimelerin %68.56'sı, Z2 için ise %67.33'ü). Tablo 35'de araştırma grubunun Z1-Z2'de serbest ve hiyerarşik çağrışıma göre savaş temsili içeriği ve yapısı yer almaktadır. Serbest çağrışım sonuçları "ölüm", "kaos", "acı"ve "kan" kelimelerinin hem Z1 hem de Z2'de temsilin merkezi özünü oluşturduğunu göstermektedir. Ancak Z2'de "silah", "yıkım" ve "çıkar" kelimeleri de merkezi öze dahil olmuştur. Z2'de yerli silah üretiminin medyada ve gruplarda sık sık tartışılmasının bu değişimde etkili olduğu düşünülmektedir. Afrin operasyonunun sonlanmasıyla çatışmaların olumsuz sonuçları daha görünür hale gelmiştir ve "yıkım" kelimesinin de bu doğrultuda sıralamada öne

geçtiği düşünülmektedir. "Çıkar" kelimesi gruplarda "güç" kavramı ile birlikte sıklıkla tartışılmıştır. Zaten hiyerarşik çağrışım sonuçları da "güç" kelimesinin Z2'de merkezi özde olduğunu göstermektedir. Sonuçlar değerlendirildiğinde, merkezi özün zamanla tamamen değişmediği ancak yeni elementler katılarak çekirdeğin genişlediği görülmektedir. Kelimeler önem sırasına göre sıralandığında ise "kaos" kelimesinin sıralamadaki yerinin gerileyerek hem Z1 hem de Z2'de birincil çevresele girdiği dikkati çekmektedir.

Z1 ve Z2'de "barış", "hırs", "vahşet", "gözyaşı" ve "siyah" kelimeleri zıt elementler arasındadır. Hiyerarşik sıralamada da bu kelimelerin zıt elementler arasında kalmaya devam ettiği gözlenmektedir. Savaş denilince akla "barış" kelimesinin öncelikli olarak geliyor olması barış ve savaş kavramlarının iç içe tartışılmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. "Yoksulluk", "üzüntü", "korku", "huzursuzluk", "siyaset" kelimeleri her iki zamanda da savaş temsilinin çevresel elementlerinde yer almaktadır. "Siyaset" kelimesi haricindeki diğer kelimeler savaş ortamının yarattığı olumsuz duygular ve sonuçlarına işaret etmektedir. "Zulüm", "öfke", "nefret", "umutsuzluk", "mücadele", "merhametsizlik" ve "asker" kelimeleri artık Z2'de temsil içeriğinde görünmemektedir. Bunların yerine "çatışma", "katliam", "kin", "güvensizlik", "saygısızlık", "sömürü", "adaletsizlik" kelimeleri temsil içeriğine yerleşmiştir. Bu kelimelerle benzer anlama sahip kelimelerin birçoğu Z1'de de görülmektedir.

Tablo 35. Araştırma Grubu Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM						
ZAMAN 1 (N=70)							ZAMAN 1 (N=70)						
	Sıra ≤2.79			***Sıra>2.79***				***Sıra ≤2.89***			***Sıra>2.89***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥9.23	Ölüm	31	2.7	Silah	25	3.0	***≥9.19***	Ölüm	31	2.2	Silah	24	3.2
	Kaos	16	2.2	Yoksulluk	16	3.1		Acı	15	2.7	Kaos	16	2.9
	Acı	15	2.5	Üzüntü	12	3.0		Korku	10	2.3	Yoksulluk	16	3.0
	Kan	13	2.0	Korku	10	3.2					Kan	13	3.0
											Üzüntü	11	3.5
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<9.23	Yıkım	9	2.0	Huzursuzluk	9	3.7	***<9.19***	Yıkım	9	2.7	Huzursuzluk	9	3.3
	Siyah	7	2.3	Çocuk	8	3.2		Çocuk	8	2.5	Siyah	8	3.1
	Zulüm	7	2.7	Mücadele	7	3.0		Güç	6	2.5	Zulüm	7	3.1
	Güç	6	2.5	Çıkar	7	3.4		Barış	5	2.6	Çıkar	7	3.7
	Gözyaşı	5	2.4	Merhametsizlik	4	3.8		Merhametsizlik	4	2.0	Mücadele	7	3.2
	Vahşet	5	2.0	Umutsuzluk	4	3.5		Umutsuzluk	4	2.2	Vahşet	5	3.6
	Barış	5	1.8	Siyaset	4	4.2		Hırs	4	1.8	Öfke	5	3.2
	Öfke	4	2.6	Asker	4	4.5					Gözyaşı	5	3.0
	Nefret	4	2.5								Nefret	4	3.5
	Hırs	4	2.5								Siyaset	4	3.8
											Asker	4	4.0
ZAMAN 2 (N=70)							ZAMAN 2 (N=70)						
	Sıra ≤2.81			***Sıra>2.81***				***Sıra ≤2.83***			***Sıra>2.83***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥9.00	Ölüm	30	2.5	Güç	16	3.4	***≥9.00***	Ölüm	30	2.2	Silah	20	3.4
	Silah	20	2.8	Korku	14	2.9		Güç	16	2.6	Kaos	17	3.0
	Kaos	17	2.7	Üzüntü	9	3.6		Kan	16	2.8	Çıkar	9	3.0
	Kan	16	2.8					Korku	14	2.4	Üzüntü	9	3.9
	Yıkım	11	2.1					Yıkım	11	2.5			
	Acı	9	2.6					Acı	9	1.9			
	Çıkar	9	2.8										

	Zıt Elementler			İkincil Çevresel Elementler				Zıt Elementler			İkincil Çevresel Elementler		
<9.00	Çatışma	7	2.3	Huzursuzluk	8	3.8	***<9.00***	Katliam	6	2.3	Huzursuzluk	8	4.2
	Katliam	6	2.0	Güvensizlik	8	3.2		Gözyaşı	5	2.6	Güvensizlik	8	3.1
	Gözyaşı	5	2.6	Saygısızlık	6	4.0		Vahşet	5	2.8	Çatışma	7	3.1
	Vahşet	5	2.6	Siyaset	5	3.6		Hırs	4	1.8	Saygısızlık	6	3.7
	Kin	5	2.6	Yoksulluk	4	3.2		Barış	4	2.2	Siyaset	5	3.4
	Hırs	4	1.8	Sömürü	4	3.8		Çocuk	4	2.8	Kin	5	3.2
	Barış	4	2.5					Sömürü	4	2.8	Siyah	4	3.0
	Siyah	4	2.8								Yoksulluk	4	3.8
	Çocuk	4	2.8								Adaletsizlik	4	3.0
	Adaletsizlik	4	2.2										

6.3.2.7. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Kıyaslama grubunun savaş temsiline karşılık Z1'de 115 ve Z2'de 118 farklı kelime ortaya çıkmıştır. Katılımcıların %5'i tarafından ortak olarak üretilen kelimeler analize alındığında ise Z1'de 32 kategori (tüm kelimelerin %73'ü), Z2'de ise 29 kategori (%68'i) olduğu görülmektedir. Tablo 36'da kıyaslama grubunun Z1-Z2'de serbest ve hiyerarşik çağrışıma göre savaş temsili içeriği ve yapısı yer almaktadır.

Serbest çağrışım sonuçları "ölüm", "kan", "silah", "üzüntü"ve "nefret" kelimelerinin Z1'de temsilin merkezi özünü oluşturduğunu göstermektedir. Z2'de de savaşın canlı imgeleriyle eşleşen ilk üç kelime merkezi özde olmaya devam ederken, duyguları temsil eden "üzüntü" ve "nefret" kelimelerinin ise zamanla sıklığının ve sıralamadaki yerini azaldığı görülmektedir. Bunların yerine "kaos" ve "korku" kelimeleri Z2'de merkezi öze yerleşmiş durumdadır. "Barış" kelimesi ise Z1'de temsil içeriğinde yer almazken Z2'de hem serbest hem de hiyerarşik çağrışımda doğrudan merkezi öze yerleşmiş durumdadır. Araştırma grubunun sonuçlarında da iki zaman diliminde de barışın sıklığı az olsa da sıralamada önde olduğu görülmüştü. Bu çalışmanın örneklemi açısından değerlendirildiğinde savaş-barış kavramlarının birlikte ele alındığı öne sürülebilir.

Araştırma grubundan farklı olarak "şehit" ve "Ortadoğu" kelimelerinin kıyaslama grubunda hem savaş temsili içeriğine girdiği hem de zıt elementler arasında olduğu dikkati çekmektedir. Dönemin politik gündeminin bu açıdan kıyaslama grubunun temsil içeriğine yansıdığı görülmektedir. Bunların yanı sıra "katliam", "kavga", "zulüm" gibi savaşın olumsuz sonuçlarıyla eşleşen kelimelerin de zıt elementler arasında yer aldığı görülmektedir. Diğer bir dikkati çeken bulgu ise kıyaslama grubunun savaş temsili içeriği araştırma grubuna göre daha çeşitli olmasıdır. Çevresel elementlerde araştırma grubundan farklı elementlerin ortaya çıktığı görülmektedir. Bunlar arasında "para", "açgözlülük", "devlet", "toplum", "bölünme", "baskı", "kayıp", "haksızlık", "esaret" gibi kelimeler yer almaktadır. Bu kelimeler arasındaki "terör", "Ortadoğu", "devlet", "toplum", "bölünme" gibi kelimeler Z2'de artık temsil içeriğinde yer almamaktadır.

Tablo 36. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							**HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM**						
ZAMAN 1 (N=80)							**ZAMAN 1 (N=80)**						
	Sıra ≤2.85			***Sıra>2.85***				***Sıra ≤2.97***			***Sıra>2.97***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥8.79	Ölüm	43	2.3	Kaos	16	2.9	***≥8.79***	Ölüm	43	1.9	Silah	26	3.7
	Silah	26	2.6	Korku	13	3.4		Acı	12	2.8	Kan	19	3.2
	Kan	19	2.2	Acı	12	3.6		Huzursuzluk	9	2.8	Kaos	16	3.3
	Nefret	11	2.7	Yoksulluk	10	3.8					Korku	13	3.6
	Üzüntü	9	2.3	Asker	10	3.0					Nefret	11	3.1
				Huzursuzluk	9	3.0					Yoksulluk	10	3.5
											Asker	10	3.6
											Üzüntü	9	3.0
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<8.79	Çocuk	8	2.2	Gözyaşı	8	3.4	***<8.79***	Çocuk	8	1.4	Gözyaşı	8	3.0
	Katliam	7	2.7	Para	7	4.0		Siyaset	7	2.6	Para	7	3.4
	Siyah	5	2.8	Siyaset	7	3.3		Esaret	6	2.7	Katliam	7	3.0
	Zulüm	5	2.6	Esaret	6	3.2		Çıkar	5	2.8	Siyah	5	3.8
	Kavga	5	2.0	Yıkım	5	3.2		Toplum	4	2.8	Zulüm	5	3.0
	Çıkar	5	2.2	Açgözlülük	4	4.0		Güvensizlik	4	2.5	Kavga	5	3.2
	Şehit	4	2.8	Terör	4	4.2		Kayıp	4	2.0	Yıkım	5	3.4
	Güvensizlik	4	2.2	Toplum	4	3.2					Açgözlülük	4	3.8
	Ortadoğu	4	1.5	Bölünme	4	3.2					Terör	4	3.2
				Sömürü	4	3.0					Bölünme	4	3.0
				Devlet	4	4.5					Şehit	4	3.0
				Haksızlık	4	3.2					Sömürü	4	3.2
				Kayıp	4	3.8					Devlet	4	3.5
											Haksızlık	4	3.2
											Ortadoğu	4	3.8
ZAMAN 2 (N=80)							**ZAMAN 2 (N=80)**						

	Sıra ≤2.88			***Sıra>2.88***			***Sıra ≤2.95***				***Sıra>2.95***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**			**Merkezi Elementler**				**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥9.38	Ölüm	42	2.5	Üzüntü	15	3.1	***≥9.41***	Ölüm	42	1.7	Silah	25	4.3
	Silah	25	2.7	Yoksulluk	12	3.6		Yoksulluk	12	2.9	Kan	16	3.4
	Kan	16	2.6	Asker	11	3.5		Korku	10	2.2	Üzüntü	16	3.2
	Kaos	15	2.1	Acı	10	3.1		Acı	10	2.6	Kaos	15	3.3
	Korku	10	2.3					Barış	10	2.2	Asker	11	3.9
	Barış	10	2.8										
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<9.38	Nefret	9	2.8	Huzursuzluk	9	3.2	***<9.41***	Huzursuzluk	9	2.2	Nefret	9	3.7
	Yıkım	8	2.2	Çocuk	8	3.4		Çocuk	8	2.0	Yıkım	8	3.2
	Siyah	6	2.5	Para	7	3.9		Para	7	2.7	Gözyaşı	7	3.6
	Çıkar	5	2.2	Gözyaşı	6	3.2		Çıkar	5	2.8	Siyah	6	4.2
	Şehit	4	2.2	Güç	5	3.0		Katliam	4	2.2	Güç	5	3.6
	Kayıp	4	2.0	Katliam	5	3.0		Şehit	4	2.0	Baskı	5	3.6
				Baskı	5	3.6		Adaletsizlik	4	2.8	Siyaset	5	3.8
				Siyaset	5	4.0		Kayıp	4	1.8	Zulüm	4	3.5
				Zulüm	4	3.8					Haksızlık	4	4.0
				Haksızlık	4	4.2					Esaret	4	3.5
				Esaret	4	3.2					Çatışma	4	3.5
				Adaletsizlik	4	3.2							
				Çatışma	4	3.0							

6.3.2.8. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi

Hipotez 11'de odak grup çalışmasında yer alan araştırma grubu katılımcılarının tartışmalara ve etkileşime bağlı olarak savaş temsiline ilişkin ürettikleri kelimelerin sıklıklarının kıyaslama grubuna kıyasla zamanla daha fazla değişim göstereceği tahmin edilmektedir. Savaş temsiline ait kategoriler altında yer alan kelimelerin sıklıklarının zamanla anlamlı bir şekilde değişip değişmediğini incelemek için ki-kare analizi uygulanmıştır (bkz. Tablo 37).

Araştırma grubunun *"savaşın etkileri"* kategorisinde yer alan "yoksulluk" elementinin (X^2=8.400, p<.05) ve *"olumsuz duygular"* kategorisinde bulunan "güvensizlik" (X^2=3.877, p<.05) kelimelerinin sıklıkları zamanla artmaktadır. "*Güvenlik*" kategorisi altındaki "mücadele" elementinin sıklığı ise zamanla azalırken (X^2=4.592, p<.05);*"güç ve güç ilişkileri"* kategorisi altında yer alan "güç" elementinin ise sıklığı artmaktadır (X^2=5.393, p<.05). Kıyaslama grubunda ise sadece bir elementin sıklığının zamanla değiştiği görülmektedir. *"Güvenlik"* kategorisi altındaki "barış" elementinin sıklığı beş haftalık süreçte artış göstermiştir ($X^{2\cdot}$=4.103, p<.05). Araştırma grubunun, kıyaslama grubuna kıyasla, savaş temsili açısından daha fazla sayıda temsil elementinde değişim olacağını öngören *Hipotez 11* desteklenmiştir.

Tablo 37. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2) Savaş Temsili Ana ve Alt Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları

	ARAŞTIRMA GRUBU			KIYASLAMA GRUBU		
Ana-Kategoriler	**Z1**	**Z2**	**Anlamlılık**	**Z1**	**Z2**	**Anlamlılık**
Savaşın Etkileri						
Ölüm	31	30	Anlamlı Değil	43	42	Anlamlı Değil
Kan	13	16	Anlamlı Değil	19	16	Anlamlı Değil
Yoksulluk	16	4	Z1>Z2	10	12	Anlamlı Değil
Acı	15	9	Anlamlı Değil	12	10	Anlamlı Değil
Olumsuz Duygular						
Korku	10	14	Anlamlı Değil	13	10	Anlamlı Değil
Huzursuzluk	9	8	Anlamlı Değil	9	9	Anlamlı Değil
Üzüntü	12	9	Anlamlı Değil	9	15	Anlamlı Değil
Güvensizlik	2	8	Z1<Z2	4	2	Anlamlı Değil
Güvenlik						
Silah	25	20	Anlamlı Değil	26	25	Anlamlı Değil
Asker	4	2	Anlamlı Değil	10	11	Anlamlı Değil
Barış	5	4	Anlamlı Değil	3	10	Z1<Z2
Mücadele	7	1	Z1>Z2	0	3	Anlamlı Değil
Şehit	1	2	Anlamlı Değil	4	4	Anlamlı Değil
Çatışma	2	7	Anlamlı Değil	2	4	Anlamlı Değil
Terör	2	3	Anlamlı Değil	4	2	Anlamlı Değil
Güç ve Güç İlişkileri						
Kaos	16	17	Anlamlı Değil	16	15	Anlamlı Değil
Çıkar	7	9	Anlamlı Değil	5	5	Anlamlı Değil
Siyaset	4	5	Anlamlı Değil	7	5	Anlamlı Değil
Para	3	2	Anlamlı Değil	7	7	Anlamlı Değil
Güç	6	16	Z1<Z2	3	5	Anlamlı Değil
Hırs	4	4	Anlamlı Değil	1	1	Anlamlı Değil

6.3.2.9. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları

Tablo 38'den izleneceği üzere hem araştırma hem de kıyaslama grubunun savaş temsili çeşitlilik indeksinin .50'den az, nadirlik indeksinin ise .50'den fazla olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar her iki grubun da savaş temsilinin grup içinde uzlaşılmış ancak düşük nadirlik indeksine sahip olduğu için heterojen bir yapısı olduğuna işaret etmektedir.

Araştırma grubunun savaş temsiline ilişkin çeşitlilik indeksi değerlerinin Z1'de .36, Z2'de .39; nadirlik indeksi değerlerinin ise Z1'de .58, Z2'de .62 olduğu görülmektedir. Hem çeşitlilik hem de nadirlik indeksleri değerlerindeki artış katılımcıların grup tartışmalarına katıldıktan sonra savaş temsili ile ilgili çağrışımlarının çeşitlendiğini dolayısıyla grup içi uyuşmanın azaldığını göstermektedir. Kıyaslama grubunun ise çeşitlilik indeksi Z1'de .36, Z2'de .38; nadirlik indeksi Z1'de .60, Z2'de .61 olup temsil özellikleri bakımından araştırma grubu ile benzer bir eğilim göstermektedir. Ancak araştırma grubunun Z1-Z2'deki nadirlik indeksi dereceleri arasındaki fark kıyaslama grubundan daha fazladır. Bu sonuç grup tartışmaları sonucunda savaş temsili elementlerinin daha heterojen hale geldiğini ifade etmektedir. Araştırma grubunun grup tartışmaları sonrasında savaş temsili elementlerinin çeşitliliğinin kıyaslama grubuna kıyasla daha fazla artacağını öngören *Hipotez 12* desteklenmiştir.

Tablo 38. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Özellikleri

	Araştırma (N=70)		***Kıyaslama (N=80)***	
	Z1	***Z2***	***Z1***	***Z2***
Toplam Çağrışım Sayısı (N)	350	350	400	400
Farklı Çağrışım Sayısı (T)	125	136	143	152
Hapax	73	84	86	92
Çeşitlilik İndeksi(D)	0.36	0.39	0.36	0.38
Nadirlik İndeksi (R)	0.58	0.62	0.60	0.61

6.3.2.10. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi

Savaş temsili ile ilişkili üretilen kelimelerin olumluluk ortalamalarının gruplara ve/ya zamana göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi uygulanmıştır. Sonuçlara göre grupların savaş temsili olumluluk ortalamaları gruplara ve zamana göre değişim göstermemektedir (Gruplararası: $F_{(1,148)}$=.40, p=.84; Grupiçi:$F_{(1,148)}$=.008, p=.93; GrupxZaman: $F_{(1,148)}$=.063, p=.80).

Kişi bazında hesaplanan kutupluluk indeksi sonuçlarına göre (bkz. Tablo 39) hem araştırma hem de kıyaslama grubu katılımcılarının büyük çoğunluğunun (>.85) savaş temsili ile ilişkili elementleri benzer düzeyde olumsuz değerlendirdikleri görülmektedir.

Tablo 39. Gruplara Göre Z1-Z2 Savaş Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları

	ARAŞTIRMA		KIYASLAMA	
	Z1	Z2	Z1	Z2
	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)
Kutupluluk İndeksi >0	7(%10)	8(%11.4)	5(%6.4)	8(%10)
Kutupluluk İndeksi=0	2(%2.9)	-	4(%5)	3(%3.8)
Kutupluluk İndeksi<0	61(%87.1)	62(%88.6)	71(%88.8)	69(%86.3)
Ort (S)	-.64 (.50)	-.61(.49)	-.66(.48)	-.67(.51)

6.3.3. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Temsil Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Önceki bölümde ilk ölçüm ve ilk ölçümden beş hafta sonra araştırma ve kıyaslama gruplarından elde edilen temsil içerikleri gruplara ve zamana göre analiz edilmişti. Bu bölümde ise ikinci ölçümden 3 ay sonra barış ve savaş temsillerinin yapısı ve içeriğinin nasıl olduğu, Z1 ve Z2'deki temsil yapısıyla ne ölçüde örtüştüğü ve farklılaştığı incelenecektir. Süreç içindeki değişimi ve tutarlılığı inceleyebilmek için araştırmanın her üç aşamasına da katılan (Z1, Z2, Z3) araştırma (N=53) ve kıyaslama (N=46) grubu katılımcılarının barış ve savaş temsiline ürettikleri temsil elementleri grup özelinde incelenmiştir. Prototipik analizde katılımcıların %10'u tarafından paylaşılan temsil elementleri sıklık kriteri olarak belirlenmiştir.

6.3.3.1. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Tablo 40'ta araştırma grubunun Z1-Z2-Z3 barış temsili içeriği ve yapısı yer almaktadır. Tablodan takip edileceği üzere, prototipik analiz sonuçları "huzur" ve "özgürlük" kelimelerinin her üç zaman diliminde de hem serbest hem hiyerarşik sıralamada merkezi özde olduğunu göstermektedir. "Mutluluk" kelimesi ise Z1 ve Z2'de merkezi özdeyken Z3'te birincil çevreselde yer almaktadır. Önem sıralamasında da Z2 ve Z3'te Z1'e kıyasla daha önemsiz görünmektedir. "Refah" kelimesi Z1 ve Z2'de ikincil çevreselde iken Z3'te merkezi öze yerleşmiştir. Bu değişimde dönemin ekonomi tartışmalarının etkili olduğu düşünülmektedir. Barış metaforları olan "güvercin" ve "beyaz" kelimeleri Z1'de zıt elementler içindedir. Ancak zamanla öneminde azalma olduğu görülmektedir. Z2'de "hoşgörü" kelimesi temsil içeriğine yerleşerek zıt elementler arasında yer almaktadır. Ancak bu kelime Z3'te temsil içeriğinde görülmemektedir. "Sevgi", "saygı", "eşitlik", "adalet", "güven" kelimeleri her üç zaman diliminde de çevreselde yer almaktadır. Bu kelimeler arasından "eşitlik" ve "adalet" kelimelerinin Z2'de sıklığı artarak ikincil çevreselden birincil çevresele yerleştiği görülmektedir. Hatta "adalet" kelimesi önem sıralamasında Z2'de merkezi öze yerleşmiştir. Z2'de evrenselcilik temasıyla ilişkili olarak tartışılan bu kavramların sıklıklarının artmış olması önemli bir bulgudur ancak 3 ay sonra bu kelimelerin sıklıkları tekrar azalmıştır.

Grup tartışmalarıyla bağlantılı olarak "hoşgörü", "güvenlik", "yardımlaşma" ve "insan hakları" kelimeleri Z2'de temsil içeriğine girmiştir. Sadece "insan hakları" kelimesi Z3'te temsil içeriğinde kalmaya devam etmiş ve zıt elementler arasına yerleşmiştir. "Savaş", "yaşam", "dostluk" kelimeleri ise Z3'te temsil içeriğine dahil olmuştur. Z2'de temsil içeriğine dahil olan kelimelerin Z3'te de temsilin parçası olmaya devam edeceğini öngören *Hipotez 13* sadece bir kelimenin temsil elementi içinde yer alması nedeniyle reddedilmiştir.

Tablo 40. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							**HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM**						
ZAMAN 1 (N=53)							**ZAMAN 1 (N=53)**						
	Sıra ≤2.83			***Sıra>2.83***				***Sıra ≤2.92***			***Sıra>2.92***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.2	Huzur	40	2.0				***≥11.2***	Huzur	40	2.4			
	Mutluluk	26	2.7					Mutluluk	26	2.9			
	Özgürlük	16	2.1					Özgürlük	16	2.1			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.2	Güvercin	7	2.4	Refah	11	3.7	***<11.2***	Eşitlik	9	2.9	Refah	11	3.7
	Beyaz	6	2.8	Sevgi	9	4.2		Çocuk	8	2.2	Sevgi	9	4.1
				Eşitlik	9	3.1		Sağlık	7	2.4	Adalet	7	3.3
				Çocuk	8	3.0		Güven	6	2.0	Güvercin	7	4.9
				Adalet	7	3.4					Birlik-Beraberlik	6	4.5
				Sağlık	7	3.7					Beyaz	6	3.3
				Birlik-Beraberlik	6	3.8					Zeytindalı	5	3.0
				Güven	6	3.5					Saygı	5	3.2
				Zeytindalı	5	3.0							
				Saygı	5	3.4							
ZAMAN 2 (N=53)							**ZAMAN 2 (N=53)**						
	Sıra ≤2.85			***Sıra>2.85***				***Sıra ≤2.80***			***Sıra>2.80***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.19	Huzur	35	2.1	Adalet	15	3.2	***≥11.06***	Huzur	35	2.1	Mutluluk	21	3.4
	Mutluluk	21	2.8	Eşitlik	12	2.9		Özgürlük	19	2.3			
	Özgürlük	19	2.4					Adalet	15	2.5			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.19	Hoşgörü	10	2.7	Saygı	13	3.6	***<11.06***	Hoşgörü	10	2.6	Saygı	13	3.5
	Çocuk	8	2.8	Sevgi	10	3.5		Güven	8	2.4	Eşitlik	11	3.0
	Güvercin	5	2.2	Güven	8	3.4		Çocuk	7	2.3	Sevgi	10	3.4
				Refah	7	3.3		Güvenlik	6	2.2	Refah	7	4.3
				Güvenlik	6	3.5		İnsan Hakları	5	2.1	Yardımlaşma	5	3.4

				Yardımlaşma	5	3.6					Güvercin	5	4.4
				İnsan Hakları	5	3.0					Sakinlik	5	3.8
				Sakinlik	5	3.6							
ZAMAN 3 (N=53)							**ZAMAN 3 (N=53)**						
	Sıra ≤2.77			***Sıra>2.77***				***Sıra ≤2.90***			***Sıra>2.90***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.31	Huzur	40	1.9	Mutluluk	26	2.8	***≥11.31***	Huzur	41	2.1	Mutluluk	26	3.5
	Özgürlük	14	2.2	Sevgi	16	3.1		Özgürlük	14	2.3	Sevgi	16	2.9
	Refah	12	2.6										
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.31	İnsan Hakları	5	2.6	Savaş	10	2.9	***<11.31***	Saygı	6	2.5	Refah	11	3.5
				Adalet	9	3.4		Dostluk	6	2.8	Savaş	10	3.8
				Eşitlik	8	3.7		Güven	5	2.0	Adalet	9	3.0
				Çocuk	7	3.6		Yaşam	5	2.6	Eşitlik	8	2.9
				Güvercin	7	2.9		İnsan Hakları	5	2.2	Çocuk	7	3.1
				Saygı	6	3.2					Güvercin	7	4.3
				Dostluk	6	3.4					Beyaz	5	4.8
				Beyaz	5	3.4							
				Güven	5	3.6							
				Yaşam	5	3.0							

6.3.3.2. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Kıyaslama grubunun süreç içindeki barış temsili yapısını incelemek amacıyla üç zamanda da (Z1-Z2-Z3) çalışmaya katılan 46 kişinin verileri incelenmiştir. Prototipik analizde katılımcıların %10'u tarafından ortak olarak paylaşılan kelimeler sıklık kriteri olarak seçilmiştir. Tablo 41'de kıyaslama grubunun Z1-Z2-Z3 barış temsili içeriği ve yapısı yer almaktadır.

Tablodan takip edildiğinde, "huzur" kelimesi her üç zamanda da merkezi özdedir. Hiyerarşik çağrışım sonuçları "huzur" kelimesinin önem bakımından da sıralamada önde olduğunu ve merkezi özde bulunduğunu göstermektedir. "Mutluluk" kelimesi Z1 ve Z2'de merkezi özdeyken, Z3'te sıralamadaki yeri gerilemiş ve birincil çevresele girmiştir. "Özgürlük" kelimesi de Z1'de merkezi özde, Z2'de sıklığı azalarak zıt elementlerde, Z3'te ise tekrar merkezi özdedir. "Savaş", "çocuk", "sevgi", "birlik-beraberlik" ve "refah" kelimeleri her üç zamanda da çevresel elementler arasındadır. "Saygı", "adalet", "eşitlik" kelimelerinin sadece Z1'de temsil içeriğinde göründüğü ama diğer zamanlarda temsil içeriğine girmediği dikkati çekmektedir.

"Güven", "yaşam" ve "güvercin" kelimeleri Z2'de temsil içeriğine girmiş ve Z3'te de çevreselde yer almaya devam etmektedir. Ancak ilk iki kelime hiyerarşik sıralamada zıt elementler arasında yer almaktadır. Barışın simgeleri arasında yer alan "beyaz" ve "doğa" kelimeleri Z3'te temsil içeriğine girmiştir.

Tablo 41. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							**HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM**						
ZAMAN 1 (N=46)							**ZAMAN 1 (N=46)**						
	Sıra ≤2.67			***Sıra>2.67***				***Sıra ≤2.68***			***Sıra>2.68***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥10.23	Huzur	30	1.7				***≥10.23***	Huzur	30	2.3	Mutluluk	21	3.0
	Mutluluk	21	2.5					Özgürlük	15	1.9			
	Özgürlük	15	2.5										
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<10.23				Savaş	10	2.9	***<10.23***	Çocuk	10	2.2	Savaş	10	3.1
				Çocuk	10	2.7		Saygı	7	2.4	Refah	6	3.5
				Saygı	7	4.0		Sevgi	7	2.6	Dünya	6	2.7
				Sevgi	7	3.9					Adalet	6	3.2
				Refah	6	2.7					Eşitlik	5	2.8
				Dünya	6	3.3					İnsanlık	5	3.8
				Adalet	6	3.8					Birlik-Beraberlik	5	3.6
				Eşitlik	5	3.0							
				İnsanlık	5	2.8							
				Birlik-Beraberlik	5	3.0							
ZAMAN 2 (N=46)							**ZAMAN 2 (N=46)**						
	Sıra ≤2.75			***Sıra>2.75***				***Sıra ≤2.70***			***Sıra>2.70***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥12.45	Huzur	36	1.9	Çocuk	15	3.1	***≥12.55***	Huzur	36	2.2			
	Mutluluk	21	2.3					Mutluluk	21	2.7			
								Çocuk	15	2.4			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<12.45	Özgürlük	12	2.7	Savaş	11	2.9	***<12.55***	Özgürlük	12	2.0	Savaş	11	4.1
				Güven	10	3.1		Güven	11	2.2	Refah	7	3.4
				Yaşam	8	3.9		Yaşam	8	1.9	Birlik-Beraberlik	6	3.7

				Refah	7	3.6					Güvercin	6	4.5
				Birlik-Beraberlik	6	3.5					Sevgi	5	3.6
				Güvercin	6	3.5							
				Sevgi	5	4.0							
ZAMAN 3 (N=46)							**ZAMAN 3 (N=46)**						
	Sıra ≤2.71			***Sıra>2.71***				***Sıra ≤2.81***			***Sıra>2.81***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.54	Huzur	35	1.9	Mutluluk	19	2.8	***≥11.46***	Huzur	35	2.1	Mutluluk	19	2.9
	Özgürlük	12	2.3	Savaş	12	3.6		Özgürlük	12	1.8	Savaş	12	4.3
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.54	Beyaz	10	2.7	Sevgi	11	3.4	***<11.46***	Güven	10	2.0	Sevgi	11	3.5
	Güven	10	2.4	Çocuk	10	2.9		Çocuk	10	1.8	Beyaz	10	4.2
				Refah	7	3.1		Yaşam	6	2.3	Refah	7	3.0
				Yaşam	7	3.3					Doğa	6	3.7
				Doğa	6	3.7					Güvercin	6	3.8
				Güvercin	6	2.8					Birlik-Beraberlik	5	3.6
				Birlik-Beraberlik	5	3.0							

6.3.3.3. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi

Hipotez 14'te odak grup çalışmasında yer alan araştırma grubu katılımcılarının tartışmalara ve etkileşime bağlı olarak barış temsiline ilişkin ürettikleri kelimelerin sıklıklarının beş haftalık süreçte kıyaslama grubuna kıyasla zamanla daha fazla değişim göstereceği ancak Z2-Z3 arasında kelimelerin sıklıklarının anlamlı şekilde değişmeyeceği beklenilmektedir. Barış temsiline ait kategorilerin sıklıklarının zamanla anlamlı bir şekilde değişip değişmediğini incelemek için ki-kare analizi uygulanmıştır (bkz. Tablo 42).

Kategori bazında değerlendirildiğinde, araştırma grubunun *"insan hakları"* (X^2=5.008, p<.05) ve "*insanlararası olumlu ilişkiler*" (X^2=6.448, p<.05) kategorilerinde yer alan kelimelerin sıklıklarının sadece Z2'de anlamlı olarak artış gösterdiği ancak Z2-Z3 ve Z1-Z3 arasında anlamlı bir değişim olmadığı görülmektedir. Kıyaslama grubunda ise dört kategori temelinde zamana göre kelimelerin sıklıkları arasında anlamlı bir değişim bulunmamaktadır (*Hipotez 14* desteklenmiştir).

Tablo 42. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Barış Temsili Ana Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları

	ARAŞTIRMA GRUBU				**KIYASLAMA GRUBU**			
	SIKLIK				**SIKLIK**			
Ana-Kategoriler	**Z1**	**Z2**	**Z3**	***p***	**Z1**	**Z2**	**Z3**	***p***
Olumlu Duygular ve Toplumsal Dayanışma	81	74	81	n.s.	65	76	72	n.s.
Toplumsal İstikrar ve Uzlaşma	16	9	17	n.s.	10	12	11	n.s.
İnsan Hakları	39	59	45	Z1<Z2	35	28	25	n.s.
İnsanlararası Olumlu İlişkiler	16	33	26	Z1<Z2	15	10	15	n.s

Not. n.s.: Anlamlı Değil; Olumlu duygular ve toplumsal dayanışma: Huzur, mutluluk, güven, yardımlaşma, birlik-beraberlik, kardeşlik; Toplumsal istikrar ve uzlaşma: Refah, anlaşma, düzen; İnsan hakları: Özgrülük, eşitlik, adalet, insan hakları, yaşam, güvenlik; İnsanlararası olumlu ilişkiler: Sevgi, saygı, hoşgörü

6.3.3.4. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları

Tablo 43'ten izleneceği üzere hem araştırma hem de kıyaslama grubunun barış temsili çeşitlilik indeksinin her üç zamanda da .50'den az olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar barış temsilinin uzlaşmaya varılmış bir temsil olduğunu göstermektedir. Ancak her iki grubun da Z3'te çeşitlilik indeksinin diğer zamanlardan daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Nadirlik indeksi de her iki grupta Z1-Z2 arası yükselmiş ve Z3'te düşüş göstermiştir. Bu sonuçlar barış ve savaş tartışmalarının görece sona erdiği bir zamanda barış temsilinde uzlaşmanın daha fazla olduğu ve temsil içindeki heterojenliğin de azaldığını göstermektedir. İki grup arasındaki benzerliklere rağmen araştırma grubunun Z3'te barış temsilinde daha yüksek düzeyde fikir birliği göstermiş olduğu ve nadirlik indeksi derecesinin daha fazla değişerek düştüğü görülmektedir (*Hipotez 15* desteklenmiştir)

Tablo 43. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Özellikleri

	Araştırma (N=53)			***Kıyaslama (N=46)***		
	Z1	***Z2***	***Z3***	***Z1***	***Z2***	***Z3***
Toplam Çağrışım Sayısı (N)	265	265	265	230	230	230
Farklı Çağrışım Sayısı (T)	77	76	63	70	68	63
Hapax	39	44	31	34	35	29
Çeşitlilik İndeksi(D)	0.29	0.29	0.24	0.30	0.30	0.27
Nadirlik İndeksi (R)	0.51	0.58	0.49	0.49	0.51	0.46

6.3.3.5. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi

Barış temsili ile ilişkili üretilen kelimelerin olumluluk ortalamalarının gruplara ve/ya zamana göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla 2X3 Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi uygulanmıştır. Küresellik varsayımı sağlanmadığı için Greenhouse Geisser değerleri raporlanmıştır. Sonuçlara göre grupların barış temsili olumluluk ortalamaları üzerinde sadece zamanın temel etkisi bulunmaktadır ($F_{(1.797,174.348)}$=6.152, p<.001). Post hoc analizi sonuçlarına göre ise Z3'te yer alan tüm katılımcıların barış temsili olumluluk ortalamalarının Z1'den (M=1.28, S=.76) Z2'ye (M=1.51, S=.61)

arttığını göstermektedir. Z1-Z3 ve Z2-Z3 olumluluk ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır.

Kişi bazında hesaplanan kutupluluk indeksi sonuçlarına göre (bkz. Tablo 44) hem araştırma hem de kıyaslama grubu katılımcılarının büyük çoğunluğunun (>.85) barış temsili ile ilişkili elementleri olumlu değerlendirdikleri görülmektedir. Ancak araştırma grubu kıyaslama grubuna kıyasla barış temsili elementlerini daha olumlu değerlendirme eğilimindedir.

Tablo 44. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Barış Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları

	ARAŞTIRMA (N=53)			KIYASLAMA (N=46)		
	Z1	Z2	Z3	Z1	Z2	Z3
	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)
Kutupluluk İndeksi >0	52(%98.1)	53(%100)	50(%94.3)	39(%84.8)	42(%91.3)	43(%93.5)
Kutupluluk İndeksi=0	1(%1.9)	-	1(%1.9)	1(%2.2)	1(%2.2)	2(%4.3)
Kutupluluk İndeksi<0	-	-	2(%3.8)	6(%13)	3(%6.5)	1(%2.2)
Ort (SS)	.80 (.27)	.89(.19)	.78(.32)	.64(.48)	.73(.41)	.74(.38)

6.3.3.6. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Tablo 45'ten takip edileceği üzere, prototipik analiz sonuçları merkezi özün zamanla değişim içinde olduğunu göstermektedir. Z1'de "kaos", "kan", "acı" kelimeleri merkezi özdeyken, Z2 ve Z3'te sadece "kan" kelimesinin merkezi özde kalmaya devam ettiği görülmektedir. "Kaos" kelimesi Z2'de birincil çevreselde yer almış ve Z3'te tekrar merkezi öze yerleşmiştir. "Acı" kelimesinin zamanla temsil içindeki organizasyonu değişmiş ve Z1'de merkezi özdeyken Z3'te birincil çevresele girdiği görülmektedir. "Ölüm" ve "silah" kelimeleri Z2'de merkezi özdedir ancak sadece "silah" kelimesi Z3'te de merkezi özde kalmaya devam etmektedir. Önem açısından değerlendirildiğinde ise sonuçlar farklılaşmaktadır. Örneğin "ölüm" kelimesi hiyerarşik çağrışımda merkezi özde yer almaktadır. Serbest çağrışımda "silah" kelimesi Z2 ve Z3'te merkezi özde olmasına rağmen önem sıralamasında birincil çevreselde yer almaktadır. "Kaos" kelimesi de benzer şekilde hiyerarşik çağrışımda birincil çevreseldedir. Bu anlamda araştırma grubu için savaş temsili özünün zamanla değişkenlik içerdiği söylenebilir.

"Yıkım" kelimesi her üç zamanda da zıt elementler arasındadır. "Siyah" ve "zulüm" kelimeleri Z1'de temsil içeriğinde zıt elementler arasındayken sonraki zamanlarda temsil içeriğinde bulunmamaktadır. Z2'de "katliam" ve "çatışma" kelimeleri temsil içeriğine dahil olmuş ve zıt elementler arasına girmiştir. "Çatışma" kelimesi Z3'te temsil içeriğinde artık görülmemektedir. Z3'te "barış", "nefret" ve "gözyaşı" kelimeleri zıt elementlerde bulunmaktadır. Önceki zamanlarda bu kelimeler temsil içeriğinde bulunmamaktadır.

Olumsuz duygularla eşleşen "üzüntü", "korku", "huzursuzluk" kelimeleri ve "yoksulluk" kelimesi çevresel temsil elementleri arasındadır. "Güç", "güvensizlik", "çıkar" ve "saygısızlık" kelimeleri Z2'de ikincil çevreselden temsil içeriğine girmiştir ancak Z3'te bu kelimelerin temsil içeriğinde olmadığı dikkati çekmektedir. Z3'te "çocuk" ve "göç" kelimeleri ikincil çevreselde bulunarak temsil içeriğine girmiş durumdadır. Araştırma grubunda Z2'de savaş temsili içeriğine giren kelimelerin Z3'te de temsil içeriğinde görüneceğini öngören *Hipotez 16* reddedilmiştir.

6.3.3.7. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin İncelenmesi

Tablo 46'dan izleneceği üzere "ölüm" kelimesi her üç zamanda da hem serbest hem hiyerarşik sıralamada merkezi özde yer almaktadır. Bu açıdan kıyaslama grubunun merkezi özünün araştırma grubuna kıyasla daha belirgin ve tutarlı olduğunu söylemek mümkündür. "Korku" kelimesi temsilin zıt elementleri arasındadır, Z1 ve Z2'de temsil içeriğinde görünürken Z3'te artık yer almamaktadır. "Kan", "acı", "silah" kelimeleri çevresel elementler arasındadır. "Asker" kelimesi Z1'de zıt elementler arasındayken Z2'de sıralamadaki yeri gerilemiş ikincil çevresele girmiştir. Z2'de temsil içeriğine yerleşen birtakım elementler bulunmaktadır. Bunlar "yoksulluk", "barış" ve "çocuk" kelimeleridir. Özellikle "barış" kelimesinin Z2'de ve Z3'te zıt elementler arasında yer aldığı dikkati çekmektedir. Z3'te temsil içeriğine dahil olan kelimeler ise "üzüntü", "nefret", "siyah", "haksızlık", "esaret" ve "kayıp" kelimeleridir.

Tablo 45. Araştırma Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							**HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM**						
ZAMAN 1 (N=53)							**ZAMAN 1 (N=53)**						
	Sıra ≤260			***Sıra>2.60***				***Sıra ≤2.71***			***Sıra>2.71***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥11.25	Kaos	14	2.3	Ölüm	24	2.7	***≥11.17***	Ölüm	24	2.0	Silah	17	2.9
	Kan	12	1.8	Silah	18	2.7		Acı	12	2.6	Kaos	14	2.9
	Acı	12	2.4	Üzüntü	12	3.0					Kan	12	2.9
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<11.25	Siyah	6	2.0	Yoksulluk	10	3.3	***<11.17***	Korku	9	2.4	Üzüntü	11	3.5
	Yıkım	6	1.8	Korku	9	3.0		Yıkım	6	2.3	Yoksulluk	10	2.9
	Zulüm	5	2.4	Huzursuzluk	7	3.4					Siyah	7	2.9
											Huzursuzluk	7	3.0
											Zulüm	5	3.0
ZAMAN 2 (N=53)							**ZAMAN 2 (N=53)**						
	Sıra ≤2.79			***Sıra>2.79***				***Sıra ≤2.88***			***Sıra>2.88***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥9.6	Ölüm	22	2.3	Kaos	16	2.8	***≥9.6***	Ölüm	22	2.1	Kaos	16	3.1
	Silah	15	2.6	Korku	11	2.9		Kan	13	2.7	Silah	15	3.3
	Kan	13	2.7					Korku	11	2.5			
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<9.6	Yıkım	9	2.0	Güç	12	3.6	***<9.6***	Güç	12	2.2	Güvensizlik	8	3.1
	Katliam	6	2.0	Güvensizlik	8	3.2		Yıkım	9	2.3	Çıkar	8	3.5
	Acı	5	2.2	Çıkar	8	3.5		Katliam	6	2.3	Üzüntü	8	4.0
	Çatışma	5	2.4	Üzüntü	8	3.6		Acı	5	1.8	Huzursuzluk	6	4.3
				Huzursuzluk	6	3.5					Saygısızlık	5	4.2
				Saygısızlık	5	3.8					Çatışma	5	3.4
ZAMAN 3 (N=53)							**ZAMAN 3 (N=53)**						
	Sıra ≤2.69			***Sıra>2.69***				***Sıra ≤2.79***			***Sıra>2.79***		

	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥10.27	Silah	17	2.5	Ölüm	28	2.9	***≥10.27***	Ölüm	28	1.9	Silah	17	3.2
	Kaos	15	1.9	Acı	13	3.5		Kan	13	2.7	Kaos	14	3.1
	Kan	12	2.0								Acı	13	2.9
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<10.27	Yıkım	10	2.1	Huzursuzluk	9	3.1	***<10.27***	Yıkım	10	2.5	Barış	8	3.9
	Barış	8	2.5	Çocuk	8	3.0		Huzursuzluk	9	2.6	Nefret	6	4.0
	Nefret	6	2.5	Korku	8	2.8		Çocuk	8	2.2	Gözyaşı	5	3.0
	Gözyaşı	5	2.6	Göç	5	4.4		Korku	8	2.5	Göç	5	3.8
	Katliam	5	2.0	Yoksulluk	5	3.8		Yoksulluk	5	2.4	Katliam	5	3.8

Tablo 46. Kıyaslama Grubunun Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Yapısı ve İçeriğinin Serbest ve Hiyerarşik Çağrışıma Göre İncelenmesi

SERBEST ÇAĞRIŞIM							HİYERARŞİK ÇAĞRIŞIM						
ZAMAN 1 (N=46)							**ZAMAN 1 (N=46)**						
	Sıra ≤2.61			***Sıra>2.61***				***Sıra ≤2.82***			***Sıra>2.82***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥9.30	Ölüm	30	2.0	Silah	12	2.7	***≥9.20***	Ölüm	30	2.0	Silah	11	3.1
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<9.30	Korku	7	2.6	Acı	8	3.6	***<9.20***	Acı	8	2.6	Kan	8	3.5
	Asker	5	2.4	Kan	8	2.8		Esaret	5	2.6	Korku	7	3.4
				Kaos	7	2.7					Kaos	7	3.1
				Yıkım	6	3.5					Yıkım	6	3.7
				Esaret	5	3.2					Huzursuzluk	5	3.4
				Huzursuzluk	5	2.8					Asker	5	3.8
ZAMAN 2 (N=46)							**ZAMAN 2 (N=46)**						
	Sıra ≤2.75			***Sıra>2.75***				***Sıra ≤2.85***			***Sıra>2.85***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥9.30	Ölüm	25	2.4	Silah	14	2.9	***≥9.30***	Ölüm	25	1.8	Silah	14	4.5
				Kan	11	3.3					Kan	11	3.8
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**			**İkincil Çevresel Elementler**		
<9.30	Kaos	9	2.1	Çocuk	6	3.3	***<9.30***	Korku	6	2.0	Kaos	9	2.9
	Korku	6	1.8	Yoksulluk	6	3.5		Barış	6	2.2	Yoksulluk	6	3.2
	Barış	6	2.3	Acı	5	4.0		Çocuk	6	1.7	Asker	5	4.4
				Asker	5	3.2		Acı	5	2.8			
ZAMAN 3 (N=46)							**ZAMAN 3 (N=46)**						
	Sıra ≤2.68			***Sıra>2.68***				***Sıra ≤2.90***			***Sıra>2.90***		
	Merkezi Elementler			**Birincil Çevresel Elementler**				**Merkezi Elementler**			**Birincil Çevresel Elementler**		
Sıklık	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	***Sıklık***	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*	*Kelime*	*Sıklık*	*Sıra*
≥8.67	Ölüm	26	2.5	Silah	19	2.9	***≥9.21***	Ölüm	26	1.3	Silah	19	3.7
				Kan	11	2.9					Kan	11	3.6

				Yoksulluk	10	3.2				Yoksulluk	10	3.0
	Zıt Elementler			**İkincil Çevresel Elementler**				**Zıt Elementler**		**İkincil Çevresel Elementler**		
<8.67	Siyah	9	2.6	Üzüntü	9	3.0	***<9.21***	Barış	7	1.9	Siyah	9	4.3
	Barış	7	1.0	Nefret	6	3.2		Çocuk	6	1.3	Üzüntü	9	3.2
	Çocuk	6	2.7	Para	6	3.0					Nefret	6	3.0
	Kaos	5	1.4	Haksızlık	5	3.2					Para	6	3.3
				Esaret	5	4.2					Haksızlık	5	3.6
				Kayıp	5	3.8					Kaos	5	3.6
											Esaret	5	3.8
											Kayıp	5	3.6

6.3.3.8. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Kategorilerinin Sıklıkları Açısısından Değerlendirilmesi

Hipotez 17'de odak grup çalışmasında yer alan araştırma grubu katılımcılarının tartışmalara ve etkileşime bağlı olarak savaş temsiline ilişkin ürettikleri kelimelerin sıklıklarının Z1-Z2'de kıyaslama grubuna kıyasla zamanla daha fazla değişim göstereceği, ancak Z2-Z3'te değişim olmayacağı tahmin edilmektedir.

Kategori bazında değerlendirildiğinde (Tablo 47), araştırma grubunun *"güç ve güç ilişkileri"* (X^2=6.300, p<.05) kategorisinde yer alan kelimelerin sıklıklarının sadece Z2'de anlamlı olarak artış gösterdiği ancak Z2-Z3 arasında anlamlı bir değişim olmadığı görülmektedir. Kıyaslama grubunda ise dört kategori temelinde zamana göre kelimelerin sıklıkları arasında anlamlı bir değişim bulunmamaktadır (*Hipotez 17* desteklenmiştir).

Tablo 47. Araştırma ve Kıyaslama Gruplarının Zamana Göre (Z1-Z2-Z3) Savaş Temsili Ana Kategori Sıklıkları ve Ki-Kare Testi Sonuçları

	ARAŞTIRMA GRUBU				**KIYASLAMA GRUBU**			
	SIKLIK				**SIKLIK**			
Ana-Kategoriler	**Z1**	**Z2**	**Z3**	***p***	**Z1**	**Z2**	**Z3**	***p***
Savaşın Etkileri	58	43	58	n.s.	47	46	48	n.s.
Olumsuz Duygular	30	33	24	n.s.	15	11	12	n.s.
Güvenlik	32	30	34	n.s.	26	31	30	n.s.
Güç ve Güç İlişkileri	27	44	28	Z1<Z2	18	18	15	n.s

Not. n.s.: Anlamlı Değil; Savaşın etkileri: Ölüm, kan, yoksulluk, acı; Olumsuz duygular: Korku, huzursuzluk, üzüntü, güvensizlik; Güvenlik: Silah, asker, barış, mücadele, şehit, çatışma, terör; Güç ve güç ilişkileri: Kaos, çıkar, siyaset, para, güç, hırs

6.3.3.9. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Özellikleri: Çeşitlilik ve Nadirlik İndeksleri Sonuçları

Tablo 48'den izleneceği üzere hem araştırma hem de kıyaslama grubunun savaş temsili çeşitlilik indeksinin her üç zamanda da .50'den az olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar savaş temsilinin uzlaşmaya varılmış bir temsil olduğunu göstermektedir. Ancak her iki grubun da Z3'te çeşitlilik indeksinin diğer zamanlardan daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Nadirlik indeksi derecesi de her iki grupta Z1'den Z3'e doğru azalma eğilimindedir. Bu sonuçlar barış temsilinde olduğu gibi zaman geçtikçe savaş temsilinde de uzlaşmanın daha fazla olduğu ve temsil içeriğindeki heterojenliğin azaldığını göstermektedir. İki grup arasındaki benzerliklere rağmen araştırma grubunun Z3'te savaş temsilinde daha yüksek düzeyde fikir birliği göstermiş olduğu ve nadirlik indeksi derecesinin daha fazla değişerek düştüğü dikkati çekmektedir. Dolayısıyla araştırma grubunun savaş temsilindeki çeşitliliğin kıyaslama grubuna kıyasla grup içi uzlaşmaya bağlı olarak Z3'te daha düşük olacağının beklenildiği *Hipotez 18* desteklenmiştir.

Tablo 48. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Özellikleri

	Araştırma (N=53)			***Kıyaslama (N=46)***		
	Z1	***Z2***	***Z3***	***Z1***	***Z2***	***Z3***
Toplam Çağrışım Sayısı (N)	265	265	265	230	230	230
Farklı Çağrışım Sayısı (T)	107	105	78	99	102	76
Hapax	65	59	35	63	59	41
Çeşitlilik İndeksi(D)	0.40	0.40	0.29	0.43	0.44	0.33
Nadirlik İndeksi (R)	0.61	0.56	0.45	0.64	0.58	0.54

6.3.3.10. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Elementlerinin Olumlulukları Açısından Değerlendirilmesi

Savaş temsili ile ilişkili üretilen kelimelerin olumluluk ortalamalarının gruplara ve/ya zamana göre değişip değişmediğini incelemek amacıyla uygulanan 2X3 Tekrarlı Ölçümlerde Varyans Analizi sonuçlarında savaş temsili olumluluk ortalamaları üzerinde sadece zamanın etkisi olduğu görülmektedir ($F_{(1.648,\ 159.890)}$=4.492, p<.05). Post hoc analiz sonuçları tüm katılımcıların savaş temsili olumluluk ortalamalarının Z2'den (M=-1.27, S=.82) Z3'e (M=-1.07, S=.89) anlamlı şekilde arttığını göstermektedir.

Kişi bazında hesaplanan kutupluluk indeksi sonuçlarına göre (bkz. Tablo 49) hem araştırma hem de kıyaslama grubu katılımcılarının büyük çoğunluğunun (>.85) savaş temsili ile ilişkili elementleri olumsuz değerlendirdikleri görülmektedir.

Tablo 49. Gruplara Göre Z1-Z2-Z3 Savaş Temsili Kutupluluk İndeksi Sonuçları

	ARAŞTIRMA (N=53)			KIYASLAMA (N=46)		
	Z1	Z2	Z3	Z1	Z2	Z3
	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)	N(%)
Kutupluluk İndeksi >0	4(%7.5)	4(%7.5)	7(%13.2)	5(%10.9)	3(%6.5)	4(%8.7)
Kutupluluk İndeksi=0	2(%3.8)	-	-	-	-	-
Kutupluluk İndeksi<0	47(%88.7)	49(%92.5)	46(%86.8)	41(%89.1)	43(%93.5)	42(%91.3)
Ort (SS)	-.75 (.65)	-.65(.45)	-.59(.47)	-.65(.55)	-.70(.46)	-.65(.47)

BÖLÜM 7

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmanın temel amacı grup ortamında savaş ve barış ile ilişkili konuları tartışmanın değer yönelimlerinin ve sosyal temsillerin değişimi ve kalıcılığı üzerinde nasıl bir etkisi olacağını değerlendirmektir. Kuramsal açıklamalar doğrultusunda, değerler zaman içinde büyük ölçüde tutarlı bir yapı sergilerken, sosyal temsiller ise iletişimin içeriğine bağlı olarak değişim göstermektedir. Bu iki kuram sosyal psikolojinin ayrı ayrı çalışma konusudur ve hem temsiller hem de değerlerin zaman içindeki değişimini ve kalıcılığını konu alan çalışmalar bulunmaktadır. Bu iki konuyu birlikte çalışmak ve kuramların varsayımlarını test edebilmek amacıyla değerlerin iletişimin odağı haline getirilmesine karar verilmiştir. Odak grup görüşmelerinde değerlerin savaş ve barış bağlamında tartışılabileceği bir zemin hazırlanmış ve grup tartışmaları doğrultusunda değer yönelimlerinin ve barış/savaş temsillerinin değişim olasılıkları incelenmiştir. Odak grup tartışmalarının etkisini değerlendirebilmek amacıyla da günlük hayatında benzer düzeyde barış ve savaş ile ilişkili konuları takip eden, çevresindeki insanlarla bu konuları konuşan ve tartışan ancak odak grup tartışmalarına dahil edilmeyen bir örneklem ile kıyaslama çalışması yürütülmüştür. Yöntem bakımından özgün bir yöne sahip olan bu çalışmanın sonuçları da bazı önemli veriler sunmaktadır.

Araştırmanın yürütüldüğü dönemin de çalışmanın süreci ve sonuçları üzerinde ayrı bir değeri bulunmaktadır. Veriler toplanmaya başlamadan kısa bir süre önce Türkiye "Zeytindalı Harekâtı"nı başlatarak Afrin'e ordularıyla girme kararını açıklamıştır. Dolayısıyla, o dönemde barış ve savaş ile ilişkili konular medyada, toplumda ve siyasi gündemde sıklıkla tartışılıyor durumdaydı. İkinci ölçümler alındığında Afrin operasyonu henüz sonlanmıştı. Üçüncü ölçümler alınırken Türkiye'nin gündeminde artık barış ve savaş konuları öncelikli değildi. Siyasi gündemdeki bu hareketlilik sayesinde hem sosyal temsillerin çalışılması kolaylaşmış hem de bu önemli politik

olaylar karşısında değerlerin halen kalıcılığını sürdürüp sürdürmediği de değerlendirilebilmiştir. Bu çalışma ile toplumun bir kesimini temsil eden üniversiteli genç kadınların bu süreçte savaş ve barış hakkında ne düşündükleri de ortaya çıkarılmış olmaktadır. Bu yönüyle çalışma, keşifsel bir araştırma olma özelliği de taşımaktadır.

7.1. Odak Grup Görüşmelerinin Değerlendirilmesi ve Saha Gözlemleri

Odak grup görüşmeleri bir grup insanın bir konu hakkındaki görüşlerini paylaşabileceği, tartışabileceği ve tartışılan konu hakkında uzlaşmaya varabileceği bir metodoloji olduğu için sosyal temsilleri incelemek için çok uygun bir yöntemdir (Markova vd., 2007). Bu çalışmada da odak gruplarda katılımcıların barış ve savaş hakkındaki bakış açılarını birbirileriyle paylaşarak müzakere etmeleri sağlanmıştır. Elbette her bir katılımcı zihinlerinde önceden var olan barış ve savaş fikri ile gruplara katılım göstermiştir. Katılımcıların zihninde barış ve savaş temsillerinin ne olduğu odak grup çalışmasına başlanmadan önce kelime çağrışım testleri aracılığıyla saptanmıştır. Ancak bu çalışma sadece anket çalışması ile sınırlı olsaydı sosyal temsillerin oluşumu, sürdürülmesi, genişletilmesi ve detaylandırılması süreçlerinin izlenmesi mümkün olmayacaktı. Odak gruplarda barış ve savaş üzerine öne sürülen argümanlar üzerinde katılımcılar kimi zaman uzlaşmışlar, kimi zaman ise karşıt fikirleri dile getirmişlerdir. Böylece sosyal etkileşim aracılığıyla temsillerin dinamik yapısı açığa çıkarılmış, eski ve yeni temsillerin bir arada var olduğu bir iletişim süreci gerçekleşmiştir. Odak gruplar sadece barışın ve savaşın nasıl temsil edildiğini görmek açısından değil aynı zamanda barış ve savaş hakkındaki görüşler tartışmaya açılırken konunun insan değerleriyle nasıl temellendirildiğinin anlaşılması açısından önemli katkı sağlamıştır.

Bu çalışma planlanırken odak grupların katılımcıların kendilerini barışı ve savaşı sanki gündelik hayatlarında tartışıyormuş gibi doğal, kendiliğinden açığa çıkan, serbest akışlı bir ortamın oluşturulması hedeflenmiştir. Bu nedenle yapılandırılmış soru formları ile değil, genel açılış sorularıyla tartışmalar başlatılmıştır. Katılımcılara önce savaşı mı yoksa barışı mı konuşmak istedikleri sorulduğunda gelen yanıt "savaş" olmuştur. Öncelikli olarak savaşı konuşmak istemelerinin ardında aslında barış hakkında ne

konuşacaklarını tam olarak bilemedikleri olduğu tahmin edilmektedir. Bununla ilgili bir katılımcının sözlerini aşağıda paylaşılmıştır.

> *"Bence biz barışı bilmiyoruz, konuşmalarımızdan bunu anladım. Barış deyince aklımıza hiçbirşey gelmiyor, bir yere koyamıyoruz, bir ülkeyi gösteremiyoruz. Ama savaş deyince bir ülke gösterebiliriz, bu ülkede savaş var diyebiliriz…Barışı ne kafamızda ne coğrafya olarak bir yere koyamıyoruz. Bence görmemişiz, hiçbir ülkede net olarak gösterebileceğimizi de düşünmüyorum."*

Odak gruplarda savaşın en çok güç ile ilişkili argümanlarla açıklandığı dikkati çekmektedir. Hem devlet içinde hem de devletlerarasında orantısız güç ilişkilerinin arkasında yatan nedenlerin, gücün uygulama alanlarının ve biçimlerinin sorgulandığı görülmektedir. Gruplarda en çok konsensüs sağlanan ifadeler hem savaşın bir nedeni olarak hem de savaşların başlatılması, sürdürülmesi ve sonlandırılmasındaki kritik faktör olarak ele alınan "güç" ile ilişkili olanlardır. Güç kapsamındaki argümanlarda uzlaşının hem değerlere hem de sosyal temsillere yansıdığı net biçimde görülmektedir. Odak grup katılımcıları grup tartışmaları sonrasında hem özgenişletim (güç-kaynaklar) değerine daha az önem vermiş hem de savaş temsili içinde güç ve güç ile ilişkili kelimelere (örn., silah, çıkar) daha sık başvurmuştur.

Odak gruplarda güvenlik bağlamında öne sürülen argümanların çoğu zaman çelişkili, birbiriyle çatışan ve münakaşalı olduğu dikkati çekmiştir. Güvenlik meselesini münakaşalı hale getiren şey savaş zamanlarında kişisel güvenliğin mi yoksa ulusal güvenliğin mi ön planda olması gerektiği konusunda görüşlerin farklılaşmasıdır. Kişisel güvenliğin korunması gerektiğini savunanlar güvenliği temel bir insan hakkı olarak ele almış ve kişisel/toplumsal güvenliğin sağlanmasında devleti sorumlu tutmuşlardır. Ulusal güvenliğin korunması gerektiğini ifade edenler ise "ulusal tehditler" söz konusuyken demokratik ve bireysel özgürlüklerden vazgeçilerek devletin güvenliğinin ve çıkarlarının toplumdaki bireylerin de katılımıyla korunması gerektiğini savunmuşlardır. Siyaset bilimi literatüründe bu yaklaşımların ilki "insan merkezli güvenlik yaklaşımı" ve ikincisi ise "devlet merkezli güvenlik yaklaşımı" olarak adlandırılmaktadır (Birdişli, 2011: 166). Belki de güvenlik konusunda yaşanan ikilemler

grupta uzlaşmanın sağlanamamasına ve sonucunda muhafazacılık değerlerinin ortalamalarında herhangi bir değişikliğin gözlenmemesine neden olmuştur. Ancak odak grup tartışmaları sonlandıktan sonra alınan ölçümde (Z2) "güvenlik" kelimesinin savaş temsilinden ziyade barış temsili içeriğinde yer aldığı dikkati çekmektedir.

Odak gruplarda savaş kavramı tartışıldıktan sonra "barış nedir?", "barış mümkün mü", "barış nasıl sağlanır?" soruları çerçevesinde tartışma başlatılmıştır. Katılımcıların çoğu dünyada gerçek barışın sağlanmasında önemli bir çaba sarfedilmesi gerektiğini, çünkü mevcut dünya düzeninin savaş ve çatışmalardan güç ve çıkar elde etme üzerine kurulu olduğunu, insanları tüm çeşitliliği ile kucaklayabilecek barış ortamının sağlanmasında güçlükler olacağını öne sürmüşlerdir. Katılımcılar barış konusunda genel olarak umutsuz görünseler de her bir gruptan en azından bir kişinin barış için çalışmanın önemine değinen söylemlere yer verdiği ve bu olumlu destek sayesinde diğer katılımcıların da hareketlendiği gözlenmiştir. Aşağıda bu duruma örnek konuşmalar yer almaktadır.

> *"Bence biz kötü şeylere odaklanmayı öğrendik. Barış uğrunda çalışan insanlar var. Başka insanlar için birşeyler yapmaya çalışan insanlar var. Peki biz ne kadar barışa destek oluyoruz? Çünkü biz her zaman savaşı görüyoruz. Biz her zaman savaşlarda mağdur olan insanlara, onların yaşadıkları acılara odaklanıyoruz. Ama bunu çözmeyi düşünmüyoruz. Bunun bencillikle alakası yok. Belki böyle öğretildiği için belki de biz üşendiğimiz için..."*

> *"Gruptaki herkes barışın mutluluk getireceğini düşünüyor ama barışın geleceğine inanmıyor. Barış olsun diyoruz ama bir yandan da barışa imkânsız gözüyle bakıyoruz. Hepimizin barışı isteyip barışa inanmamamız çok üzücü bir durum değil mi?"*

Gruplarda barışın sağlanması için neler yapılması gerektiği tartışılmıştır. İnsanlararasında olumlu ilişkilerin kurulması ve desteklenmesi (karşılıklı saygı, anlayış, hoşgörü), insan haklarının korunması (eşitlik, adalet, özgürlük), çeşitlilik ve kapsayıcılık anlayışına dayalı barış kültürünün oluşturulması ve yardımlaşma-dayanışma kültürünün yaygınlaştırılması temalarının altında değerlendirilen görüşlerini paylaşmışlardır. Barış üzerine yürütülen tartışmaların değerlere ve barış temsilinin

içeriğine de yansıdığı görülmektedir. Katılımcıların grup tartışmaları sonrasında evrenselcilik-hoşgörü puanlarının arttığı ve "hoşgörü", "insan hakları", "adalet" ve "yardımlaşma" gibi kelimelerin barış temsilinde görülme sıklığının arttığı görülmüştür. Barış ve savaş temsillerinden elde edilen sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde, hakkında daha az şey bilinen "barış" temsilinde değişimin daha fazla olduğunu göstermektedir. Bulgular araştırma grubunun savaş temsili içeriğinin barış temsiline kıyasla daha çeşitli olduğunu gösterse bile, Z1 ve Z2 barış temsili çeşitlilik dereceleri arasındaki fark, savaş temsiline kıyasla daha fazladır.

Odak gruplarda savaş ve barış kavramları birlikte değil de sadece barış kavramı tartışılsaydı sonuçlar nasıl olurdu? Grup katılımcılarının geribildirimlerinden ve tema analizlerinden elde edilen sonuçlar, katılımcıların öncelikli olarak savaşı birçok yönüyle derinlikli olarak düşünmeleri ve tartışmaları sayesinde; barışı soyut, duygu yüklü ve bireysel düzeydeki kavramlarla tanımlamak yerine temelinde eşitlik, adalet, özgürlük, yardımlaşma, hoşgörü, saygı gibi kavramların olduğu evrensel ve sürdürülebilir barışın sağlanmasında neler yapılabileceği tartışılmıştır. Eğer sadece barış kavramı tartışılsaydı katılımcıların çok da aşina olmadıkları bir konu üzerinde ifade ettikleri düşüncelerinin kısır kalabileceği tahmin edilmektedir. Ya da barış üzerine öne sürülen argümanların şiddetin yokluğu anlamına gelen "negatif barış" çerçevesinde ele alınma ihtimali olabilirdi. Çünkü grup oturumlarının başında barış genellikle şiddetin ve savaşların olmadığı bir dünya olarak tasvir ediliyordu. Öte yandan öncelikli olarak savaşın tartışılması barışa dair olumlu düşüncelerin azalmasına ve barışa dair görüşlerin "savaş" ile ilişkili öne sürülen argümanlarla temellendirilmesine ve dolayısıyla barış tartışmalarının bir kısır döngü içinde ilerlemiş olmasına neden olmuş olabilir (bağlam etkisi için ayrıca bkz. Wagner ve Elejabarrieta, 1996). Bu olasılığa rağmen her ne kadar barış ve savaş madalyonun iki yüzü olmasa da barışın savaş, savaşın ise barış kavramları ile açıklanma eğilimi olabileceği göz ardı edilmemelidir.

7.2. Değerler ve Tutumlar Arasındaki İlişkilerin Değerlendirilmesi

Schwartz (2010: 234-237) değerlerin çok çeşitli davranış ve tutumlarla ilişkili olduğunu öne sürmektedir. Bu çalışmada da barışa ve savaşa yönelik tutumların değerlerle olan

ilişkisine dair birtakım sonuçlar elde edilmiştir. Çalışmaların çoğunda savaşa yönelik tutumlar ile değer yönelimleri arasındaki ilişkilerin incelendiği görülmektedir (örn., Cohrs vd., 2005; Mayton, Peters ve Owens, 1999). Hem barışa hem de savaşa yönelik tutumların değerlerle olan ilişkisinin birlikte incelendiği çalışmaya rastlanmamıştır. Barışa ve savaşa yönelik tutumlar genelde aynı boyutta yer alan iki zıt kutup olarak ele alınıyor olmasına rağmen Bizumic vd.'nin (2013: 673) çalışmasında barış ve savaşın iki ayrı boyut olduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu çalışmada da BYT, SYT ve SŞT'nin ana değer boyutlarıyla Z1 ve Z2'de ölçümlenen korelasyonlarının birbirileriyle tutarsız olduğu görülmektedir. Tüm değer boyutlarının her iki zamanda da SYT ve SŞT ile beklenilen yönde ilişkili olmasına rağmen; sadece özgenişletim ve özaşkınlık değer boyutlarının BYT ile Z1 ve Z2'de tutarlı ilişki sergilediği görülmektedir. Yeniliğe açıklık ve muhafazacılık değer boyutlarının Z1'de BYT ile ilişki göstermediği, Z2'de ise zayıf düzeyde ilişki sergilediği dikkati çeken bir bulgudur. Bu sonuçlar BYT ve SYT-SŞT altında yatan motivasyonların farklılaştığını göstermektedir. Bizumic vd.'nin (2013) öne çıkardığı üzere barışa yönelik tutumların öncülleri arasında eşitlikçi ideolojik inançlar, uluslararası uyum ve eşitlik değerleri yer almaktadır (ayrıca bkz. Van der Linden vd., 2017). Barışa yönelik tutumların arkasında yatan sözü edilen bu motivasyonlar özaşkınlık-özgenişletim boyutlarının içerdiği anlamlarla daha örtüşür bir tablo sergilemektedir. Tutumlar ve değerler arasındaki ilişkilerden elde edilen bu sonuçlar özaşkınlık ve özgenişletim boyutlarının BYT üzerinde daha büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Geliştirilen değer modeli (Schwartz vd., 2012) referans alınarak yapılan bu tez çalışmasında, söz konusu tutumlar ve 19 değer tipi arasındaki korelasyonlara ilişkin elde edilen bulgular ayrıştırılmış değer tiplerinin bu tutumlarla ilişkilerinin de farklılaştığını göstermektedir. Korelasyon sonuçları BYT, SYT ve SŞT'nin sadece güvenlik-toplumsal değeriyle ilişkili olduğunu göstermektedir. Güvenlik-kişisel değerinin hiçbir tutum ile ilişkisi bulunmamaktadır. Bu sonuç sözü edilen savaş ve barışa yönelik tutumların toplum güvenliğinin, toplum düzeninin ve istikrarının korunması ile daha fazla ilişkili olduğunu göstermektedir. Diğer bir ayrım ise uyma değeri ile ilişkilidir. BYT puanları arttıkça uyma-kurallar değerine verilen önem azalırken, uyma-kişilerarası değerine verilen önem ise artmaktadır. Uyma-kişilerarası

değeri kişilerarası çatışmalardan kaçınma, diğer insanlarla olumlu ve uyumlu ilişkilere sahip olma isteği ile ilişkili bir değerdir. Bu yönüyle kişilerarası ilişkileri de destekleyen barış kavramı ile daha uyumlu olduğu söylenebilir. Dikkati çeken diğer bir bulgu ise özaşkınlık değer boyutu altında yer alan iyilikseverlik-ilgi ve iyilikseverlik-güvenebilirlik değerlerinin BYT ile ilişkisi bulunmaz iken; başta evrenselcilik-ilgi olmak üzere evrenselcilik-hoşgörü ve evrenselcilik-doğa değerlerinin pozitif ilişki sergiliyor olmasıdır. BYT'nin iç-grubun iyiliği için değil bütün insanların iyiliği için kendini adama ile ilişkili olduğu görülmektedir.

7.3. Tekrarlı Değer Ölçümlerinden Elde Edilen Sonuçların Değerlendirilmesi

Tekrarlı ölçümlerden elde edilen sonuçlar beş haftalık süreçte hem araştırma hem de kıyaslama grubunun yeniliğe açıklık puanlarının ortalamalarının arttığını, özaşkınlık puanlarının ise azaldığını göstermektedir. Yeniliğe açıklık değer ortalamalarındaki değişim çalışılan örneklemin üniversite okuyan gençlerden oluşması ile ilişkili olduğu düşünülmektedir. Çalışmalar eğitimli olanların ve genç yaştaki bireylerin yeniliğe açıklık değer boyutuna daha fazla önem verdiklerini göstermektedir (bkz. Schwartz, 2005; Schwartz ve Bardi, 2001). Ayrıca genç yetişkinler sosyo-politik değişimler karşısında daha duyarlı ve politik gündeme dair yeni bilgileri öğrenmeye daha istekli olma eğilimindedirler (Dinas, 2013: 878). Katılımcıların beş haftalık süreçte yeniliğe açıklık puanları anlamlı şekilde artış göstermesine rağmen, Z3'te alınan değer ölçümü ile yeniliğe açıklık puanlarının eski düzeyine geri döndüğü görülmektedir. Beş aylık süreçte yeniliğe açıklık puanlarındaki dalgalanmanın Z3'te politik gündemin görece daha stabil hale gelmesinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Z1-Z2 arasında yeniliğe açıklık boyutu altında yer alan özyönelim-eylem puanlarında da artışın görülmesi ve Z1-Z3 arasında bu anlamlı farklılığın ortadan kalkması da aynı bağlamda açıklanabilir. Özyönelim değeri politik aktivizm ile pozitif ilişkili olan bir değerdir (Vecchione vd., 2015: 84). Zamana bağlı değişim yaşanan diğer bir değer boyutu ise özaşkınlıktır. Tekrarlı ölçümlerden elde edilen sonuçlar tüm katılımcıların özaşkınlık puanlarının zamanla azaldığını göstermektedir. Savaş ve çatışmaların yaşandığı kriz dönemlerinde Begue ve Apostolidis'in (2000) çalışmasında olduğu gibi kadın öğrencilerin savaş zamanlarında, savaş öncesine kıyasla özaşkınlık değerlerinin daha yüksek olacağı tahmin edilebilir. Bu tez çalışmasında da ilk ölçümler Afrin

operasyonunun henüz yeni başladığı bir döneme denk gelmiştir. Günümüzün Ukrayna-Rusya Savaşı'nda da olduğu gibi, insani krizlerin yaşanmaya başladığı ilk zamanlarda medyada savaşın insan hayatı üzerindeki olumsuz etkilerinin görsel temsilleri sıklıkla yer almaktadır. Bu nedenle kadınlar için zaten özaşkınlık değerlerinin önemli olduğu bilinmekteyken (örn., Schwartz vd., 2012; Schwartz, 2017), operasyonun ilk zamanlarında özaşkınlık puanları hızlı bir yükselişe geçmiş olabilir ve gerek toplumda gerek medyada operasyonun "güvenlik" çerçevesinde rasyonelleştirilmesi nedeniyle özaşkınlık puanlarının azalarak eski seviyesine geri dönmüş olabileceği tahmin edilmektedir. Ancak operasyon öncesinde değer ölçümü alınmadığı için bu açıklama spekülatif düzeyde kalmaktadır.

Bu çalışmada asıl merak edilen husus odak grup çalışmasına katılan ve katılmayan grupların değer ortalamaları arasında farklılık oluşup oluşmayacağıdır. Tekrarlı ölçümlerde varyans analizi sonuçları özgenişletim-özaşkınlık ekseninde anlamlı grup-zaman etkileşimlerinin olduğunu göstermektedir. Odak grup tartışmaları sonrası özgenişletim boyutu ve bu boyut altında yer alan güç-kaynaklar değerinin ortalaması araştırma grubunda düşerken, kıyaslama grubunda ise yükselmektedir. Tema analizi sonuçlarında da belirtildiği gibi, güç kategorisi ile ilişkili öne çıkan temaların birbiriyle çelişmeyen (hatta birbirini destekleyen) argümanlardan oluşmaktadır. Bu argümanlar devletlerarasındaki çıkar ve güç ilişkilerine dayalı olarak ortaya çıkan "kaynaklar üzerinde hakimiyet" ve yerel olarak ele alınan, iktidardan halka yönelen özellikle özgürlüklerin ve insan haklarına erişimin kısıtlanması olarak tarif edilen "düşünceler üzerinde hakimiyet" ekseninde toplanmaktadır. Savaş bağlamında güç ile ilişkili öne sürülen bu argümanlar özgenişletim değer boyutu ile oldukça ilişkili durumdadır. Katılımcıların en çok fikirbirliği gösterdiği konulardan biri egemen ülkelerin kendi kaynaklarını genişletme amacıyla savaşları çıkardıklarıdır. Diğer bir grup-zaman etkileşimi de özaşkınlık değer boyutu ve bu boyut altında yer alan evrenselcilik-hoşgörü değerinde gözlenmektedir. Özaşkınlık değer boyutu ortalaması her iki grupta da azalmasına rağmen, araştırma grubundaki azalma kıyaslama grubuna kıyasla anlamlı olarak daha düşük durumdadır. Özellikle "barış nasıl sağlanır?" sorusuna yönelik öne sürülen argümanlar sürdürülebilir barışın koşullarını içermektedir. Karşılıklı saygı, hoşgörü, anlayış ortamının oluşturulması, insan haklarının korunması, bütün insanları

kapsayan-dışlayıcı olmayan-barış kültürünün inşa edilmesi gibi argümanların her biri özaşkınlık ve bilhassa evrenselcilik değerinin anlamı ile örtüşmektedir. Elde edilen tüm bu sonuçlar savaş ve barışı kısa bir zaman diliminde tartışmanın bile değişime dirençli olarak görülen değerler üzerinde etkili olabildiğini göstermektedir. Ancak odak grup tartışmaları sona erdikten 3 ay sonra alınan değer ölçümlerinde anlamlı grup-zaman etkileşimlerinin artık gözlenmediği dikkati çekmektedir. Odak gruplarda tartışılan konular daha stabil bir döneme denk gelen Z3'te artık katılımcıları eskisi gibi etkilemiyor olabilir ya da grup ikliminin yarattığı bütünleşmenin artık sürdürülememesinden kaynaklanıyor olabilir.

Zaman içinde değerlerin ortalamalarında değişimler olsa bile bireylerin değer öncelikleri büyük ölçüde korunmaktadır (örn., Schwartz, 2005; Sundberg, 2016; Vecchione vd., 2020). Bu çalışmadan elde edilen sonuçlar da benzer yöndedir. Çalışmalar aynı zamanda ölçümler arası süre uzadıkça değer kalıcılığının düştüğünü göstermektedir (örn; Schwartz, 2005; Bardi vd., 2009). Çalışmamızda elde edilen sonuçlarda da benzer bir eğilim gözlenmiştir. Değer kalıcılığı Z1-Z3 arasında (yaklaşık 5 ay) kısa zamanlı ölçümlere kıyasla (Z1-Z2, Z2-Z3) daha düşük seviyededir. Değerlerin kalıcılığı üzerine kurulan diğer bir hipotez ise araştırma grubunun değer kalıcılığının kıyaslama grubuna göre daha düşük olacağıdır. Çünkü odak gruplarda yer alan katılımcıların barışı ve savaşı tartışırken kendileri için neyin doğru, neyin önemli olacağını tekrar gözden geçirecekleri ve dolayısıyla değer önceliklerinde değişimler olma olasılığının yüksek olacağı tahmin edilmiştir. Test-tekrar test korelasyonlarından elde edilen sonuçlar beklentiyi karşılamaktadır. Araştırma grubunun hem Z1-Z2 hem de Z1-Z3'teki değer tutarlılıkları kıyaslama grubundan daha düşüktür. Korelasyon karşılaştırma sonuçları da Z1-Z2'de 19 değerden 14'ünün, Z1-Z3'te ise 19 değerden 11'inin değer kalıcılığının araştırma grubunda daha düşük olduğunu göstermektedir. Bu gruplararası farklılığın Z1-Z2'de özgenişletim boyutu ve bu boyut altında yer alan güç-kaynaklar ve güç-hakimiyet; Z1-Z3'te ise başarı, güç-kaynaklar, iyilikseverlik-ilgi ve evrenselcilik-hoşgörü değerlerinin tutarlılıklarında anlamlı düzeye ulaştığı görülmektedir. Bu değerlerin önceliklerindeki değişimler odak grup tartışmalarının en çok özgenişletim-özaşkınlık boyutları üzerinde etkili olduğunu da göstermektedir.

7.4. Sosyal Temsiller ile İlgili Sonuçların Değerlendirilmesi

Sosyal temsiller ile ilişkili elde edilen sonuçlarda göze çarpan birtakım eğilimler bulunmaktadır. Bunlardan ilki savaş temsilinin barış temsiline kıyasla çeşitliliğinin daha fazla olmasıdır. Bu sonuç katılımcıların savaş denilince katılımcıların aklına daha çeşitli bilgi, imgelem, kavram geliyor olmasından kaynaklanabilir. Prototipik analizden elde edilen sonuçlar da çeşitlilik indeksi sonuçlarını desteklemektedir: Her iki grubun da barış temsili merkezi özü hem Z1-Z2 hem de Z1-Z3 arasında tutarlılık göstermektedir, ancak savaş temsilinin merkezi özüne yeni elementler eklenerek aşamalı değişimin olduğu görülmektedir.

Araştırma grubunun barış temsili merkezi özü Z1-Z2 arasında değişmemektedir. Her iki zamanda da "huzur", "mutluluk" ve "özgürlük" kelimeleri merkezi özde yer almaktadır. Z2'de barış temsili içeriğine "güvenlik", "hoşgörü", "insan hakları" ve "yardımlaşma" kelimelerinin dahil olduğu, bunların yanı sıra temsil içeriğinde "sevgi", "saygı", "eşitlik", "adalet" kelimelerinin de yer aldığı görülmektedir. Ki-kare analizi sonuçları araştırma grubunun barış temsilindeki "adalet", "insan hakları", "güvenlik", "yardımlaşma" ve "hoşgörü" kelimelerinin sıklıklarının Z1'den Z2'ye anlamlı olarak arttığını göstermektedir. Tüm bu sonuçlar araştırma grubunun barış temsilindeki değişimlerin çevresel elementlerle sınırlı kaldığını, ancak odak gruplarda barış ile ilişkili yürütülen tartışmaların içeriğiyle örtüşür değişimlerin yaşandığını göstermektedir. Çeşitlilik ve nadirlik analizlerinin sonuçları da odak grup katılımcılarının barış temsili çeşitliliğinin beş haftalık süreçte arttığını öte yandan kıyaslama grubu katılımcılarının ise barış temsili çeşitlilik indeksi derecesinin azaldığını göstermektedir. Bu sonuç, odak grup tartışmalarının barış temsilinin çeşitliliğinin artmasına katkı sağladığını göstermektedir. Diğer bir deyişle barış ve savaş kavramları grup içinde tartışıldığında barış hakkındaki bilginin arttığı ve katılımcıların aklına öncekinden daha farklı kelimelerin geldiği söylenebilir. Savaş temsilinde de benzer bir eğilim görülmektedir. Barış temsilinden farklı olarak savaş temsilinin merkezi özünde aşamalı değişim olduğu görülmektedir. Her iki zamanda görülen "ölüm", "kaos", "acı", "kan" kelimelerinin yanı sıra yine gruplarda sıklıkla tartışılan "silah", "çıkar" ve "yıkım" kelimeleri Z2'de merkezi öze yerleşmiştir. Aynı zamanda grup tartışmaları

sonrasında savaş denilince araştırma grubunun aklına daha sık "yoksulluk", "güvensizlik" ve "güç" kelimesi gelmiştir. Savaş temsili çeşitlilik ve nadirlik indeksi sonuçları hem araştırma hem de kıyaslama grubunun savaş temsili çeşitliliğinin Z1'den Z2'ye arttığını göstermektedir. Odak grup görüşmelerinin katılımcıların savaş hakkındaki bilgisini arttırdığı söylenebilir. Kıyaslama grubundaki artışın ise Z1-Z2 arasında toplumdaki ve medyadaki savaş tartışmalarının bireylerin savaş hakkındaki bilgilerini arttırmış olabileceği tahmin edilmektedir. Ayrıca savaş ve çatışma zamanlarında barış elzem bir mesele haline geliyor olmasına rağmen savaşa ve şiddete aşırı odaklanılması barışın gözden kaçırılmasına neden olmaktadır (Gleditsch, Nordkvelle ve Strand, 2014: 155). Kıyaslama grubunun barış temsili çeşitliliğinin Z1-Z2 arasında düşmesinin bundan kaynaklandığı söylenebilir.

Araştırma grubunun Z2'de temsil içeriğine giren kelimelerin Z3'te de temsil yapısında yer alacağı, çünkü artık temsilin bir parçası olacakları tahmin edilmişti ancak bu beklenti karşılanmamıştır. Z2'de barış temsil içeriğine dahil olan kelimelerden sadece "insan hakları" kelimesinin Z3'te de temsil yapısı içinde yer aldığı görülmektedir. Ayrıca Z2'de savaş temsil içeriğine dahil olan kelimelerin ("güç", "güvensizlik", "çıkar", "saygısızlık") hiçbiri savaş temsil yapısı içinde yer almamaktadır. Bu kelimeler temsil yapısına ikincil çevreselden dahil oldukları için temsil içindeki konumlarının henüz stabil hale gelmediği söylenebilir, bu nedenle de değişim göstermeleri şaşırtıcı değildir. Araştırmanın her üç aşamasına da katılan araştırma grubu katılımcılarının Z2-Z3 arasında barış ve savaş temsil elementlerinin sıklıklarının değişmediği görülmektedir. Z2-Z3 arasında görülen bu kalıcılık odak grup tartışmalarında ele alınan konularla ilgili temsil elementlerinin gruplar sona erdikten sonra da akla gelinen kelimeler arasında olduğunu göstermektedir. Öte yandan Z3'te barış ve savaş temsili çeşitlilik derecelerinin hem araştırma hem kıyaslama grubunda diğer zamanlara (Z1, Z2) kıyasla daha düşük olduğu görülmektedir. Bu değişimde ilk akla gelen politik gündemin değişmesi ile birlikte katılımcıların barış ve savaş ile ilişkili tartışmalara daha az katılım sergilemiş, bu konuları daha az takip etmiş olabilecekleridir. Ancak araştırma grubunun savaş ve barış temsillerinin Z2-Z3 arasındaki çeşitlilik dereceleri arasındaki farkın kıyaslama grubundan daha fazla olduğu ve grup-içi uzlaşmanın daha yüksek düzeyde göründüğü dikkati çekmektedir. Anlık sosyal etkileşim fikirlerin çatışmasına

ve uzlaşmazlığa neden olmaktadır (Rose vd., 1995: 153), bu nedenle odak gruplardaki sosyal etkileşim nedeniyle Z1-Z2 çeşitlilik indeksi sonuçlarında olduğu gibi grup-içi uzlaşma daha düşük seviyede kalmış olabilir. Rose vd.'ye (1995:155) göre sosyal temsillerde konsensüsün düzeyi, günlük konuşmada bireylerin aynı görüşü paylaşması ile ilgili değildir. Bir konu hakkında anlaşmazlık olsa bile bireylerin hala ne hakkında konuştuklarını ve neyi kastettiklerini bilmeleriyle ilişkilidir. Bu anlamda şimdiki çalışmada odak grup görüşmelerinin üzerinden 3 ay geçmiş olsa bile, grup katılımcılarının barış ve savaş hakkında tartışılan meselelerden zihinlerinde ne kaldığı önemlidir. Ya da gruplardan hangi fikirlerle ayrılmış olduğu grup-içi uzlaşmada belirleyici olmuş olabilir. Öte yandan kıyaslama grubunun çeşitli üniversitelerin öğrencilerinden oluşması nedeniyle içinde bulundukları sosyal ortamların da çeşitlilik içerebileceği, bu nedenle de temsil içeriklerinin daha geniş bir yelpazede konumlanmış olabileceği de göz önünde bulundurulmalıdır. Z3'te bu gruplararası farklılığın nedenini değerlendirebilmek için ek bir ölçüm alınmadığı için yapılan bu yorumlamalar spekülatif düzeyde kalmaktadır.

7.5. Değer Yönelimleri ve Sosyal Temsillerdeki Değişimlerin Birlikte Değerlendirilmesi

Bu çalışmada sosyal temsiller ve değerler arasındaki ilişkiler karma bir yönteme dayandırılarak ele alınmamış olsa da grup içinde barışı ve savaşı tartışmanın katılımcıların değer yönelimlerine ve barış-savaş temsillerine olan etkisinin benzerlikler gösterdiğini söylemek mümkündür. Öncelikle şunu söylemekte fayda vardır: Her bir değer anlamını birden fazla temadan almaktadır. Örneğin, özgenişletim değer boyutu zenginlik, hırs, sosyal güç, toplumsal imajın korunması; özaşkınlık değer boyutu sosyal adalet, yardımseverlik, eşitlik; muhafazacılık değer boyutu itaat, geleneklere saygı, ulusal düzen, sosyal düzen, kibarlık; yeniliğe açıklık değer boyutu ise bağımsızlık, öz-saygı, heyecan verici yaşam ve özgürlük gibi ilişkili temalardan oluşmaktadır (Schwartz, 1992: 22). Coelho vd.'nin (2019: 47) çalışmasında da her bir değer boyutuna karşılık gelen bilişsel temsillerin neler olduğu açığa çıkarılmış[19] ve bireylerin değerlere ilişkin kavramsal temsillerinin Schwartz'ın modelindeki yapıyla .74 oranında uyum sergilediği bulunmuştur. Bu tez çalışmasında da odak grup tartışmaları sonrasında

[19] Coelho vd (2019) çalışmasında kullanılan materyaller için bkz. https://goo.gl/Vutc5K

değerler ve sosyal temsillerdeki değişimlerin benzer bir örüntü içinde sergilendiği gözlenmektedir. Örneğin beş haftalık süreçte araştırma grubunun özgenişletim puanları düşerken savaş temsili içeriğinde güç ve güç ile ilişkili elementlerin (güç, çıkar, kaos, yıkım vb.) temsil organizasyonu içinde önemleri artarak yerlerinin değiştiği görülmektedir. Savaş temsili içindeki "güvensizlik" kelimesinin sıklığının artması ise iyilikseverlik-güvenebilirlik değerinin ortalamasındaki düşme ile ilişkili olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü odak gruplarda Türk politikacılarının ve halkının bazı sosyal gruplara karşı ikircikli tutumu eleştirilen bir mesele olmuştur.

Araştırma ve kıyaslama gruplarındaki özaşkınlık puanları arasındaki fark grupların barış temsili içeriğine yansımaktadır. Örneğin grup tartışmaları sonrasında araştırma grubunun barış temsili içeriğinde evrenselcilik-ilgi değerinin anlamıyla örtüşen "eşitlik", "adalet", "insan hakları" kelimelerinin; evrenselcilik-hoşgörü değeriyle örtüşen "hoşgörü", "saygı" kelimelerinin; iyilikseverlik-ilgi değerinin anlamını veren "sevgi", "yardımlaşma" gibi kelimelerinin temsil yapısı içinde yer aldığı görülmektedir. Ancak kıyaslama grubunun barış temsili yapısında araştırma grubunda olduğu gibi birbiriyle ilişkili elementlerin yer aldığı tutarlı bir tablo sergilenmediği dikkati çekmektedir. İleriki çalışmalarda değerlerin hangi barış ve savaş temsil elementleri ile ilişkili olduğu nicel yöntemler aracılığıyla incelenebilir. Ayrıca değerler ve sosyal temsiller arasındaki ilişkilerin yönü üzerine de çalışılabilir. Sosyal temsiller kuramında -sosyal bilişsel yaklaşımların aksine- bir nesnenin, bazı içkin özelliklerden dolayı değil, insanların onunla ilişki kurma biçiminden dolayı sosyal olduğu kabul edilmektedir. Bir sosyal grupta bir nesneye farklı özellikler ve anlamlar yüklenir, sonucunda o nesne grubun sosyal dünyasının bir parçası olur (Wagner vd., 1999: 96). Bu açıdan bakıldığında temel insani değerlerin bir nesnenin sosyal bir nesne haline gelmesinde elbet bir rolü olmalıdır. Çünkü insanlar olarak sahip olduğumuz değerler doğrultusunda bir konuyu nasıl konuşacağımıza karar veririz ve söylemlerimizi değerlerimiz ile harmanlayarak üretiriz. Bu nedenle sosyal temsillerin ve değerlerin biribirini yeniden üretme ve dönüştürme potansiyeli olabileceği öngörülmektedir.

7.5. Bulguların Pozitif Barış ve Negatif Barış Çerçevesinde Ele Alınması

Barış çalışmalarının ana odağı şiddetin yokluğu anlamına gelen "negatif barış" olagelmiştir, öte yandan yapısal şiddetin olmaması ve toplumsal bütünleşmenin, iş birliğinin sağlanması anlamına gelen "pozitif barış" halen üzerinde çok çalışılmayan bir alandır (Gleditsch, Nordkvelle ve Strand, 2014: 155). Oysa ki toplumda kalıcı barış isteniyorsa negatif barış koşulları pozitif barış koşullarına dönüştürülmelidir. Çatışmaların henüz sonlandığı (yani negatif barışın sağlandığı) çok sayıda ülkede kalıcı barışın nasıl inşa edileceğine yönelik çalışmalar sürdürülmektedir. Ekonomi ve Barış Enstitüsü'nün (The Institute for Economics & Peace) (t.y.) Uganda, Etiyopya, Filipinler ve Avustralya'da yürütülen barış programlarından hazırladıkları vaka örneklerinde pozitif barışın nasıl inşa edileceğine dair çeşitli eğitimlerin, çalışma gruplarının yürütüldüğünü göstermektedir[20]. Yürütülen çalışmaların merkezinde iletişim, müzakere ve iş birliği temalarının olduğu görülmektedir. Bu tez çalışmasında da grup-içi iletişim aracılığıyla hem değerlerin hem de sosyal temsillerin değişebileceği görülmüştür. Bu değişimde asıl önemli olan nokta katılımcılar barışı ve savaşı birçok yönüyle tartıştıklarında fikirlerinin derinleşmesi ve barışı/savaşı farklı açılardan ele alabilme becerilerinin gelişmesidir. Bir katılımcının bu konudaki geri bildirimi örnek olarak verilebilir.

> *"Günlük yaşamımda savaş neden ortaya çıkar barışı nasıl inşa edebiliriz gibi konularda hiç konuşmuyordum. Burada konuştuk bu konuları ve konuşurken günlük hayatımızda savaş- barış gibi önemli konuların üzerine perde çektiğimizi gördüm. Bu konular üzerinde düşünmek kendimi keşfetmek gibi oldu. Düşüncelerimin derinleştiğini ve farklı yönlere doğru çekildiğini fark ettim. Barışı nasıl inşa ederiz diye düşünürken kendimde yeni keşfettiğim cümleler kurduğumu fark ettim."*

Barış temsili açısından, grup tartışmalarının en çok pozitif barış ile ilişkili olduğu düşünülen kavramların üretilmesine fayda sağladığı görülmektedir. Pozitif barış yani sürdürülebilir barışın dinamiklerinde eşitlik, adalet ve insan haklarının sağlanması, hoşgörü, anlayış, yardımlaşma gibi temaların yer aldığı bilinmektedir. Odak grup

[20] Vaka örnekleri için bkz. https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/01/Positive-Peace-Case-Studies-Brochure-1.pdf.

katılımcıları barışı tartıştıkça sürdürülebilir yani kalıcı barışın nasıl sağlanacağına yönelik görüşlerini de ortaya çıkarmışlardır. Değer boyutları içinden özellikle özaşkınlık boyutunun (evrenselcilik değeri) temaları da pozitif barışın göstergeleriyle eşleşen bir görünüme sahiptir. Odak grup tartışmalarına katılım evrenselcilik-hoşgörü değerine daha fazla önem verilmesini sağlamıştır. Kendi akranlarıyla savaş ve barış üzerine yürütülen yapıcı tartışmalara katılmanın hem barış ve savaşla ilişkili olabilecek bazı değerlere yönelimde hem de barış ve savaşın sosyal temsillerinde olumlu yönde bazı değişimler yaratarak barışa katkı sunacağını göstermektedir.

7.6. Toplumsal Cinsiyet Açısından Değerler ve Sosyal Temsiller

Her ne kadar cinsiyetin karıştırıcı etkisini ortadan kaldırmak ve odak grupları homojen bir grupla yürütmek gibi nedenlerle bu çalışmayı sadece kadın öğrencilerle yürütmüş olsak da sadece kadınlarla bu çalışmanın yürütülmüş olmasının ayrı bir değeri bulunmaktadır. Kadın katılımcıların kalıcı barışın nasıl tesis edileceğine yönelik öne sürdüğü fikirlerinin ve konuya olan bakış açılarının kadınların uzlaşmayı teşvik etmede ve toplumları barışçıl yollarla yeniden inşa etmede çok önemli bir rol oynayabileceğini göstermektedir. Şiddetin ve çatışmaların henüz sonlandığı bölgelerde kadınlar barış inşa süreçlerinde giderek daha fazla rol alıyorlarlar, sosyal rollerini ve ağlarını şiddeti önlemek ve barışı teşvik için kullanıyorlar[21]. Ancak dünyada yürütülen barış müzakerelerinin çoğunu halen erkekler yönetmekte ve kadınlar çoğu zaman barış inşa sürecinden dışlanmaktadır (Üstündağ, 2014: 357).

Barış ve savaş bağlamında değerlerin cinsiyet açısından incelendiği çalışmalar, erkekler için güç, güvenlik ve geleneksellik değerlerinin; kadınlar için ise evrenselcilik değerinin daha önemli olduğunu (Feather ve McKee, 2012), şiddetli çatışmalar ve savaşlar karşısında kadınların daha fazla kaygı duyduğunu (Boehnke ve Schwartz, 1997) ve savaş zamanlarında evrenselcilik ile uyarılım değeri ortalamalarının arttığını göstermektedir (Beque ve Apostolidis, 2000). Kadınlar sadece antimilitarizm boyutunda değil; ekolojinin korunması (Cembalo vd., 2016),

[21] United States Institute of Peace (t.y.). Gender, War and Peacebuilding. Academy for International Conflict Management and Peacebuilding, Washington. Erişim tarihi: 6 Nisan 2022 https://www.usip.org/sites/default/files/files/NPECSG12.pdf

toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması (Feather, 2004), etnik azınlık haklarının desteklenmesi (Davidov vd., 2014). Bu bulgulardan yola çıkarak kadınların hem aleni şiddetin hem de yapısal/kültürel şiddetin ortadan kaldırılmasına daha fazla önem verdiği sonucuna varılabilir. Barış ve savaş temsilleri açısından değerlendirildiğinde ise kadınlar savaşın ve barışın sembolik yönlerine, duygulara ve yakın ilişkilere; erkekler ise savaşın somut yönlerine, politik meselelere/aktörlere ve gruplararası ilişkilere dair daha fazla atıf yapmaktadır (Van der Linden vd., 2011; Souza vd., 2006; Sarrica ve Contarello, 2004). Bu çalışmalardan elde edilen sonuçlar kadına ve erkeğe yönelik geleneksel toplumsal cinsiyet tanımlamalarıyla eşleşen bir tablo sergilemektedir. Ancak şimdiki çalışmadan elde edilen sonuçlar kadınların politik konuları kendi deneyimleri ve bakış açılarına nasıl entegre ettiklerini, barışı ve savaşı somut ve rasyonel temeller üzerinde inşa etme süreçlerini anlamak açısından değerli bulunmaktadır. Bu çalışmanın sadece kadınlar ile yürütülmüş olmasının da getirdiği birtakım avantajlar bulunmaktadır. Katılımcılar hemcinsleri arasında düşüncelerini daha rahat bir şekilde dile getirmişler, barış inşa sürecinde toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanmasının kritik önemini kendi yaşam deneyimlerinden yola çıkarak barış ile ilişkilendirerek ifade edebilmişlerdir. Farklı bir katılımcının odak grup görüşmelerinin sadece kadınlarla yürütülmüş olmasıyla ilgili görüşleri aşağıda örnek olarak verilmiştir. Odak grupların sadece erkeklerle ya da karışık gruplarla yürütüldüğünde değer yönelimlerinde ve sosyal temsillerdeki değişimlerin nasıl olacağı ileriki çalışmalarda ele alınabilir.

> *"İyi ki erkekler yok dedim içimden. Kadın ve erkeğin siyaset tartışması bir olmuyor. Erkekler olsaydı tartışmalar daha sert olurdu. Şimdi biz kadın olarak girdik ya bu kapıdan erkek cinsiyetine yönelik önyargılarımız yoktu. Grupta erkekler olsaydı bence bu kadar güzel konuşamazdık. Ya kendimizi ketlerdik ya da erkeklerin düşüncelerine karşı çok sert çıkışlar sergilerdik. Bu yüzden kadın kadına olmak güzeldi."*

7.7. Sınırlılıklar

Bu araştırma iki farklı kuramın çeşitli metodolojik yaklaşımlarla birlikte incelenmesine olanak vermektedir. Ayrıca bu çalışma barış ve savaşa dair kadınların bakış açılarını ve deneyimlerini öğrenmek adına önemli bir katkı sunmaktadır. Ancak birtakım sınırlıklara sahiptir. Odak grupları homojen bir grupla çalışmanın avantajları olduğu bilinmektedir (Krueger ve Casey, 2015). Ancak farklı yaş ve cinsiyet gruplarıyla, farklı sosyo-politik bağlamlarda ve toplumun farklı kesimleriyle bu çalışmanın yenilenmesinin daha bütünlüklü bilgiye erişim açısından önemlidir. Hatta bu çalışmada izlenen yöntem bağlama özgü barış ve savaş temsilleri, tutumları ve değer yönelimlerini açığa çıkarmak için de tekrarlanabilir. Örneğin Ukrayna-Rusya Savaşı bağlamında bu çalışma tekrar edilecek olsa Türkiye'nin fiziksel olarak dahil olmadığı iki devletin (biri işgalci, diğeri savunmacı pozisyonda) savaşına dair değer yönelimlerinin ve barış/savaş temsil içeriklerinin farklılaşabileceği öngörülmektedir. Bu savaşın insan hayatı üzerindeki olumsuz etkileri medyada sıklıkla işlendiği için katılımcıların özaşkınlık puanlarının yüksek olacağı ve egemen bir devletin daha savunmasız konumdaki bir devlete karşı açmış olduğu savaş özgenişletim ile ilişkili değerlerin düşmesine neden olacağı, güvenlik değerine de daha fazla önem verileceği tahmin edilmektedir. Savaş temsil içeriğinde özsavunma, güvenlik, çıkar, güç ile ilişkili elementlerin yanı sıra savaşın somut yönlerine ve savaşın olumsuz etkilerine sıklıkla referans verileceği; barış temsilinde ise negatif barış (örn., ateşkes ve savaşın durdurulması) ile ilişkili elementlere ek olarak hümanizm ve insan hakları ile ilgili kavramları içeren kelimelerin sıklıkla yer alacağı öngörülmektedir.

Diğer bir sınırlılık odak gruplar yürütülürken izlenen yöntem ile ilişkilidir. Birbirinden bağımsız 10 grup ile grup tartışmaları yürütülmüştür. Her bir grupta grup dinamiğine bağlı olarak tartışılan meseleler ve tartışma biçimleri de değişmektedir. İlerideki çalışmalarda gruplar arasındaki bağlantıları kurmak için birtakım metodolojik değişikliklere başvurmanın yararlı olacağı söylenebilir. Huguet vd (1998) çalışmasının bu açıdan yararlı olacağı düşünülmektedir. Söz konusu çalışmada her bir grup, grup tartışması sonlandıktan sonra aralarında bir sözcü seçerek bir sonraki grupta grup içinde tartıştılan konuları aktarmış ve bu konular çerçevesinde tartışmalar şekillenmiştir.

Böylece hem her grup diğer gruplarda tartışılan konular hakkında bilgi sahibi olmuş hem de elde edilen tüm verinin bir bütün halinde değerlendirilme imkânı olmuştur. Bu metodolojik eksiklik şimdiki çalışmada odak grup görüşmeleri analizinde her bir grubun yaygın olarak paylaştığı temaların benzeşen yönlerine odaklanılarak giderilmeye çalışılmıştır. Ancak Huguet vd (1998) çalışmasında izlenen yöntemin de katılımcılar arasında benzeşme etkisine de neden olabileceğini belirtmekte fayda vardır. Diğer bir nokta ise bu tez çalışmasında odak grup görüşmeleri sürecinde katılımcıların barışı ve savaşı günlük yaşantılarında olduğu gibi doğal akışında (serbest akışlı) tartışmaları uygun görülmüştür. Bu nedenle konunun dışına tamamen çıkmadıkları sürece tartışma sürecine müdahale edilmemiştir. Görüşmelerde izlenen bu yöntem önceden belirlenmiş hedefleri olan bir barış eğitimi programına dönüştürüldüğünde sonuçların farklılaşabileceği, çalışılan grubun değerlerinin, tutumlarının, bakış açılarının barış fikrine odaklayarak değiştirilebileceği düşünülmektedir. Daha önceden belirtildiği gibi, barışa yönelik tutumlar savaşa yönelik tutumlardan zaman içinde daha az kalıcılık sergileyen bir yapıya sahiptir ve bu yüzden de değişime daha açık olduğu söylenebilir. Bu yüzden insanların zihnine yerleşmiş ve kökleşmiş savaş fikrinden ziyade barış fikrinin geliştirilmesi için çabalanması önemli bulunmaktadır.

Araştırma grubu katılımcılarının sadece Uludağ Üniversite'nde eğitim almakta olan öğrencilerden oluşurken, kıyaslama grubu katılımcılarının ise farklı üniversitelerin öğrencilerden oluşması bu çalışmanın diğer bir sınırlılığı olarak değerlendirilmektedir. Üniversitelerin değerlerinin, üniversitelerin bulunduğu sosyokültürel koşulların öğrencilerin barış ve savaş hakkındaki görüşlerini de etkileyebileceği düşünülmektedir. Bu nedenle karıştırıcı değişkenlerin etkisini mümkün olduğunca aza indirebilmek için ideal olan tüm katılımcıların aynı üniversitede eğitim gören öğrencilerden oluşmasıdır. Son olarak ise, araştırma grubunda odak grup tartışması yürütülüyorken kıyaslama grubunda ise hiçbir tartışmanın yürütülmemiş olması diğer bir sınırlılık olarak görülmektedir. Kıyaslama grubuyla da barış ve savaştan bağımsız ayrı bir tartışma (örn; kampüs hayatı, gündelik yaşam) konusu yürütülebilirdi. Öte yandan bu yöntem uygulandığında da ortaya çıkabilecek ek sınırlılıklar olabilir. Bunlardan biri değerlerin çeşitli değişkenlerle ilişkili olmasıdır. Gündelik davranışların ve yaşam biçimlerinin bile değer yönelimleri ile ilişkisi bulunduğu bilinmektedir (bkz. Schwartz ve Butenko,

2014). Bu nedenle barış ve savaştan bağımsız bir tema tartışıldığında bile katılımcıların değer yönelimlerinin etkilenme durumu olabilir. Ayrıca görece "nötr" olarak düşünülen bir konunun gruptaki tartışmalara bağlı olarak politikleşebileceği de öngörülmektedir.

7.8. Sonuç

Barış ve savaş, zihnimizde kendileriyle ilgili sosyal temsiller oluşturduğumuz ve aynı zamanda bir değer atfettiğimiz ya da kişisel/sosyal değerlerimizle çok yakından ilişkili olan kavramlardır. Mevcut çalışma, barış ve savaş hakkındaki bir grup tartışmasında tekrarlı biçimde yer almanın, katılımcıların bu kavramlarla ilişkili değer yönelimlerinde ve bu kavramlara dair sosyal temsillerinde bir fark yaratıp yaratmayacağını incelemek üzere yapılmıştır. Odak grup görüşmelerinin değer yönelimleri ve barış/savaş temsilleri üzerindeki etkiyi değerlendirebilmek için boylamsal bir araştırma deseninde üç farklı zamanda (araştırmanın başlangıcı-Z1, araştırmanın başlangıcından beş hafta sonra-Z2 ve ikinci aşamadan üç ay sonra-Z3) değer ve sosyal temsil ölçümleri alınmıştır. Aynı zamanda odak grup görüşmelerinin etkisini değerlendirebilemek için araştırma grubunun değer yönelimleri ve barışa/savaşa dair sosyal temsilleri benzer özellikte (yaş, eğitim düzeyi, politik yönelim, dini yönelim, savaş ve barış ile ilişkili gündelik davranış türleri) katılımcılardan oluşan kıyaslama grubu ile karşılaştırılmıştır.

Nitel ve nicel yöntemlerin eş zamanlı olarak kullanıldığı bu çalışmanın sonuçları önemli veriler sunmaktadır. Barışı ve savaşı grup içinde tartışan araştırma grubunun beş haftada özgenişletim değer boyutu ve bu boyut altında yer alan güç-kaynaklar değerinin ortalamasının düşerken, kıyaslama grubunun yükseldiği; aynı zamanda özaşkınlık boyutu altında yer alan evrenselcilik-hoşgörü değeri ortalamasının yükselirken kıyaslama grubunun düştüğü bulunmuştur. Odak gruplarda yürütülen tartışmalarda öne çıkan temalarla örtüşür şekilde araştırma grubunun barış temsili içeriğinde özaşkınlık ve pozitif barış ile örtüşen kelimelerin dahil olduğu, savaş temsili içeriğinde ise özgenişletim değer boyutunun anlamını karşılayan güç ve güç ilişkileri ile ilişkili temsil elementlerinin göründüğü bulunmuştur. Odak grup tartışmalarıyla beş haftalık süreçte araştırma grubunun barış ve savaş temsilindeki çeşitlenme derecesi de kıyaslama grubundan daha fazladır. Odak grupların sonlanmasından üç ay sonra (Z3) alınan değer

ve sosyal temsil ölçümleri Z1-Z2'de sıklıkları anlamlı olarak değişen temsil elementlerinin Z2-Z3 arasındaki sıklıkları arasında bir farklılık olmadığını göstermektedir. Bu sonuç odak grup tartışmalarından sonra barış ve savaş temsilinde anlamlı olarak daha fazla görünen kelimelerin Z3'te de benzer sıklıkta görünmeye devam ettiğini göstermektedir. Bu çalışmanın sonuçları barış ve savaş üzerine grup tartışmasına tekrarlı olarak katılmanın değer yönelimleri ve barışa/savaşa dair sosyal temsilleri olumlu yönde etkilediğini göstermektedir. Grup içi iletişim ve etkileşim aracılığıyla bireylerin savaşa ve barışa dair görüşlerinin ve bireysel/sosyal değerlerinin olumlu yönde değişimlerin olduğunu gösteren bu çalışmanın sonuçları toplumların barış inşa süreçlerinde de uygulabilir. Sürdürülebilir barışın sağlanması için toplumdaki bireylerin barıştan ne anladıklarının, nasıl bir barış ortamına ihtiyaç duyduklarının ve bu konu hakkındaki görüşlerinin alınmasının yanı sıra birbirlerinin farklı düşünceleriyle temas edebilecekleri, iletişime, müzakereye ve iş birliğine dayalı barış yapıcı programların uygulanması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

Avraamidou, M., & Psaltis, C. (2019). Blocking the solution: Social representations of threats and (non) dialogue with alternative representations in Greek- Cypriot newspapers during peace negotiations. *Journal for the Theory of Social Behaviour*, *49*(4), 460-479. https://doi.org/10.1111/jtsb.12222.

Abric, J. C. (1993). Central system, peripheral system: their functions and roles in the dynamics of social representations. *Papers on Social Representations*, *2*, 75-78.

Abric, J. C. (1996). Specific processes of social representations. *Papers on Social Representations, 5, 77-80.*

Abric, J.C. (2001). A structural approach to social representations. K. Deaux & G. Philogène (Eds.), *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions* (ss. 42–47). Blackwell Publishing.

Acocella, I. (2012). The focus groups in social research: advantages and disadvantages. *Quality & Quantity*, *46*(4), 1125-1136.

Alparaslan, B. (2018). Barış psikolojisinin dünü, bugünü, yarını. G. Tekdemir Yurtdaş ve T. İkiz (Eds.). *Savaş ve Psikoloji: Psikoloji Bilimi Çerçevesinden Birinci Dünya Savaşı'na Bir Bakış içinde (ss.171-183). Hiperlink Yayınları.*

Ares, G., & Deliza, R. (2010a). Studying the influence of package shape and colour on consumer expectations of milk desserts using word association and conjoint analysis. *Food Quality and Preference, 21*(8), 930-937.

Ares, G., & Deliza, R. (2010b). Identifying important package features of milk desserts using free listing and word association. *Food Quality and Preference, 21*(6), 621-628.

Augoustinus, M., Walker, I., & Donaghue, N. (2014). *Social Cognition: An Integrated Introduction (3rd edition).* London: SAGE Publications.

Avcı, N. (2014). *The investigation of attitudes toward the solution of Kurdish question in terms of basic human values.* Yüksek Lisans Tezi. Ankara: ODTÜ.

Barbour, R. (2008). *Doing focus groups*. Sage Publication.

Bardi, A., Calogero, R. M., & Mullen, B. (2008). A new archival approach to the study of values and value-behavior relations: Validation of the value lexicon. *Journal of Applied Psychology*, *93*(3), 483. https://doi.org/10.1037/0021-9010.93.3.483.

Bardi, A., Lee, J. A., Hofmann-Towfigh, N., & Soutar, G. (2009). The structure of intraindividual value change. *Journal of Personality and Social Psychology,*

97(5), 913–929. https://doi.org/10.1037/a0016617.

Bardi, A., Buchanan, K. E., Goodwin, R., Slabu, L., & Robinson, M. (2014). Value stability and change during self-chosen life transitions: Self-selection versus socialization effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, *106*(1), 131–147. https://doi.org/10.1037/a0034818.

Baş, T., & Akturan, U. (2008). *Nitel araştırma yöntemleri: NVivo 7.0 ile nitel veri analizi*. Seçkin Yayıncılık.

Bauer, M. W., & Gaskell, G. (1999). Towards a paradigm for research on social representations. *Journal For The Theory Of Social Behaviour, 29*(2), 163-186. https://doi.org/10.1111/1468-5914.00096.

Bayad, A., Sakin, E., & Cesur, S. (2020). Orta Öğretim Öğrencilerinde Barışın Sosyal Temsilleri. *Türk Psikoloji Dergisi*, *35*, 13-33. doi: 10.31828/tpd1300443320200705x000037.

Bègue, L., & Apostolidis, T. (2000). The 1999 Balkan War: Changes in ratings of values and prowar attitudes among French students. *Psychological Reports, 86* (3,Pt2), 1127–1133. https://doi.org/10.2466/PR0.86.3.1127-1133

Bilsky, W., Janik, M., & Schwartz, S. H. (2011). The structural organization of human values-evidence from three rounds of the European Social Survey (ESS). *Journal of Cross-Cultural Psychology, 42*(5), 759-776. doi: 10.1177/0022022110362757.

Birdişli, F. (2011). Ulusal güvenlik kavramının tarihsel ve düşünsel temelleri. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(31), 149-169.

Bizumic, B., Stubager, R., Mellon, S., Van der Linden, N., Iyer, R., & Jones, B. M. (2013). On the (in) compatibility of attitudes toward peace and war. *Political Psychology*, *34*(5), 673-693. https://doi.org/10.1111/pops.12032.

Bloor, M. (2001). *Focus groups in social research*. Sage Publication.

Blumberg, H. H. (2006). Trends in peace psychology. H.H.Blumberg, A.P.Hare, & A.Costin (Eds.), *Peace Psychology: A Comprehensive Introduction* (ss. 3-16) içinde. Cambridge University Press.

Bobowik, M., Páez, D., Liu, J. H., Licata, L., Klein, O., & Basabe, N. (2014). Victorious justifications and criticism of defeated: Involvement of nations in world wars, social development, cultural values, social representations of war, and willingness to fight. *International Journal of Intercultural Relations*, *43*, 60-73.

Boehnke, K., & Schwartz, S. H. (1997). Fear of war: Relations to values, gender, and

mental health in Germany and Israel. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 3*(2), 149-165.

Bouchat, P., Licata, L., Rosoux, V., Allesch, C., Ammerer, H., Bovina, I., Bruckmüller, S., Cohrs, J. C., Csertö, I., Delouvée, S., Durante, F., Ernst-Vintila, A., Flassbeck, C., Hilton, D., Kesteloot, C., Kislioglu, R., Krenn, A., Mari, S., Petrović, N., Pólya, T., Tavani, J., van Ypersele, L., Volpato, C., Warland, G., & Klein, O. (2019). 100 years after: What is the relation between pacifist attitudes and social representations of the Great War? *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 25*(2), 129–139. https://doi.org/10.1037/pac0000359.

Braun, V., & Clarke, V. (2019). Reflecting on reflexive thematic analysis. *Qualitative Research in Sport, Exercise and Health, 11*(4), 589-597.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative research in psychology, 3*(2), 77-101.

Braun, V., Clarke, V., & Hayfield, N. (2019). 'A starting point for your journey, not a map': Nikki Hayfield in conversation with Virginia Braun and Victoria Clarke about thematic analysis. *Qualitative Research in Psychology*, 1-22.

Braun, V., & Clarke, V. (2012). *Thematic analysis.* Sage Publication.

Breakwell, G. (1993). Social representations and social identity. *Papers on Social Representations, 2,* 198-217.

Bretherton, D., & Law, S.F. (2015). Introduction: Methodologies in Peace Psychology. *Methodologies in Peace Psychology* içinde (1-16). Springer Publication.

Brunel, M., Launay, C., Le Floch, V., Py, J., Cascino, N., Zorapapillan, M., & Lo Monaco, G. (2017). Is the social representation of nanotechnology anchored in that of GMOs?. *Journal of Risk Research,* 1-16.

Butenko, T.,& Schwartz, S. H. (2013). Relations of the new circle of 19 values to behaviors. Higher School of Economics Research Paper No. WP BPR, 1-8.https://wp.hse.ru/data/2013/03/02/1293259880/08PSY2013.pdf.

Büyükakıncı, E. (2018). İkinci Dünya Savaşı sonrası bütünleşmeci kuramlar ve barış teması: Karl W. Deutsch. E. Büyükakıncı (Ed.), *Barış Çalışmaları* içinde (ss. 114-137). Adres Yayınları.

Cembalo, L., Caracciolo, F., Lombardi, A., Del Giudice, T., Grunert, K. G., & Cicia, G. (2016). Determinants of individual attitudes toward animal welfare-friendly food products. *Journal of Agricultural and Environmental Ethics, 29*(2), 237-254.

Christie, D. J. (2006). What is peace psychology the psychology of?. *Journal of Social Issues, 62*(1), 1-17.

Christie, D. J., Wagner, R.V., & Winter, D.N. (2001). Introduction to peace psychology. D.J.Christie, R.V.Wagner., & D.N.Winter (Eds.), *Peace, Conflict and Violence: Peace Psychology for the 21th Century* (ss.1-15) içinde. USA: Prentice-Hall.

Cieciuch, J., Schwartz, S. H., & Vecchione, M. (2013). Applying the refined values theory to past data: what can researchers gain?.*Journal of Cross-Cultural Psychology*, *44*(8), 1215-1234.https://doi.org/10.1177/0022022113487076.

Cieciuch, J., Davidov, E., Vecchione, M., Beierlein, C., & Schwartz, S. H. (2014). The cross-national invariance properties of a new scale to measure 19 basic human values: A test across eight countries. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 45*(5), 764-776.https://doi.org/10.1177/0022022114527348.

Cieciuch, J., Davidov, E., & Algesheimer, R. (2015). The stability and change of value structure and priorities in childhood: A longitudinal study. *Social Development, 00*(00), 1-25. https://doi.org/10.1111/sode.12147.

Cipriani, R., & Bolasco S. (1995).Criteri di lemmatizzazione per l'individuazione di coordinate semantiche. R. Cipriani, S. Bolasco (Eds.). *Ricerca Qualitativa e Computer: Teorie, Metodi e Applicazioni* içinde (ss. 87-111). Franco Angeli.

Coelho, G. L. D. H., Hanel, P. H., Johansen, M. K., & Maio, G. R. (2019). Mapping the structure of human values through conceptual representations. *European Journal of Personality, 33*(1), 34-51.

Cohrs, J. C., Moschner, B., Maes, J., & Kielmann, S. (2005). Personal values and attitudes toward war. *Peace and Conflict, 11*(3), 293-312. https://doi.org/10.1207/s15327949pac1103_5.

Coulacoglou, C., & Saklofske, D.H. (2017). Continuity and stability of personality traits across the life-span. *Psychometrics and Psychological Assessment* içinde (ss. 223-265). Academic Press.

Çavuşoğlu, M., Özdemir, G., & Kuşdil, M.E. (2021). Can flashbulb memory characteristics predict prototypicality in social representations? A study on a Turkish sample's recollections of the 2016 coup attempt. *Papers on Social Representations, 30*(2), 1.1-1.24. http://psr.iscteiul.pt/index.php/PSR/index.

Danermark, B., Englund, U.,Germundsson, P., & Ratinaud, P. (2013) French and Swedish teachers' social representations of social workers. *European Journal of Social Work, 17*(4), 491-507.

Daniel, M. F., Doudin, P. A., & Pons, F. (2006). Children's representations of violence: impacts of cognitive stimulation of a philosophical nature. *Journal of Peace Education, 3*(2), 209-234. https://doi.org/10.1080/17400200600874917.

Daniel, E., Fortuna, K., Thrun, S. K., Cioban, S., & Knafo, A. (2013). Brief report: Early adolescents' value development at war time. *Journal of Adolescence, 36*(4), 651-655. http://dx.doi.org/10.1016/j.adolescence.2013.03.009.

Dany, L., Urdapilleta, I., & Monaco, G. L. (2015). Free associations and social representations: Some reflections on rank-frequency and importance-frequency methods. *Quality & Quantity, 49*(2), 489-507.

Davidov, E., Schmidt, P., & Schwartz, S. H. (2008). Bringing values back in: The adequacy of the European Social Survey to measure values in 20 countries. *Public Opinion Quarterly, 72*(3), 420-445. doi:10.1093/poq/nfn035.

Deaux, K. E., & Philogène, G. E. (2001). *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions*. Blackwell Publishing.

Demirtaş, B. (2018). Barış Çalışmalarına Giriş: Chadwick Alger. E. Büyükakıncı (Ed.), *Barış Çalışmaları* içinde (ss. 208-235). Adres Yayınları.

Demirutku, K. ve Gümüş-Dirilen, Ö. (2014). Portre Değerler Anketi'nin (PDA57) ve Değer Sıralama Anketi'nin (DSA19) psikometrik özellikleri. Yayınlanmamış ham veri.

Demirutku, K. ve Tekinay, S. (2016).Beşeri değerler ile devamsızlık tutumları ve gerekçeleri arasındaki ilişkiler. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 31*(3), 505-519.

Dinas, E. (2013). Opening "openness to change" political events and the increased sensitivity of young adults. *Political Research Quarterly, 66*(4), 868-882.

Döring, A. K., & Hillbrink, A. (2015). Brief report: Into the wild? How a film can change adolescents' values. *Journal of Adolescence, 40*, 78-82. https://core.ac.uk/download/pdf/28907062.pdf.

Duncan, T. E., Duncan, S. C., & Strycker, L. A. (2011). *An introduction to latent variable growth curve modeling: Concepts, issues, and application* (2nd ed.). New York, NY: Routledge.

Durkheim, E. (1898). Representations individuelles et representations collectives. *Revue de Metaphysique et de Morale, VI*, 273-302.

Etoundi, J. C., Kay, N., & Gaymard, S. (2020). Social Representations of Risk in Cameroon: Influence of Sociopolitical and Cultural Context. *Journal of Social and Political Psychology, 8*(2), 642-661.

Feather, N. T., & McKee, I. R. (2012). Values, right- wing authoritarianism, social dominance orientation, and ambivalent attitudes toward women. *Journal of Applied Social Psychology, 42*(10), 2479-2504.

Galtung, J. (1964). What is peace research?. *Journal of Peace Research, 1*(1), 1-4.

Galtung, J. (1996). *Peace by Peaceful Means: Peace and Conflict, Development and Civilization*. Sage Publication.

Galtung, J. (1969). Violence, peace, and peace research. *Journal of Peace Research, 6*(3), 167-191.

Galtung, J. (1976). Three Approaches to Peace: Peacekeeping, Peacemaking and Peacebuilding. *Peace, War and Defense: Essays in Peace Research II* (ss. 292-304) içinde. Copenhagen: Christian Elders.

Galtung, J. (1981). Social cosmology and the concept of peace. *Journal of Peace Research, 22*(2), 183-199.

Gibson, S. (2011). Social psychology, war and peace: Towards a critical discursive peace psychology. *Social and Personality Psychology Compass, 5*(5), 239-250.

Gibson, S. (2012). History in action: The construction of historical analogies in televised debates concerning the Iraq War. *Papers on Social Representations, 21*, 1-35.

Gleditsch, N. P., Nordkvelle, J., & Strand, H. (2014). Peace research–Just the study of war?. *Journal of Peace Research, 51*(2), 145-158.

Grigoryan, L.,& Schwartz, S. H. (2021). Values and attitudes towards cultural diversity: Exploring alternative moderators of the value–attitude link. *Group Processes & Intergroup Relations, 24*(6), 966-981.doi: 10.1177/1368430220929077.

Goodwin, R., Polek, E., & Bardi, A. (2012). The temporal reciprocity of values and beliefs: A longitudinal study within a major life transition. *European Journal of Personality*, *26*(3), 360–370. https://doi.org/10.1002/per.844

Gouveia, V.V., Vione, K.C., Milfont, T.L., Fischer R. (2015). Patterns of value change during the life span: Some evidence from a functional approach to values. *Personality and Social Psychology Bulletin, 41*(9), 1-15. doi: 10.1177/0146167215594189.

Guarnaccia, C., Giannone, F., Falgares, G., Caligaris, A. O., & Sales-Wuillemin, E. (2016). Differences in social representation of blood donation between donors and non-donors: An empirical study. *Blood Transfusion, 14*(6), 490-499. doi: 10.2450/2015.0048-15.

Hackett, J. D., Omoto, A. M., & Matthews, M. (2015). Human rights: The role of psychological sense of global community. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, *21*(1), 47–67. https://doi.org/10.1037/pac0000086.

Halperin, E., & Bar-Tal, D. (2011). Socio-psychological barriers to peace making: An empirical examination within the Israeli Jewish society. *Journal of Peace Research, 48,* 637-651.

Hanel, P. H. P., Zacharopoulos, G., Mégardon, G., & Maio, G. R. (2017). Detecting sinusoidal patterns from circumplex models of psychological constructs. Preprint. Retrieved from https://psyarxiv.com/wh92k/.

Hanson- Easey, S., & Moloney, G. (2009). Social representations of refugees: Place of origin as a delineating resource. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *19*(6), 506-514.

Harper, D., & Thompson, A. R. (Eds.). (2011). *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy: A Guide for Students and Practitioners*. John Wiley & Sons.

Hitlin, S.,& Piliavin, J.A. (2004). Values: Reviving a dormant concept. *Annual Review of Sociology, 30,* 359-393. https://doi.org/10.1146/annurev.soc.30.012703.110640.

Höijer, B. (2011). Social representations theory. *Nordicom Review*, *32*(2), 3-16.

Huang, C.(2010). Internet addiction: Stability and change. *European Journal of Psychological & Educational Research, 25,* 347-348.

Huguet, P., Latané, B., & Bourgeois, M. (1998). The emergence of a social representation of human rights via interpersonal communication: Empirical evidence for the convergence of two theories. *European Journal of Social Psychology*, *28*(5), 831-846.

Hyde, A., Howlett, E., Brady, D., & Drennan, J. (2005). The focus group method: Insights from focus group interviews on sexual health with adolescents. *Social Science & Medicine*, *61*(12), 2588-2599.

Ibrahimov, O., Sethi, I., & Dimitrova, N. (2002). The performance analysis of a Chi-square similarity measure for topic related clustering of noisy transcripts. *Object recognition supported by user interaction for service robots* içinde (Vol. 4, ss. 285-288). IEEE.

Institute for Economics & Peace (2017). Global Peace Index 2017: Measuring Peace in a Complex World. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/GPI-2017-Report-1.pdf.

Institute for Economics & Peace (2018). Global Peace Index 2018: Measuring Peace in a Complex World. https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/Global-Peace-Index-2018-2.pdf.

Institute for Economics & Peace (2021). Global Peace Index 2021: Measuring Peace in a Complex World, Sydney. https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2021/06/GPI-2021-web-1.pdf.

The Institute for Economics & Peace (t.y.). Positive Peace Case Studies. https://www.visionofhumanity.org/wp-content/uploads/2022/01/Positive-Peace-Case-Studies-Brochure-1.pdf.

Joffe, H. (2012). Thematic Analysis. D. Harper & A. Thompson (Eds). *Qualitative Research Methods in Mental Health and Psychotherapy: A Guide for Students and Practitioner*s içinde (ss. 209-223). Wiley-Blackwell.

Jost, J., & Ignatow, G. (2001). What we do and don't know about the functions of social representations. *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions* içinde (ss. 190-198). Blackwell Publishing.

Kaşdarma, E. (2020). *"Namuslu kadın" ile "Namuslu erkek" temsillerinin kalıpyargı içeriği modeline entegre edilmesi ve toplumsal cinsiyet kalıpyargılarının sistemi meşrulaştırıcı işlevinin incelenmesi.* Doktora Tezi. Bursa: Uludağ Üniversitesi.

Khan, N., & Smith, P. B. (2003). Profiling the politically violent in Pakistan: Self-Construals and values. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology*, *9*(3), 277–295. https://doi.org/10.1207/s15327949pac0903_6.

Knafo, A., Roccas, S.,& Sagiv, L.(2011). The value of values in cross-cultural research: A special issue in honor of Shalom Schwartz. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *42*(2), 178-185.https://doi.org/10.1177/0022022110396863.

Knafo, A., & Spinath, F. M. (2011). Genetic and environmental influences on girls' and boys' gender-typed and gender-neutral values. *Developmental Psychology*, *47*(3), 726-731. doi: 10.1037/a0021910.

Knoppen, D.,& Saris, W. (2009, June). Do we have to combine values in the Schwartz' human values scale? A comment on the Davidov studies. *Survey Research Methods*, *3*(2), 91-103.https://doi.org/10.18148/srm/2009.v3i2.2601.

Krueger, R. A.,& Casey, M. (2015). *Focus groups: A practical guide for applied research*, (5th ed.) Sage Publications.

Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerinin değer yönelimleri ve Schwartz değer kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi, 15*(45), 59-76.

Kuşdil, M. E., & Şimşek, S. (2008). The importance of values in predicting Turkish youth's opinions about the European Union in light of the Copenhagen Political Criteria. *International Journal of Psychology*, *43*(6), 988-996. https://doi.org/10.1080/00207590701484827.

Lampropoulos, D., Fonte, D., & Apostolidis, T. (2018). Exploring the link between stigma and social representations among people with and without schizophrenia in the French context. *Psychiatry Research, 272,* 595-601.

Lauri, M. A., & Lauri, J. (2005). Social representations of organ donors and non- donors.
Journal of Community & Applied Social Psychology, 15(2), 108-119.

Lawrence Neuman, W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches*. Pearson Publication.

Lebrun, A. M., Souchet, L., & Bouchet, P. (2013). Social representations and brand positioning in the sporting goods market. *European Sport Management Quarterly, 13*(3), 358-379.

Lehmiller, J. J., & Schmitt, M. T. (2008). Intergroup attitudes and values in response to the U.S. invasion of Iraq. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 14*(3), 259–274. https://doi.org/10.1080/10781910802229231

Li, J. (2016). Assessing Schwartz's refined value theory in the Chinese context. *China Media Research, 12*(1), 95-107. http://www.chinamediaresearch.net.

Linton,A., Germundsson, P., Heimann,M. & Danermark,B. (2013) Teachers' social representation of students with Asperger diagnosis. *European Journal of Special Needs Education, 2*8(4),392-412.

Liu, J. H., & Sibley, C. G. (2009). Culture, social representations, and peacemaking: A symbolic theory of history and identity. C. J. Montiel & N. M. Noor (Eds.), *Peace Psychology in Asia* içinde (ss. 21–39). Springer Science. https://doi.org/10.1007/978-1-4419-0143-9_2

Lo Monaco, G., Piermattéo, A., Rateau, P., & Tavani, J. L. (2016). Methods for Studying the Structure of Social Representations: A Critical Review and Agenda for Future Research. *Journal for the Theory of Social Behaviour, 47*(3), *306–331*. doi:10.1111/jtsb.12124.

Lönnqvist, J.-E., Jasinskaja-Lahti, I., & Verkasalo, M. (2011). Personal values before and after migration: A longitudinal case study on value change in Ingrian–Finnish migrants. *Social Psychological and Personality Science, 2*(6), 584–591. https://doi.org/10.1177/1948550611402362.

Lönnqvist, J. E., Leikas, S., & Verkasalo, M. (2018). Value change in men and women entering parenthood: New mothers' value priorities shift towards Conservation values. *Personality and Individual Differences, 120,* 47-51. https://doi.org/10.1016/j.paid.2017.08.019.

Lune, H., & Berg, B. L. (2017). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*.

Pearson Publication.

Macnair, R. M. (2015). Theories underlying research in peace psychology. D. Bretherton, & S. F. Law (Eds.), *Methodologies in Peace Psychology (*ss. 1-16) içinde. Springer Publications.

Maguire, M., & Delahunt, B. (2017). Doing a thematic analysis: A practical, step-by-step guide for learning and teaching scholars. *All Ireland Journal of Higher Education*, *9*(3), 3351-3365.

Maio, G. R. (2010). Mental representations of social values. *Advances in Experimental Social Psychology* (Vol. 42, ss: 1-43) içinde. Academic Press.

Markova, I. (2003). *Dialogicality and social representations: The dynamics of mind.* Cambridge University Press.

Marková, I., Grossen, M., Linell, P., & Salazar Orvig, A. (2007) Dialogue in Focus Groups: Exploring Socially Shared Knowledge. Equinox Publication.

Mayton, D. M., & Furnham, A. (1994). Value underpinnings of antinuclear political activism: A cross- national study. *Journal of Social Issues*, *50*(4), 117-128. doi: 10.1111/j.1540-4560.1994.tb01200.x.

Mayton II, D. M., Diessner, R., & Granby, C. D. (1996). Nonviolence and human values: Empirical support for theoretical relations. *Peace and Conflict*, *2*(3), 245-253. doi:10.1207/s15327949pac0203_5.

Mayton, D. M. II, Peters, D. J., & Owens, R. W. (1999). Values, militarism, and nonviolent predispositions. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 5*(1), 69–77. https://doi.org/10.1207/s15327949pac0501_7.

McQuilkin, J., Garðarsdóttir, R. B., Thorsteinsson, T., & Schwartz, S. H. (2016). An Icelandic translation and validation of the revised 19-value Portrait Values Questionnaire. *Personality and Individual Differences, 101*, 428-434. http://dx.doi.org/10.1016/j.paid.2016.06.050.

Mercan, S. (2018). İkinci Dünya Savaşı sonrası bütünleşmeci kuramlar ve barış teması: David Mitrany. E. Büyükakıncı (Ed.), *Barış Çalışmaları* içinde (ss. 138-170). Adres Yayınları.

Miklikowska, M., & Fry, D. P. (2010). Values for peace: Ethnographic lessons from the Semai of Malaysia and the Mardu of Australia. *Beliefs and Values: Understanding the Global Implications of Human Nature*, *2*(2), 124-137.

Milfont, T. L., Milojev, P., & Sibley, C. G. (2016). Values stability and change in adulthood: A 3-year longitudinal study of rank-order stability and mean-level differences. *Personality and Social Psychology Bulletin*, *42*(5), 572-588.

https://doi.org/10.1177/0146167216639245.

Moliner, P., & Abric, J. C. (2015). Central core theory. *The Cambridge Handbook of Social Representations*, 83-95.

Mortimer, J. T., Finch, M.D., & Kumka, D. (1982). Persistence and change in development: The multidimentional self concept. *Life-Span Development and Behavior, 4*, 263-313.

Montiel, C. J., Baquiano, M., & Inzon, C. M. (2013). Conflicting group meanings of territorial rights in Central Mindanao: Muslim–Christian social representations of land entitlement. *Journal of Pacific Rim Psychology, 7*(01), 1-11.

Montiel, C. J., de Guzman, J. M., & Macapagal, M. E. J. (2012). Fragmented ethnopolitical social representations of a territorial peace agreement: The mindanao peace talks. *Journal of Pacific Rim Psychology*, *6*(02), 37-47.

Moscovici, S. (1961/1976). *La psychanalyse, son image et son public.* Paris: Presses Universitaires de France.

Moscovici, S. (1973). *Health and Illness. A Social Psychological Analysis.* Academic Press.

Moscovici, S. (1981). On social representations. J. P. Forgas (ed), *Social Cognition: Perspectives on Everyday Understanding* içinde (ss. 181-209). Academic Press.

Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. R.M. Farr & S. Moscovici (Eds.) *Social Representations.* Cambridge University Press.

Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, *18*(3), 211-250.

Moscovici, S. (2000). *Social representations: Explorations in social psychology.* Cambridge: Polity Press.

Moscovici, S. (2001). Why a theory of social representations? K. Deax, & G. Philogene (eds) içinde, *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions* (ss. 8-35). Oxford:Blackwell Publishers.

Moscovici, S., & Marková, I. (2000). Ideas and Their Development: A Dialogue Between Serge Moscovici and Ivana Marková. In S. Moscovici, Social Representations (G.Duveen. Ed.). Cambridge: Polity Press.

Orr, E., Sagi, S., & Bar-On, D. (2000). Social representations in use: Israeli and Palestinian high school students' collective coping and defense. *Papers on Social Representations*, *9*, 1-20.

Philogene, G., & Deaux, A. (2001). Introduction. K. Deaux, & G. Philogene içinde, *Representations of the Social: Bridging Theoretical Traditions.* (s. 3-7). Oxford: Blackwell Publications.

Psaltis, C. (2016). Collective memory, social representations of intercommunal relations, and conflict transformation in divided Cyprus. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 22*(1), 1-9.

Purkhardt, S. C. (2015). *Transforming social representations: A social psychology of common sense and science*. Psychology Press.

Roberts, B. W., & Mroczek, D. (2008). Personality trait change in adulthood. *Current Directions in Psychological Science, 17*(1), 31-35.

Roccas S., Sagiv L., Navon M. (2017) Methodological issues in studying personal values. Roccas S., Sagiv L. (Eds), *Values and Behavior* içinde (ss: 15-50) içinde, Springer, Cham.https://doi.org/10.1007/978-3-319-56352-7_2.

Rodrigues, H., Ballester, J., Saenz-Navajas, M. P., & Valentin, D. (2015). Structural approach of social representation: Application to the concept of wine minerality in experts and consumers. *Food Quality and Preference, 46*, 166-172.

Rokeach, M. (1973). *The nature of human values*. Free press.

Rokeach, M. (1975). Long-term value changes initiated by computer feedback. *Journal of Personality and Social Psychology, 32*(3), 467–476. https://doi.org/10.1037/h0077077.

Rokeach, M., & Ball-Rokeach, S. J. (1989). Stability and change in American value priorities, 1968–1981. *American Psychologist, 44*(5), 775-784. https://doi.org/10.1037/0003-066X.44.5.775.

Rose, D., Efraim, D., Gervais, M. C., Joffe, H., Jovchelovitch, S., & Morant, N. (1995). Questioning consensus in social representation theory. *Papers on Social Representations, 4*, 150-176.

Sarrica, M. (2007). War and peace as social representations: Cues of structural stability. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 13*(3), 251–272. https://doi.org/10.1080/10781910701471298.

Sarrica, M., & Contarello, A. (2004). Peace, war and conflict: Social representations shared by peace activists and non-activists. *Journal of Peace Research, 41*(5), 549-568. https://doi.org/10.1177/0022343304045976.

Sarrica, M., & Wachelke, J. (2010). Peace and war as social representations: A structural exploration with Italian adolescents. *Universitas Psychologica, 9*(2), 315–330.

Schermer, J. A., Feather, N. T., Zhu, G., & Martin, N. G. (2008). Phenotypic, genetic, and environmental properties of the portrait values questionnaire. *Twin Research and Human Genetics*, *11*(5), 531-537. https://doi.org/10.1375/twin.11.5.531.

Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, *25*, 1-65.

Schwartz, S.H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, *50*(4), 19-45. https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.1994.tb01196.x.

Schwartz, S. H. (1999). A theory of cultural values and some implication for work. *Applied Psychology*, *48*(1), 23-47. https://doi.org/10.1111/j.1464-0597.1999.tb00047.x.

Schwartz, S. H. (2005). Robustness and fruitfulness of a theory of universals in individual values. *Valores e trabalho*, 1-49.

Schwartz, S. H. (2006). Basic human values: Theory, measurement, and applications. *Revue Française De Sociologie*, *47*, 1-51.

Schwartz, S. H. (2010). Basic values: How they motivate and inhibit prosocial behavior. In M. Mikulincer & P. R. Shaver (Eds.), *Prosocial motives, emotions, and behavior: The better angels of our nature* (ss. 221–241). American Psychological Association. https://doi.org/10.1037/12061-012

Schwartz, S. H. (2011). Studying values: Personal adventure, future directions. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *42*(2), 307-319. https://doi.org/10.1177/0022022110396925.

Schwartz, S. H. (2016a). Basic individual values: Sources and consequences. T. Brosch & D. Sander (Eds.), *Handbook of Value: Perspectives From Economics, Neuroscience, Philosophy, Psychology and Sociology* içinde (ss. 63–84). Oxford University Press.

Schwartz, S. H. (2016b). Coding and analyzing PVQ-RR data (Instructions for the revised Portrait Values Questionnaire). doi:10.13140/RG.2.2.35393.56165

Schwartz, S. H. (2017). The refined theory of basic values.S. Roccas & L. Sagiv (Eds.), *Values and Behavior* içinde (ss.51-72). Springer International Publishing. doi: 10.1007/978-3-319-56352-7_3.

Schwartz, S. H., & Bardi, A. (2001). Value hierarchies across cultures: Taking a similarities perspective. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *32*(3), 268-290.

Schwartz, S. H.,& Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology, 53*(3), 550-562.https://doi.org/10.1037/0022-3514.53.3.550.

Schwartz, S. H., & Boehnke, K. (2004). Evaluating the structure of human values with confirmatory factor analysis. *Journal of Research in Personality, 38*(3), 230-255.doi:10.1016/S0092-6566(03)00069-2.

Schwartz, S. H., & Butenko, T. (2014). Values and behavior: Validating the refined value theory in Russia. *European Journal of Social Psychology, 44*(7), 799-813.doi: 10.1002/ejsp.2053.

Schwartz, S. H., & Cieciuch, J. (2021). Measuring the refined theory of individual values in 49 cultural groups: Psychometrics of the Revised Portrait Value Questionnaire. *Assessment,*1-15. https://doi.org/10.1177/107319112199876.

Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Davidov, E., Fischer, R., Beierlein, C., Ramos, A.,Verkasalo, M.,Lönnqvist, J.,Demirutku, K., Dirilen-Gümüş, Ö., & Konty, M. (2012). Refining the theory of basic individual values. *Journal of Personality and Social Psychology, 103*(4), 663-668.doi: 10.1037/a0029393.

Schwartz, S. H., Cieciuch, J., Vecchione, M., Torres, C., Dirilen- Gumus, O., & Butenko, T. (2017). Value tradeoffs propel and inhibit behavior: Validating the 19 refined values in four countries. *European Journal of Social Psychology, 47*(3), 241-258.http://dx.doi.org/10.1002/ejsp.2228.

Schwartz, S. H., Melech, G., Lehmann, A., Burgess, S., Harris, M., & Owens, V. (2001). Extending the cross-cultural validity of the theory of basic human values with a different method of measurement. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, *32*(5), 519-542. https://doi.org/10.1177/0022022101032005001.

Schwartz, S. H., & Rubel, T. (2005). Sex differences in value priorities: cross-cultural and multimethod studies. *Journal of Personality and Social Psychology*, *89*(6), 1010-1028. https://doi.org/10.1037/0022-3514.89.6.1010.

Schwartz, S. H., & Sagie, G. (2000). Value consensus and importance: A cross-national study. *Journal of Cross-Cultural Psychology, 31*(4), 465-497. https://doi.org/10.1177/0022022100031004003.

Sester, C., Dacremont, C., Deroy, O., & Valentin, D. (2013). Investigating consumers' representations of beers through a free association task: A comparison between packaging and blind conditions. *Food Quality and Preference, 28*(2), 475-483.

Shim, H. K., Lee, C. L., Valentin, D., & Hong, J. H. (2019). How a combination of two contradicting concepts is represented: The representation of premium instant noodles and premium yogurts by different age groups. *Food Research International, 125*, 1-10.

Sortheix, F. M., Olakivi, A., & Helkama, K. (2013). Values, life events, and health: A study in a Finnish rural community. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, *23*(4), 331-346. https://doi.org/10.1002/casp.2125.

Sortheix, F. M., Parker, P. D., Lechner, C. M., & Schwartz, S. H. (2019). Changes in young Europeans' values during the global financial crisis. *Social Psychological and Personality Science, 10*(1), 15-25. doi: 10.1177/1948550617732610.

Souza, L. K., Sperb, T. M., McCarthy, S., & Biaggio, A. M. (2006). Brazilian children's conceptions of peace, war, and violence. *Peace and Conflict, 12*(1), 49-63.

Specht, J., Egloff, B., & Schmukle, S. C. (2011). Stability and change of personality across the life course: The impact of age and major life events on mean-level and rank-order stability of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology*, *101*(4), 862–882.

Struch, N., Schwartz, S. H., & Van Der Kloot, W. A. (2002). Meanings of basic values for women and men: A cross-cultural analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin, 28*(1), 16-28. https://doi.org/10.1177/0146167202281002.

Sundberg, R. (2014). Violent values: Exploring the relationship between human values and violent attitudes. *Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology, 20*(1), 68–83. https://doi.org/10.1037/a0035651.

Sundberg, R. (2016). Value stability and change in an ISAF contingent. *Journal of Personality*, *84*(1), 91-101. https://doi.org/10.1111/jopy.12142.

Torres, C. V., Schwartz, S. H., & Nascimento, T. G. (2016). The refined theory of values: Associations with behavior and evidences of discriminative and predictive validity. *Psicologia USP, 27,* 341-356.http://dx.doi.org/10.1590/0103-656420150045.

United Nations (53/243). Declaration and Programme of Action on a Culture of Peace. https://undocs.org/A/RES/53/243

United States Institute of Peace (t.y.). Gender, War and Peacebuilding. Academy for International Conflict Management and Peacebuilding, Washington. https://www.usip.org/sites/default/files/files/NPECSG12.pdf

UNESCO (2013). Culture of Peace and Non-Violence: A vision in action. https://www.gcedclearinghouse.org/sites/default/files/resources/%5BENG%5D%20Programme%20d%27action%20de%20l%27UNESCO.pdf

Uzefovsky, F., Döring, A. K., & Knafo- Noam, A. (2016). Values in middle childhood: Social and genetic contributions. *Social Development, 25*(3), 482-502. https://doi.org/10.1111/sode.12155.

Üstündağ,N. (2014). Feminist bir bakış açısından barış süreci.M Aktaş (Ed), *Çatışma Çözümleri ve Barış* içinde (ss. 357-382). İletişim Yayınları.

Wachelke, J. (2012). Social representations: a review of theory and research from the structural approach. *Universitas Psychologica, 11(3),* 729-741. https://doi.org/10.11144/Javeriana.upsy11-3.srrt.

Wagner, W., Valencia, J., & Elejabarrieta, F. (1996). Relevance, discourse and the 'hot'stable core social representations—A structural analysis of word associations. *British Journal of Social Psychology, 35*(3), 331-351. https://doi.org/10.1111/j.2044-8309.1996.tb01101.x.

Wagner, W., Duveen, G., Farr, R., Jovchelovitch, S., Lorenzi- Cioldi, F., Marková, I., &
Rose, D. (1999). Theory and method of social representations. *Asian Journal of Social Psychology*, *2*(1), 95-125. https://doi.org/10.1111/1467-839X.00028.

Wibeck, V. (2014). Social representations of climate change in Swedish lay focus groups: Local or distant, gradual or catastrophic?. *Public Understanding of Science*, *23*(2), 204-219.

Vaismoradi, M., Turunen, H., & Bondas, T. (2013). Content analysis and thematic analysis: Implications for conducting a qualitative descriptive study. *Nursing & health sciences*, *15*(3), 398-405.

Van der Linden, N., Bizumic, B., Stubager, R., & Mellon, S. (2011). Social representational correlates of attitudes toward peace and war: A cross-cultural analysis in the United States and Denmark. *Peace and conflict: Journal of Peace Psychology*, *17*(3), 217-242. https://doi.org/10.1080/10781919.2011.587176.

Van der Linden, N., Leys, C., Klein, O., & Bouchat, P. (2017). Are attitudes toward peace and war the two sides of the same coin? Evidence to the contrary from a French validation of the Attitudes Toward Peace and War Scale. *PloS one*, *12*(9), e0184001.

Vecchione, M., Schwartz, S. H., Caprara, G. V., Schoen, H., Cieciuch, J., Silvester, J., Bain, P., Bianchi, G., Kirmanoglu, H., Baslevent, C., Mamali, C., Manzi, J., Pavlopoulos, V., Posnova, T., Torres, C., Verkasalo, M., Lönnqvist, J., Vondráková, E., Welzel, C., & Alessandri, G. (2015). Personal values and political activism: A cross- national study. *British journal of psychology*, *106*(1), 84-106.

Vecchione, M., Schwartz, S., Alessandri, G., Döring, A. K., Castellani, V., & Caprara, M. G. (2016). Stability and change of basic personal values in early adulthood: An 8-year longitudinal study. *Journal of Research in Personality*, *63*, 111–122. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2016.06.002.

Vecchione, M., Alessandri, G., Roccas, S., & Caprara, G. V. (2018). A look into the relationship between personality traits and basic values: A longitudinal investigation. *Journal of Personality*, *87*(2), 413-427. https://doi.org/10.1111/jopy.12399.

Vecchione, M., Schwartz, S. H., Davidov, E., Cieciuch, J., Alessandri, G., & Marsicano, G. (2020). Stability and change of basic personal values in early adolescence: A 2- year longitudinal study. *Journal of Personality*, *88*, 447-463. https://doi.org/10.1111/jopy.12502.

Velicer, W. F., Huckel, L. H., & Hansen, C. E. (1989). A measurement model for measuring attitudes toward violence. *Personality and Social Psychology Bulletin, 15*(3), 349-364. https://doi.org/10.1177/0146167289153006.

Verges, P. (1992). The evocation of money: A method for defining the central nucleus of a representation. *Bulletin de Psychologie, 45*(405), 203–209.

Verges,P.(1999).Ensemble de programmes permettant l'analyse des évocations, version 2, manuel [Programs for the analysis of evocations, users manual]. Aix-en-Provence, France: LAMES-MMSH.

Verkasalo, M., Goodwin, R., & Bezmenova, I. (2006). Values Following a Major Terrorist Incident: Finnish Adolescent and Student Values Before and After September 11, 2001. *Journal of Applied Social Psychology*, *36*(1), 144–160. https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00007.x.

Quinn, B. L., & Fantasia, H. C. (2017). Forming focus groups for pediatric pain research in nursing: a review of methods. *Pain Management Nursing*, 1-10.

Yalvaç, F. (2007). Rousseau'nun savaş ve barış kuramı: Adalet olarak barış. *Uluslararası İlişkiler Dergisi, 14(4),* 121-160.

Yalvaç, F. (2018). Klasik düşünürlerden barış kavramına bakış: Immanuel Kant. E. Büyükakıncı (Ed.), *Barış Çalışmaları* içinde (ss. 38-59). Adres Yayınları.

Ye, S., & Ng, T. K. (2019). Value change in response to cultural priming: The role of cultural identity and the impact on subjective well-being. *International Journal of Intercultural Relations, 70*, 89-103.

Zamperini, A.O., Menegatto, M. U., Travaglino, G. A., & Nulman, E. U. (2012). Social representations of protest and police after the Genoa G8 summit: A qualitative analysis of activist accounts of events. *Papers on Social Represention*s, *21*, 1-30.

EKLER

EK 1

Z1'deki Tüm Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Yaş(1)	1	.31**	-.05	-.02	.21**	.09	.18**	.18**	.09	.09	.01	-.08	-.00	.14*	.02	.03	-.14*	.01	-.01
Gelir(2)		1	-.14*	-.07	.10	.02	-.03	.02	.03	-.05	-.01	-.14*	-.16*	.08	.06	.03	.04	-.02	.02
Dine Bağlılık(3)			1	.52**	-.25**	-.12	-.09	-.09	-.09	-.11	-.04	.24**	.46**	-.43**	-.39**	-.21**	-.27**	.00	.09
Politik Görüş(4)				1	-.17**	-.10	-.02	-.11	-.11	-.02	-.17**	.27**	.51**	-.25**	-.28**	-.09	-.16**	.03	.18**
Siyasi Konuları Konuşma(5)					1	.70**	.59**	.60**	.45**	.34**	.25**	-.16**	-.26**	.27**	.21**	.06	.05	-.01	-.11
Siyasi Gündem Takip(6)						1	.79**	.57**	.45**	.33**	.23**	-.02	-.12	.18**	.11	-.09	.00	-.00	-.18**
Savaş ve Barış İle İlgili Gündem Takip(7)							1	.62**	.46**	.37**	.30**	-.11	-.04	.12	.01	-.02	-.05	-.03	-.20**
Sosyal Çevre İle Savaş ve Barış Hakkında Konuşma(8)								1	.47**	.42**	.31**	-.16**	-.09	.20**	.05	.03	-.03	.03	-.14*
Sosyal Medyada Savaş ve Barış İle İlgili Tartışmalara Katılım(9)									1	.28**	.20**	-.10	-.07	.15*	.06	.08	-.03	.03	-.11
Gündelik Yaşantıya Etki(10)										1	.13*	-.11	-.07	.19**	.06	.12	.14*	-.03	-.16*
Barışa Yönelik Tutumlar(11)											1	-.51**	-.27**	.07	.04	-.03	-.04	-.17**	-.24**
Savaşa Yönelik Tutumlar(12)												1	.56**	-.17**	-.19**	-.07	-.08	.14*	.16**
Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar(13)													1	-.29**	-.32**	-.08	-.16**	.16**	.15*
Özyönelim-Düşünce(14)														1	.38**	.31**	.04	-.11	-.22**
Özyönelim-Eylem(15)															1	.22**	.15*	-.11	-.22**
Uyarılım(16)																1	.35**	-.09	-.12*
Hazcılık(17)																	1	-.10	.07
Başarı(18)																		1	.30**
Güç-Kaynaklar(19)																			1

EK 1 (devamı)

Z1'deki Tüm Değişkenler Arasındaki Korelasyonlar

Değişkenler	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	34	35	36
Yaş(1)	.02	.01	.02	.01	-.09	.06	-.06	-.11	-.15*	.04	.08	.14*	.08	.00	-.06	.01	.08
Gelir(2)	.06	-.09	.02	-.05	-.17**	-.05	-.07	.03	.05	.04	.12	.06	.04	.08	-.14*	.03	.11
Dine Bağlılık(3)	.00	.20**	.13*	.33**	.64**	.29**	.02	-.06	-.15*	-.18**	-.16**	-.31**	-.23**	-.48**	.55**	.05	-.35**
Politik Görüş(4)	.04	.10	.03	.27**	.43**	.24**	-.02	-.15*	-.10	-.18**	-.24**	-.18**	-.22**	-.29**	.33**	.11	-.32**
Siyasi Konuları Konuşma(5)	.06	-.01	-.19**	-.04	-.24**	-.18**	-.10	-.17**	-.06	.02	.24**	.27**	.19**	.21**	-.30**	-.03	.25**
Siyasi Gündem Takip(6)	-.01	-.01	-.15*	.13*	-.08	-.07	-.09	-.16**	-.03	-.02	.24**	.23**	.19**	.07	-.13*	-.09	.23**
Savaş ve Barış İle İlgili Gündem Takip(7)	-.09	.01	-.18**	.14*	.03	-.01	-.05	-.09	-.04	-.01	.20**	.20**	.21**	.01	-.03	-.15*	.21**
Sosyal Çevre İle Savaş ve Barış Hakkında Konuşma(8)	.02	.03	-.19**	.08	-.12*	-.12*	-.11	-.13*	-.12*	.03	.24**	.20**	.21**	.09	-.18**	-.04	.22**
Sosyal Medyada Savaş ve Barış İle İlgili Tartışmalara Katılım(9)	-.05	-.05	-.12	.09	-.12	-.07	-.03	-.07	-.14*	-.07	.16**	.20**	.21**	.09	-.12	-.06	.15*
Gündelik Yaşantıya Etki(10)	-.08	-.09	-.15*	.06	-.08	-.08	-.07	-.09	-.12*	-.08	.16**	.22**	.21**	.19**	-.15*	-.12*	.16**
Barışa Yönelik Tutumlar(11)	-.17**	.03	.01	.02	-.17**	-.12*	.21**	-.06	.03	.05	.45**	.22**	.28**	.01	-.05	-.27**	.38**
Savaşa Yönelik Tutumlar(12)	.14*	.09	-.07	.26**	.29**	.17**	-.13*	-.07	-.11	-.13*	-.24**	-.19**	-.27**	-.19**	.20**	.20**	-.33**
Savaşta Şiddete Yönelik Tutumlar(13)	.09	.19**	-.01	.47**	.42**	.27**	-.13*	-.21**	-.14*	-.12*	-.33**	-.24**	-.33**	-.31**	.36**	.19**	-.41**
Özyönelim-Düşünce(14)	-.04	-.25**	-.24**	-.11	-.43**	-.26**	-.21**	-.00	.00	.05	.15*	.32**	.26**	.62**	-.50**	-.17**	.29**
Özyönelim-Eylem(15)	-.12*	-.32**	-.13*	-.23**	-.43**	-.32**	-.21**	.10	.18**	.30**	.19**	.19**	.14*	.63**	-.51**	-.21**	.33**
Uyarılım(16)	-.05	-.25**	-.30**	-.11	-.28**	-.17**	-.28**	-.01	-.12*	-.09	-.03	.18**	.07	.73**	-.44**	-.12*	.02
Hazcılık(17)	-.07	-.28**	-.10	-.17**	-.26**	-.24**	-.19**	-.17**	.08	.06	-.02	.00	.01	.64**	-.45**	-.04	.04
Başarı(18)	.31**	.17**	-.08	-.12*	-.07	-.03	-.14*	-.32**	-.14*	-.25**	-.21**	-.21**	-.35**	-.16**	-.17**	.72**	-.40**
Güç-Kaynaklar(19)	.27**	.13*	.03	-.06	.01	-.08	-.12	-.29**	-.17**	-.32**	-.36**	-.29**	-.30**	-.17**	-.11	.73**	-.49**
Güç-Hakimiyet(20)	1	.08	-.21**	-.07	-.07	-.06	-.24**	-.35**	-.15*	-.21**	-.22**	-.21**	-.17**	-.10	-.27**	.73**	-.33**

Görünüş(21)		1	.14*	.05	.18**	.05	.13*	-.09	-.18**	-.25**	-.22**	-.27**	-.27**	-.42**	.45**	.17**	-.40**
Güvenlik-Kişisel(22)			1	-.07	.03	.11	.16**	.12*	.08	-.04	-.08	-.20**	-.14*	-.29**	.40**	-.12*	-.14*
Güvenlik-Toplumsal(23)				1	.28**	.19**	-.21**	-.22**	-.15*	-.13*	-.04	-.01	-.03	-.24**	.34**	-.11	-.11
Gelenekçilik(24)					1	.32**	.02	.02	-.21**	-.25**	-.24**	-.22**	-.30**	-.53**	.69**	-.06	-.41**
Uyma-Kurallar(25)						1	.04	.02	-.10	-.13*	-.25**	-.24**	-.23**	-.37**	.56**	-.08	-.34**
Uyma-Kişilerarası(26)							1	.19**	.07	.06	.02	-.09	.07	-.34**	.39**	-.23**	.04
Alçakgönüllülük(27)								1	.08	.15*	.04	.07	.05	-.04	.30**	-.44**	.12*
İyilikseverlik-Güvenebilirlik(28)									1	.45**	.04	-.09	.07	.05	-.15*	-.22**	.42**
İyilikseverlik-İlgi(29)										1	.26**	.05	.18**	.11	-.20**	-.36**	.59**
Evrenselcilik-İlgi(30)											1	.29**	.33**	.10	-.26**	-.37**	.70**
Evrenselcilik-Doğa(31)												1	.26**	.25**	-.31**	-.33**	.56**
Evrenselcilik-Hoşgörü(32)													1	.18**	-.29**	-.37**	.66**
Yeniliğe Açıklık(33)														1	-.72**	-.20**	.24**
Muhafazacılık(34)															1	-.25**	-.42**
Özgenişletim(35)																1	-.56**
Özaşkınlık(36)																	1

N=273; *p<.05; **p<.001

EK 2. Bilgilendirme ve Gönüllü Katılım Formu (Araştırma Grubu)

Bu araştırma, Uludağ Üniversitesi Psikoloji Bölümü doktora öğrencisi Kübra Özkan tarafından doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Uygulama için Uludağ Üniversitesi Araştırma ve Yayın Etik Kurulu tarafından etik onay (Sayı: 86162157-302.99/10129) verilmiştir. Bu form sizi araştırma koşulları hakkında bilgilendirmek için hazırlanmıştır.

Araştırmanın Amacı Nedir?

Araştırmanın amacı, barış ve savaş temsillerinin ve değerlerin, barışa ve savaşa ilişkin tutumlarla ilişkisini incelemektir. Çalışma sadece **Uludağ Üniversitesi'nde eğitimine devam etmekte olan kadın öğrencilerin katılımına açıktır.**

Bize Nasıl Yardımcı Olmanızı İsteyeceğiz?

Araştırmaya katılmayı kabul ederseniz, **sizden tahminen 10 kişiden oluşacak bir tartışma/konuşma grubuna katılmanız beklenmektedir.** Tartışma grubu çalışmaları **haftada bir kez** olmak üzere **5 hafta** sürecektir. Her bir oturumun süresi ise 45-60 dakika arasında değişecektir. Ayrıca sizden çalışmanın ilk oturumunun başında ve son oturumunun sonunda bazı anket sorularını cevaplandırmanız istenecektir. Anket sorularını cevaplandırma süresi ise yaklaşık olarak 15 dakikadır.

Grup tartışmaları ileride veri olarak değerlendirilmek üzere ses kaydına alınacaktır. Araştırmaya tahminen 100 kişinin katılması beklenilmektedir. 5 hafta sürecek olan grup tartışmalarına eksiksiz katılan katılımcılar arasından kura yoluyla belirlenecek olan 10 kişiye 100 TL verilecektir. Grup görüşmeleri Sosyal Bölümler Binası Psikoloji Bölümü laboratuvarında yürütülecektir.

Sizden Topladığımız Bilgileri Nasıl Kullanacağız?

Araştırmaya katılımınız tamamen gönüllülük temelindedir. Çalışmada sizden kimlik veya kurum belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Katılımcılardan elde edilecek bilgiler toplu halde değerlendirilecek ve bilimsel yayımlarda kullanılacaktır.

Katılımınızla ilgili bilmeniz gerekenler:

Tartışma/konuşma grubu görüşmeleri, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek sorular veya uygulamalar içermeyecek şekilde düzenlenmiştir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz tartışma grubunu yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Böyle bir durumda çalışmayı uygulayan kişiye çalışmadan çıkmak istediğinizi söylemek yeterli olacaktır.

Araştırmayla ilgili daha fazla bilgi almak isterseniz:

Grup tartışmaları sonunda, bu çalışmayla ilgili sorularınız cevaplanacaktır. İstediğiniz takdirde araştırma sonuçları sizinle paylaşılacaktır. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışmayla ilgili daha ayrıntılı bilgi almak için bizzat araştırmacıya (Uzm. Psk. Kübra Özkan, kubraozkan88@gmail.com, 0538 575 49 31) ulaşabilirsiniz.

EK 3.Bilgilendirme ve Gönüllü Katılım Formu (Kıyaslama Grubu)

Bu çalışma, Uludağ Üniversitesi, Psikoloji Bölümü doktora öğrencisi Kübra Özkan tarafından doktora tezi kapsamında yürütülmektedir. Çalışmanın amacı; barışa ve savaşa yönelik düşünceleriniz ve değerleriniz arasındaki ilişkileri incelemektir. Sizden beklenen, çalışmadaki soruları dikkatle okuyup soruları yanıtlamanız ve boş soru bırakmamanızdır.

Bu çalışmaya sadece **herhangi bir üniversitede eğitimine devam etmekte olan kadın öğrencilerin** katılması beklenmektedir. Araştırma iki aşamadan oluşmaktadır. İlk aşamayı tamamladıktan yaklaşık 5 hafta sonra size ulaşılarak yine anket doldurmanız istenecektir. **İki aşamaya da katılan katılımcılar arasından kurayla belirlenecek olan 5 kişiye 100 TL ödül verilecektir.** Anketi tamamlama süresi 15-20 dakika arasında değişmektedir.

Çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük temelindedir. Çalışma süresince sizden kimlik belirleyici hiçbir bilgi istenmemektedir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir; elde edilecek bilgiler bilimsel yayınlarda kullanılacaktır.

Çalışma sırasında doldurulması talep edilecek anket, genel olarak kişisel rahatsızlık verecek herhangi bir ayrıntı içermemektedir. Ancak, katılım sırasında sorulardan ya da herhangi başka bir nedenden ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz çalışmayı yarıda bırakıp çıkmakta serbestsiniz. Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için araştırma sorumlusu Kübra Özkan 'a (e-posta: kubraozkan88@gmail.com) ulaşabilirsiniz.

EK 4. BİLGİ FORMU

Rumuz

Cinsiyetiniz: …….

Yaşınız: …….

Yaşamınızın büyük bölümünü geçirdiğiniz yer:

- o Büyükşehir
- o İl
- o İlçe
- o Belde
- o Köy

Doğum Yeriniz: ……...

Şu an yaşadığınız il: ……..

Okuduğunuz Üniversite:…….

Bölümünüz: …….

Eğitim Düzeyiniz:

- o Yüksekokul
- o Lisans
- o Yüksek lisans
- o Doktora

Elinize geçen ortalama aylık gelir: ……..

Kendinizi herhangi bir dine ne derecede bağlı hissediyorsunuz?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç Oldukça fazla

Politik görüşünüzü nasıl ifade edersiniz?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Sol Merkez Sağ

Günlük yaşantınızda siyasi konuları ne sıklıkla konuşursunuz?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç Sürekli

Siyaset ile ilgili gündemi ne sıklıkla takip ediyorsunuz?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç Sürekli

Gündelik hayatınızda savaş ve barış ile bağlantılı konuları medya (televizyon, radyo, internet vb.) üzerinden ne sıklıkla takip ediyorsunuz?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç Sürekli

Etrafınızdaki insanlar ile savaş ve barış ile bağlantılı konuları ne sıklıkla konuşuyorsunuz?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç Sürekli

Sosyal medya üzerinden savaş ve barış ile bağlantılı tartışmalara ne sıklıkla katılıyorsunuz?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç Sürekli

Barış ya da savaş hali gündelik yaşantınızı ne derecede etkilemektedir?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Hiç Oldukça fazla

EK 5. KELİME ÇAĞRIŞIM TESTİ (BARIŞ)

Lütfen **BARIŞ** denilince aklınıza gelen ilk beş kelimeyi yazınız.

1. ……
2. ……
3. ……
4. ……
5. ……

<u>Lütfen cevaplarınızı önem sırasına göre sıralayınız. "1" verdiğiniz cevaplardan en önemlisini, "5" ise en önemsizini temsil etmektedir.</u> Verdiğiniz her bir cevabı ne derecede olumlu gördüğünüzü sağdaki rakamlardan uygun olan birisini [X] ile işaretleyerek belirtiniz. "-2" tamamen olumsuz, "+2" tamamen olumlu anlamına gelmektedir.

		Sizin için ne kadar olumlu?				
		Tamamen Olumsuz	←		→	Tamamen Olumlu
1		-2	-1	0	1	2
2		-2	-1	0	1	2
3		-2	-1	0	1	2
4		-2	-1	0	1	2
5		-2	-1	0	1	2

EK 6. KELİME ÇAĞRIŞIM TESTİ (SAVAŞ)

Lütfen **SAVAŞ** denilince aklınıza gelen ilk beş kelimeyi yazınız.

1. ……
2. ……
3. ……
4. ……
5. ……

Lütfen cevaplarınızı önem sırasına göre sıralayınız. "1" verdiğiniz cevaplardan en önemlisini, "5" ise en önemsizini temsil etmektedir. Verdiğiniz her bir cevabı ne derecede olumlu gördüğünüzü sağdaki rakamlardan uygun olan birisini [X] ile işaretleyerek belirtiniz. "-2" tamamen olumsuz, "+2" tamamen olumlu anlamına gelmektedir.

		Sizin için ne kadar olumlu?				
		Tamamen Olumsuz	←		→	Tamamen Olumlu
1		-2	-1	0	1	2
2		-2	-1	0	1	2
3		-2	-1	0	1	2
4		-2	-1	0	1	2
5		-2	-1	0	1	2

EK 7. PORTRE DEĞERLER ÖLÇEĞİ

Aşağıda bazı kişiler kısaca tanımlanmaktadır. Lütfen her tanımı okuyun ve bu kişilerin size ne derece benzediğini ya da benzemediğini düşünün. Tanımlanan kişinin size ne kadar benzediğini göstermek için sağdaki kutucuklardan uygun olan birisini [X] ile işaretleyerek belirtiniz.

	Bu kişi size ne kadar benziyor?					
	Hiç Benzemiyor	←				Çok Benziyor
1.Yaratıcı olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
2. Ülkesinin bütün vatandaşlarının güvenliğini tüm tehditlere karşı koruması onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
3. İyi zaman geçirmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
4. Başka insanları üzmekten kaçınmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
5. Toplumun güçsüz ve savunmasız üyelerini korumak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
6. İnsanların onun söylediklerini yapmasını ister.	1	2	3	4	5	6
7. Dikkatleri üzerine çekmemeye çalışır.	1	2	3	4	5	6
8. Doğaya özen gösterilmesi gerektiğine çok inanır.	1	2	3	4	5	6
9. Hiç kimsenin onu asla utandırmaması onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
10. Her zaman yapacak değişik türde şeyler arar.	1	2	3	4	5	6
11. Kendisine yakın olanlara sadık olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
12. Güvenliğini tehlikeye sokabilecek her şeyden kaçınır.	1	2	3	4	5	6
13. Paranın getirebileceği güç hissine sahip olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
14. Çeşitli gruplar arasında uyumu ve barışı arttırmak için çalışır.	1	2	3	4	5	6
15. Otorite konumundaki insanların söylediklerini her zaman yapması gerektiğine inanır.	1	2	3	4	5	6
16. Hırslı olmanın önemli olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6
17. Geleneksel değerleri ve inançları sürdürmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
18. Hayatı hakkında kendi kararlarını vermek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
19. Toplumsal imajını korumak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
20. Doğal hayatı tehdit eden şeylere karşı çalışmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
21. Başkaları için sinir bozucu biri olmamanın önemli olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6
22. Varlıklı olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
23. Sevdiği insanlara yardım etmek onun için çok önemlidir.	1	2	3	4	5	6
24. Kendi kanaatlerini oluşturmak ve özgün fikirlere sahip olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
25. Kişisel güvenliği onun için son derece önemlidir.	1	2	3	4	5	6
26. Heyecanlı bir hayat onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
27. Herhangi bir grupta en etkili insan olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
28. Başkaları izlemiyorken bile kurallara uymak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
29. Dünyadaki herkesin hayatta eşit fırsatlara sahip olmasının önemli	1	2	3	4	5	6

olduğunu düşünür.						
30. Devletin güçlü olmasını ister ki vatandaşlarını savunabilsin.	1	2	3	4	5	6
31. Hayattaki zevklerin tadını çıkarmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
32. Yakın olduğu insanların iyiliğini gözetmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
33. Her şeyi bağımsız bir şekilde yapmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
34. Alçakgönüllü olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
35. Başkalarına ne yapacaklarını söyleyen kişi olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
36. Kendisinden farklı insanları dinlemek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
37. Çok başarılı olmak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
38. Ailesinin veya bir dinin geleneklerini sürdürmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
39. Kendisi için sürekli yeni şeyler öğrenmek ve yeteneklerini geliştirmek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
40. Bütün yasalara uymak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
41. Her türden yeni deneyim edinmenin önemli olduğunu düşünür.	1	2	3	4	5	6
42. Güvenilir bir arkadaş olmak için elinden geleni yapar.	1	2	3	4	5	6
43. Yüksek statü ve güç peşinde koşar.	1	2	3	4	5	6
44. Kültürünün geleneksel uygulamalarına son derece değer verir.	1	2	3	4	5	6
45. Doğal çevreyi yok olmaktan ve kirlilikten korumak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
46. Eğlenmek için her fırsatı değerlendirir.	1	2	3	4	5	6
47. Toplumda düzen ve istikrar olması onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
48. Ailesinin ve arkadaşlarının ihtiyaçlarına her zaman cevap vermeye çalışır.	1	2	3	4	5	6
49. Yaptıklarını seçme özgürlüğü onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
50. Sahip olduklarıyla tatmin olmak ve daha fazlasını istememek onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
51. İnsanların ona daima saygı ve ağırbaşlılıkla muamele etmelerini ister.	1	2	3	4	5	6
52. Her zaman ince düşünceli olmaya ve başkalarını kızdırmamaya çalışır.	1	2	3	4	5	6
53. Herkesin, tanımadığı insanların bile, adil muamele görmesini ister.	1	2	3	4	5	6
54. Güvenli bir çevrede yaşamak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6
55. İnsanların onun başarılarına hayran olmasını ister.	1	2	3	4	5	6
56. Birlikte zaman geçirdiği insanların ona tamamen güvenebilmesini ister.	1	2	3	4	5	6
57. İnsanlarla aynı fikirde olmasa bile, onları anlamak onun için önemlidir.	1	2	3	4	5	6

EK 8. BARIŞA VE SAVAŞA YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

Lütfen aşağıda sıralanan her bir ifadeye ne derecede katıldığınızı o ifadenin yanında yer alan sayılardan size uygun olanı işaretleyerek belirtiniz.

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Bütün enerjimizi dünya barışını güvence altına almaya adamalıyız.	1	2	3	4	5
2	Barışa fazlasıyla değer yükleyen insanlar genellikle zayıf ve korkaktırlar.	1	2	3	4	5
3	Barışın son derece önemli olduğuna inanırım.	1	2	3	4	5
4	Bazı durumlarda, barışı korumanın olumsuz sonuçları bulunabilmektedir.	1	2	3	4	5
5	Barış içinde yaşamak her şeyden daha önemlidir.	1	2	3	4	5
6	Barışı teşvik edenler çoğu zaman ülkemizde anlaşmazlık ve çatışmalara sebep olmaktadırlar.	1	2	3	4	5
7	Genel olarak dünya barışı beni çok da fazla ilgilendirmez.	1	2	3	4	5
8	Ülkemizin birinci önceliği dünya barışı olmalıdır.	1	2	3	4	5
9	Barışın korunması bazen ülkemizin ilerlemesini ve gelişmesini engellemektedir.	1	2	3	4	5
10	Etkili bir dünya barış örgütüne çok ihtiyacımız var.	1	2	3	4	5
11	Savaşın hiçbir makul gerekçesi yoktur.	1	2	3	4	5
12	Savaş kendi kendine zararla sonuçlanan boş bir mücadeledir.	1	2	3	4	5
13	Korkunç bir şey olsa da, savaşın bazı faydaları vardır.	1	2	3	4	5
14	Savaşın yarattığı kötülükler, olası yararlarından daha fazladır.	1	2	3	4	5
15	Bazı koşullarda savaş adaleti sağlamak için gereklidir.	1	2	3	4	5
16	Savaş insan yaşamına saygısızlıktır.	1	2	3	4	5

EK 9. SAVAŞTA ŞİDDETE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ

		Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Kararsızım	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum
1	Askerlik zorunlu olmalıdır.	1	2	3	4	5
2	Devletimizin askeri birliklerimizle diğer ülkelerdeki şiddeti durdurması kabul edilebilir.	1	2	3	4	5
3	Saldırgan devletleri kontrol altında tutmanın en iyi yolu askeri gücümüz ile onları tehdit etmektir.	1	2	3	4	5
4	Ülkemiz dışarıdan tehdit ediliyorsa, güç kullanılarak korunmalıdır.	1	2	3	4	5
5	İnsan doğası gereği savaş kaçınılmazdır.	1	2	3	4	5
6	Her devlet her zaman güçlü bir orduyla hazır olmalıdır.	1	2	3	4	5
7	Ülkemiz sınırlarını güç kullanarak koruma hakkına sahiptir.	1	2	3	4	5
8	Silah üretimi gereklidir.	1	2	3	4	5
9	Ülkemiz ordusu ile uluslararası düzeyde taarruzda olmalıdır.	1	2	3	4	5
10	Savaş çoğu zaman gereklidir.	1	2	3	4	5
11	Sivillerin öldürülmesi savaşın kaçınılmaz bir parçası olarak kabul edilmelidir.	1	2	3	4	5
12	Her millet savaş endüstrisine sahip olmalıdır.	1	2	3	4	5
13	Savaşlar adil olabilir.	1	2	3	4	5
14	Düşmanla savaşmak her ülke savunmasının bir parçası olmalıdır.	1	2	3	4	5
15	Devletimizin komşu ülkelerdeki şiddetli patlamaları askeri birliklerimizle durdurmasında bir sakınca yoktur.	1	2	3	4	5
16	Ülkemizde casusluk yapmak ciddi bir şekilde kovuşturulmalıdır.	1	2	3	4	5
17	Meşru-müdafaa için savaşmak tamamen doğrudur.	1	2	3	4	5

ÖZGEÇMİŞ			
Adı-Soyadı	KÜBRA		ÖZKAN DEMİR
Doğum Yeri ve Yılı			
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İNGİLİZCE		İYİ
Eğitim Durumu	**Başlama – Bitirme Yılı**		**Kurum Adı**
Lise	2002	2006	BURSA ERKEK LİSESİ
Lisans	2006	2011	BOĞAZİÇİ ÜNİVERSİTESİ
Yüksek Lisans	2011	2014	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Doktora	2014	2022	ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Çalıştığı Kurum	**Başlama – Ayrılma Yılı**		**Çalışılan Kurumun Adı**
1.	2011	2014	SIĞINMACILAR VE GÖÇMENLERLE DAYANIŞMA DERNEĞİ
2.	2018	2021	ULUSLARARASI MAVİ HİLAL İNSANİ YARDIM VE KALKINMA VAKFI
Üye Olduğu Bilimsel ve Meslekî Kuruluşlar	TÜRK PSİKOLOGLAR DERNEĞİ		
Yayınlar (Makale)	**Özkan Demir, K.** (2021). Barış çalışmalarında sosyal temsiller kuramı: Gruplararası farklılıklar ve bağlamsal etkiler. *Liberal Düşünce Dergisi, 26* (103), 37-60.		
Diğer (Kongrede sunulan sözel bildiriler)	**Özkan, K**., & Kuşdil, M.E.(2017). Barış çalışmalarında Moscovici'nin sosyal temsiller kuramı ve Schwartz'ın temel değerler kuramı: Bağlamsal inceleme. *II. Sosyal Psikoloji Kongresi,* Kıbrıs. **Özkan, K**., & Kuşdil, M.E.(2016). Genç kadınların kolektif eylem yönelimini etkileyen faktörler. *I. Sosyal Psikoloji Kongresi,* Ankara. **Özkan, K**., & Kuşdil, M.E.(2015).Genç kadınlar neden kadın örgütlerine katılmıyorlar? Kolektif eylemsizliğin tema analizi aracılığıyla incelenmesi. *II. International Congress on Women Researches,* Sakarya. Saraç, M. E., **Özkan Demir, K**., & Şipka, S. (2019). Suriyeli mültecilerin ihtiyaçlarının değerlendirilmesi. *USBİK,* Nevşehir.		
İletişim (e-posta):			

T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
Fen-Edebiyat Fakültesi Dekanlığı

Sayı: 36538600-044/7862 26/12/2017
Konu: Kübra ÖZKAN'ın Uygulama İzni

Üniversitemiz Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Kübra ÖZKAN'ın "Barışa ve Savaşa Yönelik Tutumlar Olarak Moscovici'nin Sosyal Temsiller Kuramı ve Schwartz'ın Temel Değerler Kuramı" konulu tez çalışması kapsamında bölümünüz öğrencilerine anket uygulama isteğinin uygun görüldüğüne ilişkin Rektörlüğün 26.12.2017 tarihli ve 26468960-044/52286 sayılı yazısı ile ekleri ilişikte gönderilmektedir.

Bilgilerinizi ve gerekli iznin verilmesi hususunda gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Veysel Turan YILMAZ
Dekan V.

Ek :
1-Rektörlük Yazısı (1 sayfa)
2-Toplantı Tutanağı (1 sayfa)
3-Yazı Örneği (29 sayfa)

Dağıtım :
Tüm Bölüm Başkanlıklarına

Bu Belge, 5070 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak elektronik imza ile imzalanmıştır.

U.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Görükle Kampusu 16059 Nilüfer/BURSA Bilgi İçin: Nural IŞIK
Tel : 0224 294 28 54 Fax : 0224 294 18 98 Memur
e-posta : nural@uludag.edu.tr Elektronik Ağ: www.uludag.edu.tr Tel : 0224 294 16 65

Bu belge UDOS ile hazırlanmıştır. Teyit için: https://udos.uludag.edu.tr/teyit/?FBlzrb7FQEaDeRD-FlhAQw

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
ARAŞTIRMA VE YAYIN ETİK KURULLARI
(Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma ve Yayın Etik Kurulu)
TOPLANTI TUTANAĞI

OTURUM TARİHİ	OTURUM SAYISI
27 Ekim 2017	2017-15

KARAR NO 4 : Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Kübra ÖZKAN'ın "Barışa ve Savaşa Yönelik Tutumlar Olarak Moscovici'nin Sosyal Temsiller Kuramı ve Schwartz'ın Temel Değerler Kuramı" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının değerlendirilmesine geçildi.

Yapılan görüşmeler sonunda; Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'nden alınan Psikoloji Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Kübra ÖZKAN'ın "Barışa ve Savaşa Yönelik Tutumlar Olarak Moscovici'nin Sosyal Temsiller Kuramı ve Schwartz'ın Temel Değerler Kuramı" konulu tez çalışması kapsamında uygulanacak ölçek sorularının, fikri, hukuki ve telif hakları bakımından metot ve ölçeğine ilişkin sorumluluğu başvurucuya ait olmak üzere uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

Prof.Dr.Mehmet YÜCE
Kurul Başkanı